CARPICA

1973 – 1974

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL DE ISTORIE BACĂU

MUZEUL JUD. D. ISTORIE ȘI ARTĂ
BACĂU
BIBLIOTECA
Inven ar nr. 1124 anul 1991

4298/1998

CARPICA

VI

1973—1974

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Apare sub îngrijirea colectivului :

VASILE FLOREA, ALEXANDRU ARTIMON, IOAN MITREA,
ALEXANDRU ANDRONIC, VIOREL CĂPITANU, DORINEL ICHIM,
DAN MONAH, ALEXANDRU POPOVICI

Coperta : *VAL. BLANARU*
Fotografii : *GEORGEL BANDRABUR*
Restaurare : *SOFIA PETRESCU*

CARPICA
Publicația Muzeului de istorie și artă Bacău
Orice corespondență va fi trimisă pe adresa : Muzeul de istorie Bacău, str. K. Marx nr. 23 (Tel. 1 24 44).
Jud. Bacău, R. S. ROMÂNIA

CARPICA
Revue du Musée d'histoire et d'art de Bacău
Tout corespondance sera envoyée à l'adresse : Muzeul de istorie Bacău, str. K. Marx nr. 23 (Tel. 1 24 44).
Jud. Bacău, ROUMANIE

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL DE ISTORIE BACĂU

CARPICA

SUMAR

ARHEOLOGIE — ISTORIE	Pag.
ANTON NIŢU, Vas antropomorf de tip Stoicani-Aldeni de la Suceveni (Galaţi)	7
TITUS UDRESCU, Descoperiri arheologice în jumătatea sudică a Moldovei cu privire la Cultura Noua	17
IONEL BAUMAN, O unealtă pentru ornamentat ceramică descoperită la Stoicani (com. Folteşti, jud. Galaţi)	43
CONSTANTIN BUZDUGAN, Notă suplimentară despre tezaurul bizantin de la Horgeşti (jud. Bacău)	47
IOAN MITREA, Aşezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna	55
VIOREL CĂPITANU, Tezaurul monetar din secolele XVI-XVII descoperit la Tanacu (judeţul Vaslui)	77
ALEXANDRU ARTIMON, Un tezaur monetar din secolele XVII-XVIII descoperit la Cleja (jud. Bacău)	101
IOAN MURARIU, Veniturile şi cheltuielile unei familii boiereşti din Moldova, între anii 1782 şi 1789	107
ALEXANDRU ANDRONIC, Preocupări ale ocîrmuirii Moldovei în domeniul agriculturii în perioada regulamentară	115
VASILE FLOREA, Ţinutul Bacău în contextul revoluţiei române din 1848	121
MARIA VOICU, Collége de France şi tinerii revoluţionari români patruzecioptişti	133
VASILE FLOREA, Succesiune şi serie în logica istoriei la Xenopol	137
DUMITRU D. RUSU, Mişcarea muncitorească şi socialistă din Iaşi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea	145
ION AGRIGOROAIEI, Despre mişcarea democratică din România la sfîrşitul anului 1918	163
LEON EŞANU, Dr. H. Aroneanu şi mişcarea muncitorească din Bacău în anii 1918-1920	173

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pag.

GHEORGHE PĂTRAR, Aspecte ale mișcării muncitorești și comuniste băcăuane oglindite în presa locală 187

VALERIU FLORIN DOBRINESCU, Contribuții la cunoașterea situației studenților ieșeni în perioada 1 septembrie 1939 — 6 septembrie 1940 . 197

DORINEL ICHIM și GEORGETA POPOVICI, Cartea românească veche în Colecția V. Heisu — Răcăciuni 205

ETNOGRAFIE

DORINEL ICHIM, Țesături decorative folosite la interioarele locuințelor din Glăvănești-Bacău. 219

RECENZII

ST. CUCOȘ, Ceramică neolitică din Muzeul Arheologic Piatra Neamț — Céramique neolithique du Musée Archaeologique de Piatra Neamț, Acta Musei Petrodavensis, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, I, Piatra Neamț, 1973, 70 p., 119 planșe (Dan Monah) 241

CONSTANTIN C. GIURESCU, Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române pînă la 1848, Ed. Științifică, București, 294 p., (Georgeta Popovici) . . 242

HERBERT READ, A Concise History of Modern Painting revised edition, 512 plates, 101 in colour, London 1969 — The World of Art — History of Art; Thames and Hudson (Viorica Filimon) . 244

G. WOODS, PH. THOMPSON, J. WILLIAMS, Art vithout Boundaries 1950-1970 with 333 ilustration, 151 in colour (The World of Art Library; New Directions; Thames and Hudson), London 1972 (Viorica Filimon) 245

Lista prescurtărilor — Abreviations . 247

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZÉE D'HISTOIRE BACAU

CARPICA

SOMMAIRE

ARCHÉOLOGIE — HISTOIRE	Pag.
ANTON NIŢU, Un vase anthropomorphe de type Stoicani- Aldeni de Suceveni (Galaţi)	7
TITUS UDRESCU, Archaelogical discoveries about the Noua culture in the southern half part of Moldavia	17
IONEL BAUMAN, Ein Werkzeug für den Keramik Ornamentieren in Dorf Stoicani entdeckt	43
CONSTANTIN BUZDUGAN, Note suplimentaire sur le trésor bysantin de Horgeşti (département de Bacău)	47
IOAN MITREA, L'habitat préféodal d'Izvoare-Bahna	55
VIOREL CĂPITANU, Le trésor monnetaire de XVIe—XVIIe siècles découvert à Tanacu (département de Vaslui)	77
ALEXANDRU ARTIMON, Un trésor monnetaire des XVII-XVIII siècle découvert à Cleja (Département de Bacău)	101
IOAN MURARIU, Revenus et frais d'une famille moldave de boîards entre 1782—1789	107
ALEXANDRU ANDRONIC, Preoccupations du gouvernement de la Moldavie dans le domaine de l'agriculture pendant la periode reglementaire	115
VASILE FLOREA, Le districte de Bacău dans le contexte de la Revolution roumaine de 1848	121
MARIA VOICU, Collége de France et les révolutionnaires roumains de 1848	133
VASILE FLOREA, Succesion et sèrie dans la logique de l'histoire à Xenopol	137
DUMITRU D. RUSU, Le mouvement ouvrier et socialiste de Yassy en seconde moitié du XIX-e siècle	145
ION AGRIGOROAIEI, Sur le mouvement démocratique de la Roumanie à la fin de 1918	163
LEON EŞANU, Le Dr. Aroneanu et le mouvement ouvrier de Bacău pendant les années 1918—1920	173

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pag.

GHEORGHE PĂTRAR, Les aspects du mouvement travailleur et comunist du district Bacău dans la presse local 187

VALERIU FLORIN DOBRINESCU, Contributions to the study of the Jassy students betwen september 1, 1939 — september 6, 1940 . 197

DORINEL ICHIM et GEORGETA POPOVICI, Le livre roumain ancien dans la collection Vasile Heisu — Răcăciuni 205

ETNOGRAPHIE

DORINEL ICHIM, Tissus décoratifs employès aux intérieurs des legements de Glăvăneşti—Bacău 219

COMPTES RENDUS

ŞTEFAN CUCOŞ, Ceramică neolitică din Muzeul arheologic Piatra Neamţ — Céramique neolitique du Musée Archaeologique de Piatra Neamţ, Acta Musei Petrodavensis, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, I, Piatra Neamţ, 1973, 70 p., 119 planşe (Dan Monah) 241

CONSTANTIN C. GIURESCU, Contribuţiuni la studiul originilor şi dezvoltării burgheziei române pînă la 1848, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 294 p. (Georgeta Popovici) 242

HERBERT READ, A Concise History of Modern Painting revised edition, The 512 plates, 101 in colour, London 1969 — The World of Art — History of Art ; Thames and Hudson (Viorica Filimon) 244

G. WOODS, PH. THOMPSON, J. WILLIAMS, Art vithout Boundaries 1950—1970 with 333 ilustration, 151 in colour (The World of Art Library ; New Directions ; Thames and Hudson), London 1972 (Viorica Filimon) 245

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN VAS ANTROPOMORF DE TIP STOICANI-ALDENI DE LA SUCEVENI (GALAŢI)

de ANTON NIŢU

În ultimele săpături în aşezarea de tip Stoicani-Aldeni de la *Suceveni* (Galaţi) s-a descoperit încă un vas antropomorf (fig. 1) [1] din grupa vaselor de mici dimensiuni descoperite în primele săpături, de tip *pithoi* cu corpul ovoid şi cu două perechi de torţi verticale etajate asimetric, de tradiţie Criş (fig. 2/1-2) [2].

Vasul este confecţionat din pastă poroasă arsă cărămiziu şi cu suprafaţa mată. Forma, cu gît scurt şi gura oblică, reproduce profilul primului pithos antropomorf, dar asimetria profilului părţii anterioare şi posterioare este aproape imperceptibilă. Torţile etajate păstrează distanţarea inegală, cele superioare fiind mai depărtate decît cele inferioare. Ambele exemplare aparţin categoriei *vaselor cu atribute antropomorfe* şi reproduc *profilul steatopig* al acestui tip de vas din ceramica Criş, unde este generat prin imitarea „vaselor cu corpul antropomorf" derivate direct din figurinele steatopige ale plasticii Criş [3].

Primul exemplar de la Suceveni (fig. 2/1) nu prezintă nici un decor, accentuarea profilului steatopig definind suficient caracterul antropomorf, ca pe vasele similare ale ceramicii Criş. Totuşi, pithosul de formă obişnuită poate fi decorat cu benzi oblice, delimitate prin contur adîncit şi dispuse pe părţile laterale, unind torţile superioare şi inferioare corespondente, şi pe partea posterioară (fig. 2/2).

Al doilea exemplar (fig. 1) prezintă un decor incizat cu linii subţiri, diversificat în raport cu tectonica vasului. Gîtul este separat printr-o linie orizontală şi decorat cu un şir de găurele sub gura vasului, care are astfel două zone decorative. Pe partea posterioară, mai arcuită, de fapt corespunzătoare părţii dorsale a vasului antropomorf, două volute desfăşurate de la stînga la dreapta ocupă spaţiul dintre torţile inferioare şi cele superioare. Torţile sînt decorate cu o grupă de trei linii divergente şi cu capetele barate prin incizii scurte, prelungită apoi sub formă de bandă verti-

1 Muzeul din Galaţi.

2 I. T. Dragomir, *Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, în Danubius, IV, 1970, p. 36, fig. 9/3-4; A. Niţu, *Vase antropomorfe ale ceramicii Stoicani-Aldeni din Sudul Moldovei*, în Cerc. Ist., II, 1971, p. 79, fig. 3/2; 4/1-2.

3 I. Kutzián, *The Körös Culture*, în Diss Pann, Ser. II, 23, Budapesta, 1944, pl. XII/10; XIII/5, 7-8; XLIII/1-6; A. Niţu, în Cerc. Ist., II, 1971, p. 77, fig. 1/1, 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cală acoperită cu un zigzag pînă la baza corpului. Spaţiile libere, toată partea anterioară între torţile superioare depărtate şi porţiunea superioară a părţii posterioare deasupra torţilor inferioare apropiate, sînt decorate

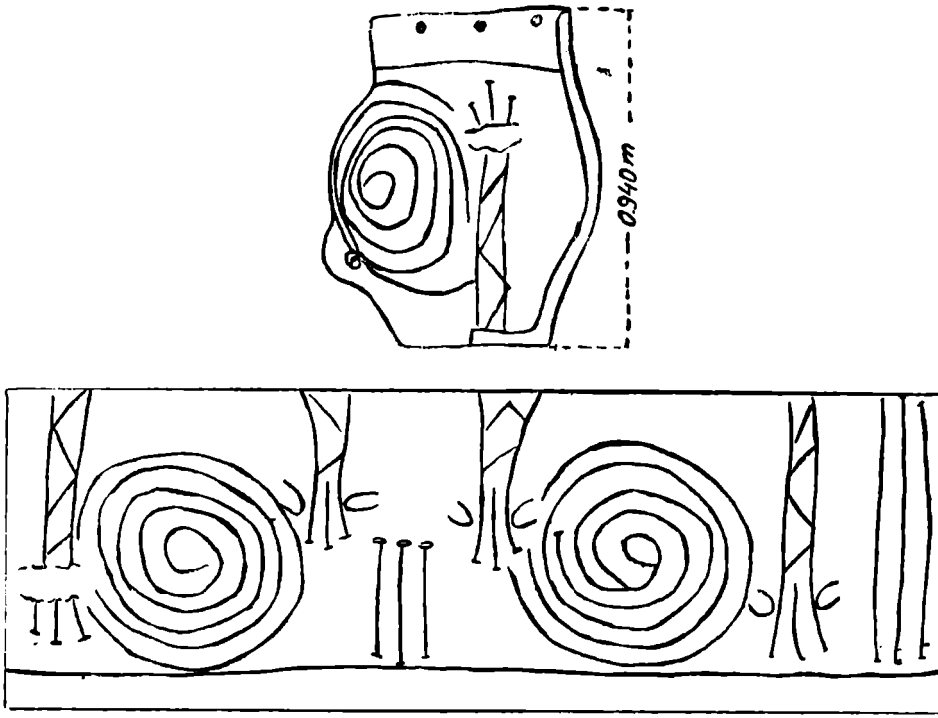

Fig. 1. — Pithos antropomorf miniatural de tip Stoicani-Aldeni de la Suceveni (Galaţi).

cu o bandă verticală, lungă sau scurtă, formată din trei linii barate la ambele capete şi prelungită pînă la linia orizontală a gîtului. Astfel, cele două părţi ale vasului sînt decorate cu o grupă de trei benzi verticale, lungi şi paralele pe partea anterioară, sau scurte şi dispuse în triunghi pe partea posterioară.

Cele două volute dispuse pe curbura părţii posterioare şi parţial pe părţile laterale formează decorul obişnuit în regiunea gluteală pe figurinele feminine din plastica Stoicani-Aldeni, cu centrul volutelor pe mijlocul feselor şi cu traseul desfăşurat în benzi arcuite pe faţa posterioară a coapselor [4]. Benzile incizate, care leagă torţile suprapuse sau sînt unite în unghi pe partea posterioară, constituie decorul pithosului de formă obişnuită (fig. 2/2). Identitatea pithosului antropomorf al ceramicii Stoicani-Aldeni cu acela al ceramicii Criş şi derivaţia pithosului antropomorfizat

4 I. T. Dragomir, *Aspectul cultural Stoicani-Aldeni în lumina săpăturilor de la Lişcoteanca, Băneasa şi Suceveni,* în Mem Antiq, II, 1970, p. 34, fig. 10/1, 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în cadrul ceramicii şi plasticii Criş ar fi suficiente pentru explicarea decorului incizat pe pithosul antropomorf de la Suceveni, prin transpunerea directă a decorului caracteristic figurintelor din plastica Stoicani-Aldeni şi prin combinarea lui cu decorul pithosurilor obişnuite.

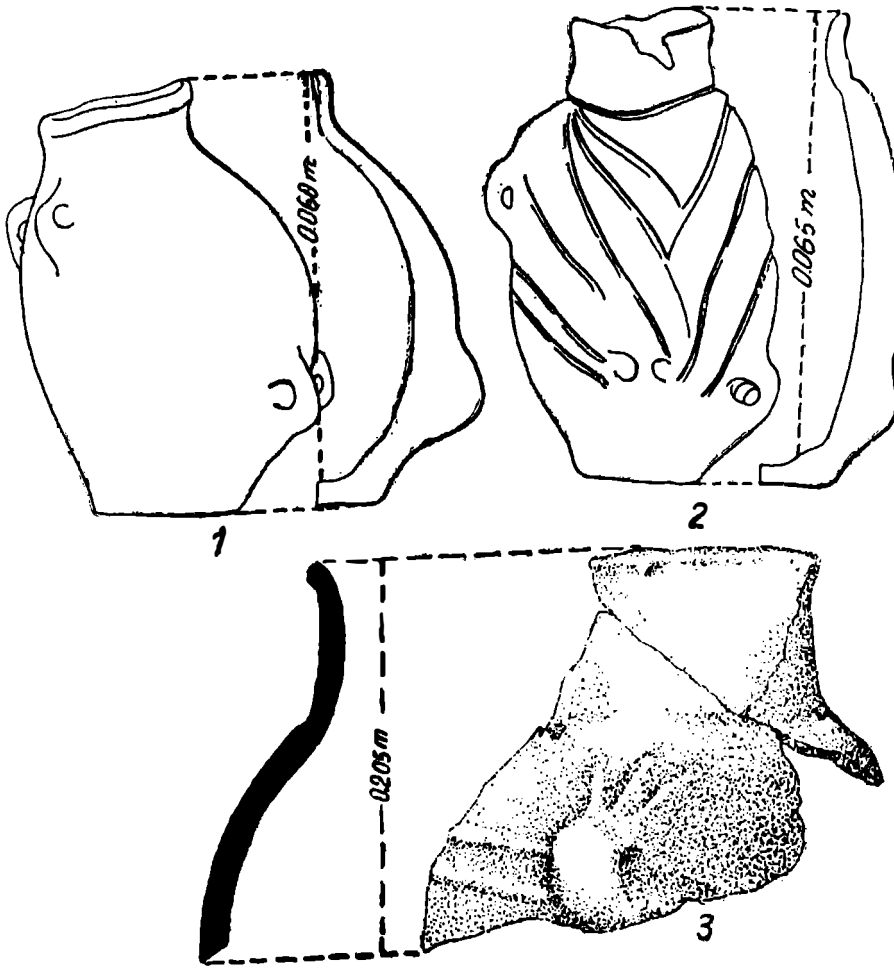

Fig. 2. — Pithosuri antropomorfe (1, 3) şi obişnuite (2) de tip Stoicani-Aldeni: 1-2, Suceveni; 3, Dodeşti (Bîrlad).

Dispunerea volutelor în spaţiul dintre cele două perechi de torţi inferioare şi superioare a determinat înlocuirea benzilor oblice dintre torţile suprapuse prin benzi verticale dispuse în dreptul fiecărei torţi şi a benzilor unghiulare de pe partea posterioară printr-o bandă verticală dispusă deasupra torţilor inferioare (fig. 1; 2/2). Mai mult, introducerea volutelor de pe figurine ca decor pe partea posterioară, deci dorsală, a vasului

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

se explică suficient prin necesitatea accentuării caracterului antropomorf din cauza profilului steatopig atenuat față de pithosul antropomorf fără decor geometric (fig. 1 ; 2/1).

Sînt însă alte detalii ale decorului incizat, care arată că procesul genezei acestui pithos antropomorf s-a produs altfel. Decorarea părții anterioare cu o bandă liniară și a torților cu o grupă de trei linii cu capetele barate și prelungite de pe toartă pe peretele vasului aplică procedee întîlnite în tehnica inciziei sau a nervurilor în relief pe celălalt tip de pithos antropomorfizat al ceramicii Stoicani-Aldeni, de dimensiuni mijlocii, cu corpul amforoid, gîtul scurt și *torțile superioare digitate,* ca niște brațe sprijinite pe umărul vasului, la Suceveni și Dodești (fig. 3) [5].

Pe exemplarul de la Dodești (fig. 3), benzile laterale în diagonală, care unesc torțile suprapuse corespondente, sînt conturate prin nervuri, cea superioară formînd un unghi deasupra torților inferioare, pe partea posterioară a vasului. Exemplarul similar de la Suceveni [6] are benzile oblice incizate și completate pe partea anterioară prin benzi cu capetele spiraliforme, iar pe partea posterioară cu benzi triliniare arcuite și prelungite de la torțile inferioare pînă la gura vasului. Un pithos amforoid, de mari dimensiuni și cu gît înalt, de la Dodești păstrează, ca un detaliu prețios, una din torțile superioare, completată pe peretele vasului cu o triplă digitație în formă de nervuri prevăzute cu pastile terminale (fig. 2/3) [7], care transpun decorativ digitația torților superioare a pithosurilor antropomorfe (fig. 3).

Decorul plastic sau incizat al acestor trei vase antropomorfe explică logic detaliile decorului geometric al pithosului miniatural (fig. 1). Grupele de trei linii divergente și cu capetele barate transpun în incizie nervurile cu pastile de pe pithosul fragmentar de la Dodești (fig. 2/3), dar nu sînt limitate la torțile superioare, ci decorează și torțile inferioare. Dispoziția triunghiulară a celor trei benzi pe partea posterioară se inspiră din motivul unghiular în relief, care unește torțile inferioare de pithosul mijlociu de la Dodești (fig. 1 ; 3). Benzile liniare dintre torțile superioare și de deasupra torților inferioare repetă benzile spiralice incizate pentru decorarea părților anterioară și posterioară pe pithosul mijlociu de la Suceveni. Aceste două benzi mediane au o dispoziție verticală din cauza benzilor verticale de pe cele patru torți, iar bararea liniilor la capete repetă prin simetrie benzile digitate de pe torți, ca unitate stilistică și decorativă.

Transpunerea digitației modelate în relief, ca detalii morfologice reale la capătul de sus al torților superioare pe pithosurile antropomorfe, în tehnica inciziei, sub formă de grupe triliniare care decorează corpul torților, și repetarea acestui decor și pe torțile inferioare atenuiază caracterul antropomorf al pithosului miniatural în funcție de „profilul steatopig" și de decorul cu volute al părții posterioare. Însă, această

5 A. Nițu, în Cerc. Ist., II, 1971, p. 80, fig. 5.
6 I. T. Dragomir, în Danubius, IV, 1970, p. 36, fig. 9/2.
7 A. Nițu, în Cerc. Ist., II, 1971, p. 80, fig. 6/4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

reducere a „torţilor digitate“ la o funcţie strict decorativă s-a făcut numai prin contaminarea celor două tipuri de pithosuri antropomorfe.

Atunci rămîne şi o altă posibilitate pentru adoptarea decorului cu volute pe partea posterioară a acestui pithos. În adevăr, ceramica Stoi-

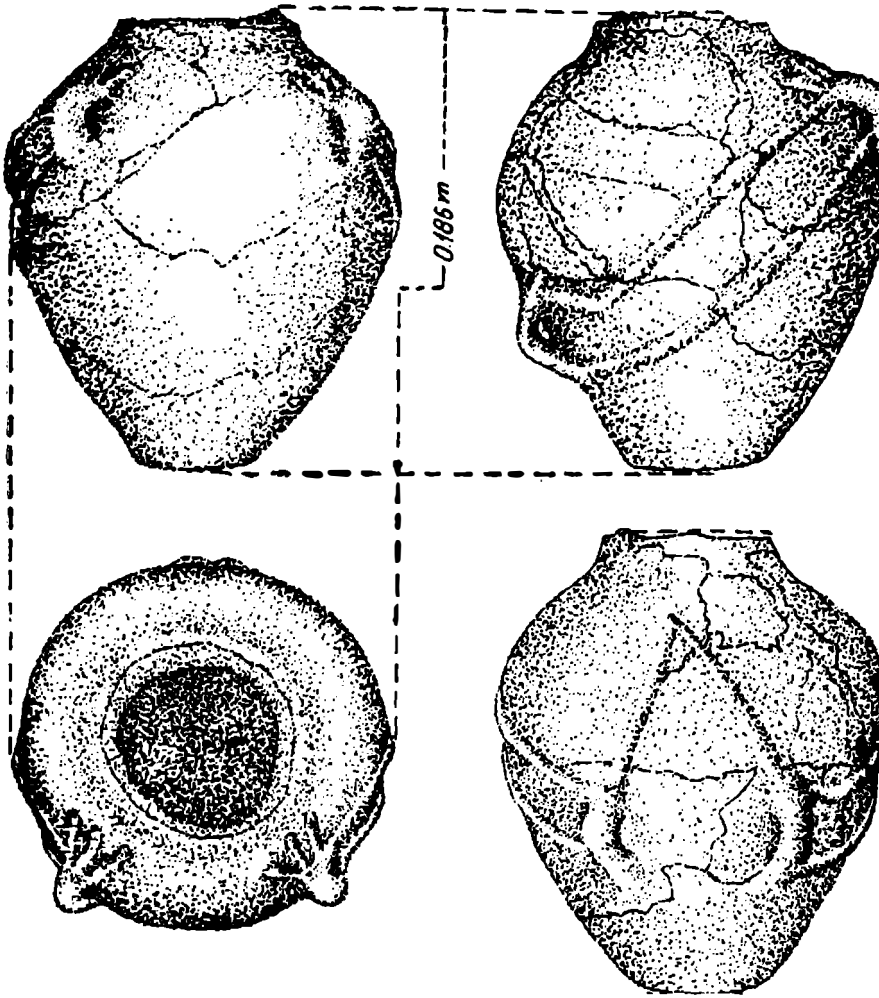

Fig. 3. — Pithos antropomorf de tip Stoicani-Aldeni de la Dodeşti.

cani-Aldeni prezintă şi alte forme antropomorfizate, *vasele piriforme* sau *amforele* de la Dodeşti, care modelează *partea inferioară a imaginii feminine*, regiunea ingvinală şi gluteală şi coapsele terminate cu laba picioarelor (fig. 4) [8]. Coapsele au faţa anterioară şi laterală decorate cu benzi oblice separate printr-o linie adîncită şi dispuse simetric în evantai de o parte şi de alta a liniei despărţitoare a coapselor (fig. 4/1, 3), iar faţa pos-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

terioară decorată cu o bandă înfășurată în volută cu centrul pe mijlocul feselor (fig. 4/2). Deci, adaptarea morfologiei corpului uman și a decorului adîncit după modelul figurinelor feminine din plastica Stoicani-Aldeni a fost realizată de acest tip de vase antropomorfe, care a servit la rîndul lui ca model pentru pithosul miniatural de la Suceveni.

Tocmai pentru că acest pithos aparține tipului de vase antropomorfizate prin profilul steatopig al siluetei, dar mai atenuat decît la exemplarele nedecorate (fig. 2/1), adoptarea volutelor ca decor al „regiunii gluteale" suplinește atenuarea asimetriei formei vasului prin profilul mai puțin arcuit al părții posterioare.

Pithosul antropomorf miniatural de la Suceveni a realizat, prin profilul asimetric al formei și funcția organică a decorului incizat, *sinteza tuturor tipurilor cunoscute de vase antropomorfe ale ceramicii Stoicani-Aldeni.* Ele aparțin categoriei „vaselor cu atribute antropomorfe" ale ceramicii protocucuteniene, integrată ca una din componentele complexului ceramicii Stoicani-Aldeni. Pithosul miniatural cu decor geometric (fig. 1) aparține tipului de vas antropomorfizat prin modelarea steatopigă a siluetei corpului feminin (fig. 2/1), după cum vasele piriforme antropomorfizate modelează partea inferioară a corpului feminin (fig. 4) și ambele tipuri se apropie de categoria „vaselor în forma corpului uman", derivată direct din figurinele plasticii. De aceea pithosul cu profil steatopig adoptă decorul cu volute caracteristic deopotrivă figurinelor feminine și vaselor antropomorfe. Tipul de pithos antropomorfizat numai prin modelarea torților ca niște brațe digitate (fig. 3) aplică un procedeu simplu și străvechi pe ceramica neolitică, întîlnit deopotrivă pe ceramica dunăreană [9] și pe ceramica anatoliană Hacilar VI [10].

Crearea acestei categorii de vase antropomorfe reprezintă un fenomen general în ceramica culturilor neo-eneolitice carpato-balcanice și comportă procedee diferite pentru modelarea și adaptarea morfologiei corpului uman la formele ceramicii, după modelul oferit de figurinele feminine ale plasticii. La rîndul lor, figurinele antropomorfe au adaptat la morfologia corpului feminin decorul geometric și simbolic al ornamentației ceramicii. Volutele de pe figurinele plasticii Gumelnița și Cucuteni sau zigzagul de pe figurinele plasticii Vinča provin din decorul general al ceramicii acestor culturi.

Vasele antropomorfizate adoptă și decorul organic al figurinelor din plastică, dar totodată păstrează direct și decorul geometric după modelul ceramicii. Cele mai vechi vase antropomorfe, acelea ale ceramicii Hacilar I cu deosebire, reproduc decorul în zigzag, atît de complicat al ceramicii pictate [11]. Ca vas de tradiție Criș, pithosul cu torți etajate, obișnuit sau antropomorfizat, păstrează și în cadrul ceramicii celorlalte culturi predilecția pentru decorul în zigzag caracteristic ceramicii Criș. Pe

---

8 *Ibidem,* p. 81 urm., fig. 7-10.

9 H. Müller-Karpe, *Handbuch der Vorgeschichte,* II, *Jungsteinzeit,* München, 1968, pl. 199/D ; A. Nițu, în Cerc. Ist., II, 1971, p. 81, fig. 2/3.

10 J. Mellaart, *Excavations at Hacilar,* 1-2, Edinburgh, 1970, p. 106, fig. 56/4 și pl. LIV/1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

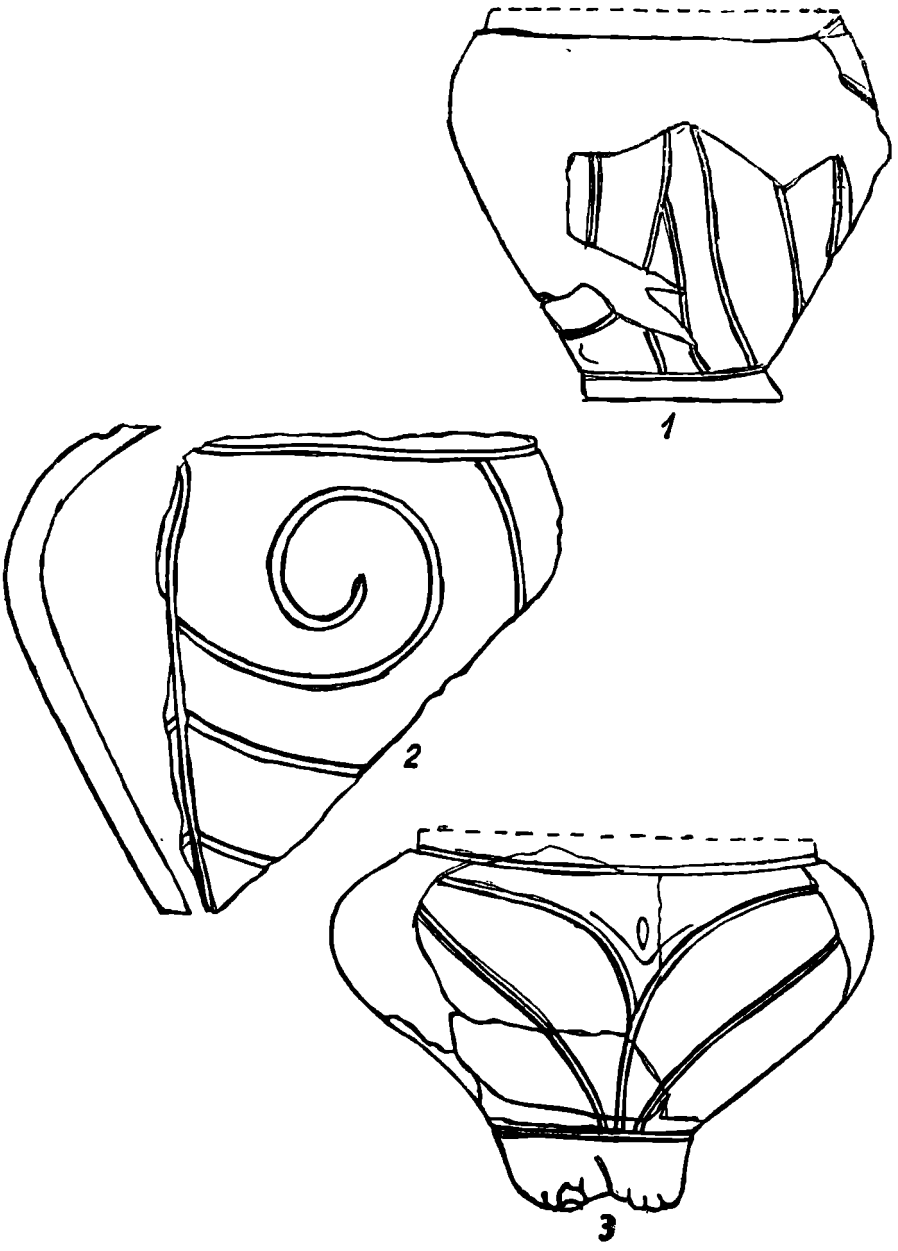

Fig. 4. — Vase piriforme antropomorfe de tip Stoicani-Aldeni de la Dodești.

http://www.cimec.ro / http://cimabo.ro

pithosul obișnuit al ceramicii liniare dunărene, din cauza torților etajate simetric pe aceeași parte a vasului, benzile în zigzag se încrucișează pentru a uni torțile suprapuse, realizînd astfel două zigzaguri întretăiate [12]. Pe pithosurile ceramicii Stoicani-Aldeni, din cauza dispoziției asimetrice a torților pe două din părțile vasului, traseul benzii zigzagului unește normal torțile superioare și inferioare (fig. 2/2 ; 3), adaptarea decorului în zig-zag la tectonica torților urmînd procedeul general al ornamentației ceramicii, banda zigzagului desfășurîndu-se între proeminențele obișnuite.

Pe pithosul steatopig cu decor geometric de la Suceveni, volutele intercalate între torțile inferioare și superioare înlocuiesc de fapt benzile oblice ale zigzagului, iar torțile sînt atașate de benzile verticale, decorate cu o linie în zigzag și prelungite pînă la baza peretelui (fig. 1). Aceste benzi suplinesc decorul în zigzag, dar au altă origine. Forme diferite de vase protocucuteniene în ceramica Stoicani-Aldeni au, după tradiția decorului adîncit al ceramicii Precucuteni III, partea inferioară a corpului decorată cu benzi verticale, numai două diametral opuse sau mai multe în jurul fundului. Un vas bitronconic de dimensiuni mici prezintă ca decor incizat numai aceste două benzi verticale diametral opuse, decorate cu o linie în zigzag și prelungite de la fund pînă la umăr [13]. Deci pe pithosul miniatural de la Suceveni, prin dispariția benzilor oblice ale zigzagului, torțile decorate inițial numai cu grupa de linii digitate sînt racordate la decorul cu benzi verticale obișnuit în zona inferioară a corpului vaselor și anume la un decor cu patru benzi adaptate la tectonica torților, adică prelungite inegal de la fund pînă la cele două perechi de torți inferioare și superioare.

Caracterul compozit al decorului geometric pe pithosul miniatural de la Suceveni exprimă geneza vaselor antropomorfizate, prin contaminarea reciprocă a celor două modele decorative realizate în cele două planuri de creație, ceramice și plastice, și totodată sinteza tipurilor de vase antropomorfizate ale ceramicii Stoicani-Aldeni.

Adaptarea procedeelor modelării formelor și ale decorării lor după modelul plasticii și al ceramicii pe cele două categorii de vase antropomorfe comportă o tipologie articulată fin și riguros, care va fi continuată și pe categoria „vaselor cu decor antropomorf". Aplicarea decorului antropomorf pe formele diverse ale ceramicii urmează temele plastice, rotunde sau în relief, continuate de temele incizate sau pictate, diversificate pe categoriile și formele ceramice, avînd funcții tectonice și decorative sau numai decorative, înlocuind tipuri corespondente de torți și proeminențe sau decorînd suprafața vaselor, figurine întregi sau reduse servind ca apucături și imagini umane incizate sau pictate între torți sau în zona torților, dar toate lăsînd totuși libertatea temelor de conținut ale reprezentărilor conceptuale, imagini chincite sau în picioare, adorante sau dansînd, în dispoziție facială sau dorsală, etc.

11 *Ibidem*, p. 180-81, fig. 249/1 și pl. CLXXVI.
12 H. Müller-Karpe, *Handbuch*, II, 226/24 ; A. Nițu, în Cerc. Ist., II, 1971, p. 78, fig. 2/1.
13 Descoperit întîmplător la Surdulești. Colecția Prof. Ghenuță Coman din Murgeni. Comunicat prin amabilitate de I. T. Dragomir.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Reprezentările antropomorfe plastice apar pe pithosurile ceramicii Criș și au fost transmise pe ceramica culturilor ulterioare, liniară, Vinča, Gumelnița sau Cucuteni, rămînînd uneori legate chiar de categoria ceramicii poroase și de tipurile de *pithoi* de tradiție Criș, ca în ceramica cucuteniană pînă în fazele Cucuteni A2—A3.

Un vas de dimensiuni mici de la Suceveni, cu profil de pithos ovoid prevăzut cu gît, dar pierzînd torțile etajate, este decorat cu o imagine chincită în relief, în tehnica nervurilor crestate obișnuite pe ceramica Criș și Vinča-Turdaș [14]. Astfel, evoluția completă a pithosului de tradiție Criș în cadrul ceramicii Stoicani-Aldeni și în funcție de componenta ceramicii protocucuteniene trece de la categoriile vaselor antropomorfe la categoria vaselor cu decor antropomorf.

UN VASE ANTHROPOMORPHE DE TYPE STOICANI—ALDENI DE SUCEVENI (GALAȚI)

Résumé

Un nouveau pithos (fig. 1) de tradition Criș dans la céramique du faciès Stoicani—Aldeni, découvert à Suceveni (Galați), appartient au groupe des *pithoi* de petites dimensions du type ovoïde à quatre anses étagées asymétriquement (fig. 2/2) et anthropomorphisé par le *profil stéatopyge* (fig. 2/1). De plus ,il est couvert d'un décor géométrique à incisions fines.

Son profil asymétrique est presque imperceptible, mais accentué par le décor à volutes de la partie postérieure, d'après le modèle des vases piriformes anthropomorphisés (fig. 4).

Les quatre anses sont décorées de trois lignes divergentes au bout barré, transposant en incision la *digitation des anses supérieures* du type amforoïde, de dimensions moyenne ou grande, du pithos anthropomorphisé seulement par les bras (fig. 2/3) ; 3). Mais, cette digitation décorative en incision est appliquée aussi aux anses inférieures, pour accentuer le type stéatopyge du pithos anthropomorphisé.

Les bandes obliques qui unissent en zigzag les anses superposées (fig. 2/2 ; 3) étant remplacées par les volutes, les anses sont rattachées aux quatre bandes verticales à zigzag décorant habituellement la partie inférieure des vases Stoicani—Aldeni.

Le pithos anthropomorphe miniature de Suceveni réalise, par sa forme et son décor composite, la *synthèse* de tous les types connus des vases anthropomorphisés de la céramique Stoicani—Aldeni.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Pithos anthropomorphe miniature de type Stoicani—Aldeni de Suceveni (Galați).

Fig. 2. — Pithoi anthropomorphes (1, 3) et de forme habituelle (2)' de type Stoicani—Aldeni : 1-2, Suceveni ; 3, Dodești (Bîrlad).

Fig. 3. — Pithos anthropomorphe de type Stoicani—Aldeni de Dodești.

Fig. 4. — Vases piriformes anthropomorphes de type Stoicani—Aldeni de Dodești.

14 Comunicat prin amabilitate de I. T. Dragomir.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN JUMĂTATEA SUDICĂ A MOLDOVEI CU PRIVIRE LA CULTURA NOUA

de TITUS UDRESCU

Una din importantele probleme istorice ale Ţării de Jos a Moldovei o constituie etapa tîrzie a bronzului — *cultura Noua* [1]. Pentru depistarea urmelor de locuire din această perioadă şi apoi organizarea unor săpături sistematice, un interes deosebit îl prezintă cercetările de suprafaţă. Este ştiut că diferitele lucrări de interes obştesc ale pămîntului, din ultimele două decenii au luat o deosebită amploare, distrugîndu-se, astfel, numeroase staţiuni arheologice. Cercetările de suprafaţă salvează numeroase vestigii de pierderi şi deteriorări, pe de o parte, iar pe de alta, ajută, incontestabil, la îmbogăţirea hărţii arheologice şi la întocmirea unor repertorii, completează colecţiile muzeale sau formează colecţii particulare, care, desigur, în ultimă instanţă, ajung în muzee sau, de multe ori, constituiesc un fond de bază pentru noi muzee. Oricum, vestigiile descoperite şi conservate în colecţii pot constitui un material preţios pentru studiul diverselor probleme istorice.

Cercetările de suprafaţă ca şi săpăturile sistematice în regiunea în discuţie sînt, relativ, de dată recentă, ele începînd cu sfîrşitul secolului trecut doar pentru unele perioade [2].

A trecut o lungă perioadă de timp pînă cînd în anul 1933 profesorul Ion Nestor defineşte conceptul de *cultura Noua,* pe baza unor caracteristici distincte în contextul trecerii de la epoca bronzului la epoca fierului [3].

Mai recent, pentru Moldova, această problemă a fost aprofundată de către Mircea Petrescu—Dîmboviţa în contextul ariei generale de răspîndire

---

1 În lucrarea de faţă s-au folosit şi materialele rezultate din cercetările prof. Ghenuţă Coman, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

2 N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, *Aşezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea,* 1970, p. 11-14; vezi şi notele corespunzătoare 42-66.

3 Ion Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien,* în *Deutsches Archäologisches Institut. Bericht der Römisch-Germanishen Kommission,* 22, 1933, p. 117 şi nota 481; idem, *Ein thrako-kimmerischer Goldfund in Rumänien,* în *Eurasia Septentrionalis Antiqua,* IX, 1934, nota 47; idem, în *Istoria României,* vol. I, 1960, p. 113, p. 128 şi urm.

C. 2 — CARPICA cd. 4912/1974

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a culturii Noua [4] şi apoi de Adrian C. Florescu, prin cercetări de suprafaţă, sondaje şi săpături sistematice [5], iar în ceea ce priveşte fauna de către Sergiu Haimovici [6].

REPERTORIUL STAŢIUNILOR ARHEOLOGICE DESCOPERITE

I. Valea Trotuşului

1. *Tîrgul Trotuş, judeţul Bacău :* aşezarea se întinde pe terasa stîngă a rîului Trotuş din jurul bisericii [7].

2. *Oraşul Gheorghe Gheorghiu-Dej* a. aşezarea se află în marginea nord-vestică a oraşului, pe dreapta şoselei care duce la Tg. Trotuş ; b. altă aşezare se află în marginea sud-estică a oraşului, pe terasa cuprinsă între şoseaua care duce la Gura Văii şi cazanele termocentralei Borzeşti.

3. *Gura Văii, judeţul Bacău :* a. aşezarea cuprinde terasa stîngă a Trotuşului din marginea sudică a satului ; b. a doua aşezare este situată la aproximativ 7-800 m la sud de sat, tot pe terasa stîngă a Trotuşului.

4. *Gutinaş, comuna Ştefan cel Mare, judeţul Bacău :* aşezarea se întinde pe stînga pîrîului Gutinaş, începînd din marginea nordică a satului.

5. *Ştefan cel Mare, judeţul Bacău : a.* marginea nordică a satului ; b. terasa din marginea sud-estică a satului, lîngă grajdurile C.A.P.

6. *Floreşti, comuna Căiuţi, judeţul Bacău :* aşezarea este cuprinsă între marginea de vest a satului şi rîul Trotuş.

7. *Adjud :* aşezarea se află la aproximativ 1 km SSV de oraş, între ravenele ultimei terase de pe dreapta Trotuşului.

II. Valea Siretului

8. *Bereşti-Bistriţa, judeţul Bacău* aşezarea se află în grădina de zarzavat cuprinsă între marginea estică a satului şi calea ferată Bacău — Roman.

9. *Secuieni, judeţul Bacău :* marginea de SE a satului, lîngă grajdurile C.A.P.

10. *Orbeni, judeţul Bacău :* aşezarea este cuprinsă în unghiul format de şoseaua Bacău—Adjud şi pîrîul Orbeni, la aproximativ 1 km est de sat.

11. *Pănceşti, comuna Sascut, judeţul Bacău :* aşezarea cuprinde spaţiul dintre şcoala veche şi şcoala nouă din vatra satului.

---

4 M. Petrescu-Dîmboviţa, *Contribuţii la problema sfîrşitului epocii bronzului şi începutul epocii fierului în Moldova*, în *SCIV*, IV, 3-4, 1953, p. 443 şi urm. ; idem. Date noi relativ la descoperirile de obiecte de bronz de la sfîrşitul epocii bronzului şi începutul Hallstattului din Moldova, în AM, II-III, 1964, p. 251 şi urm. idem, *Les decouvertes des objets en bronze de la fin de l'âge du bronze et du début de l'âge du fer dans l'espace entre les Charpathes, le Danube inférieur et le Pruth, Bericht über den V internationaler kongress für Vor-und Frühgeschichte*, Hamburg, 1958, p. 667 şi urm. ; idem, în *Istoria României*, vol. I, 1960, p. 113-144.

5 Adrian C. Florescu, *Contribuţii la cunoaşterea culturii Noua*, în AM, II-III, 1964, p. 143 şi urm. ; idem, *Sur les problèmes du bronze tardif carpatho-danubien et du nord-ouest pontique*, în *Dacia*, N.S., 1967, 11, p. 59-94.

6 Sergiu Haimovici, *Studiu asupra resturilor de faună descoperite în aşezările aparţinînd culturii Noua de la Bîrlad şi Piatra Neamţ*, în AM, 2-4 1964, p. 217-236.

7 Numerele staţiunilor din acest repertoriu corespund cu cele de pe hartă — fig. 1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

12. *Sascut-gară :* a). așezarea se află la 6-700 m NE de gară, pe terasa interfluviului format de Siret și pîrîul Pănceşti ; b). la 3-400 m est de gară se află o altă așezare ; c). o întinsă așezare se află spre SE de gară, la aproximativ 1 km.

13. *Sișcani, comuna Adjudul Vechi, județul Vrancea :* terasa din marginea NNV a satului.

14. *Adjudul Vechi, județul Vrancea :* a). așezarea este în grădina de zarzavat a C.A.P. din marginea nordică a satului ; b). pe terasa din marginea estică a satului se află o altă așezare.

15. *Ocheni, comuna Huruiești, județul Bacău :* punctul *„Grăditoarea"* la aproximativ 500 m SSV de sat.

16. *Huruiești, județul Bacău :* așezarea este situată în jurul bisericii.

17. *Lespezi, județul Vrancea :* marginea NNE, între întreprinderea Vinalcool și pădure.

18. *Ciorani, comuna Pufești, județul Vrancea :* așezarea se află la aproximativ 1 km vest de sat, de o parte și de alta a șoselei Mărășești—Adjud.

III. Valea Berheci

19. *Onceşti, județul Bacău :* așezarea este situată pe stînga pîrîului Berheci în punctul cunoscut sub denumirea „la moară".

20. *Dealul Morii, județul Bacău* așezarea se află în marginea de nord a satului.

21. *Rădăcinești, comuna Corbița, județul Vrancea :* a). în jurul grajdurilor C.A.P. ; b). interfluviul format de două pîraie din marginea nordică a satului ; c). o altă așezare se află la est de sat, aproximativ 600 m, pe terasa joasă a pîrîului Berheci.

IV. Valea Zeletin

22. *Colonești, județul Bacău :* vatra satului, zona de SSV.

23. *Zăpodia, comuna Colonești, județul Bacău :* așezarea se află în vatra satului, zona estică.

24. *Buda, comuna Răchitoasa, județul Bacău :* în jurul „Sipotelor" din marginea de vest a satului.

25. *Fundătura, comuna Răchitoasa, județul Bacău :* în jurul bisericii vechi.

26. *Răchitoasa, județul Bacău :* marginea estică a satului.

27. *Motoșeni, județul Bacău :* așezarea cuprinde botul de deal din marginea de vest a satului, pe dreapta pîrîului Zeletin.

28. *Chetreni, comuna Motoșeni, județul Bacău :* aproximativ 800 m la SE de sat.

29. *Cociu, comuna Motoșeni, județul Bacău* o întinsă așezare începe din curtea școlii și se întinde pînă la grajdurile C.A.P., din partea de NE a satului.

30. *Răzeșu, comuna Glăvănești, județul Bacău :* așezarea cuprinde zona dintre pîrîul Zeletin și cantonul silvic *„Sohodor"*.

31. *Frumușelu, comuna Glăvănești, județul Bacău :* așezarea este situată în interfluviul Zeletin—Frumușelu, la aproximativ 2 km SSE de sat.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

32. *Podu-Turcului, județul Bacău :* marginea de vest, punctul numit *„Dănceni“.*

33. *Gohor, județul Vrancea :* stațiunea arheologică se află pe un promontoriu dintre șoseaua Tecuci—Podu-Turcului și stînga pîrîului Zeletin din marginea SSV a satului.

V. Valea Tutovei

34. *Plopana, județul Bacău :* a). una din așezări se află în partea de NNE a satului, la aproximativ 600 m (între pîrîu și livadă) ; b). alta se găsește la punctul numit *„Ochiuri“*, situat la 8-900 m nord de sat.

35. *Vladea, comuna Dragomirești, județul Vaslui :* așezarea se află la vest de sat, circa 600 m, între pîrîu și pădure.

36. *Dragomirești, județul Vaslui :* vatra satului, zona de nord, de o parte și de alta a pîrîului abundă cu materiale.

37. *Semenea, comuna Dragomirești, județul Vaslui :* în zona dintre marginea vestică a satului și stînga pîrîului Tutova, pe un promontoriu puțin ridicat, se găsesc numeroase resturi din perioada respectivă.

38. *Pogana, județul Vaslui :* așezarea se găsește la 5-600 m sud de sat, în grădina de zarzavat.

39. *Coroiești de Sus, județul Vaslui* marginea sudică a satului unde se află grajdurile C.A.P.

VI. Valea Ibănești

40. *Mînzați, comuna Ibănești, județul Vaslui :* a). în jurul bisericii vechi ; b). a doua așezare se află la punctul *„Corbu“*, situat la 5-600 m sud de sat.

41. *Ibănești, județul Vaslui :* în jurul școlii generale de 10 ani.

VII. Valea Bîrladului

42. *Todirești, județul Vaslui :* marginea sud-vestică a satului.

43. *Parpanița, comuna Negrești, județul Vaslui :* la est de sat pe locul numit *„Siliște“.*

4. *Orașul Negrești :* a). marginea de vest a orașului ; b). la locul denumit *„Lutărie“*, din partea sud-estică a orașului (stînga rîului Bîrlad).

45. *Buhăiești-gară :* promontoriul din spatele gării (vest).

46. *Ștefan cel Mare, județul Vaslui* în jurul grajdurilor C.A.P. din marginea de sud a satului.

47. *Oșești, județul Vaslui :* interfluviul din partea sudică a satului.

48. *Fistîci, comuna Oșești, județul Vaslui :* vatra satului, zona nord-vestică.

49. *Zăpodeni, județul Vaslui :* a). la sediul C.A.P b). interfluviul Bîrlad—pîrîul Zăpodeni, la 4 km sud de sat.

50. *Tăcuta, județul Vaslui :* a). marginea de NV, unde sînt grajdurile C.A.P. ; b). la barajul din sudul satului.

51. *Codăiești, județul Vaslui :* așezarea se găsește la 7-800 m SE de sat.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

52. *Munteni de Sus, județul Vaslui:* interfluviul a două pîrîiașe din marginea vestică a satului.

53. *Brodoc, suburbie oraș Vaslui:* așezarea se află la circa 1,5 km est de sat, pe două promontorii joase în șesul rîului Bîrlad.

54. *Rediu, suburbie oraș Vaslui:* vatra satului în zona de centru.

55. *Vaslui:* a). la aproximativ 2 km NV de oraș, pe stînga albiei vechi a rîului Bîrlad; b). a doua așezare se află pe aceeași direcție, însă cu un km mai la sud; c). marginea vestică a orașului; d). o altă așezare se găsește pe terasa dreaptă a pîrîului Vaslui, din marginea de NE a orașului.

56. *Pungești, județul Vaslui (pe valea Racovei):* în jurul bisericii.

57. *Ivănești, județul Vaslui (pe valea Racovei):* zona sudică a vetrii satului.

58. *Bulboaca-haltă C.F.R., județul Vaslui:* așezarea este în partea nordică a hălții, de o parte și de alta a căii ferate.

59. *Costești, județul Vaslui:* a). marginea de nord a satului, pe dreapta pîrîului; b). zona centrală a vetrii satului, pe dreapta pîrîului; c) marginea de SE, în grădina de zarzavat.

60. *Crasna-gară, județul Vaslui* a). la circa 1 km vest de gară, pe dreapta Bîrladului se găsește o întinsă așezare; b). interfluviul Bîrlad — pîrîul Costești, la aproximativ 1,5 km SSV de gară se află o altă așezare.

61. *Roșiești-gară, județul Vaslui:* a). între rîul Bîrlad și calea ferată la aproximativ 2 km nord de gară, există două pîlcuri cu materiale, iar la cîteva sute de metri (circa 400 m) mai spre NE de acestea există un alt pîlc; b). în marginea vestică există alte două pîlcuri, de o parte și de alta a rîului Bîrlad; c). la circa 500 m SE de gară se află o altă așezare; d). pe dreapta Bîrladului la aproximativ 700 m SV de gară se găsește altă așezare.

62. *Sîrbi, județul Vaslui:* la aproximativ 6-700 m NE de sat, pe un promontoriu scund de pe dreapta Bîrladului există o întinsă așezare.

63. *Halta C.F.R. Dodești, județul Vaslui:* a). o așezare se găsește la 1,5 km nord de haltă, pe stînga rîului Bîrlad; b). la 5-600 m mai spre sud, pe terenul grădinei de zarzavat și tot pe stînga rîului se află o altă întinsă așezare; c). în marginea vestică a hălții, tot într-o grădină de zarzavat, se află a treia așezare.

64. *Banca, județul Vaslui:* așezarea s-a descoperit la circa 1,5 km vest de sat.

65. *Horaita, comuna Unțești, județul Vaslui:* așezarea a fost descoperită în marginea nordică a satului.

66. *Zorleni, județul Vaslui:* a). două pîlcuri apropiate s-au descoperit între ferma avicolă și malul stîng al rîului Bîrlad, în punctul numit *„Fîntînele"*; b). cu circa 500 m mai spre nord de „Fîntînele" se află o altă așezare.

67. *Popeni, comuna Zorleni, județul Vaslui:* a). o așezare s-a descoperit în vatra satului, între școală și biserică; b). în marginea vestică a satului, unde se află grădina de zarzavat, s-a descoperit o altă așezare.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

68. *Orașul Bîrlad:* a). la est de fabrica de rulmenți, pe terasa dreaptă a rîului Bîrlad; b). în zona complexului școlar Gheorghe Gheorghiu-Dej (partea vestică și nord-estică).

69. *Bălăbănești, județul Vaslui:* a). în jurul căminului cultural din vatra satului; b). a doua așezare s-a descoperit în partea nordică a satului în punctul denumit „*Românești*".

70. *Vinderei, județul Vaslui:* așezarea s-a descoperit la circa 3 km SV de sat.

VIII. Valea Crasnei și Lohanului

71. *Tanacu, județul Vaslui:* vatra satului, zona nordică, în jurul bisericii.

72. *Mînjești, județul Vaslui:* așezarea se află în marginea de SE a satului, pe dreapta pîrîului.

73. *Crețești-gară, județul Vaslui:* așezarea este în jurul gării pe dreapta pîrîului.

74. *Curteni, comuna Oltenești, județul Vaslui:* marginea de SV, pe dreapta Lohanului.

75. *Oltenești, județul Vaslui:* marginea de vest a satului și tot pe dreapta Lohanului.

76. *Pîhna, comuna Oltenești, județul Vaslui:* așezarea descoperită se află în marginea de vest a satului, pe dreapta Lohanului.

7. *Tîrzii, comuna Oltenești, județul Vaslui:* așezarea se află în vatra satului lîngă biserică.

78. *Crasna-gară, județul Vaslui:* a). la aproximativ 2,5 km spre nord, pe dreapta șoselei Crasna—Huși se află o întinsă așezare; b). în marginea de NE la punctul „Crăciunești" există o altă așezare.

IX. Valea Idrici

79. *Codreni (fost Tîlhărești), comuna Roșiești, județul Vaslui:* așezarea se află între marginea nordică a satului și pădure, pe dreapta pîrîului.

80. *Fundu-Idrici, comuna Roșiești, județul Vaslui:* vatra satului de nord în grădina locuitorului Nica B.

81. *Roșiești, județul Vaslui:* așezarea se află în mijlocul satului pe locul dintre școală și primărie.

X. Valea Horincii

82. *Lupești, comuna Mălușteni, județul Vaslui:* stațiunea se găsește în partea de nord a satului, la obîrșia Horincii, în punctul denumit „Fîntîna Mare".

83. *Mînzătești, comuna Mălușteni, județul Vaslui:* vatra de vest a satului.

84. *Sipotele, comuna Aldești, județul Galați:* marginea estică a satului, pe stînga pîrîului.

85. *Pănășești, comuna Aldești, județul Galați:* de o parte și de alta a șoselei din centru satului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

86. *Aldeşti, judeţul Galaţi :* marginea sud-estică a satului.

87. *Prodăneşti, comuna Aldeşti, judeţul Galaţi :* marginea de NE.

88. *Comăneşti, comuna Cavadineşti ; judeţul Galaţi :* aşezarea începe din marginea de SE şi se întinde pînă la pîrîul Horincea.

89. *Găneşti, comuna Cavadineşti, judeţul Galaţi :* aşezarea este într-o enclavă a satului numită „Fîntîna Mare", zona de sud.

90. *Cavadineşti, judeţul Galaţi :* aşezarea este în interfluviul din marginea de est a satului unde sînt amplasate magaziile CAP.

91. *Sipeni, comuna Blăgeşti, judeţul Vaslui :* vatra de SE a satului.

XI. Valea Chineja

92. *Bereşti, judeţul Galaţi :* în jurul sediului IAS din partea nordică a oraşului.

93. *Pechişcani, comuna Balinteşti, judeţul Galaţi :* la 300 m sud de sat.

94. *Băneasa, judeţul Galaţi :* aşezarea este situată la aproximativ 2,5 km SE de sat.

95. *Viile, comuna Băleni, judeţul Galaţi : a).* una din aşezări se află în partea de NE a satului, la circa 1,5 km, pe stînga pîrîului Chineja, între via şi livada IAS ; b). alta se găseşte în vatra satului, zona de NE.

XII. Bazinul Elanului

96. *Urlaţi, comuna Dimitrie Cantemir (fost Hurdugi) judeţul Vaslui :* aşezarea se află în partea de nord, în interfluviul Elan — Recea.

97. *Grumezoaia, comuna Dimitrie Cantemir, judeţul Vaslui :* grădina locuitorului Ilie Bleşliu din zona nordică a satului.

98. *Dimitrie Cantemir (fost Hurdugi), judeţul Vaslui :* în jurul şcolii generale.

99. *Vutcani, judeţul Vaslui :* în jurul şcòlii generale nr. 2.

100. *Barboşi, comuna Vutcani, judeţul Vaslui :* a). una se află la punctul *„Rariş"* situat la 1,5 km NE de sat, pe dreapta pîrîului Barboşi ; b). alta este în jurul „şipotelor" din centrul satului.

101. *Deleni, comuna Hoceni, judeţul Vaslui :* aşezarea este între marginea estică a satului şi pîrîu în locul numit *„Talaba"*.

102. *Oţeleni, comuna Hoceni, judeţul Vaslui :* interfluviul a două pîraie din marginea de SV a satului.

103. *Poşta Elan, comuna Vutcani, judeţul Vaslui :* interfluviul Elan — pîrîul Mălăieşti din partea de nord a satului.

104. *Popeni, comuna Găgeşti, judeţul Vaslui* aşezarea descoperită este la punctul *„Cerchez"* pe stînga Elanului.

105. *Peicani, comuna Găgeşti, judeţul Vaslui :* la 3-400 m nord de sat.

106. *Giurcani, comuna Găgeşti, judeţul Vaslui :* a). la circa 500 m nord de sat în punctul „Via Lupeş" ; b). interfluviul format de Elan şi pîrîul Urdeşti. Aici s-au descoperit şi două morminte de unde s-au recuperat două vase ; c). vatra satului, zona de SSV.

107. *Vădeni, comuna Murgeni, judeţul Vaslui :* a). interfluviul format de Elan şi pîrîul Holobăţ ; b). a doua aşezare se află pe terasa stîngă a Elanului, la aproximativ 1 km vest de sat.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

108. *Murgeni, județul Vaslui:* a). vatra satului, zona de SV, în jurul grădinei lui Strătilă; b). interfluviul Elan-Oița în punctul *„Dealul Bisericii"*; c). cu circa 800 m mai spre nord, lîngă grajdurile IAS se află o altă așezare; d). la 2 km NNV de sat, pe dreapta șoselei care duce la satul 23 August, este o altă așezare; e). în sfîrșit, o altă așezare este la punctul *„Ilișoaia"*, situată la circa 3 km SSE de sat.

109. *Bîrlălești, comuna Epureni, județul Vaslui:* aici, așezarea se află în jurul școlii generale.

110. *Bursuci, comuna Epureni, județul Vaslui:* marginea de SSV a satului.

111. *Epureni, județul Vaslui:* a). săpături întîmplătoare au scos la iveală, în jurul dispensarului uman, un schelet în poziție chircită; b). o întinsă așezare a fost descoperită în jurul morii din marginea nordică a satului; c). la punctul *„Moașca"* din partea vestică a satului se află o altă așezare.

112. *Fedești, comuna Suletea, județul Vaslui:* punctul *„Pe deal"* situat la 500 m vest de sat.

113. *Horga, comuna Epureni, județul Vaslui:* a). la circa 2 km vest de sat, unde este obîrșia văii Stejarului; b). în jurul școlii generale, c). în jurul podului CFR din marginea sudică.

114. *Epureni-gară:* în punctul „Soldănești", la 600 m nord de gară.

115. *Tifu, comuna Banca, județul Vaslui:* în punctul numit *„Scriptănești"*, situat la 400 m vest de sat.

116. *Suletea, județul Vaslui:* a). în punctul *„La Șipot"* din marginea estică a satului; b). altă așezare este la punctul *„Brăiteni"*, situat la 2 km sud de sat.

117. *Satul 23 August, comuna Murgeni, județul Vaslui:* a). în jurul școlii generale; b). o altă așezare este la punctul *„Măgeana"*, situat la 1,5 km SV de sat.

118. *Dodești, comuna Viișoara, județul Vaslui:* punctul „Călugărească" din fața școlii generale.

119. *Jigălia, comuna Suletea, județul Vaslui:* marginea de NE a satului.

120. *Măluști, județul Vaslui:* la 500 m est de sat în punctul denumit *„Leaua"*.

121. *Igești, comuna Blăgești, județul Vaslui:* a). la aproximativ 700 m nord de sat în punctul „Scîndureni"; b). lîngă biserică; c). grădina învățătorului C. Roșu, din zona sud-estică a vetrii satului.

122. Schineni, comuna Murgeni, județul Vaslui: a). „șipotele" din vatra satului, zona nord-vestică; b). tot în direcția NV, la aproximativ 800 m, la punctul *„Foișor"*, se găsește o altă așezare; c). a treia așezare se găsește între școala generală și cooperativa de consum.

123. *Lățești, comuna Murgeni, județul Vaslui:* a). în marginea de est, pe stînga pîrîului Lișcov; b). la 600 m SV de sat, pe dreapta pîrîului Lișcov, se află o altă așezare; d). ultima așezare se află tot pe direcția SE și, de asemenea, pe stînga aceluiași pîrîu, la 2 km de sat.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

XIII. Valea Săratei

124. *Şchiopeni, judeţul Vaslui:* în preajma şcolii generale din vatra satului.

125. *Rusca, comuna Pădureni, judeţul Vaslui:* la circa 50 m SE de şcoala generală.

126. *Pădureni (fost Cîrligaţi), judeţul Vaslui:* în jurul şcolii generale şi a primăriei.

XIV. Valea Prutului

127. *Bazga, comuna Răducăneni, judeţul Iaşi:* zona de vest a vetrii satului.

128. *Răducăneni, judeţul Iaşi:* a). o aşezare se află în jurul sediului CAP din marginea de NE a satului; b) alta se află între piaţă şi biserica catolică.

129. *Avereşti, judeţul Vaslui:* sediul fermei viticole.

130. *Arsura, judeţul Vaslui:* şcoala nouă din partea de SV a satului.

131. *Ghermăneşti, judeţul Vaslui* aşezarea se află în jurul sediului CAP.

132. *Stuhuleţ, comuna Berezeni, judeţul Vaslui:* în grădina de zarzavat din marginea sudică a satului s-a descoperit un depozit de seceri şi celturi din bronz, care s-au pierdut!

133. *Copăceana, comuna Fălciu, judeţul Vaslui:* în cadrul unei întinse aşezări din marginea de SE a satului s-au descoperit două piese din bronz — un celt şi un vîrf de suliţă — probabil dintr-un depozit.

134. *Voloseni—Bogdana, judeţul Vaslui* aşezarea s-a descoperit la aproximativ 500 m SE de sat.

135. *Stănileşti, judeţul Vaslui* aşezarea descoperită se află în zona de sud a vetrii satului, unde locuieşte Gh. Pruteanu.

136. *Lunca Banului, judeţul Vaslui* în zona de NNE a satului, în jurul grădinii lui Filip Darie.

137. *Lunca Veche, comuna Lunca Banului, judeţul Vaslui:* aşezarea se găseşte în unghiul format de marginea de NV a satului şi şosea.

138. *Vetrişoaia, judeţul Vaslui:* a). punctul numit „*Scheia*" situat la aproximativ 4 km nord de sat, pe stînga şoselei care duce la Huşi; b). sediul IAS „*Pojorâni*"; c). şipotul situat la un km nord de sediul IAS—Pojorâni; d). secţia IAS din partea nordică a satului; e). marginea NE, lîngă grădina locuitorului Maxim; f). vatra satului, zona unde locuieşte V Cheptea şi Codiţă; g). la grajdurile CAP din marginea sud-estică a satului; h). ultima aşezare aparţinînd acestui sat se găseşte la aproximativ 1 km sud.

139. *Horinceni, comuna Berezeni, judeţul Vaslui:* a). o aşezare este cunoscută la „*Gura Săratei*", la distanţă de 7-800 m nord de sat; b). altă aşezare este la punctul „*Troienaşi*" din partea de vest a satului (în jurul barajului).

140. *Berezeni, judeţul Vaslui:* a). în centrul satului, spaţiul dintre primărie şi magazinul universal; b). alta în partea de SE a punctului

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„Vicoleni", tot vatră de sat ; c). în mahalaua *„Bozia Nouă"*, s-au recuperat cîteva piese dintr-un depozit de bronzuri [8].

141. *Bozia, comuna Fălciu, județul Vaslui :* în punctul *„Doniceasa"*, se află două pîlcuri : unul la est de șosea și altul la vest.

142. *Fălciu, județul Vaslui :* a). o așezare se află în fața sediului IAS ; b). alta în jurul podului din centrul satului, și c). o a treia la „Casa de apă" din marginea sudică a satului.

143. *Bogdănești, comuna Fălciu, județul Vaslui :* a). o întinsă așezare se găsește la aproximativ 1 km nord de sat pe terasa joasă a Prutului ; b). altă așezare este în partea nordică la punctul denumit „Puierniță" ; c). a treia în vatra satului unde locuiește P. Zonte ; d). și, alta în fața sediului SMT.

144. *Rînzești, comuna Fălciu, județul Vaslui :* a). un punct se află la „Gura Belciugului" și se prelungește pe botul dealului din marginea de NE a satului ; b). al doilea punct este în grădina învățătorului Ion Cahu din centrul satului ; c). altă așezare se află pe botul dealului din jurul bisericii ; d). în sfîrșit, un alt punct a fost descoperit pe stînga pîrîului Mihălceni, înainte de a ieși în șesul Prutului.

145. *Cîrja, comuna Murgeni, județul Vaslui :* a). punctul „Bîrsana" din marginea nordică a satului ; b). sediul fermei IAS (T. Donca) ; c. în jurul sediului piscicolei și grădina locuitorului Trandafir ; d). punctul „Mața"-est, situat la 1,5 km sud de sat ; e). ultima așezare descoperită se găsește pe botul dealului Mața, care se pierde în Balta Rădeana.

146. *Vădeni, comuna Cavadinești, județul Galați :* a). întinsă așezare s-a descoperit în jurul grajdurilor CAP din marginea de nord a satului ; b). între biserică și malul Prutului.

147. *Rogojeni, comuna Cavadinești, județul Galați :* zona sudică a vetrii satului.

148. *Suceveni, județul Galați :* aproximativ 3 km est, de o parte și de alta a șoselei Gănești-Oancea.

149. *Oancea, județul Galați :* a). vatra nord estică a satului ; b). marginea de SE a satului.

150. *Roșcani, județul Galați :* o foarte întinsă așezare s-a descoperit la aproximativ 1,5 km SE de sat în punctul denumit „Crucișoara".

Rod al unei îndelungate cercetări de suprafață repertoriul prezentat mai sus însumează 227 de stațiuni arheologice identificate în 150 de localități cu materiale caracteristice culturii Noua [9].

Cu toate că rămîn încă multe stațiuni arheologice neidentificate, se poate aprecia că, adăugînd aceste descoperiri la cele cunoscute [10], harta

---

8 Marin Dinu și Ghenuță Coman, *Depozitul de obiecte de bronz de la Bozia Nouă (raionul Bîrlad, reg. Iași)*, în AM, II-III, 1964, p. 471 și urm.

9 Unele stațiuni amintite de N. Zaharia și colab., în *Așezări din Moldova* . 1970, p. 338-357 au fost eronat plasate în teren și uneori schimbate și denumirea unor localități ; în lucrarea de față s-a avut în vedere acest lucru.

10 Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață în județul Bacău*, în AM, VI, 1969, p. 213 și urm. ; Adrian C. Florescu, *op. cit.*, p. 143 și urm. ; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.* : vezi nota 4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

arheologică cu privire la cultura materială Noua cunoaşte o foarte mare densitate şi în Ţara de Jos a Moldovei [11].

În ceea ce priveşte poziţia staţiunilor arheologice, purtătorii culturii Noua au preferat, în principal, terasele inferioare şi foarte aproape de apă

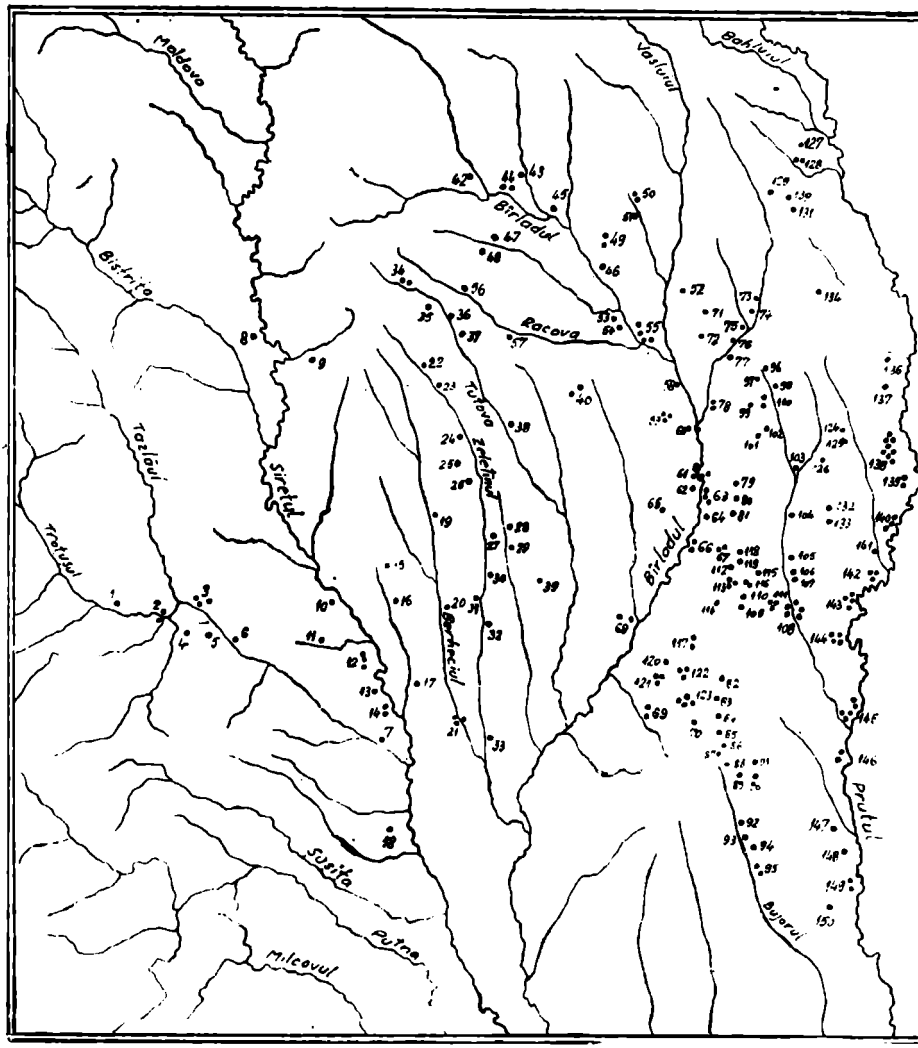

Fig. 1. — Harta descoperirilor arheologice cu privire la Cultura NOUA.

din lungul rîurilor şi piraielor sau grinduri situate în şesurile din preajma apelor, ca şi boturi de dealuri interfluviale, de asemenea, joase. Rareori se

11 **N. Zaharia şi colab.,** *op. cit.*, **p. 42 : vezi şi harta cu privire la răspîndirea culturii Noua.**

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ridică pe unele pante, la nivelul teraselor medii, dar și atunci foarte aproape de ape (izvoare sau pîraie).

Reține atenția faptul că stațiunile arheologice de tipul culturii Noua sînt vizibile, mai ales, în lunile de primăvară cînd nu este vegetație, prin prezența „cenușarelor"-„zolniki", caracteristice acestor tipuri de așezări.

Ocupația de bază a purtătorilor acestei culturi fiind creșterea animalelor, pe lîngă cultura primitivă a unor plante, explică poziția așezărilor în șesuri ierboase sau în puncte de interferență dintre șes și dealurile împădurite.

De obicei, într-o stațiune arheologică de tipul culturii Noua se pot număra la suprafață, în general ,între 7-15 „cenușare", în contextul cărora sau în preajma lor, apar numeroase obiecte de inventar constînd din ceramică, oase, piatră, bronz — unelte și arme de luptă, ca și obiecte de podoabă. De multe ori, prin diverse lucrări ale solului, se descoperă necropole și depozite de bronzuri.

CERAMICA

Ceramica culturii Noua este foarte bogată și variată, dar fragmentară datorită caracterului cercetării de suprafață. Întîmplător s-au descoperit și vase întregi, de obicei mici sau mijlocii, care au putut fi întregite sau reconstituite. Vasele sînt lucrate cu mîna din pastă bună sau grosieră. Culoarea acestora variază între brun-cenușiu, brun-gălbui sau brun-cărămiziu. Ornamentul constă dintr-un brîu în relief dispus pe partea superioară, simplu, crestat sau alveolat. Corpul unor vase este ornamentat cu nervuri în relief dispuse în diferite forme. Varietatea torților, cu buton, cu creastă, în formă de șea, etc., constituie de asemenea, un aspect deosebit al ornamentului ceramicii culturii Noua.

Se poate aprecia, pe bună dreptate, că ceramica culturii Noua este bine cunoscută prin săpături sistematice și studii de specialitate [12].

Întrucît, așa cum s-a afirmat mai sus, ceramica culturii Noua este relativ bine cunoscută, se prezintă aici descoperirile de vase întregi sau întregite, ca și unele fragmente deosebite.

— Adjud (stațiunea nr. 7). Printre altele s-a descoperit un vas bitronconic cu două torți trase din buză și puțin supraînălțate (Fig. 2/1).

— Murgeni (stațiunea nr. 108, b.). S-a descoperit o ceașcă globulară cu două torți supraînălțate. Corpul vasului este decorat cu caneluri dispuse orizontal și vertical (fig. 2/2).

— Costești (stațiunea nr. 59, a.). De aici provine o ceașcă cu două torți supraînălțate (fig. 2/3).

— Lupești (stațiunea nr. 82). S-a descoperit o ceașcă mică cu o singură toartă supraînălțată prevăzută la partea superioară cu creastă (fig. 3/1).

— La Igești (stațiunea nr. 121, a.) în contextul mai multor materiale s-a descoperit o ceașcă mică, bitronconică, cu o singură toartă supraînălțată (fig. 3/2).

12 Adrian C. Florescu, *op. cit.*, p. 143 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

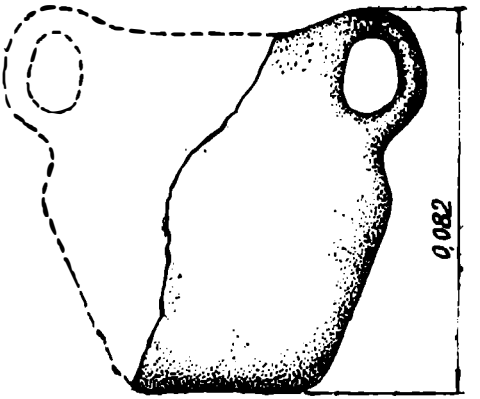

1

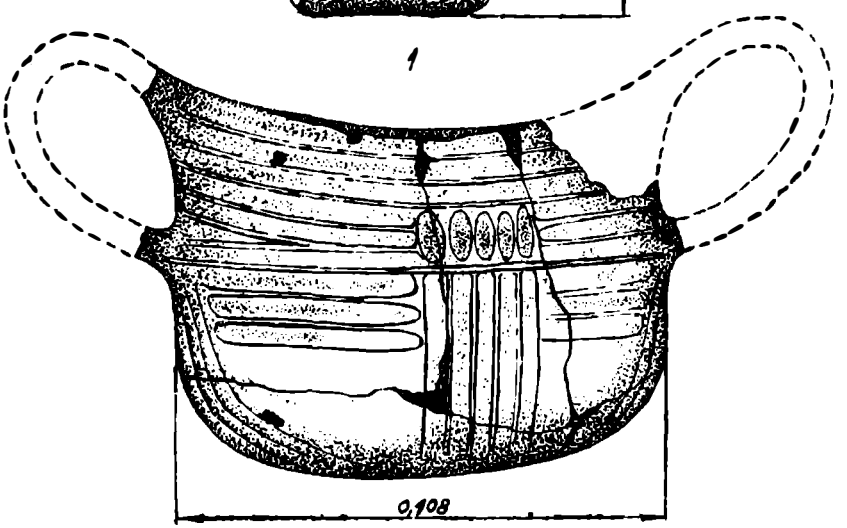

2

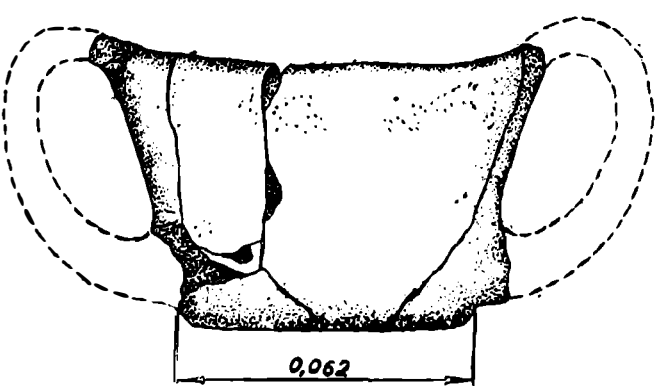

3

Fig. 2 — Ceramică. 1, Aduc-ti; 2, Murgeni; 3, Costești.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

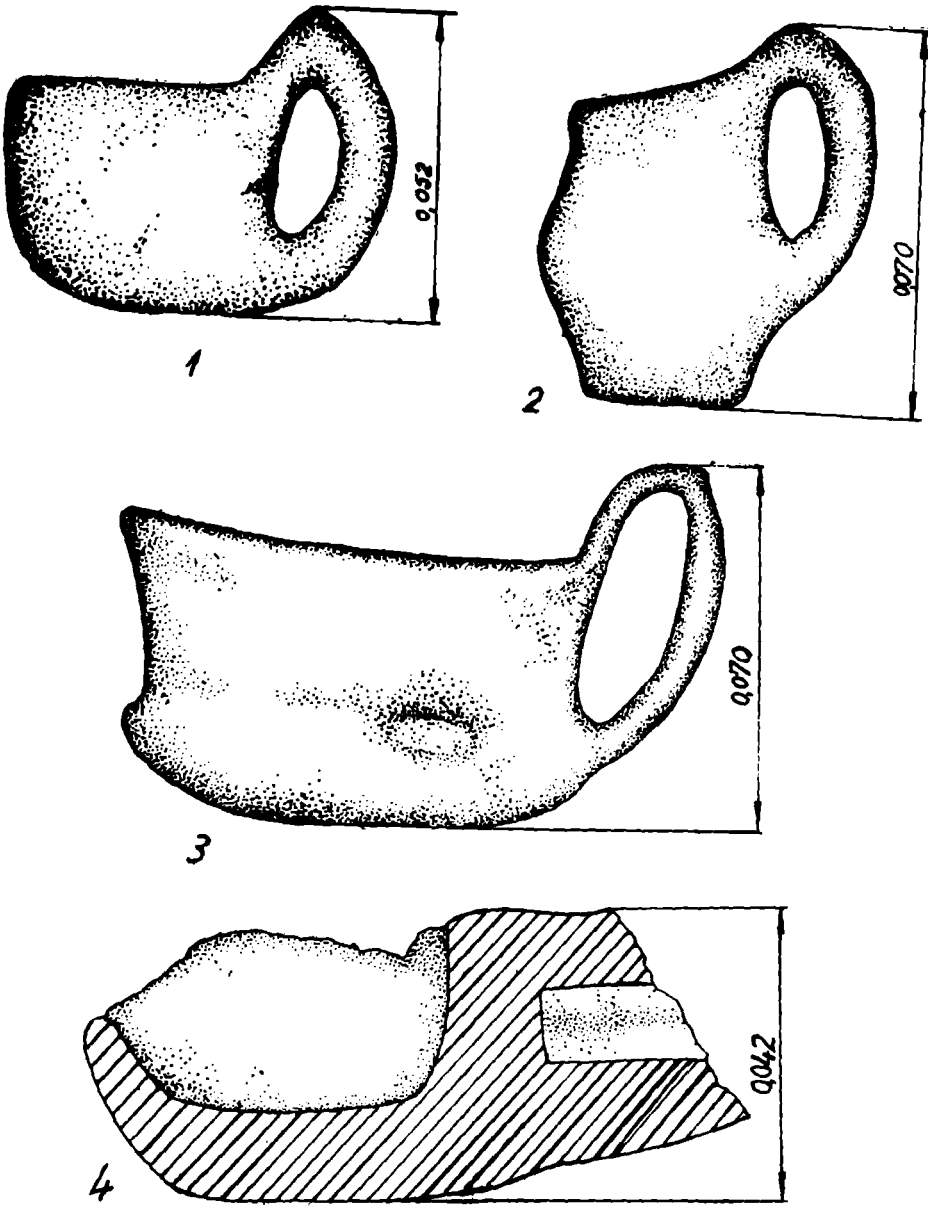

Fig. 3. — Ceramică : 1, *Lupești* ; 2, *Iassi* ; 3, *Epureni-Gard* ; 4, *Horga*.

http://www.cimec.ro / http://patrimoniu.gov.ro

— Epureni-gară (staţiunea nr. 114). S-a descoperit o ceaşcă cu o toartă supraînălţată (fig. 3/3).

— Horga (staţiunea nr. 113) : în punctul „a" s-a descoperit un creuzet de formă conică [13], iar la punctul „b" o lingură pentru turnat bronzul (fig. 3/4). Aceste piese dovedesc că obiectele din bronz se turnau în aşezările respective.

— Din numeroasele fragmente dăm doar cîteva mai caracteristice (fig. 4).

— De la Adjud (staţiunea nr. 7) provin două piese foarte importante care, pînă în prezent, nu au analogii, din ceramică. Este vorba de un fragment dintr-un cap de berbec, care provine, probabil de la un „cătel de vatră" (fig. 5) şi un corn de berbec tînăr (fig. 5/2).

BRONZURI

Din staţiunile arheologice enumerate mai sus reţin atenţia, în mod deosebit, obiectele confecţionate din bronz şi anume :

— În satul Bozia Nouă (staţiunea nr. 140, c.), astăzi parte componentă a satului de reşedinţă Berezeni, prin săparea unor gropi de siloz, la sediul C.A.P. „16 Februarie", în contextul unei aşezări şi necropole caracteristice culturii Noua s-a descoperit un depozit de bronzuri compus din următoarele piese : trei seceri cu cîrlig, un celt de tip transilvănean şi trei bucăţi din bronz în stare brută [14], ceea ce dovedeşte că diferitele obiecte se turnau local. Din relatările lucrătorilor care au săpat acolo rezultă că au fost mai multe piese care se găsesc în momentul de faţă la muzeul din Huşi [15].

—Un alt depozit de bronzuri s-a descoperit întîmplător în marginea sudică a satului Stuhuleţ (staţiunea nr. 132), compus după cum relatează descoperitorii din două seceri, un vîrf de lance, un obiect lung de 40-50 cm, rotund şi ascuţit la un capăt şi două celturi, piese luate şi pierdute de copii.

— La Murgeni (staţiunea cu nr. 108, b.) s-au descoperit două piese şi anume : un vîrf de lance în formă de frunză, cu tocul de înmănuşare de formă conică, care se prelungeşte sub formă de nervură mediană spre vîrful piesei (fig. 7/2). A doua piesă este un fragment de seceră (fig. 6).

— La Copăceana (staţiunea nr. 133) s-au descoperit două piese care, probabil, provin dintr-un depozit mai mare : un celt de tip transilvănean, cu gaura de înmănuşare ovală. Marginea acestei găuri este îngroşată în exterior şi de ea se prinde partea superioară a tortiţii. Tăiuşul este uşor curbat (fig. 6/4). A doua piesă este un vîrf de lance în formă de frunză, cu o nervură mediană aproape uniformă. Partea pentru fixare de lemn este în formă de pană (fig. 7).

— În satul 23 August (staţiunea nr. 117. b.) s-a descoperit un celt de mici dimensiuni. Are gaura de inmănuşare ovală. Tortiţa este emiovală.

---

13 Recipientul se află la muzeul „V. Pîrvan" — Bîrlad, donat odată cu alte materiale de prof. Ghenuţă Coman.

14 Marin Dinu şi Ghenuţă Coman, *op. cit.*, p. 471 şi urm.

15 Pe lîngă relatările lucrătorilor ,se adaugă şi informaţiile primite de la Gh. Melinte, directorul muzeului din Huşi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Partea superioară a celtului este decorată cu trei nervuri în relief, care îi dau mai multă rezistenţă. Lama de tăiere este triunghiulară şi tăiuşul uşor curbat (fig. 6/5).

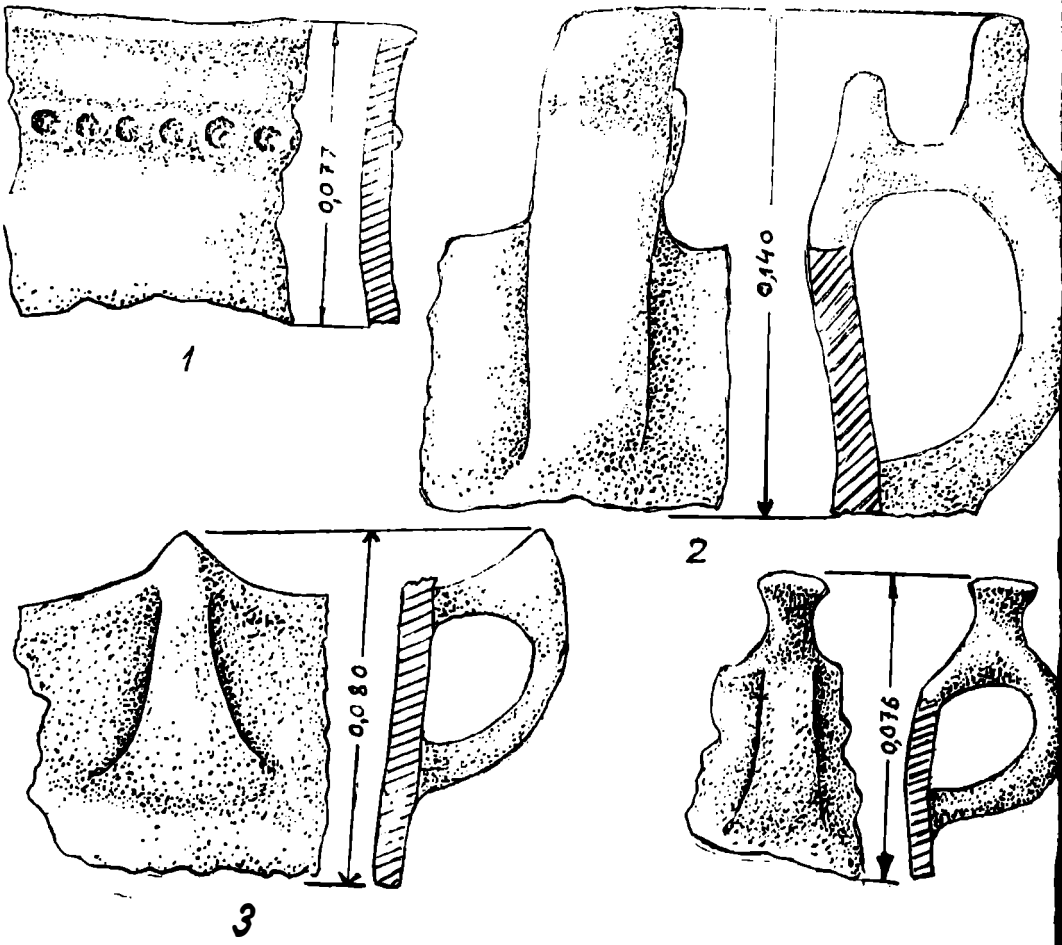

Fig. 4. — Ceramică : 1, *Adjud-Vechi* ; 2, *Bîrlad* ; 3, 4, *Orbeni.*

— Măluşteni (staţiunea nr. 120). S-au descoperit două piese un celt fragmentar de tip transilvănean [16] şi un topor cu gaura de înmănuşare transversală, prevăzut pe ceafă cu prelungiri în formă de triunchi în ambele părţi. Marginile manşonului sînt îngroşate şi se asociază cu alte două nervuri care îi întăresc rezistenţa şi, în acelaşi timp, îl ornează. Lama este lungă ,relativ subţire şi aproape uniformă pînă la tăiuş (fig. 6/1).

16 Obiectul se află la colţul muzeistic al şcolii generale de la Măluşteni.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

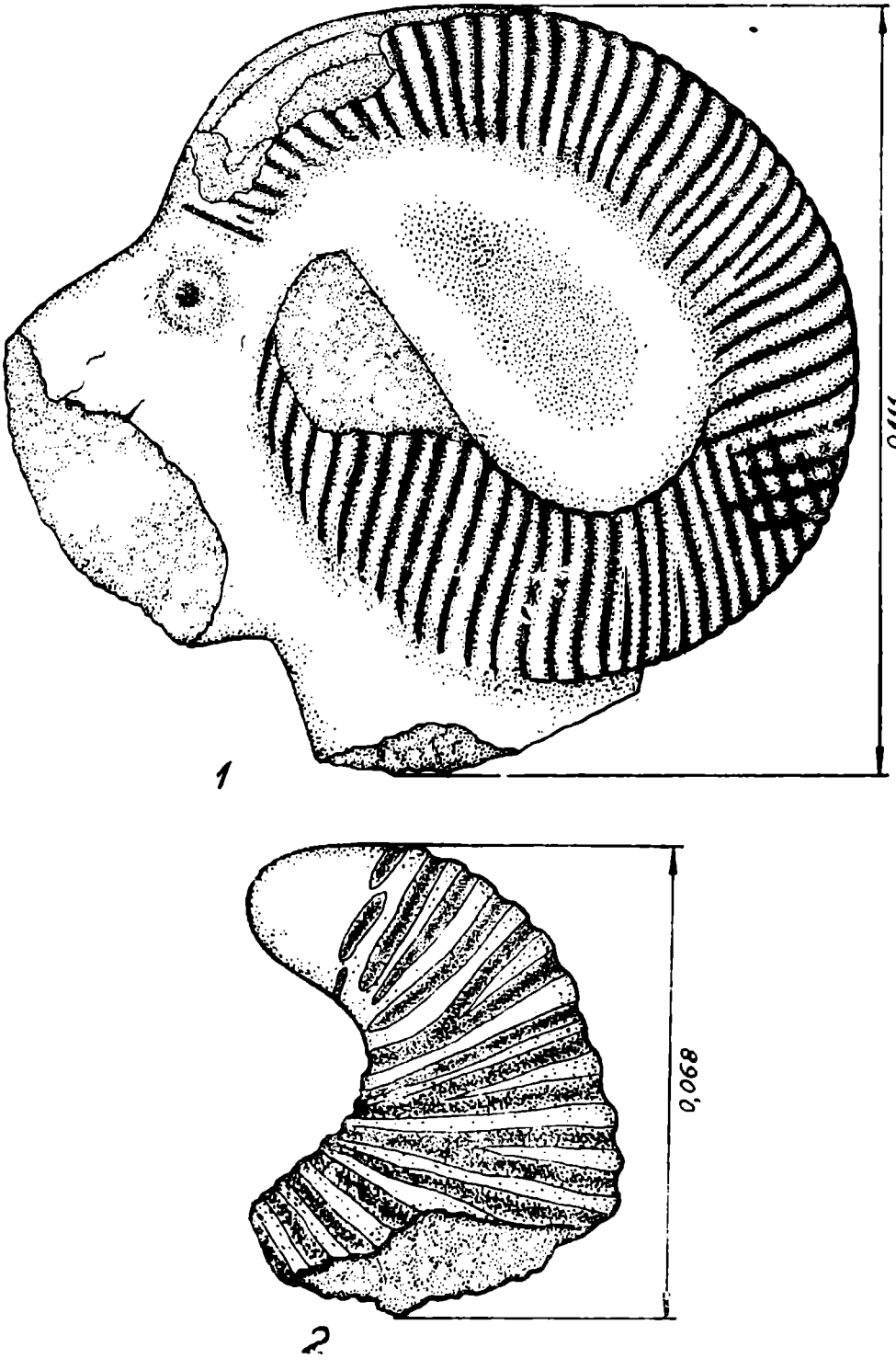

Fig. 5. — Ceramică 1, 2, *Adjud.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

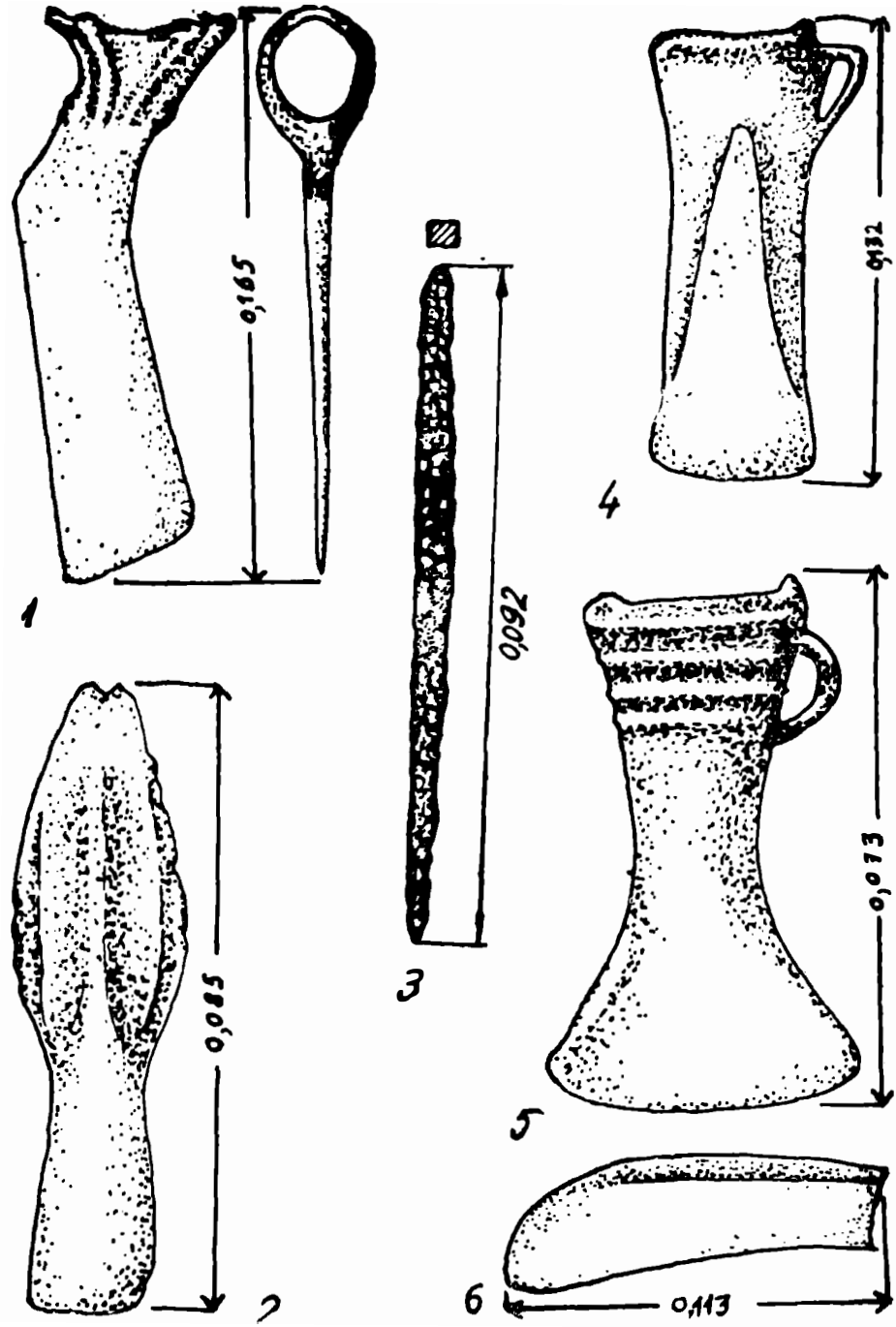

Fig. 6. — Obiecte din bronz : 1, *Măluşteni* ; 2, *Bereşti* ; 3, *Lăieşti* ; 4, *Copăceana* ; 5, *sat 23 August* ; 6, *Murgeni*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— La Bereşti (staţiunea nr. 92) s-a descoperit un vîrf de lance, de dimensiuni mai mici, în formă de frunză. Tocul de înmănuşare, de formă conică, se prelungeşte, pe o parte, sub formă de nervură mediană pînă la mijlocul „frunzei", iar pe cealaltă parte, piesa are trei nervuri : nervura mediană merge pînă aproape de vîrf, iar cele două laterale pînă la mijlocul „frunzei" (fig. 6/2).

— Ciorani-Pufeşti (staţiunea nr. 18). În contextul unei aşezări s-a descoperit un depozit de bronzuri compus din următoarele piese : opt seceri, dintre care şapte sînt cu cîrlig şi una cu două orificii pe limba de la miner. De asemenea, s-a descoperit şi un celt de tip transilvănean [17]. Dintre aceste piese, o seceră se află la autorul acestei lucrări (fig. 7/3), care este şi descoperitorul acestui depozit.

— La Fîstîci (staţiunea nr. 48) s-a descoperit un celt de tip transilvănean [18].

— Cociu (staţiunea nr. 29). Aici s-a descoperit un celt de tip transilvănean şi un vîrf de lance în formă de frunză şi cu penducul în formă de pană [19].

— Ivăneşti (staţiunea nr. 57). Aici s-au descoperit doi butoni (nasturi), care, probabil, provin dintr-un mormînt (fig. 8).

— La Zăpodeni (staţiunea nr. 49, a.) s-a descoperit un buton păstrat într-o stare foarte bună (fig. 8/3).

— Fedeşti (staţiunea nr. 112). De aici provine un buton mai mic (fig. 8/4).

— Un buton s-a mai descoperit la Măluşteni (staţiunea nr. 120).

— La Horga (staţiunea nr. 113, b) s-au descoperit mai multe obiecte de podoabă din care s-a recuperat un ac cu capătul conic, prevăzut cu decor de linii incizate orizontal şi vertical (fig. 8/5).

— La Igeşti (staţiunea nr. 121, a), de asemenea, s-au descoperit mai multe obiecte, printre care şi două ace (fig. 8/6, 7).

— Lăţeşti (staţiunea nr. 123, d). Printre alte obiecte s-a găsit şi un împungător muchiat (fig. 6/3).

UNELTE ŞI OBIECTE DIN OS

În contextul tuturor „cenuşarelor" abundă extraordinar de multe oase de animale, dintre care unele sînt prelucrate în felurite unelte, arme de luptă şi obiecte de podoabă, constituind una din importantele caracteristici ale conţinutului culturii Noua. Din staţiunile arheologice cercetate s-au recoltat, printre altele, unelte şi obiecte din os

— Lăţeşti (staţiunea nr. 123, d). În bogatele cenuşare de aici s-au descoperit patru „seceri" din os care sînt identice cu cele care provin din aşezarea de la Valea-Lupului — Iaşi şi Andrieşeni [20].

17 Mircea Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 255 şi fig. 3.
18 Obiectul se află la colţul muzeistic al şcolii generale din Fistici.
19 Cele două obiecte se găsesc la colţul muzeistic al şcolii generale din Cociu.
20 Adrian C. Florescu, *op. cit.*, p. 159-161, şi fig. 12.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

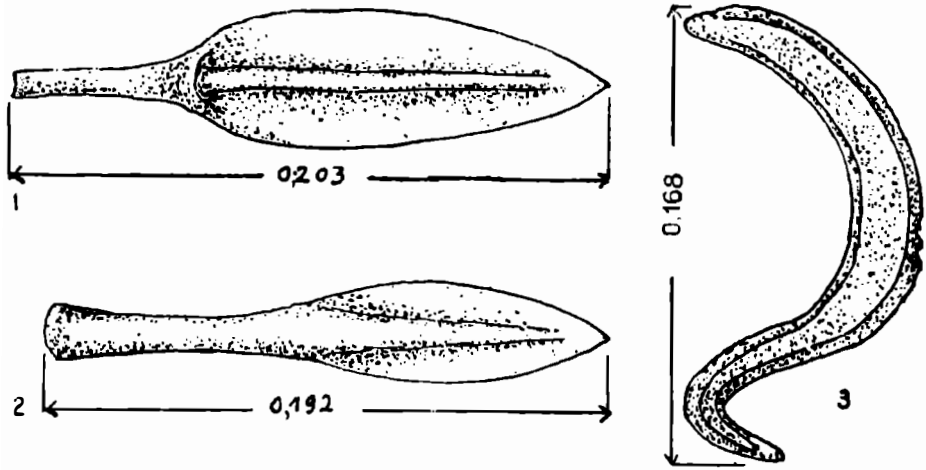

Fig. 7. — Obiecte din bronz : 1, *Copăceana* ; 2, *Murgeni* ; 3, *Ciorani*.

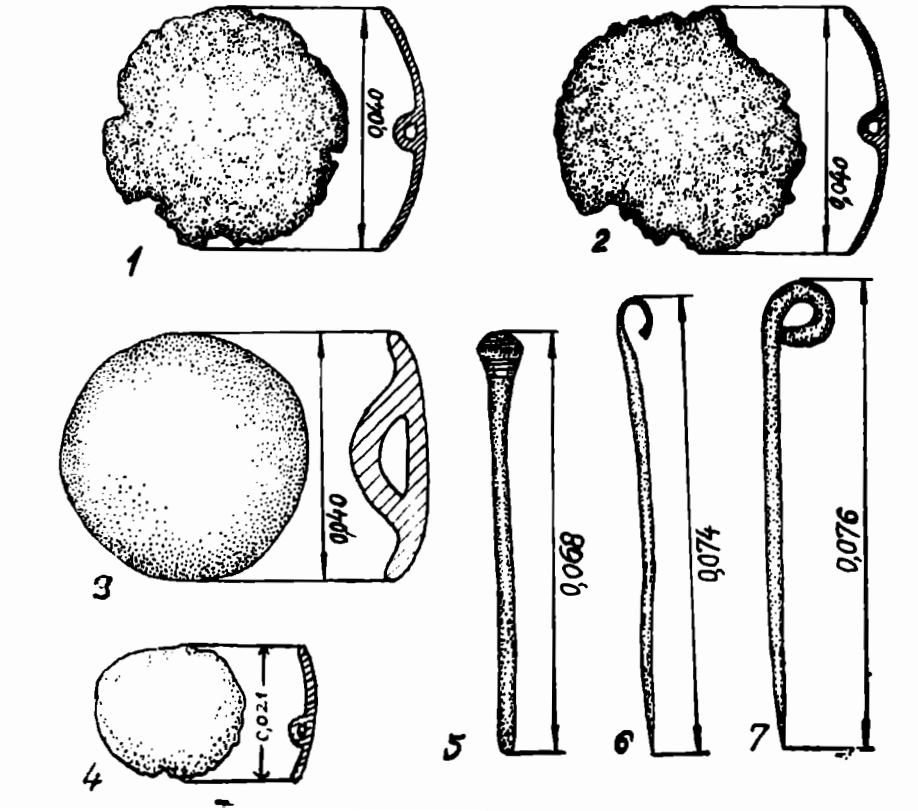

Fig. 8. — Obiecte din bronz 1, 2, *Ivăneşti* ; 3, *Zăpodeni* ; 4, *Fedeşti* ; 5, *Horga* ; 6, 7, *Igeşti*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— Întrucît nu poate fi concepută o aşezare de tipul culturii Noua fără omoplaţi crestaţi de vită, cal sau porc, prezentăm o planşă cu cîteva exemplare din staţiunile arheologice Epureni-gară, Adjudul Vechi, Giurcani şi Cerchez -Popeni (fig. 9). Subliniem că utilitatea acestor obiecte n-a fost încă precizată [21].

— Satul 23 August (staţiunea nr. 117, b). O problemă deosebită este suscitată de prezenţa unor coaste de animal crestate (de altfel, prezente în multe aşezări), descoperite aici (fig. 10/1, 2, 6). Pot fi piepteni ? Nu pare verosimil şi mai curînd opinîem că pot fi „seceri". Tot în această aşezare s-a mai descoperit un obiect — tot din coastă de animal — prevăzut cu două găuri, care s-ar putea să fie o piesă de harnaşament (fig. 10/3).

— La Murgeni (staţiunea nr. 108, d.) s-a descoperit o frumoasă şi interesantă zăbală pentru cal, decorată prin incizii (fig. 10/7).

— Halta C.F.R. Dodeşti (staţiunea nr. 63, b.). Pe lîngă cîteva împungătoare s-a recoltat şi o daltă bine lucrată (fig. 10/5).

— Popeni (staţiunea nr. 104). În această aşezare, întinsă şi foarte bogată în obiecte de os, pe lîngă mulţi omoplaţi crestaţi de diferite mărimi, împungătoare, coaste crestate, s-a descoperit o daltă (fig. 11), ace găurite (fig. 12), şi multe oase de forme şi mărimi diferite crestate deosebit în comparaţie cu omoplaţii sau cu coastele de animal crestate (fig. 11/1, 3), a căror utilitate, de asemenea, nu se cunoaşte.

— Ar mai fi de adăugat prezenţa patinelor din os (Murgeni, b ; Vădeni-Murgeni, a ; Giurcani, c.).

De menţionat este şi faptul că în contextul acestor staţiuni s-au descoperit şi rîşniţe, percutoare, cîteva topoare-ciocan, ca şi un fragment dintr-un cuţit curbat.

Pe baza materialelor prezentate mai sus, ca şi a analogiilor cu materialele cunoscute prin săpăturile efectuate în aşezări şi necropole de tipul culturii Noua [22], se poate aprecia că aceste descoperiri au darul, în general, să îmbogăţească conţinutul acestei culturi.

În primul rînd se îmbogăţeşte harta arheologică a acestei regiuni cu foarte multe staţiuni care, adăugate la cele cunoscute, pot da o imagine apropiată de realitate a densităţii de locuire din perioada în discuţie.

Deşi este vorba de cercetări de suprafaţă, s-a putut, totuşi, constata că toate staţiunile se caracterizează, în primul rînd, prin cenuşare, cu menţiunea că în unele cantitatea de cenuşă este mai abundentă, iar în altele mai puţin abundentă. De asemenea, s-a putut observa că unele cenuşare sînt mai întinse — anume cele mai bogate în cenuşă şi invers, cele cu cenuşă mai puţină, au perimetrul mai restrîns.

O altă componentă a conţinutului culturii Noua, care îi dă şi una din caracteristicile importante, este ceramica asupra căruia nu vom stărui, fiind studiată sub toate unghiurile de vedere [23]. Apreciem, doar, pe baza

21 Subliniem că utilitatea acestor obiecte încă n-a fost precizată, vezi A.C. Florescu, *op. cit.*, p. 159 şi nota 42.

22 Vezi nota 2 şi 10.

23 A. C. Florescu, *op. cit.*, 143 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

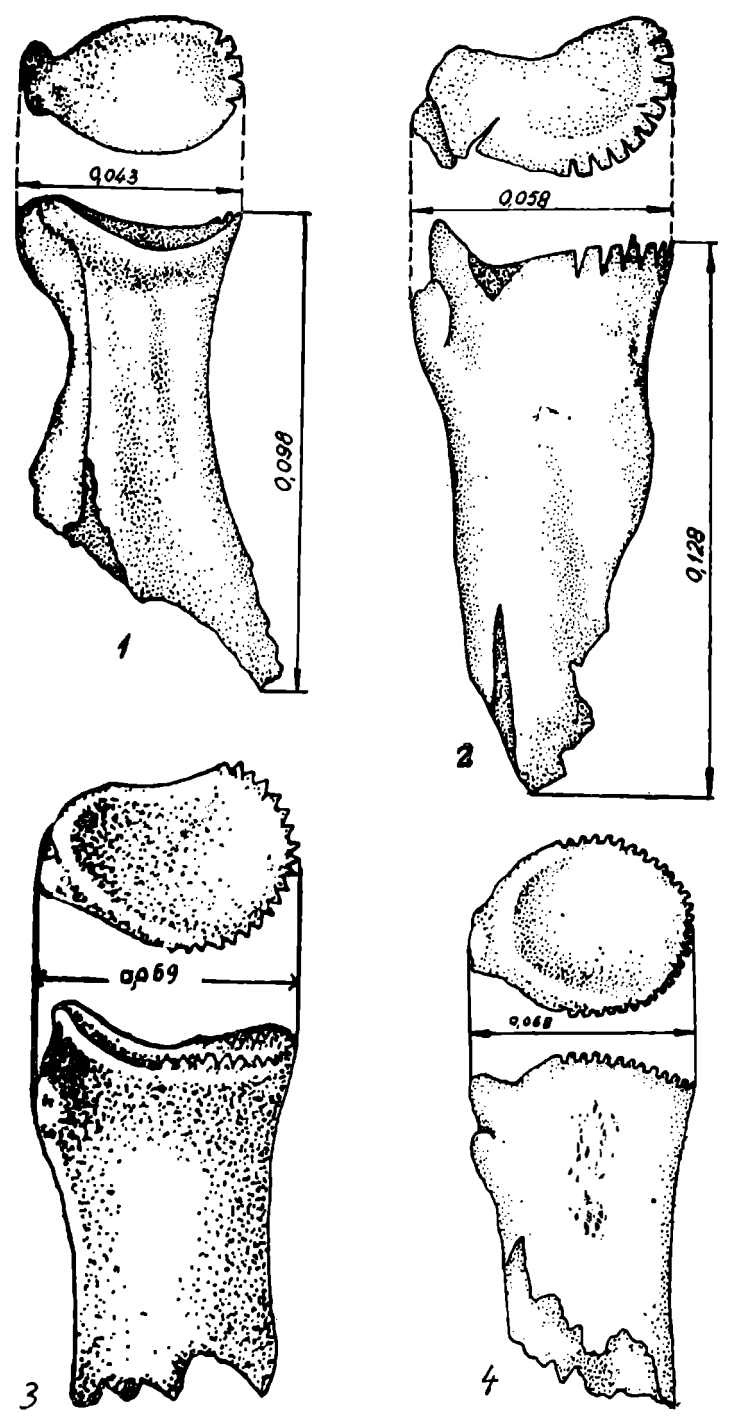

Fig. 9. — Obiecte din os : 1, *Epureni-gară* ; 2, *Adjudul Vechi* ; 3, *Giurgeni-Ariușd* ; 4, *Petrești-Cârnești*.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

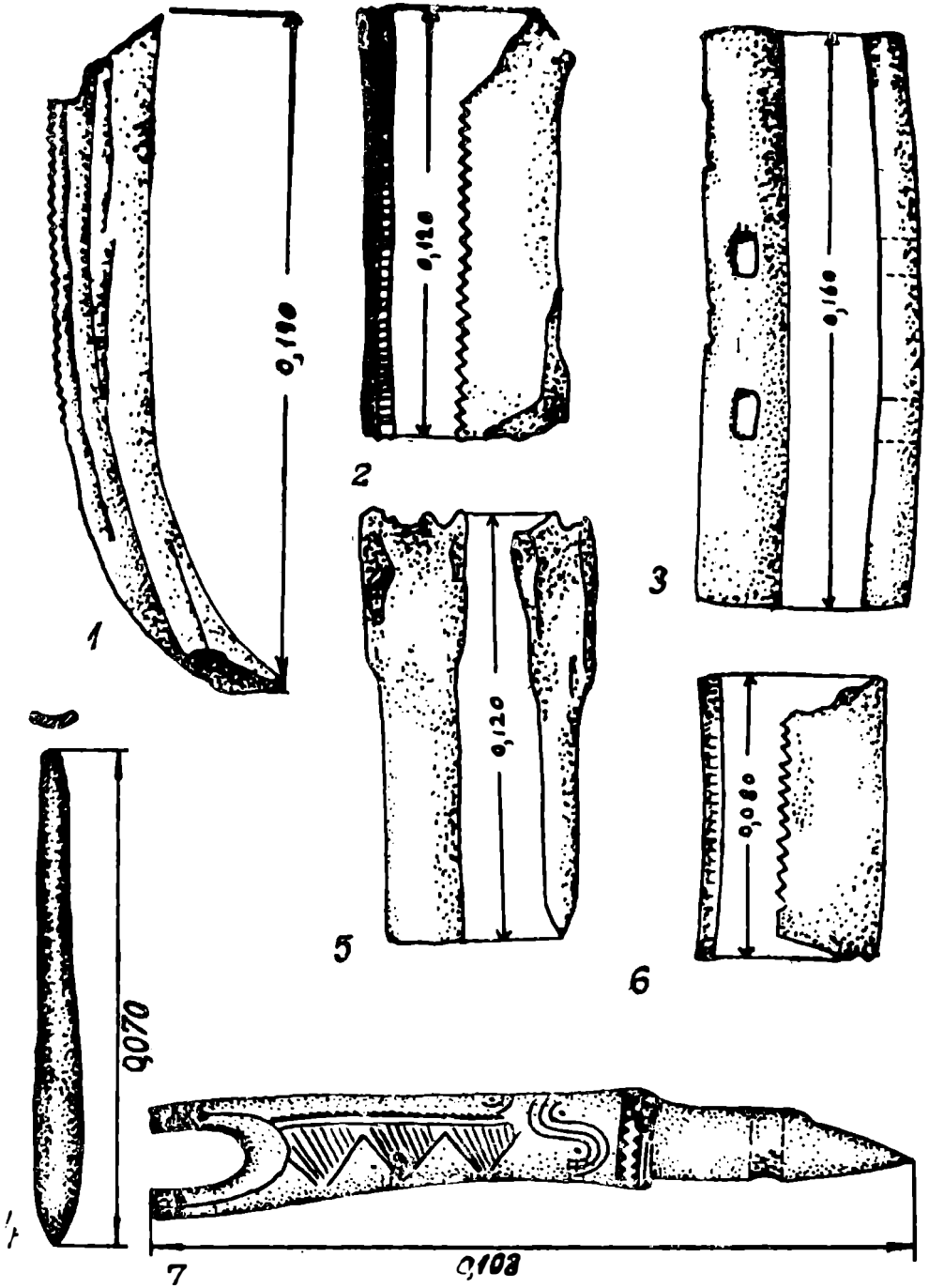

Fig. 10. — Obiecte din os : 1, 2, 3, *satul 23 August* ; 4, *Lăteşti* ; 5, *Halta C.F.R.-Dodeşti* ; 7, *Murgeni*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

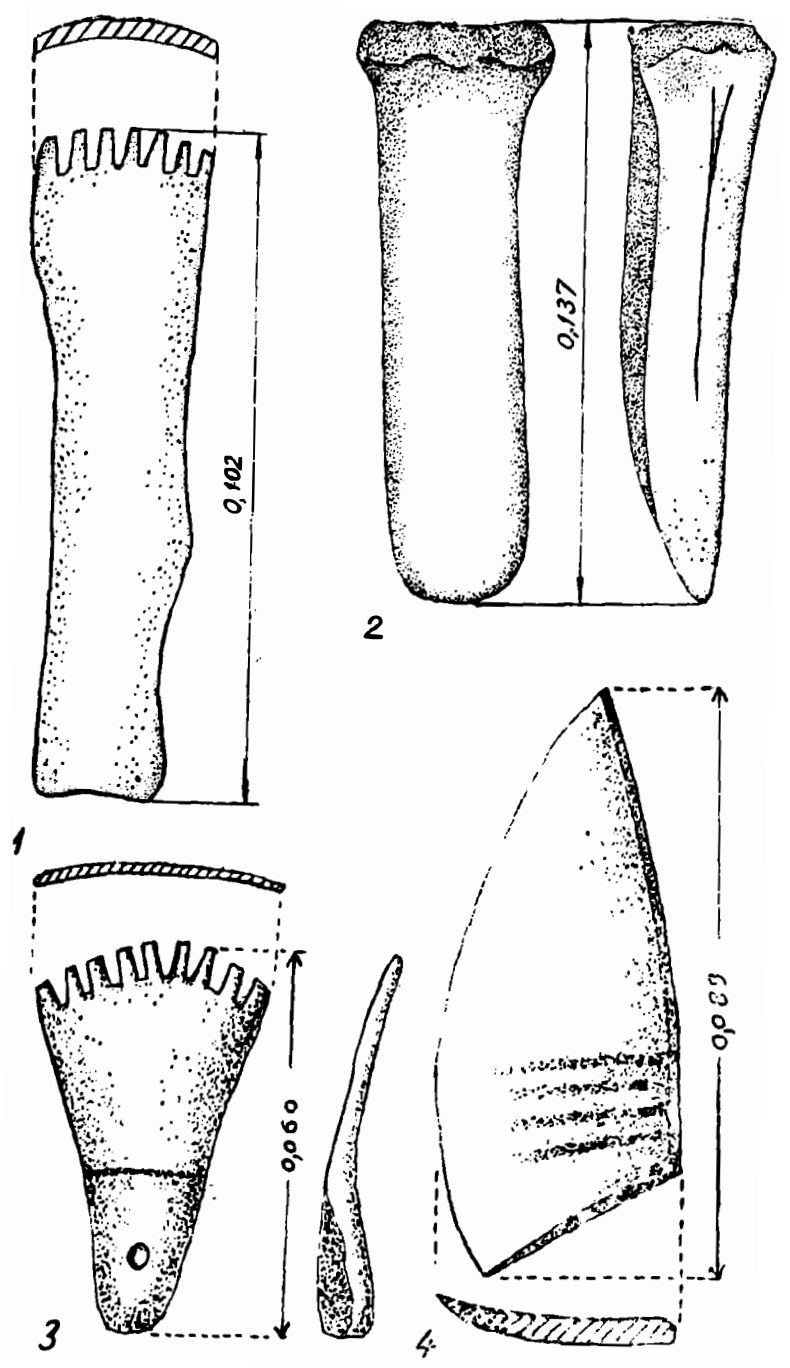

Fig. 1. Obiekty kościeliskie. Por. Cat. nr 10.

http://www.dlibra.wbp.poznan.pl

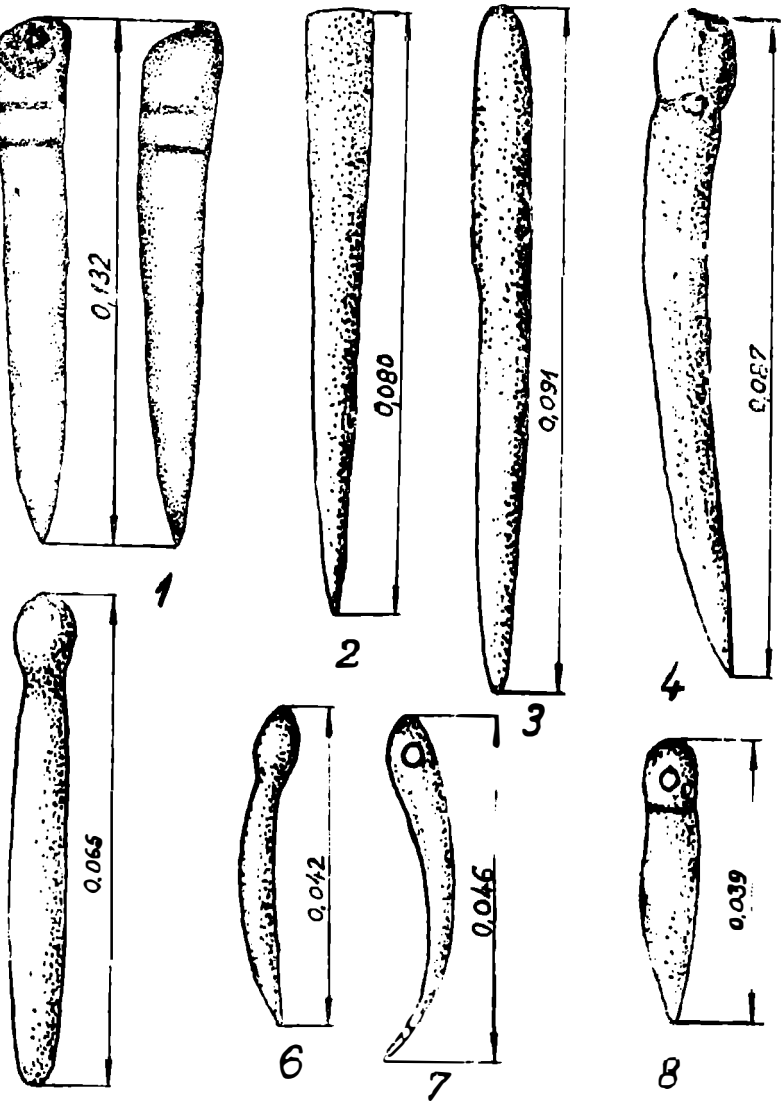

Fig. 12. — Obiecte din os : *Popeni-Gâgeşti.*

observaţiilor pe teren şi a materialului recoltat că predomină vasele în formă de sac cu brîu pe partea superioară, simplu, crestat sau alveolat.

Obiectele din bronz — unelte, arme, podoabe — constituie de asemenea, o altă caracteristică a culturii Noua. Deşi, poate, puţine asemenea vestigii, sînt totuşi suficiente (multe stau încă necunoscute în diferite colţuri muzeale şcolare sau colecţii particulare) pentru a întregi (fie şi

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

parțial) conținutul acestei culturi. Legat de descoperirea materialului brut de bronz, de recipiente pentru turnare, ca și de felul și întrebuințarea unor obiecte, se poate concluziona că se confecționau local și că prezența secerilor implică neapărat faptul că purtătorii acestei culturi se ocupau și cu agricultura, pe lîngă păstorit.

În sfîrșit, bogăția materialelor osteologice constituie o materie primă foarte importantă la îndemîna omului. Dovada este evidentă prin multitudinea obiectelor de inventar confecționate din os, care dau și o notă dominantă conținutului culturii Noua.

ARCHAELOGICAL DISCOVERIES ABOUT THE NOUA CULTURE IN THE SOUTHERN HALF PART OF MOLDAVIA.

Summary

As a result of the surface researches carried out along several years there were identified 227 archaeological stations in 150 localities (picture 1).

The identification of the stations belonging to the New culture demonstrates that the bearers of this culture mainly preferred lower teraces and rarely the medium ones.

The basic ocupation of this population was the animal breeding besides the cultivation of some plants.

All the stations are first of all characterized by „ashing" — „zolniki".

The art of pottery (pictures 2, 3, 4) is one of the principal components of the New culturein which besides many types and variants there predominate vessels in form of a sack with simple, notched or alveolate strip.

Another component of this culture is made by the bronze objects (pictures 6, 7, 8). Referring to the discovery of the brute materials in bronze, the vessels for smelting, there can be drawn the conclusiun that all the objects were locally manufotured.

Another very important feature for defining the content of the New culture is revealed by the richness of the osteological material. Very many objects are manufactured from bones (pictures 10, 11, 12).

One of the most interesting discoveries is referring to the zoomorphic fragments — ovine, manufactured from ceramics.

LIST OF FIGURES

Fig. 1. — The archaelogical map of the explored region.
Fig. 2. — Ceramics : 1, Adjud ; 2, Murgeni ; 3, Costești.
Fig. 3. — Ceramics : 1, Lupești ; 2, Igești ; 3, Epureni ; Horga.
Fig. 4. — Ceramics : 1, Adjudu-Vechi ; 2, Bîrlad ; 3, 4, Orbeni.
Fig. 5. — Ceramics : 1, 2, Adjud.
Fig. 6. — Objects made of bronze : 1, Măluțeni ; 2, Berești ; 3, Lățești ; 4, Copăceana, 5, the „23 August" Villaje ; 6, Murgeni.
Fig. 7. — Objects made of bronze : 1, Copăceana ; 2, Murgeni ; 3, Ciorani.
Fig. 8. — Objects made of bronze : 1, 2, Ivănești ; 3, Zăpodeni ; 4, Fedești ; 5, Horga ; 6, 7, Igești.
Fig. 9. — Objects made of bone : 1, Epureni ; 2, Adjudu-Vechi ; 3, Giurcani ; 4, Popeni-Găgești.
Fig. 10. — Objects made of bone : 1, 2, 3, 6, the „23 August" Village ; 4, Lățești ; 5, Dodești ; 7, Murgeni.
Fig. 11. — Objects made of bone : Popești-Găgești.
Fig. 12. — Objects made of bone : Popești-Găgești.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O UNEALTĂ PENTRU ORNAMENTAT CERAMICĂ, DESCOPERITĂ LA STOICANI (COM. FOLTEŞTI, JUD. GALAŢI)

de IONEL BAUMAN

Cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate în satul Stoicani în anul 1971 [1] au fost făcute şi o serie de cercetări de suprafaţă [2], în vederea identificării unor noi aşezări, care să îmbogăţească numărul celor cunoscute pînă în prezent în această zonă [3]. Din punct de vedere geomorfologic ea se află într-un estuar al Prutului inferior, din faza paleoeuxină a Mării Negre [4].

Pe una din aceste platforme, în punctul numit de către localnici „Poarta ţarinii" au fost identificate resturile unui cuptor pentru ars ceramica. Parte din această terasă a fost distrusă, de-a lungul timpului, de gropile săpate pentru scos lutul. Cuptorul, observat în profil, avea o formă aproximativ rotundă, conţinînd numeroase fragmente ceramice şi cenuşă. Degajîndu-se de resturile pe care le conţinea, pentru a se constata tipul şi forma cuptorului, deasupra plăcii au fost găsite mai multe fragmente ceramice, alături de care se afla şi o unealtă din corn de cerb (fig. 1/1).

Cuptorul de ars ceramica intră în categoria celor cu pilon central de susţinere [5], tip des întîlnit în cadrul culturii Sîntana de Mureş — Cerneahov, pînă în prezent fiind cunoscute pe teritoriul României, nouă astfel de cuptoare [6]. La acestea se adaugă alte şase exemplare, al căror sistem de

---

1 M. Petrescu-Dîmboviţa şi M. Dinu, *Noi cercetări arheologice la Stoicani*, în *SCIV*, 1974, 1, p. 71-97.

2 Cercetarea a fost efectuată împreună cu colegul G. Niculescu.

3 M. Petrescu-Dîmboviţa, *Arhëologische Forschungreise im Bezirk Covurlui*, în *Dacia*, VII-VIII, 1937-1940, p. 427-446; Idem, *Călătorie de cercetare arheologică în judeţul Covurlui*, în revista *„Orizonturi"*, III, 1946; Idem, *Cercetări de teren şi săpături arheologice efectuate în judeţul Covurlui în 1949, la Tămăoani-Folteşti-Stoicani*, în *SCIV*, I, 1, 1950, p. 65 şi urm.; Idem, *Cetăţuia de la Stoicani*, în *Materiale*, I, 1953, p. 14-201; R. Vulpe, *Despre valul din Moldova de jos şi zidul lui Attanarich* în *SCIV*, I, 2, 1950, p. 171 şi urm.

4 V. Mihăilescu, *Dealurile şi cîmpiile României*, Buc., 1966, p. 250.

5 In vara anului 1973, în dreptul locului unde a fost identificat cuptorul, s-au făcut săpături arheologice. Cu această ocazie a mai fost descoperit încă un cuptor, ambele deservite de aceeaşi groapă de olar, în care a fost găsită o mare cantitate de ceramică aparţinînd purtătorilor de tip Sîntana. Un caz similar ni-l oferă cuptoarele găsite la Truşeşti; pentru ac. vezi M. Petrescu-Dîmboviţa şi colab., *Şantierul arheologic Truşeşti*, în *SCIV*, VI, 1-2, 1955, p. 174-175. Menţionăm că, cuptoarele descoperite la Stoicani vor constitui obiectul unui studiu separat.

6 Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Edit. Acad. R.S.R., Buc., 1973, p. 60.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

construcție diferă prin prezența peretului median, în locul pilonului central de susținere [7].

Fragmentele ceramice găsite în interiorul cuptorului sînt caracteristice culturii Sîntana, fiind prezente resturi de vase de diferite tipuri și dimensiuni [8]. Ceea ce ne-a atras în mod deosebit atenția au fost cîteva fragmente ceramice din buza unui Krausengefässe — tip de vas foarte răspîndit în așezările culturii Sîntana [9]. Sub buză se observă ornamentul în formă de „val", realizat prin incizie (fig. 1/2). Lîngă aceste fragmente ceramice (deci, tot pe placa cuptorului) a fost găsită și o unealtă confecționată din corn de cerb (fig. 1/1). Lungă de 15,5 cm și cu un diametru de 2,1 cm, este ruptă la unul din capete și retezată, probabil cu toporul, la celălalt capăt. Are o ramificație ascuțită lungă de 4,9 cm, care constituie partea activă propriuzisă a uneltei ,fiind ușor tocită la capăt, datorită întrebuințării. Introducînd vîrful uneltei în urma lăsată pe ceramică prin incizare, s-a constatat că se potrivește perfect, vîrful ascuțit culisînd în micul șanțuleț fără dificultate (fig. 1/3). În consecință, putem afirma că această unealtă a fost utilizată la realizarea decorului — incizat — în formă de „val", motiv ornamental caracteristic (și) culturii Sîntana de Mureș — Cerneahov.

Întrebuințarea coarnelor de cerb, ca materie primă pentru confecționarea diferitelor unelte, a fost foarte frecventă în cadrul comunităților cerneahovene. Descoperirea unor adevărate ateliere de prelucrare a coarnelor de cerb de la Valea Seacă — Bîrlad [10], Dodești, Ivești și Fedești — Șuletea [11] (jud. Vaslui), pune în evidență — pe de o parte — preocuparea comunităților pentru acest meșteșug, iar pe de altă parte, existența din abundență a speciei de Cervus Elaphus în pădurile de șes ale Moldovei [12]. Nu este exclus ca ,materia primă din care a fost confecționată piesa găsită la Stoicani să fi provenit din schimbul intercomunitar, destul de dezvoltat în acel timp.

*

Prin cercetarea efectuată la Stoicani, între anii 1971-1973, a fost descoperit tipul de unealtă cu care purtătorii culturii de tip Sîntana de Mu-

---

7 *Ibidem*, p. 59-60. În săpăturile efectuate în anul 1973 de către Muzeul de istorie al Municipiului Gheorghe Gheorghiu-Dej într-o așezare de tip Sîntana de Mureș (sat Gutinaș, com. Ștefan cel Mare, jud Bacău) a fost descoperit un cuptor cu perete median. Material inedit.

8 Predomină materialul ceramic lucrat la roată, ca — de altfel — și în așezarea (cu locuințe de suprafață) aflată la circa 150 m SE de locul descoperirii cuptoarelor.

9 I. Ioniță, *Cultura Sîntana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul României*, în AM, IV, 1966, p. 205, fig. 14/1, 4; M. Brudiu, *Cercetări perieghetice eîn sudul Moldovei*, în *Materiale*, IX, 1970, p. 528; S. Morintz, *Săpăturile de la Chilia*, r. Vedea, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 517. Deasemeni, un vas tip Krausengefässe se găsește în colecțiile Muzeului de Istorie al Municipiului Gheorghe Gheorghiu-Dej (vas descoperit la Mileștii-Căbești, jud. Bacău) — material inedit.

10 V. Palade, *Ateliere pentru lucrat piepteni din os din sec. IV e.n. de la Bîrlad-Valea Seacă*, în *AM*, IV, 1966, p. 261-272.

11 Idem, *Un nou centru de prelucrare a cornului de cerb în sec. IV e.n. de la Fedești, com. Șuletea, jud. Vaslui*, în Carpica, 1971, p. 207 și urm.

12 V. Balaban, curs de paleontologie, 1962, p. 309, citat după V. Palade, art. cit. în *AM*, IV, 1966, p. 269.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 1. Fragment ceramic cu [illegible] ornamental ceramica.

http://www.cimec.ro -http://cimiab.ro

reș realizau decorul în „val". În același timp, numărul cuptoarelor de ars ceramica — descoperite în mediul acestei culturi — s-a mărit cu încă două. Și, cum pe același loc au mai fost descoperite astfel de cuptoare — din păcate, distruse de către localnici — se poate admite că, la Stoicani, una din principalele ocupații ale populației din sec. III-IV e.n. era olăritul.

EIN WERKZEUG FÜR DEN KERAMIK ORNAMENTIEREN IN DORF STOICANI ENTDECKT

Zusammenfassung

Mit dem Gelegenheit einem Forschung in Dorf Stoicani wurde ein Werkzeug aus Hirschhorn gemacht hat. Dar Werkzeug in einer Töpferofen war, aus Zeit Tscherneahow — Sîntana de Mureș Kultur. Dieses Werkzeug wurde im Keramik Ornamentieren aus III-IV Jahrhundert u.z. verwendt hat.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1/1. — Das Werkzeug aus Hirschhorn
Abb. 1/2. — Ein Bruchstück Keramik vom Typus „Kraussengefässe
Abb. 1/3. — Das Bruchstück mit dem Werkzeug aus Hirschhorn

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOTĂ SUPLIMENTARĂ DESPRE TEZAURUL BIZANTIN DE LA HORGEȘTI (JUD. BACĂU)

de CONSTANTIN BUZDUGAN

Obiectul prezentării de față îl formează un lot monetar [1] care face parte din tezaurul de monede bizantine descoperit în mod întîmplător, în anul 1968, pe teritoriul comunei Horgești, județul Bacău.

Condițiile de descoperire, majoritatea monedelor precum și celelalte piese ce intră în componența valorosului tezaur ne sînt cunoscute dintr-o publicație recent apărută [2]. Lotul care urmează a fi prezentat, alcătuit din 11 monede recuperate de pe locul descoperirii și aflate astăzi în colecțiile Muzeului de istorie din Bacău, a rămas pînă la această dată necunoscut. De aceea considerăm că prezentarea detaliată a acestui lot monetar însoțită de un scurt comentariu numismatic este absolut necesară.

Lista cronologică a monedelor [3]

Justin II (565—578)

1. ↓ AE. valoarea M=40 nummia, atelierul : Nicomedia, officina A, anul : II=566—7 ; greut — 15,58 g, diam. 29 mm.
   Wroth, I, p. 79, nr. 32, variantă dar cu off. B.
   Bellinger, p. 226, nr. 92 a, anii 566—7.
2. ↑ AE. valoarea : M=40 nummia, atelierul Constantinopol, officina A, anul : G=570—1 ; greut. 14,10 g, diam. 30 mm.
   Wroth, I, p. 80, nr. 47—49 ; pl. XI/10.
   Bellinger, p. 207, nr. 28a$_1$, anii 570—1.
3. ↑ AE. valoarea : M=40 nummia, atelierul Constantinopol, officina A, anul : G=570—1 ; greut. 15,50 g. diam. 30 mm.
   Wroth, I, p. 80, nr. 47—49, pl. XI/10.
   Bellinger, p. 207, nr. 29a.

---

1 Exprimăm și pe această cale, profunda gratitudine față de prof. B. Mitrea, pentru sprijinul acordat în publicarea acestui lot monetar.

2 Viorel Căpitanu, *Tezaurul de monede bizantine descoperit la Horgești,* în *Carpica,* 1971, p. 253-269.

3 Identificarea monedelor a fost făcută după W. Wroth, *Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum,* I, Londra, 1908 și Alfred R. Bellinger, *Byzantine coins in the Dumbarton Oaks and Wittemore Collections,* I, Washington, 1966.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

4. ↑ AE. valoarea : K=20 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Δ, anul : G=570—1 ; greut. 6,52 g, diam. 23 mm.
Bellinger, I, p. 215, nr. 490, anii 570—1.
5. ↓ AE. valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Є, anul : I=571—2 ; greut. 15,02 g, diam. 30 mm.
Wroth, I, p. 81, nr. 60.
Bellinger, I, p. 29, nr. 32 e_1, anii 571—2.
6. ↑ AE. Valoarea : M=40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina A, anul : G I/II=573—4 ; greut 14,30 g, diam. 29 mm.
Wroth, I, p. 81, nr. 63.
Bellinger, I, p. 210, nr. 36a, anii 573—4.
7. ↙ AE. Valoarea : M=40 nummia, atelierul Constantinopol, officina B, anul : X = 574—5 ; greut. 12,92 g. diam. 29 mm.
Wroth, I, p. 81, nr. 72—73.
Bellinger, I, p. 212, nr. 39b, anii 574—5.

Tiberiu II Constantin (578—582)

8. ↘ AE. Valoarea : M=40 nummia, atelierul Constantinopol, officina Γ, anul : G I=580—k ; greut. 9,45 g, diam. 28 mm.
Wroth, I, p. 109, nr. 28—33.
Bellinger, I, p. 272. nr. 14a_1, variantă, anii 581—2.

Mauriciu Tiberiu (582—602)

9. ↓ AE Valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Є, anul G=586—7 ; greut. 11,99 g, diam. 28 mm.
Wroth, I, p. 131, nr. 41.
Bellinger, I, p. 305, nr. 28e, anii 586—7.
10. ↓ AE. Valoarea : M=40 nummia, atelierul Constantinopol, officina Γ, anul G=587—8 ; greut. 10,90 g, diam. 29 mm.
Varianta necunoscută în Wroth.
Bellinger, I, p. 305, nr. 29b, anii 587—8.
11. ↙ AE. Valoarea M=40 nummia, atelierul Constantinopol. officina Γ, anul : X/I = 592—3 ; greut. 11,71 g. diam. 30 mm.
Varianta necunoscută în Wroth.
Bellinger, I, p. 307, neînregistrat, anii 592—3.

Din descriere se poate observa că greutatea monedelor variază între 12 și 12,45 g. Pe lîngă această masă principală, mai există cîteva piese cu o pondere mai mare și un alt grup cu o pondere mai mică. Cele mai multe dintre ele au diametru cuprins între 29 și 30 mm, cîteva de 28 mm și numai un singur exemplar (nr. 4) are modulul de 20 mm.

Monedele, acoperite înainte de curățire cu un strat gros de oxizi de culoare verde închis, prezintă, în general, o stare de conservare relativ bună. Unele piese au un grad de tocire destul de ridicat, ceea ce dovedește o intensă folosire a lor ca mijloc de schimb pînă în momentul tezaurizării.

Noul lot de monede are o structură identică cu aceea a lotului publicat anterior. Pentru ilustrarea mai convingătoare a acestei afirmații, într-un

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tabel (nr. 1) alcătuit pe împărați, vom sintetiza numărul de exemplare, procentul la fiecare împărat, monetăria unde au fost bătute și procentajul pe centre monetare.

Tabelul nr. 1

Nr. crt.	Numele împăratului	Numărul de exemplare	%	Monetăria	Numărul de exemplare	%
1.	Justin II	7	63,63%	Constantinopol	10	90%
2.	Tiberiu II Constantin	1	9,09%	Nicomedia	1	9,09%
3.	Mauriciu Tiberiu	3	27,27%			
	Total	11	99,99%		11	99,9%

Din tabelul de mai sus, unele date se impun atenției noastre. În primul rînd, reiese că piesele desorise au fost emise în timpul domniilor a trei împărați, însă majoritatea monedelor se plasează din punct de vedere cronologic în perioada lui Justin II și Mauriciu Tiberiu, domnia lui Tiberiu II Constantin fiind reprezentată printr-un singur exemplar. Ele se eșalonează pe o perioadă de timp cuprinsă între anii 566—592, deci începînd cu al doilea an de domnie a lui Justin II (566/7) pînă în anul al zecilea al domniei împăratului Mauriciu Tiberiu (592/3). Totodată, constatăm că marea majoritate a monedelor ,cu o singură excepție, provin din atelierele monetare ale orașului Constantinopol.

Pentru a avea o imagine cît mai completă asupra structurii tezaurului de la Horgești vom prezenta schematic, după modelul adoptat deja, și lista lotului monetar publicat anterior (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Nr. crt.	Numele împăratului	Numărul de exemplare	%	Monetăria	Numărul de exemplare	%
1.	Justin II	21	45,65%	Constantinopol	18	39,15%
2.	Tiberiu II Constantin	3	6,52%	Nicomedia	15	32,60%
3.	Mauriciu Tiberiu	22	47,82%	Antiohia	7	15,20%
4.				Cyzic	4	8,70%
5.				Tesalonic	2	4,35%
	Total	46	99,99%		46	100%

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Prin adăugarea lotului nostru monetar la celălalt cunoscut din publicaţia menţionată se obţine o imagine clară despre conţinutul tezaurului de la Horgeşti. Astfel, numărul monedelor creşte de la 46, cît însuma lotul prezentat anterior, la 57. În structura tezaurului nu intervine însă nici o modificare.

Componenţa tezaurului de la Horgeşti nu se modifică cîtuşi de puţin prin operaţiunea de adunare a celor 11 exemplare, pînă acum inedite. Monedele din ultimul lot nu afectează nici limitele cronologice stabilite odată cu publicarea primului lot. În schimb, ele completează unele goluri de timp constatate în cronologia inernă a tezaurului. De asemenea, se schimbă calculele procentuale ale repartizării monedelor pe împăraţi. Şi, pentru a facilita urmărirea modificărilor survenite în domeniul calculelor, vom recurge la alcătuirea unui ultim tabel (nr. 3), în care să fie contopite, de data aceasta, ambele loturi, prezentate pînă acum separat.

Tabelul nr. 3

Nr. crt.	Numele împăratului	Numărul de exemplare	%	Monetăria	Numărul de exemplare	%
1.	Justin II	28	49,12%	Constantinopol	28	49,03%
2.	Tiberiu II Constantin	4	7,02%	Nicomedia	16	28,01%
3.	Mauriciu Tiberiu	25	43,85%	Antiohia	7	10,33%
4.				Cyzic	4	7,02%
5.				Tesalonic	2	3,51%
	Total	57	99,99%		57	97,79%

Din prezentarea făcută rezultă că emiterea şi circulaţia monedelor din tezaurul de la Horgeşti corespunde primei perioade de activitate desfăşurată de Bizanţ pe teritoriul României, care începe odată cu reforma monetară a lui Anastasius I şi se termină la sfîrşitul secolului al VII-lea [4]. Spaţiul cronologic dintre prima şi ultima emisiune cuprinse în tezaurul prezentat este foarte restrîns. Cum ultima emisiune se opreşte la anul 596/7, este de presupus că tezaurizarea şi îngroparea acestui tezaur trebuie puse în legătură cu deplasarea triburilor slave spre sudul Dunării, survenită după anul 602 [5].

Descoperirea de la Horgeşti constituie prin însuşi conţinutul ei un

4 Octavian Iliescu, *Moneda în România*, Bucureşti, 1970, p. 10-12.
5 Dan Gh. Teodor, *Regiunile răsăritene ale României în secolele VI-VII*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 199.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1 2 3

4 5 6

Pl. I. Monede din tezaurul de la Horgești.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

Pl. II. — Monede din tezaurul de la Horgeşti.

document preţios, care, alături de cele descoperite anterior [6], atestă intensitatea relaţiilor economice dintre populaţia de pe teritoriul Moldovei şi Imperiul bizantin. Ea aduce o valoroasă contribuţie la studiul circulaţiei monedei bizantine în general, constituind, totodată, o dovadă de mare semnificaţie în aprecierea raporturilor de schimb dintre Imperiul bizantin şi Moldova.

6 Irimia Damian, *Cîteva descoperiri monetare bizantine pe teritoriul R.P.R.*, în *SCN*, I, 1957, p. 189-216; B. Mitrea, *Descoperiri recente şi mai vechi de monede antice şi bizantine în R.P.R.*, în *SCIV*, 1963, 2, p. 474, nr. 59; idem, în *SCIV*, 16, 1965, 3, p. 617, nr. 73; idem, *Decouvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, în *Dacia, N.S.*, XI, 1967, p. 389, nr. 71; Dan Gh. Teodor, *Elemente şi influenţe bizantine în Moldova în secolele VI-XI*, în *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 112-113; Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 10-12.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOTE SUPLIMENTAIRE SUR LE TRÉSOR BYSANTIN DE HORGEȘTI (DÉPARTEMENT DE BACĂU)

Résumé

Les onze monnaies bysantines présentées dans cet article fond partie du trésor découvert en 1968 à Horgești (département de Bacău).

De la présentation faite il résulte gue les monnaies proviennent des ateliers de Constantinopole (dix exemplaire) et de Nicomédie (un exemplaire). Elles ont été émises au temps des empereurs Justinien II, Tibére II, Constantin et Maurice Tibere s'échalonnuant chronologiguement sur une période comprise entre 566-592.

LÉGENDE DES FIGURES

Pl. I. — Monnaies du trésor à Horgești.
Pl. II. — Monnaies du trésor à Horgești.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În memoria
prof. ION NESTOR
(1905—1974)

AȘEZAREA PREFEUDALĂ DE LA IZVOARE — BAHNA

de IOAN MITREA

Cercetările de suprafață din primăvara anului 1971 în zona comunei Bahna, județul Neamț, au prilejuit descoperirea la Izvoare a unor materiale arheologice caracteristice epocii de încheiere a procesului de formare a poporului român, ceea ce ne-a determinat să procedăm la efectuarea unor săpături metodice [1].

Stațiunea arheologică de la Izvoare, situată în dreapta pîrîului Băhnișoara, se află pe podul terasei de 50—60 m a Siretului, la o distanță aproximativ egală de satele Izvoare, Bahna și Cîrligi, pe locul numit de localnici „La pod la Hărmănești", mărginindu-se la sud—sud-est cu o viroagă, la nord-est cu o zonă cu mai multe izvoare și cu pîrîul Băhnișoara. (fig. 1).

La Izvoare-Bahna [2], prezența omului este atestată din timpuri străvechi. Pe baza materialului descoperit pînă acum se poate afirma că pentru prima dată această regiune a fost locuită în epoca neoliticului tîrziu. Mai tîrziu noi comunități omenești își stabilesc sălașurile în aceste locuri după cum rezultă din descoperirea resturilor de cultură materială getodacică. Pe același loc a fost identificată și așezarea din epoca încheierii procesului de formare a poporului român.

Așezarea prefeudală, asupra căreia vom insista în cele ce urmează, cuprinde în special partea sudică a terasei, începînd din marginea viroagei și a zonei cu izvoare.

Săpăturile arheologice efectuate în așezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna în decursul a două campanii succesive, în 1971 [3] și 1972, au permis cercetarea sistematică a unei suprafețe de circa 500 m.p., în care s-au descoperit patru locuințe, dintre care trei de tipul locuințelor adîncite în pămînt (bordeie și semibordeie) și una de tipul locuințelor de suprafață (fig. 2).

---

1 Cercetările de suprafață au fost efectuate de I. Mitrea și V. Căpitanu, în aprilie 1971.

2 Adăugăm la denumirea satului Izvoare și pe aceea a comunei Bahna, pentru a nu se confunda așezarea prefeudală din satul Izvoare la care ne referim, cu stațiunea Izvoare din preajma orașului P. Neamț unde a fost cercetată binecunoscuta așezare neolitică și unde s-au descoperit și materiale arheologice prefeudale.

3 Rezultatele săpăturilor arheologice din 1971 au făcut obiectul unei comunicări prezentate la sesiunea științifică a Institutului pedagogic din Bacău din noiembrie 1971. Vezi I. Mitrea, *Cercetări arheologice în așezările prefeudale de la Berești-Bistrița și Izvoare-Bahna*, în *Studii și cercetări științifice, istorie-filologie*, Bacău, 1972, p. 33 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

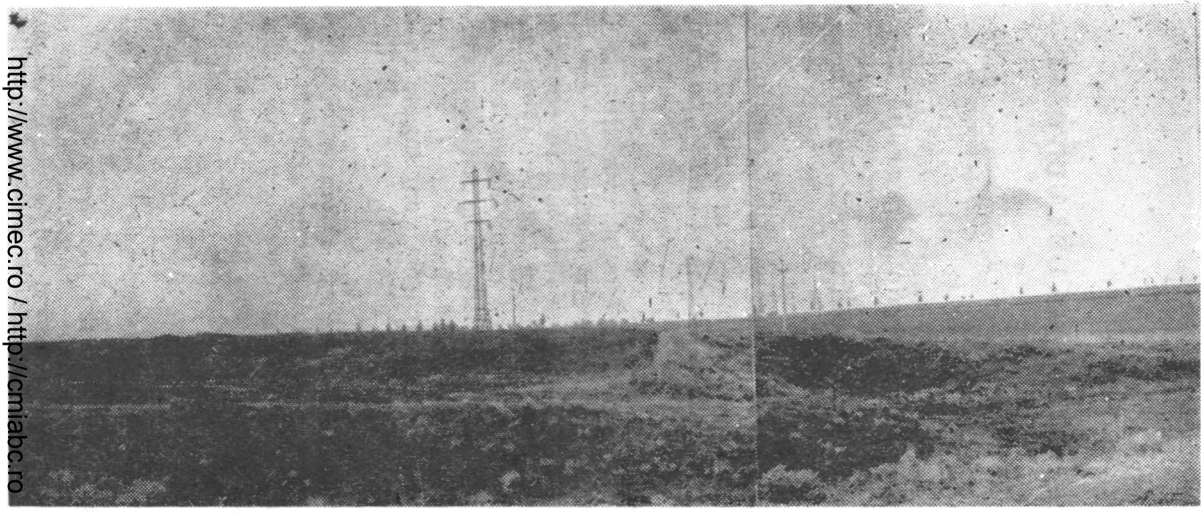

Fig. 1. — Izvoare-Babna. Vedere de ansamblu, dinspre sud-est, a aşezării prefeudale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Locuința 1. În secțiunea VI, cercetată în 1971, s-a descoperit o locuință, de tipul celor adîncite parțial în pămînt, care a fost notată L1.

Prima locuință descoperită în așezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna (fig. 3) este de tipul bordeiului, de formă rectangulară în plan, cu colțurile ușor rotunjite, avînd laturile de circa 3—3,5×3,75 m. Bordeiul se adîncea în pămînt față de nivelul vechi de călcare, cu circa 0,65 m în partea de nord-est și cu circa 0,60 m în partea de sud-est.

Partea pereților săpată în pămînt era ușor înclinată, groapa bordeiului fiind din această cauză mai strîmtă la fund. Nu s-au observat gropi de stîlpi pentru susținerea pereților și acoperișului. Probabil că partea de deasupra solului a pereților era fixată pe tălpici de lemn. Podeaua locuinței a fost bătătorită prin călcare, fără a se observa urme de lutuire.

Pe podeaua bordeiului, în special spre margini, s-au găsit numeroase resturi de cărbune, provenite de la distrugerea pereților și a acoperișului, în urma incendierii. S-au găsit mai multe bucăți de lut ars, avînd imprimate urme de pari, al căror diametru varia între 5—15 cm. Considerăm că aceste bucăți de lut, cu urme de pari provin de la pereții locuinței, construiți din pari și nuiele peste care se aplica o lutuială.

În colțul de vest al locuinței, la oarecare distanță de pereți, a fost amenajată o instalație pentru încălzit. Este o vatră deschisă, construită din pietre fixate cu pămînt. Vatra era supraînălțată față de nivelul podelei, fiind amenajată pe o platformă din pămînt negru amestecat cu pămînt galben. Compoziția pămîntului din care s-a realizat supraînălțarea pentru vatră, ne indică că e vorba de o amenajare efectuată după săparea gropii bordeiului. Ca urmare a folosirii îndelungate a vetrei, porțiunea pe care s-a făcut foc a ars puternic, grosimea acestei arsuri fiind de 5—7 cm.

În groapa bordeiului, atît în umplutură cît și pe podea sau pe vatră, s-au găsit mai multe fragmente ceramice, oase de animale domestice, păsări și cîteva obiecte.

Ceramica descoperită în bordei este lucrată în cea mai mare parte la roată (fig. 8/2, 5 ; fig. 9/4, 9, 10). Alături de ceramica lucrată la roată s-a găsit și o cantitate apreciabilă de ceramică lucrată cu mîna (fig. 7/1, 2, 4, 9). În cadrul ceramicii lucrate la roată, remarcăm prezența cîtorva fragmente de ceramică cenușie fină.

În acest bordei s-au găsit și două cuțite de fier (fig. 12/1-2) și un împungător de os (fig. 12/6).

Locuința 2. În secțiunea VII, cercetată în 1972, înspre capătul de nord-vest, s-a descoperit o locuință (fig. 4) care a fost notată L2.

Această locuință este tipul bordeiului, de formă rectangulară în plan, cu colțurile ușor rotunjite, avînd laturile de 3,50 × 4,00 m. Bordeiul se adîncea în pămînt, față de nivelul vechi de călcare, cu circa 0,80—0,90 m. Groapa bordeiului era mai mare la suprafață decît la fund, datorită faptului că la săpare pereților li s-a dat o mică înclinare pentru a se obține o mai bună stabilitate a malurilor. Și la această locuință lipsesc gropile de stîlpi pentru susținerea pereților și acoperișului. Podeaua locuinței, așa cum a fost surprinsă, pare a fi fost în cea mai mare parte bătătorită. O parte din podea însă a fost lipită, așa cum ne indică o mică porțiune de lipitură păstrată în preajma vetrei.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

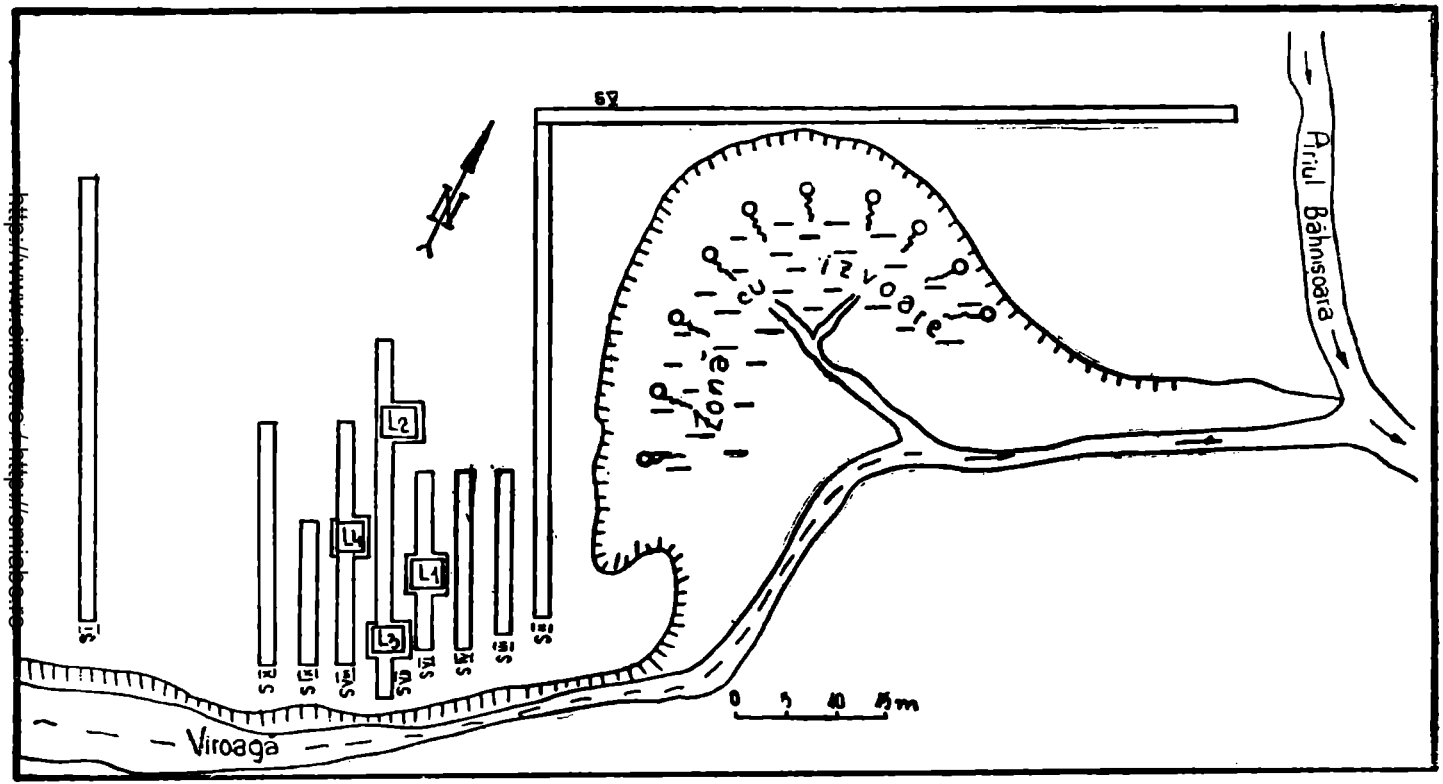

Fig. 2. — Izvoare-Bahna. Planul săpăturilor efectuate în 1971-1972.

În umplutura bordeiului, ca și pe podea, au apărut, în special spre laturile locuinței, bucăți de cărbuni, mai mici sau mai mari. După toate probabilitățile și în cazul de față resturile de cărbune sînt rezultatul incendierii locuinței. S-au găsit și cîteva bucăți de lipitură cu urme imprimate de bîrne și pari.

Înspre colțul de nord al locuinței, la circa un metru distanță de pereți, a fost amenajată o instalație pentru încălzit. Este un cuptor (pietrar),

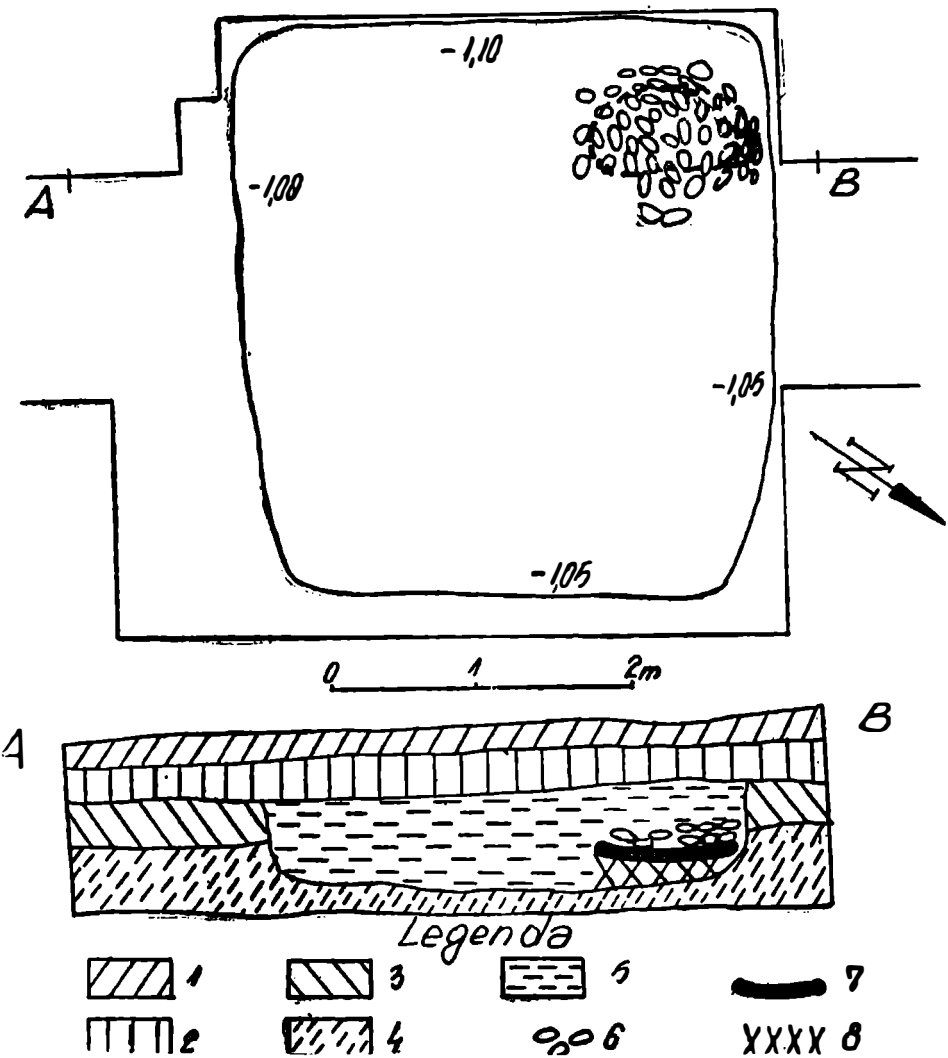

Fig. 3. — Planul și profilul locuinței de tip bordei (L_1) din așezarea de la Izvoare-Bahna. 1 — sol vegetal (cenușiu); 2 — sol cenușiu-zgrunțuros; 3 — sol galben-brun; 4 — sol galben; 5 — umplutură bordei; 6 — pietre; 7 — lentilă pămînt ars; 8 — umplutură.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

construit în cea mai mare parte din piatră spartă și bolovani. Partea din spate a cuptorului era puțin cotlonită în pămîntul galben.

Forma vetrei cuptorului era aproximativ ovală. Gura cuptorului a fost amenajată în partea dinspre sud.

Printre pietrele prăbușite din cuptor (pietrar) s-au găsit mai multe fragmente ceramice. Multe fragmente ceramice au fost găsite pe podeaua locuinței ca și în umplutura bordeiului.

Majoritatea ceramicei din această locuință este lucrată la roată. Fragmentele ceramice arată că provin în special de la vase de tip borcan.

Aceste vase borcan aveau buza mai mult sau mai puțin răsfrîntă, erau decorate cu motive formate din striuri drepte și linii sau benzi de linii vălurite (fig. 9/1, 5, 7, 8, 11, 12).

Unele fragmente ceramice sînt decorate și pe partea interioară a buzei cu striuri drepte sau linii vălurite.

În umplutura acestei locuințe s-au găsit și cîteva fragmente ceramice din specia fină cenușie (fig. 11/2, 6).

Alături de ceramica lucrată la roată, în această locuință, s-a găsit și o apreciabilă cantitate de ceramică lucrată cu mîna. Fragmentele ceramice lucrate cu mîna, provin de la vase de tip borcan, cu buza mai mult sau mai puțin răsfrîntă, decorte uneori pe buză cu crestături sau alveole făcute cu unghia (fig. 7/2, 3, 5-8).

Buza unora dintre aceste vase este uneori aproape dreaptă (fig. 8/1 ; fig. 9/11), alteori este mult răsfrîntă, fiind aproape orizontală (fig. 10/2-4).

În acest bordei s-au găsit și numeroase fragmente de tipsii (fig. 7/6-8). Marginea acestor tipsii este în unele cazuri dreptă, alteori este mai răsfrîntă, fiind mai înaltă uneori și alteori fiind mai puțin înălțată. În unele cazuri, marginea tipsiilor a fost mult subțiată spre partea superioară și decorată cu alveolări pe partea interioară (fig. 7/8).

Deși în general, atît vasele borcan cît și tipsiile lucrate cu mîna sînt confecționate dintr-o pastă inferioară calitativ ,mai poroasă, cu cioburi în compoziție, se întîlnesc, e drept rar, și fragmente ceramice de vase borcan ca și de tipsii confecționate dntr-o pastă mai bună, cu microprundiș în compoziție, pastă care de regulă se întîlnește la ceramica lucrată la roată.

În locuința L_2, alături de o mare cantitate de ceramică s-a găsit și un cuțit de fier (fig. 12/3), o fusaiolă din lut și mai multe oase de păsări și animale domestice.

Locuința L_3. Tot în secțiunea VII, spre capătul de sud-est, s-a descoperit o altă locuință care a fost notată L_3. Această locuință este mai puțin adîncită în pămînt, fiind un semibordei (fig. 5), de formă rectangulară, cu laturile inegale, avînd două din colțuri mai rotunjite și cu un unghi de desfacere al laturilor obtuz, iar celelalte două colțuri fiind mai puțin rotunjite și cu un unghi de desfacere al laturilor sub 90^0. Două din laturile locuinței sînt de circa 3,00 m, iar celelalte de 3,50 m.

Această locuință, se adîncea în pămînt față de nivelul vechi de călcare cu circa 0,50-0,55 m. Nici în această locuință nu s-au observat gropile de stîlpi pentru susținerea pereților și acoperișului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Podeaua locuinței a fost amenajată prin bătătorire.

În apropierea laturii de sud-est s-a descoperit o vatră din pietre. În marginea dinspre mijlocul laturii de nord-nord-vest, a fost descoperit un cuptoraș din lut, adîncit cu circa 0,30 m față de nivelul podelei. Partea

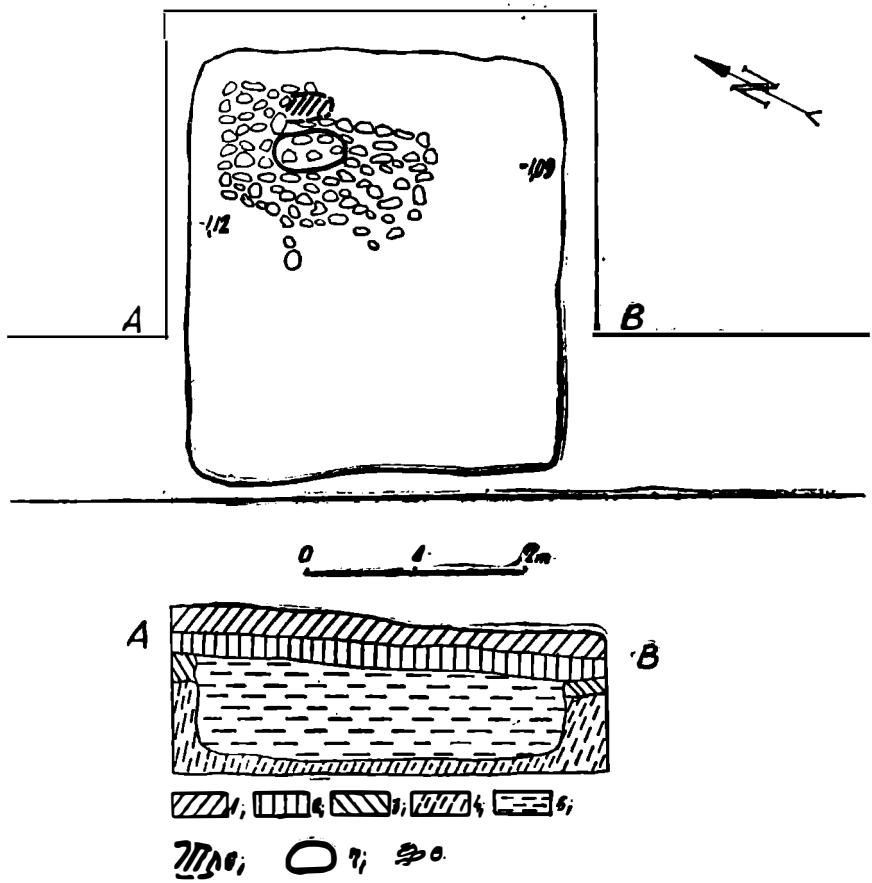

Fig. 4. — Planul și profilul locuinței de tip bordei (L_2) din așezarea de la Izvoare-Bahna. 1 — sol vegetal (cenușiu); 2 — sol cenușiu-zgrunțuros; 3 — sol galben-brun; 4 — sol galben; 5 — umplutură bordei; 6 — lipitură; 7 — vatră; 8 — pietre.

superioară a acestui cuptoraș nu s-a păstrat. Pereții cuptorașului, al cărui diametru la nivelul podelei era de 0,45—0,50 m, erau din pămînt, fățuiți cu lut și arși puternic.

În locuință s-a descoperit un inventar sărac, doar cîteva fragmente ceramice, asemănătoare cu cele din L_1 și L_2, un cuțit (fig. 12/7) și un cercel cu pandantiv în formă de stea (fig. 12/4). Într-un anumit sens, se poate spune că sărăcia inventarului ceramic din această locuință este suplinită de valoarea ce o reprezintă cercelul amintit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cît privește ceramica descoperită în L_3, unele fragmente provin de la vase lucrate la roată, decorate cu striuri drepte și linii în val (fig. 8/4, 7). Alte fragmente provin de la vase borcan lucrate cu mîna, sau de la tipsii.

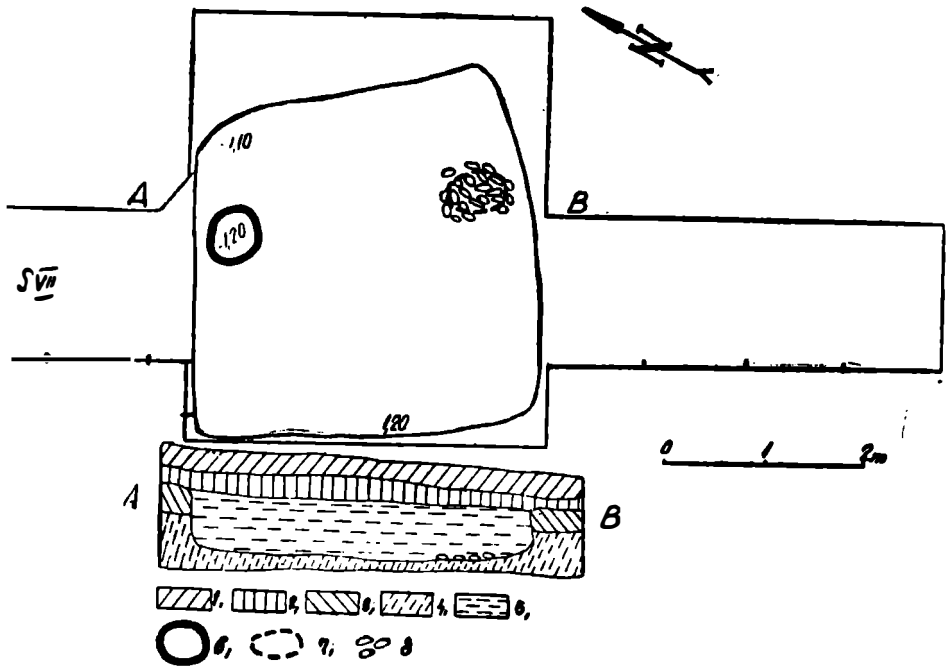

Fig. 5. — Planul și profilul locuinței de tip bordei (L_3) din așezarea de la Izvoare-Bahna. 1 — sol vegetal (cenușiu); 2 — sol cenușiu-zgrunțuros; 3 — sol galben-brun; 4 — sol galben; 5 — umplutură bordei; 6 — arsură la roșu (pereții cuptorului); 7 — vatră; 8 — pietre.

Locuința L_4. În secțiunea VIII s-a descoperit o locuință de suprafață (fig. 6), care se prezenta sub forma unei suprafețe neregulate, acoperită cu mici fragmente de chirpic înroșite și resturi de cărbune. Chirpicul provine din lutuiala pereților, distruși prin incendierea locuinței. Că locuința a fost distrusă printr-un incendiu ne-o indică fragmentele de chirpic înroșite ca și cărbunii. Deși conturul locuinței surprins prin săpătură este destul de neregulat, ne indică totuși o formă aproape rectangulară.

Spre mijlocul locuinței a fost amenajată o vatră construită din pietre fixate cu lut. Fundul vetrei era mai jos decît nivelul podelei. Marginile vetrei au fost oeva mai ridicate, după distrugere, acestea s-au prăbușit în mare parte spre interiorul vetrei. Pe vatră, sub pietrele provenite din dărîmarea marginilor, s-au găsit resturi de cărbuni și cîteva fragmente ceramice prefeudale, asemănătoare ca pastă, tehnică de lucru și ornament cu fragmentele ceramice descoperite în locuințele L_1, L_2, și L_3. În restul su-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

prafeței locuinței nu s-au găsit alte obiecte de inventar. Singurele fragmente ceramice amintite prin caracteristicile lor, asigură apartenența acestei locuințe la așezarea prefeudală de care ne ocupăm.

* * *

Din prezentarea celor patru locuințe, descoperite la Izvoare-Bahna, prin săpăturile din 1971 și1972, se pot stabili unele trăsături comune ca și unele particularități privind sistemul lor de construcție.

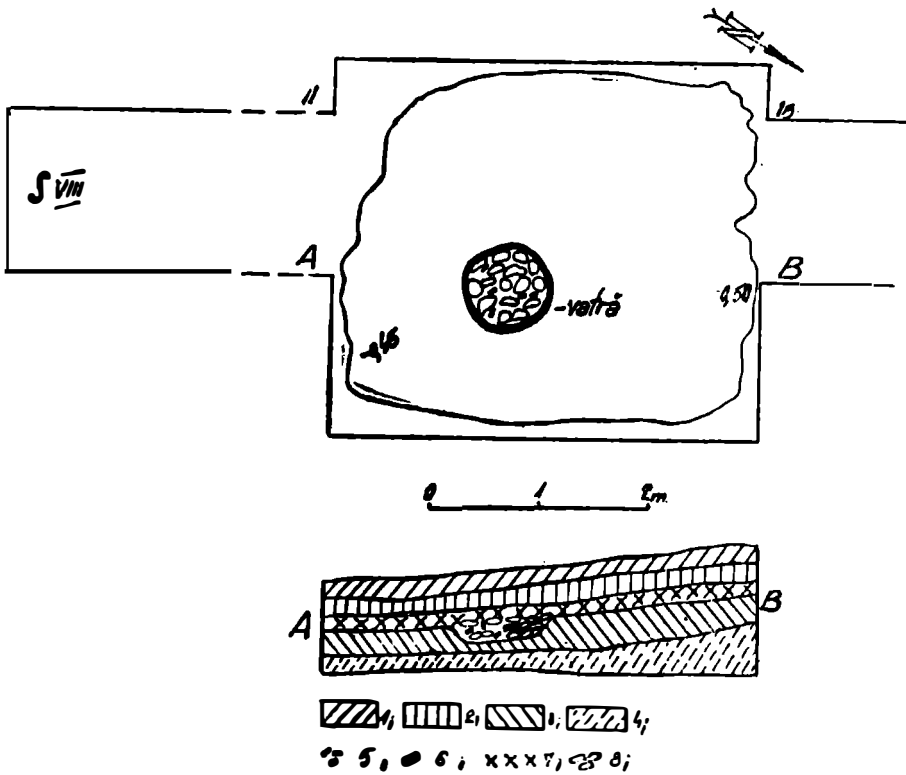

Fig. 6. — Planul și profilul locuinței de suprafață (L_4) din așezarea de la Izvoare-Bahna. 1 — sol vegetal (cenușiu); 2 — sol cenușiu-zgrunțuros; 3 — sol galben-brun; 4 — sol galben; 5 — cărbuni; 6 — fragmente ceramice; 7 — orizontul locuinței de suprafață; 8 — pietre.

Mai întîi se cuvine a fi reținut faptul că în așezarea de la Izvoare-Bahna, coexistă locuințele adîncite în pămînt cu locuințele de suprafață. În vreme ce L_1, L_2 și L_3 sînt locuințe adîncite, mai mult sau mai puțin în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pămînt [4], L_4 aparţine tipului de locuinţă de suprafaţă. Coexistenţa celor două tipuri de locuinţe, în aşezări din această vreme, este dovedită acum pentru prima dată în regiunea dintre Carpaţi şi Siret a Moldovei [5].

Locuinţele din aşezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna, în primul rînd cele adîncite în pămînt, sînt toate de formă rectangulară. Probabil că şi locuinţa de suprafaţă a avut tot o formă rectangulară.

Locuinţele adîncite în pămînt, aveau colţurile mai mult sau mai puţin rotunjite. Dintre ele unele sînt mai puţin adîncite, considerate din acest motiv drept semibordeie, altele sînt mai mult adîncite, considerate ca aparţinînd categoriei bordeielor.

În general podeaua locuinţelor adîncite în pămînt nu a fost lutuită, cu excepţia unei porţiuni din podeaua locuinţei L_2.

În locuinţele descoperite nu s-a observat existenţa gropilor de stîlpi pentru susţinerea pereţilor şi acoperişului. Foarte probabil că la aceste locuinţe pereţii şi acoperişul se sprijineau pe nişte tălpici de lemn sau pe stîlpi înfipţi în pămîntul pus pe marginea locuinţelor. De obicei pămîntul provenit din săparea gropilor locuinţelor adîncite era aşezat pe marginea acestor gropi, susţinînd mai bine pereţii locuinţei. În cazul în care stîlpii de susţinere a pereţilor şi acoperişului erau înfipţi în acest pămînt, este foarte greu de observat urmele gropilor acestor stîlpi, din cauza compoziţiei asemănătoare a solului.

În toate locuinţele cercetate s-au descoperit instalaţii pentru încălzit şi prepararea hranei. După cum s-a menţionat, în aceste locuinţe întîlnim atît cuptoare din pietre fixate cu lut (pietrare), cît şi vetre deschise, amenajate tot din pietre.

În locuinţa L_3 s-a găsit, pe lîngă o vatră din pietre şi un mic cuptoraş construit numai din lut.

În locuinţele cercetate ca şi în stratul de cultură cu resturi prefeudale s-au găsit cîteva obiecte de metal, os şi lut, dar ceea ce predomină în cadrul inventarului descoperit este în primul rînd ceramica.

Dintre obiectele de os descoperite semnalăm prezenţa unui împungător (fig. 12/6) găsit în locuinţa L_1, realizat dintr-o tibie de ovicaprină, fiind bine şlefuit şi ascuţit la vîrf. Din lut menţionăm o fusaiolă descoperită în locuinţa L_2. Dintre obiectele de fier menţionăm o verigă

---

4 Locuinţele adîncite în pămînt sînt de obicei împărţite în două tipuri: bordeie şi semibordeie. Desigur unele locuinţe, mai puţin adîncite în pămînt, pot fi denumite şi semibordeie după cum altele, mai mult adîncite în pămînt pot fi denumite bordeie. Considerăm însă că nu este posibilă o delimitare categorică a celor două tipuri de locuinţe, de vreme ce din multe puncte de vedere, locuinţele adîncite în pămînt se aseamănă, deosebindu-se doar din punct de vedere al adîncimii fundului acestor locuinţe faţă de nivelul de călcare. Pentru amănunte în acest sens, vezi I. Mitrea, *Contribuţii la cunoaşterea culturii Dridu din regiunea dintre Carpaţi şi Siret a Moldovei*, în *Carpica*, V, 1972, p. 115 şi urm.

5 În lucrarea, *Contribuţii la cunoaşterea culturii Dridu din regiunea dintre Carpaţi şi Siret a Moldovei*, subliniam că pînă la acea dată (lucrarea a fost înaintată la tipar în decembrie 1971), nu cunoşteam în regiunea dintre Carpaţi şi Siret, locuinţe de suprafaţă în epoca culturii Dridu. În acelaşi timp notam că „nu trebuie exclusă posibilitatea atestării prin cercetările viitoare şi a locuinţelor de suprafaţă". Această presupunere a fost confirmată prin cercetările din 1972 de la Izvoare-Bahna.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dintr-o sîrmă, cu capetele desfăcute, găsită în L_2, cîteva cuțite, unele întregi altele păstrate fragmentar (fig. 12/1-3,7) și un cui (fig. 12/5) folosit probabil ca împungător.

Deosebit de importantă este descoperirea în L_3 din așezarea de la Izvoare-Bahna a unui cercel cu pandantiv în formă de stea, realizat prin turnare (fig. 12/4). Cercelul are partea semilunară dezvoltată și ornamentată, iar pandantivul stelat este prevăzut în mijloc cu un buton semisferoidal. Partea semilunară este ornamentată înspre margini cu un motiv pseudofiligranat. Încadrat în acest ornament pseudofiligranat este un decor format din șase cerculețe imprimate, realizate prin ștanțare și dispuse simetric. Partea superioară ascuțită a „lunulei" este decorată cu un motiv compus din pseudogranulații, formînd un triunghi, cu baza îndreptată în jos. Pandantivul este format dintr-un buton semisferoidal, avînd dispuse pe margine cinci triunghiuri de diferite mărimi. Butonul semisferoidal este acoperit pe partea protuberanței de un bob înconjurat de un cerc pseudogranaluat. Triunghiurile situate în jurul butonului sînt de asemenea decorate cu pseudogranulații.

Cercelul de la Izvoare-Bahna se încadrează în seria cerceilor de tip bizantin, cu partea inferioară semilunară și cu pandantiv în formă de stea [6].

Analogiile cele mai apropiate, pe teritoriul României, le întîlnim la exemplarele de cercei stelați, descoperite la Teiuș [7] și Noșlac [8]. Unele detalii se întîlnesc și la cercelul, cu partea inferioară semilunară descoperit la Satu Nou [9].

---

6 Pentru acest tip de podoabă, vezi M. Comșa, *Quelques données concernant les rapports des territoires nord-danubiens avec Byzance aux VIe—VIIIe siècles. (Pendants d'oreille en forme d'étoile)*, în *Revue des Etudes sud-est Europeennes*, t. IX, 3, 1971, p. 377 și urm.

7 K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în sec. IV-XIII*, București, 1958, p. 74, fig. 12/19.

8 M. Rusu, *The prefeudal cemetery of Noslac (VIth—VIIth centuries)* în *Dacia, N.S.*, IV, 1962, p. 272 fig. 2/4.

9 Bucur Mitrea și Nițâ Angelescu, *Săpăturile de la Satu Nou*, în *Materiale*, V, 1959, p. 540, fig. 6. Autorii propun pentru cimitirul nr. 2 „datarea în sec. IX, cu posibilități de prelungire în sec. X, după cum ne indică un fragment de cercei din M_4". Este vorba de fragmentul de cercel cu partea inferioară semilunară, care este atribuit după cum se vede unei epoci ce poate fi prelungită și la începutul sec. al X-lea.

Eugenia Zaharia, în monografia sa, *Săpăturile de la Dridu. Contribuții la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, București, 1968, p. 112, discută și materialul ceramic din cimitirul nr. 2 de la Satu Nou. Pe baza observațiilor asupra materialului ceramic, autoarea consideră că „cimitirul (de la Satu Nou, s. n.) aparține unei perioade mai vechi, probabil sec. VIII—IX". În lumina acestor observații, cercelul descoperit in cimitirul de la Satu Nou, în M_4, poate fi datat în sec. VIII—IX. M. Comșa, în studiul citat de noi la nota 6, restrînge datarea pentru cercelul de la Satu Nou, arătînd că această piesă „poate fi datată la începutul sec. al IX-lea".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În regiunile învecinate României, se cunosc exemplare asemănătoare cu cercelul de la Izvoare-Bahna, în U.R.S.S.,[10] în Ungaria la Otok şi Diosvölgy [11] şi în Bulgaria la Razdelna-Gară [12].

După ultimele opinii, tipurile de cercei asemănătoare exemplarului de la Teiuş, cu partea inferioară sub formă de semilună şi ascuţită la mijloc, se datează către anul 720 ; tipurile asemănătoare cerceilor de la Noşlac cu partea semilunară dezvoltată, pot fi datate către mijlocul se. al VIII-lea sau chiar a doua jumătate a acestui secol, iar tipurile asemănătoare cercelului de la Satu Nou pot fi datate la începutul sec. al IX-lea [13].

Exemplarele din U.R.S.S. la care ne-am referit sînt datate în sec. VII—VIII [14], cele din Ungaria la începutul sec. al IX-lea [15], iar cel din Bulgaria în sec. VIII—IX [16].

Avînd în vedere încadrarea cronologică a cerceilor cu pandantiv în formă de stea de la Teiuş şi Noşlac, a celor din U.R.S.S., Ungaria şi Bulgaria, la care ne-am referit, precum şi asemănările dintre aceste piese şi cercelul descoperit la Izvoare-Bahna, ca şi contextul arheologic în care acesta a fost descoperit, considerăm că cercelul de care ne ocupăm poate fi atribuit celei de-a doua jumătăţi a sec. al VIII-lea şi începutului sec. al IX-lea.

Cerceii de tipul celui descoperit la Izvoare-Bahna, probabil că sînt precedaţi în timp de cerceii de tip Teiuş şi Noşlac şi urmaţi de cerceii de tipul celui descoperit la Satu Nou.

După cum s-a mai spus, ponderea cea mai mare din inventarul descoperit la Izvoare-Bahna revine ceramicii.

Ceramica recoltată provine, în cea mai mare parte, din locuinţele L_1 şi L_2 şi într-o proporţie destul de mică din locuinţele L_3 şi L_4 sau din stratul prefeudal de cultură.

Ceramica descoperită prin cercetările efectuate în aşezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna, poate fi împărţită în două categorii principale : a/ ceramica lucrată cu mîna şi b/ ceramica lucrată la roată. Raportul dintre cele două categorii ceramice este net în favoarea ceramicii lucrate la roată.

Ceramica lucrată cu mîna este confecţionată dintr-o pastă care conţine în general cioburi pisate în compoziţie. Totuşi, foarte rar în compoziţia pastei ceramicii lucrate cu mîna se întîlnesc şi pietricele, care probabil făceau parte iniţial din lutul ales pentru vase. Uneori însă considerăm că din pasta în care s-a amestecat nisip şi pietricele s-au confecţionat şi vase cu mîna, paralel cu cele lucrate la roată. Astfel, cîteva

---

10 D. T. Berezovet, în *Arheologhia*, Kiev, VI, 1952, p. 113, pl. II/3, 4 ; pl. III/4.
11 S. Dimitrijević, în *Opuscula Archaeologica*, II, 1957, p. 27, fig. V/3, 4.
12 Piesa se află în Muzeul din Varna. Informaţii de la Dan Gh. Teodor, care ne-a pus la dispoziţie şi un desen al piesei la care ne referim. Pentru toate îi mulţumim şi pe această cale.
13 M. Comşa, *op. cit.*, p. 384-385.
14 D. T. Berezovet, *op. cit.*, p. 118. Considerăm că datarea acestor cercei trebuie restrînsă numai la secolul al VIII-lea.
15 S. Dimitrijević, *op. cit.*, p. 27.
16 Informaţii Dan Gh. Teodor.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fragmente ceramice provenind de la vase lucrate cu mîna prezintă un amestec prea vizibil de nisip și pietricele, pentru a considera că această situație se datorește numai compoziției naturale a lutului ales pentru confecționarea vaselor.

De obicei pasta ce conține ca degresant cioburi pisate nu a fost bine frămîntată, din care cauză, după ardere pereții vaselor se prezintă uneori fisurați și sfărîmicioși. Deseori se observă pe fragmentele ceramice din această categorie, atît în exterior cît și în interior, urme lăsate de degete sau de spatula cu care s-a realizat fasonarea suprafeței vasului. Ceramica lucrată cu mîna a fost supusă unei arderi oxidante incomplete și uneori neuniforme. La exterior pereții acestor vase au o culoare cărămizie, de diverse nuanțe, în timp ce miezul acestor pereți a rămas deseori cenușiu.

Pentru a asigura rezistența necesară acestor vase, lucrate dintr-o pastă mai grosolană, pereții și mai ales fundul vaselor au fost mult îngroșate.

Ca forme, din specia ceramicii modelate cu mîna, întîlnim două tipuri de vase : borcane și tipsii.

Vasele borcan sînt de regulă de dimensiuni mijlocii și mici, cu buza mai mult sau mai puțin răsfrîntă în afară, destul de rar aproape dreaptă, au corpul alungit și fundul îngroșat (fig. 7/1-5). De obicei diametrul fundului acestor vase este mai mic decît al gurii. Ornamentarea lor este extrem de săracă, reducîndu-se la alveole sau crestături plasate pe marginea buzei (fig. 7/1-4).

Tot lucrate cu mîna sînt și tipsiile. Cele mai multe fragmente de tipsii s-au descoperit în locuințele L_1 și L_2. Au o formă circulară, fundurile îngroșate și de obicei mai bombate spre mijloc. Marginea lor este în unele cazuri dreaptă, alteori mai răsfrîntă (fig. 7/6, 8). Uneori marginea tipsiilor este mai înaltă (fig. 7/9), alteori este mai scundă (fig. 7/6, 8). În unele cazuri marginea a fost mult subțiată spre partea superioară și decorată cu alveolări pe fața interioară (fig. 7/8).

La rîndul său ceramica lucrată cu roata cuprinde trei categorii : a) ceramică lucrată la roată înceată, dintr-o pastă cu cioburi în compoziție ; b) ceramică lucrată la roată cu turație medie, avînd în compoziție nisip și microprundișuri ; și c) ceramică lucrată la roată cu turație rapidă, dintr-o pastă fină cenușie, avînd în comjoziție nisip fin.

Prima categorie ceramică lucrată la roata înceată, dintr-o pastă în general cu cioburi în compoziție, preia de la categoria ceramicei modelată cu mîna pasta și arderea, ceea ce nu-i conferă un aspect calitativ deosebit. Ceramica din această categorie este arsă neuniform și incomplet. Din cauza compoziției pastei (uneori destul de grosolană), formele și ornamentele vaselor din această categorie sînt executate mai stîngaci. Suprafețele vaselor prezintă neregularități cu toate că s-a folosit roata olarului. Pereții vaselor sînt totuși ceva mai subțiri decît în cazul ceramicii lucrate cu mîna. La roata înceată s-au confecționat din pastă cu cioburi în compoziție numai borcane, de dimensiuni mici și mijlocii, cu buza mai mult sau mai puțin răsfrîntă, avînd ca decor benzi de linii în val și linii orizontale (fig. 8/2, 3, 6).

A doua categorie ceramică, lucrată la o roată cu turație medie, este confecționată dintr-o pastă ce conține ca degresant nisip și microprundi-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

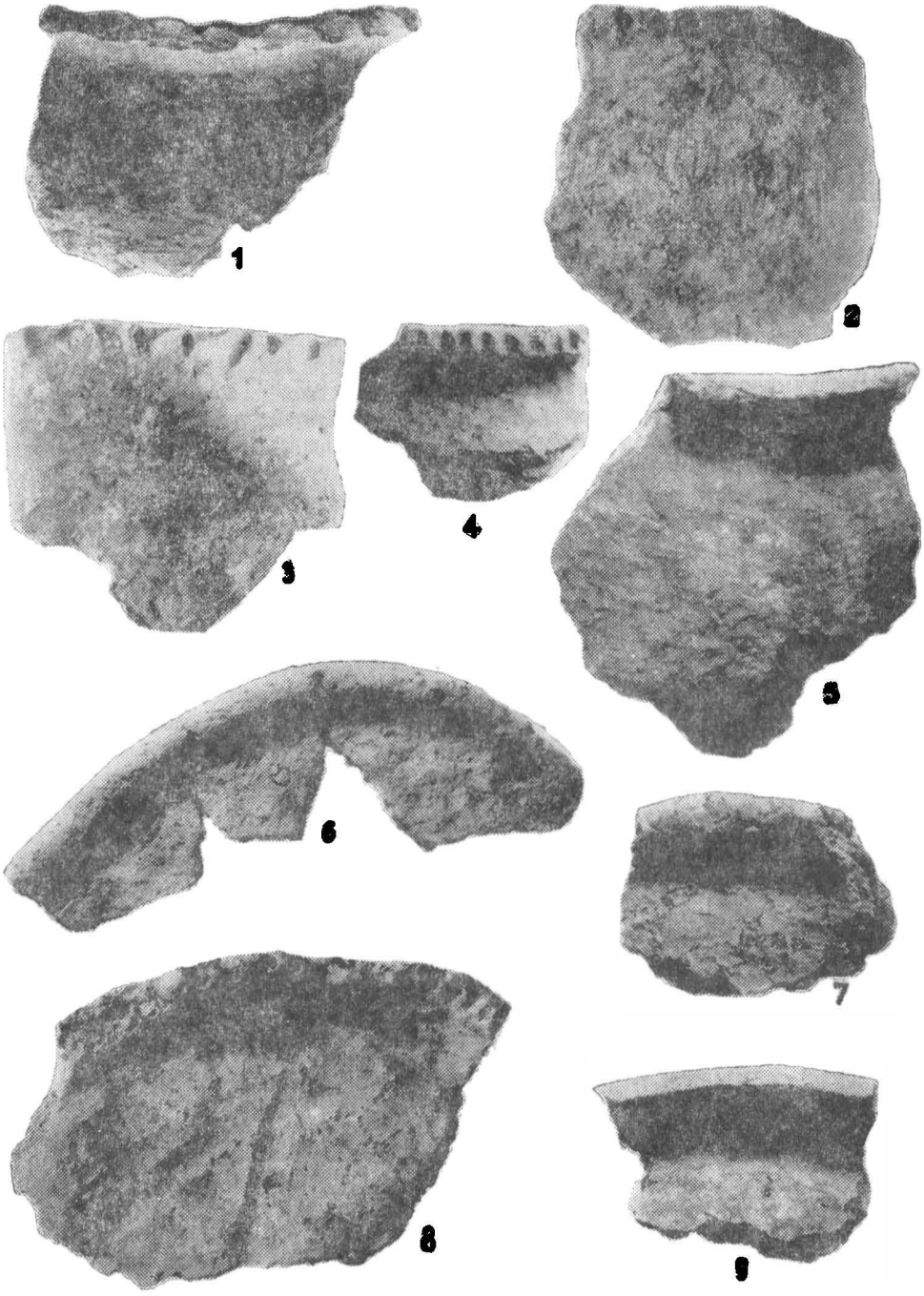

Fig. 7. — Izvoarele Bahnei — Ceramică lucrată cu mîna.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

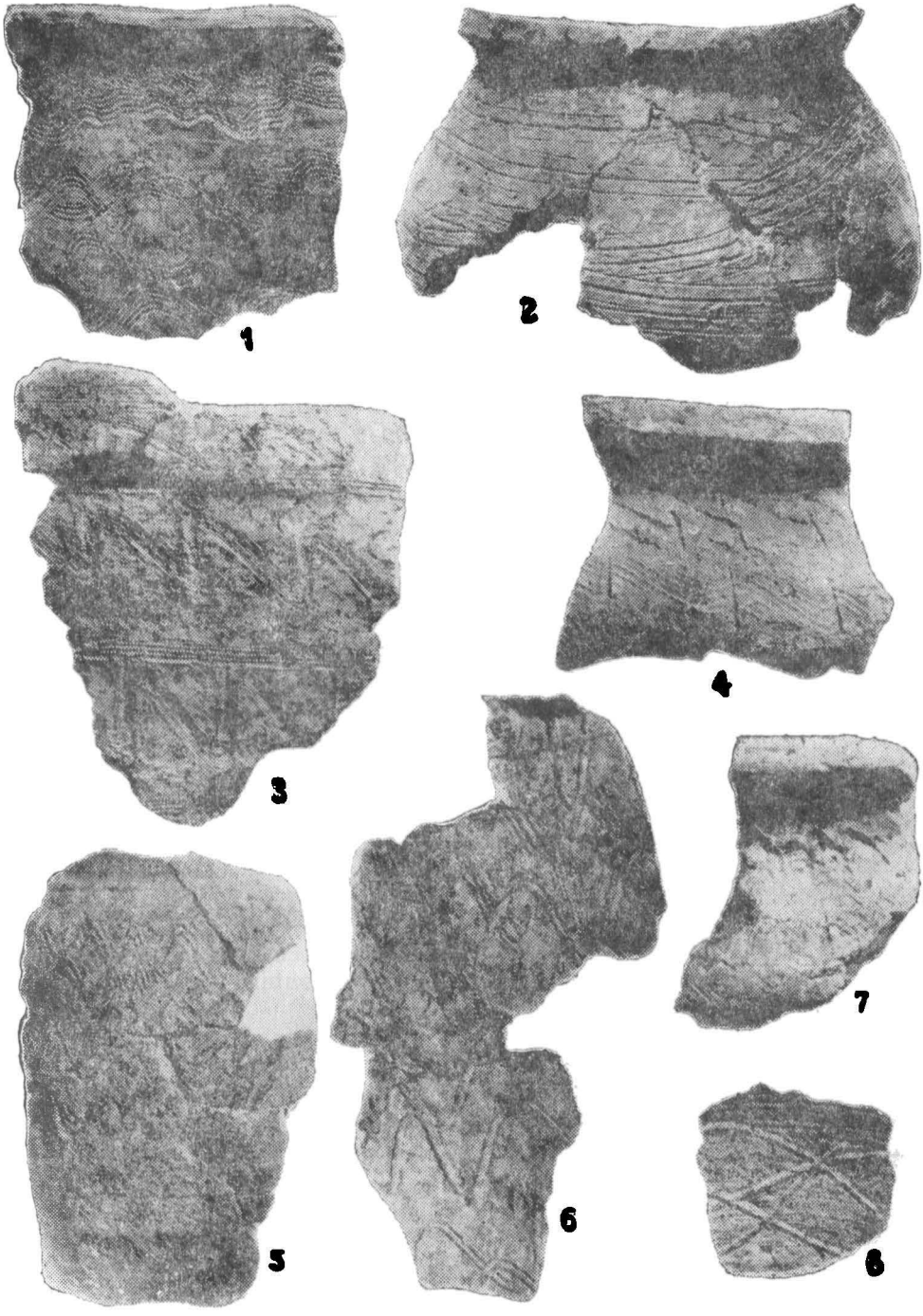

Fig. 8. — Cucuteni. Ceramică lucrată la roată,

http://www.cimec.ro / http://cimabe.ro

şuri. Această ceramică este din toate punctele de vedere superioară categoriei prezentate mai înainte. Pasta avînd în compoziţie nisip şi microprundişuri, este destul de bine frămîntată. Pereţii şi fundurile acestor vase sînt mai subţiri. Ceramica din această categorie se caracterizează printre altele şi printr-o varietate mai mare a profilelor. Ca forme, în această categorie, se disting borcanele de dimensiuni mici şi mijlocii. ornamentate cu linii incizate orizontale (fig. 9/2, 5) şi cu linii în val, simple sau în benzi (fig. 8/4, 6 ; fig. 9/1, 10). De obicei cele două motive ornamentale sînt asociate pe acelaşi vas (fig. 8/3 ; fig. 9/8 ; fig. 10/6).

A treia categorie o formează ceramica lucrată la roată rapidă, confecţionată dintr-o pastă fină cenuşie. Această categorie ceramică este ilustrată în aşezarea de la Izvoare-Bahna prin cîteva fragmente descoperite în locuinţele L_1 şi L_2. Aceste fragmente ceramice (fig. 11/1-6) provin de la vase borcan, cu buza răsfrîntă. Suprafaţa lor este uneori decorată cu caneluri (fig. 11/1), alteori cu motive lustruite (fig. 11/5, 6).

Ceramica lucrată la roată, descoperită în aşezarea de la Izvoare-Bahna, cuprinzînd cele trei categorii mai sus menţionate, este în general bogat ornamentată. Motivele ornamentale prezintă o mare varietate. Ornamentul este executat în majoritatea cazurilor prin incizie, iar la ceramica fină cenuşie şi prin lustruire.

În general vasele lucrate la roată, sînt ornamentate pe gît, umeri, cuprinzînd uneori pînă la 2/3 din suprafaţa vasului.

Uneori se întîlnesc fragmente ceramice ce prezintă ornamente şi pe suprafaţa interioară a buzelor (fig. 9/4) sau pe marginea lor în exterior, pe partea teşită (fig. 9/4).

Destul de rar ornamentul acoperă aproape toată suprafaţa vasului (fig. 10/7).

Motivele ornamentale de pe ceramica de la Izvoare-Bahna, se compun din cîteva elemente principale, combinate într-o multitudine de variante. Aceste elemete sînt : linia incizată orizontală, vălurită, oblică sau verticală, în zig-zag precum şi crestătura.

Cel mai frecvent ornament îl constituie linia orizontală sau în val, cîte una sau formînd benzi strînse, acoperind succesiv o parte mai mică sau mai mare din suprafaţa vasului. Liniile orizontale incizate formează uneori o bandă continuă, mai lată, pe cînd liniile în val apar numai singulare sau în benzi înguste.

Deseori benzile în linii vălurite alternează cu benzile de linii orizontale, fără să se întretaie (fig. 9/8). Uneori liniile vălurite, singulare sau în benzi, taie liniile orizontale (fig. 8/8 ; fig. 9/7,9). Rareori apare şi situaţia inversă, cînd liniile orizontale, taie liniile vălurite (fig. 8/3).

Analiza principalelor elemente de cultură materială descoperite prin cercetările din aşezarea de la Izvoare-Bahna, permit încadrarea acestora şi implicit a aşezării prefeudale, în epoca finală a perioadei de formare a poporului român.

Ceramica din această aşezare, în primul rînd aceea lucrată la roată, îşi găseşte analogii apropiate în ceramica descoperită în multe staţiuni

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

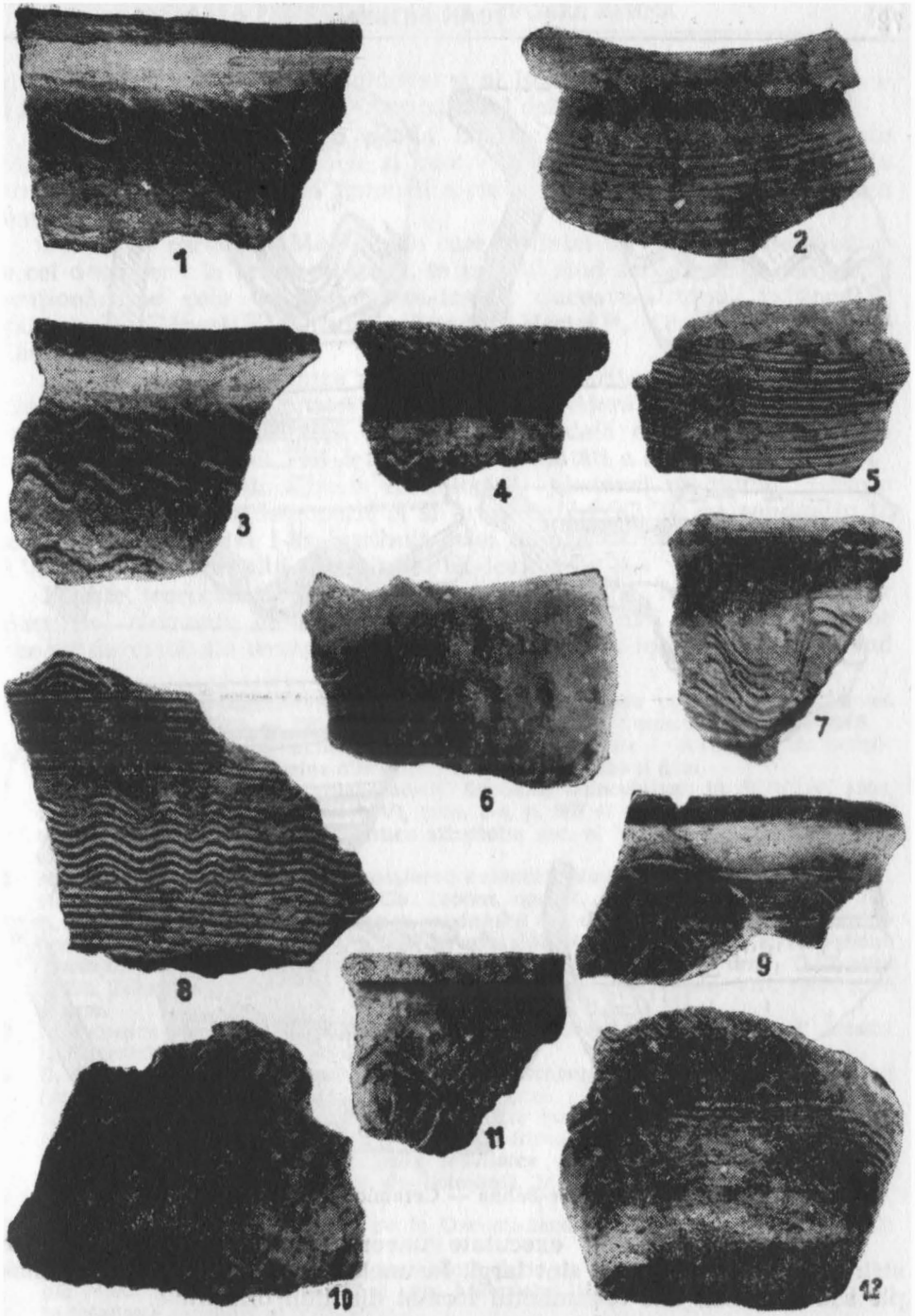

Fig. 9 — [illegible] lucrată la roată.

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

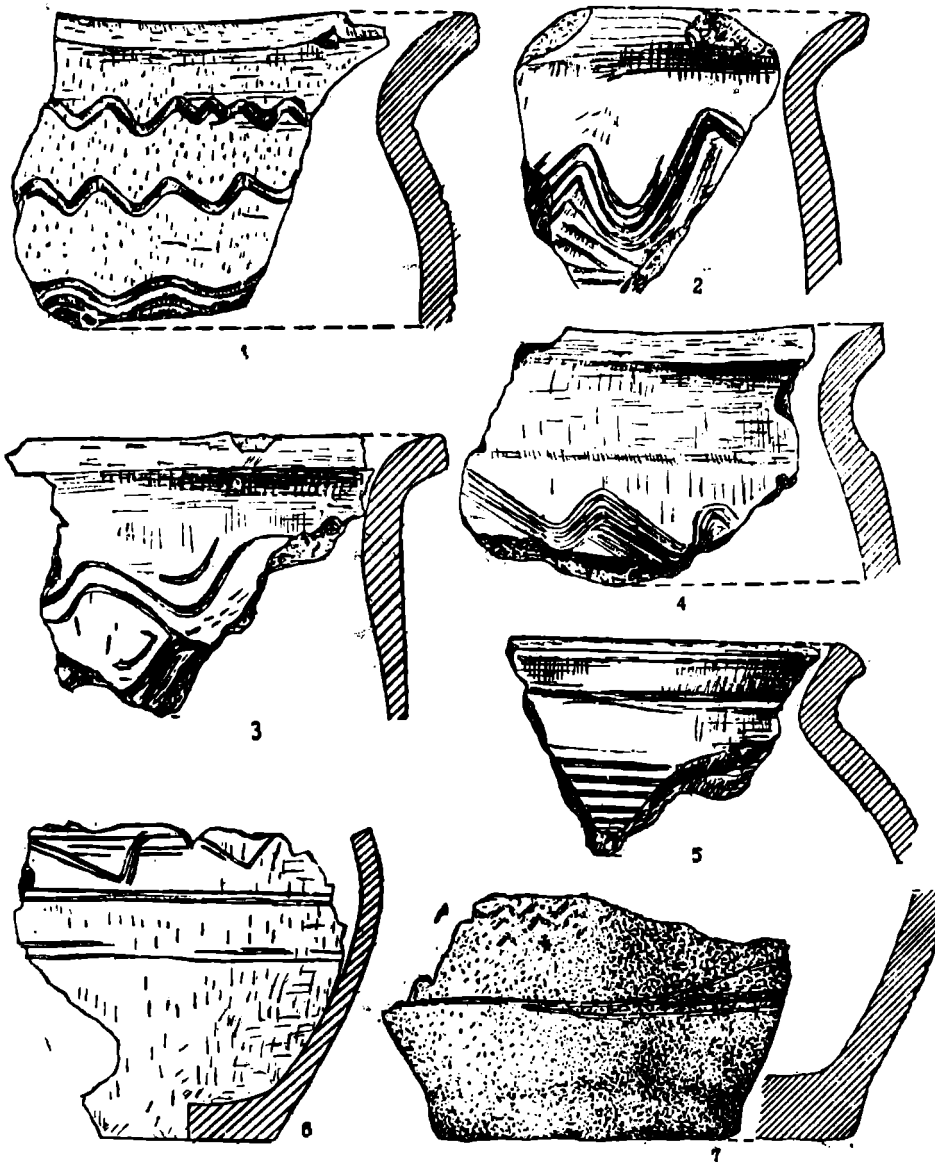

Fig. 10. — Izvoare-Bahna — Ceramică lucrată la roată.

Benzile vălurite sînt executate uneori avînd bucla valului foarte strînsă, alteori ondulaţiile sînt largi. În unele cazuri liniile verticale, simple sau în benzi, taie ornamentul format din linii orizontale.

După cum s-a mai spus, pe ceramica fină se întîlneşte decorul canelat sau realizat prin lustruire.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

arheologice de pe teritoriul Moldovei și al României în general, încadrate în faza timpurie a marelui complex cultural de tip Dridu.

Caracteristicile ceramicii de la Izvoare-Bahna, atît în ce privește tehnica de prelucrare, formele și motivele ornamentale, se întîlnesc la ceramica din așezările fazei timpurii a culturii Dridu din Moldova [17], fază denumită și protodridu [18].

Dintre așezările din Moldova în care întîlnim un material asemănător cu cel descoperit la Izvoare-Bahna, în primul rînd sub aspectul ceramicii, menționăm pe cele de la Hlincea-Iași [19], Suceava-Drumul Național [20], Spinoasa [21], Dănești [22], Oituz [23], Fundul Herței [24], Onceşti [25], Băiceni-Silişte [26] și Brăsăuț [27].

Pe baza analogiilor între materialele descoperite la Izvoare-Bahna și cele din așezările menționate mai înainte, considerăm că limitele cronologice în care se încadrează locuirea prefeudală de la Izvoare-Bahna corespunde secolului al VIII-lea și primei jumătăți a secolului al IX-lea.

Pentru această încadrare cronologică, pledează nu numai factura materialului ceramic descoperit ci și prezența cercelului cu pandantiv în formă de stea, pecare l-am atribuit celei de-a doua jumătăți a secolului al VIII-lea și începutului secolului al IX-lea.

Firește, cercetările viitoare în așezarea de la Izvoare-Bahna vor aduce noi elemente ce vor permite o nuanțare mai clară a diverselor aspecte de viață ale comunității ce a trăit în acest loc, precizări privind

17 Dan Gh. Teodor, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei*, în *SCIV*, 19, 1968, 2, p. 270-272; I. Mitrea, *op. cit.*, în *Carpica*, V, 1973, p. 128.

18 I. Nestor, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, III, 1964, 3, p. 404 și urm.

19 M. Petrescu-Dîmbovița și colaboratorii, *Șantierul Hlincea-Iași*, în *SCIV*, V, 1954, 1-2, p. 233 și urm.; idem, *SCIV*, VI, 1955, 3-4, p. 687 și urm. Avem în vedere materialele de la Hlincea caracteristice sfîrșitului sec. al VIII-lea și începutului sec. al IX-lea.

20 M. D. Matei, *Contribuții la cunoașterea ceramicii slave de la Suceava*, în *SCIV*, 10, 1959, 2, p. 418 și urm.; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *SCIV*, 19, 1968, 2, p. 271.

21 A. Nițu și D. Teodor, *Raport asupra sondajului din așezarea prefeudală de la Spinoasa*, în *Materiale*, IV, 1959, p. 485 și urm.; A. Nițu, Em. Zaharia și D. Teodor, *Sondajul de la Spinoasa-Erbiceni* în *Materiale*, VI, 1959, p. 531 și urm.; D. Teodor și Em. Zaharia, *Sondajele de la Spinoasa și Erbiceni*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 35 și urm.

22 M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Sondajele arheologice de la Dănești-Vaslui*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 47 și urm.

23 D. Gh. Teodor, C. Buzdugan și I. Mitrea, *Descoperirile arheologice de la Oituz (județul Bacău)*, în *Carpica*, II, 1969, p. 309 și urm.

24 Săpăturl efectuate în 1967-1971 de un colectiv format din prof. M. Petrescu-Dîmbovița — responsabil, Dan Gh. Teodor, I. Mitrea și V. Spinei. Cf. M. Petrescu-Dîmbovița și colab., *Les principaux résultates des fouilles anchéologiques de Fundu-Herței* (Roumanie, dépot de Botoșani), în *Archeologia Polski*, XVI, 1971, p. 363 și urm.

25. I. Mitrea, *Așezarea preteudală de la Onceşti-Bacău*, în *Carpica*, IV, 1971, p. 271 și urm.

26. I. Ioniță și V. Spinei, *Așezarea preteudală tîrzie de la Băiceni-Silişte*, în *Arheologia Moldovei*, VII, 1972, p. 307 și urm. Materialul din locuința XVIII este atribuit în totalitate secolului al VIII-lea.

27. V. Spinei și D. Monah, *Așezarea preteudală de la Brăsăuți*, în *Memoria Antiquitatis*, II, 1970, p. 371 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

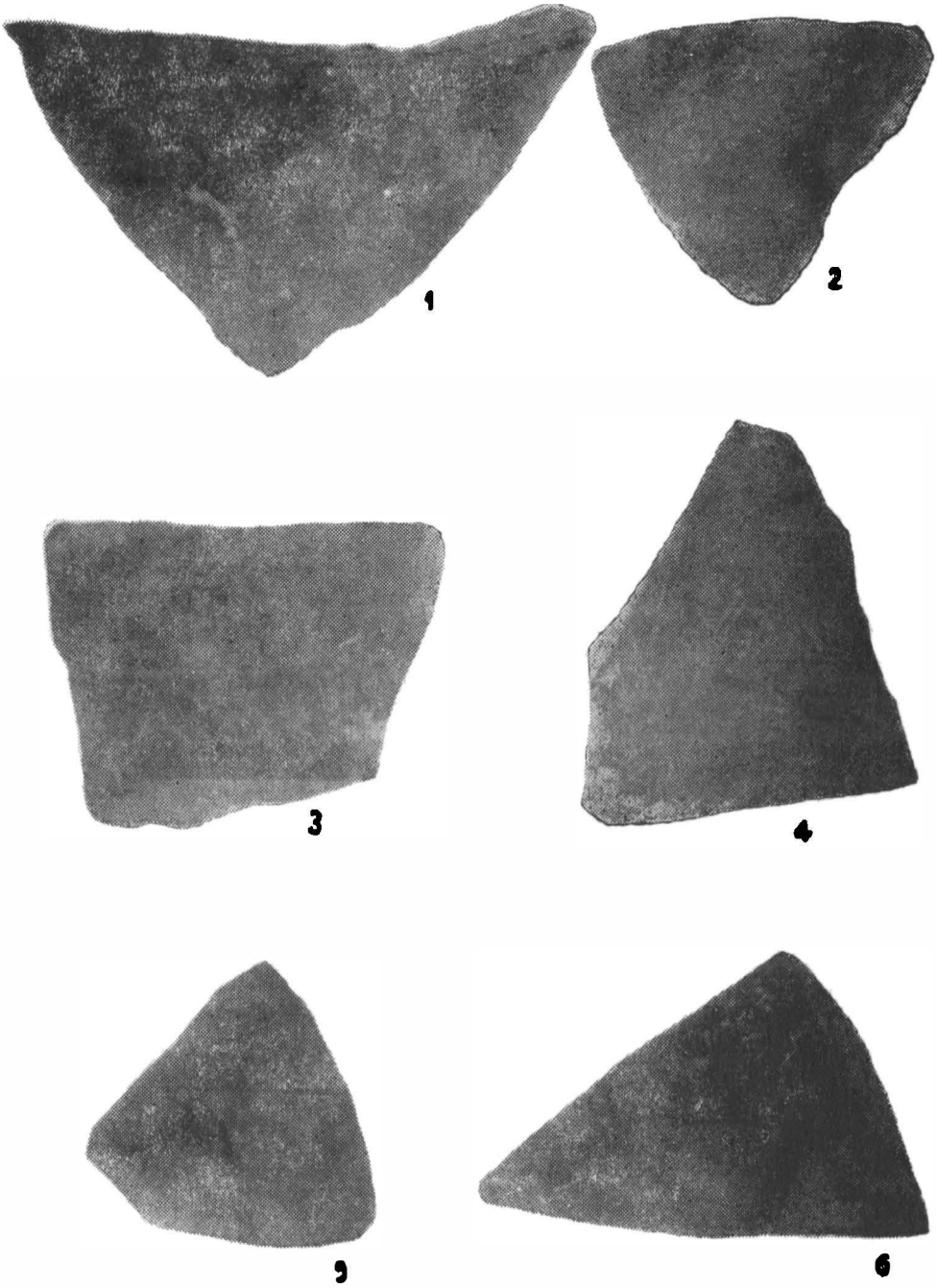

Fig. 11. Izvoarele Bahnei / Ceramică lucrată cenușie.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

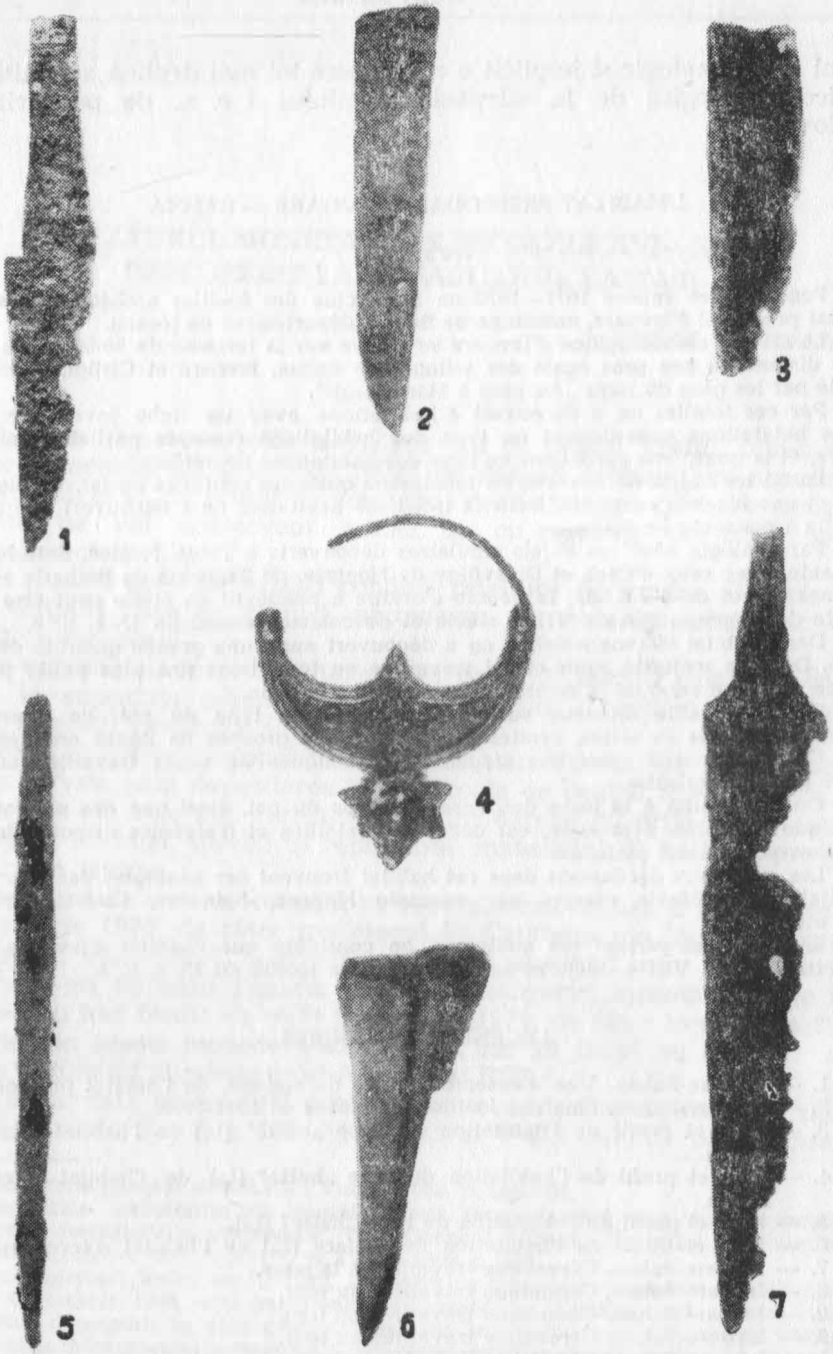

Fig. 12. – [illegible] prefeudală.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

cadrul său cronologic şi implicit o cunoaştere tot mai deplină a realităţilor istorico-arheologice de la sfîrşitul mileniului I e. n. de pe teritoriul Moldovei.

L'HABITAT PRÉFÉODAL D'IZVOARE — BAHNA

Résumé

Pendants les années 1971—1972 on a effectué des fouilles archéologiques dans l'habitat préféodal d'Izvoare, commune de Bahna, département de Neamţ.

La station archéologique d'Izvoare se trouve sur la terrasse de 50-60 m. du Siret, à une distance à peu près égale des villages de Bahna, Izvoare et Cîrligi, à l'endroit appellé par les gens du pays „Au pont à Hărmăneşti".

Par ces fouilles on a découvert 4 habitations avec un riche inventaire. Trois de ces habitations appartienent au type des habitations creusées partiellement dans la terre, et la quatriéme appartient au type des habitations de surface.

Parmi les objets découverts, on mentionne quelques couteaux en fer, un aiguillon en os et une fusaiole en argile. Dans la troisiéme habitation on a découvert une boucle d'oreille à pendentif en étoile.

Par analogie avec les objets similaires découverts à Teiuş, Noşlac, Satu-Nou de Roumanie, avec ceux d'Otok et Diosvölgy de Hongrie, de Razdelna de Bulgarie et avec certaines pièces de d'U.R.S.S., la boucle d'oreille à pendentif en étoile peut être datée dans la deuxiéme moitié du VIII-e siécle et au commencement du IX-e. n. è.

Dan l'habitat d'Izvoare-Bahna on a découvert aussi une grande quantité de céramique. Dans sa majorité, celle-ci est travaillée au tour. Dans une plus petite proportion, on y trouve aussi de la céramique travaillée à la main.

On a travaillé au tour surtout des vases du type du pot, de dimensions moyennes, décorés de stries, droites et de lignes ou groupes de lignes ondulées.

On y a trouvé aussi des fragments céramiques de vases travaillés au tour en une fine pâte grisâtre.

On a travaillé à la main des vases du type du pot, ainsi que des plateaux. La céramique travaillée à la main, est décorée d'entailles et d'alvéoles disposés le bord des vases-pots ou des plateaux.

Les matériaux découverts dans cet habitat trouvent des analogies dans une série d'habitats de Moldavie, comme par exemple Hlincea, Spinoasa, Onceşti, Brăşăuţi, Oituz etc.

En analysant surtout ces analogies, on considère que l'habitat d'Izvoare-Bahna peut être daté au VIII-e siécle et dans la premiére moitié du IX-e. n. é.

LEGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Izvoare-Bahna. Vue d'ensemble, prise du sud-est, de l'habitat préféodal.
Fig. 2. — Izvoare-Bahna. Plan des fouilles effectuées en 1971-1972.
Fig. 3. — Plan et profil de l'habitation du type „hutte" (L_1) de l'habitat d'Izvoare-Bahna.
Fig. 4. — Plan et profil de l'habitation du type „hutte" (L_2) de l'habitat d'Izvoare-Bahna.
Fig. 5. — Plan et profil de l'habitation du type „hutte" (L_3).
Fig. 6. — Plan et profil de l'habitation de surface (L_4) de l'habitat d'Izvoare-Bahna.
Fig. 7. — Izvoare-Bahna. Céramique travaillée à la main.
Fig. 8. — Izvoare-Bahna. Céramique travaillée au tour.
Fig. 9. — Izvoare-Bahna. Céramique travaillée au tour.
Fig. 10. — Izvoare-Bahna. Céramique travaillée au tour.
Fig. 11. — Izvoare-Bahna. Céramique fine grisâtre.
Fig. 12. — Izvoare-Bahna. Objets de l'habitat préféodal.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TEZAURUL MONETAR DIN SECOLELE XVI—XVII DESCOPERIT LA TANACU (JUD. VASLUI)

de VIOREL CĂPITANU

Comuna Tanacu se află la 12 km. est de orașul Vaslui, într-o zonă care se caracterizează printr-un relief de dealuri prelungi, cu aspecte de culmi paralele și cu orientări nord-sud, dezvoltate pe depozite neogene, separate de văi consecvent adînci și cu versanți pe care predomină alunecările [1].

În această zonă au existat condiții prielnice de locuire din cele mai vechi timpuri. Așa se explică abundența de material arheologic descoperit la tot pasul.

Se cunosc pînă în prezent un număr de 24 de așezări omenești, descoperite la suprafața solului aparținînd epocilor: neolitic, bronz, getodacică, migrații, prefeudal și feudal [2].

Toate obiectele descoperite cu ocazia unor lucrări de interes public au fost salvate prin depozitarea lor la școala de centru din localitate, iar o parte din ele, cele mai caracteristice sînt expuse cu grijă într-o cameră amenajată în mod special și reprezintă materialul de bază în predarea lecțiilor de istorie.

Tezaurul de care ne ocupăm în comunicarea de față a fost descoperit în octombrie 1970, de către profesorul P. Căpitanu din localitate împreună cu mai mulți elevi, în punctul „Chiscul ulucilor", care se află la cca. 2 km. sud-est de satul Tanacu. Primele descoperiri monetare de pe raza comunei au fost făcute cu mult înainte de 1970, de către locuitorii satului. O parte din aceste monede s-au pierdut, iar 15 taleri au ajuns în anul 1944 la Cabinetul numismatic al Academiei RSR [3].

Pînă la data prezentării acestui tezaur au fost recuperate un număr de 141 monede din care 134 din argint și 7 din aur, de pe o suprafață

---

1 Monografia geografică a R.P.R., Vol. 1, 1960, p. 189-190.

2 Rezultatele cercetărilor de suprafață vor face obiectul unui studiu special, iar pentru descoperirile prefeudale, vezi Ghenuță Coman, Cercetări arheologice în sudul Moldovei (sec. V-XI), în SCIV, II, 1969, p. 289.

3 Vezi Buletinul lunar, an II, 1947. În statistica tezaurelor monetare intrate pînă la 31 decembrie 1946, este menționată și localitatea Tanacu, jud. Vaslui, cu un tezaur descoperit în anul 1944, compus din taleri, din care 15 au fost trimiși de Comisia Monumentelor Istorice, Cabinetului numismatic al Academiei, taleri emiși între anii 1619-1695 și înregistrați la nr. 676. În urma investigațiilor efectuate în comună am ajuns la concluzia că cele 15 monede fac parte din alt tezaur.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de cca. 150 m.p. şi probabil că au fost depozitate într-un vas, care s-a spart, iar monedele au fost împrăştiate cu plugul.

Din zona în care s-a descoperit tezaurul au fost adunate cîteva fragmente ceramice care aparţin secolelor al XVI-lea şi al XVII-lea.

În 1971, Institutul de Arheologie din Bucureşti împreună cu muzeul din Bacău au efectuat în acest punct săpături [4], cu care prilej a fost descoperit şi un bordei feudal din aceeaşi perioadă. Aceste descoperiri monetare demonstrează că aici a existat un sat, care ulterior a dispărut.

Materialul ceramic descoperit, împreună cu tezaurul permite datarea acestei aşezări în sec. XVI-XVII.

În urma cercetărilor de arhivă încercăm să identificăm această aşezare cu fostul sat Pârtănoş, al cărui nume n-a dispărut nici pînă astăzi din tradiţia locală, deoarece în aproprierea acestui loc se află şesul Pârtănoş care, indiscutabil, se leagă de fosta aşezare rurală din secolul al XVII-lea. Acest lucru reiese şi din documentul următor : *„1 ispisoc sărbăsc de la Alexandru Ilieş Vodă din velet 7129 (1621) genarie 6, întru cari scrie pricum au vinit înainte ' noastră şi îna (inte) boierilor noştri, a mari şi mici, Ionaşco, ficiorul Tomii, nepotul Mareii şi di nimi silit, nici asuprit, ci di a lui bună voia, au dat a lui driapt[ă] part[e] de moşia din sat din Pârtănoş, ci iasti la ţănut[ul] Vaslului, din a triia part[e], din vatra satului şi din ţarin[ă] şi din tot locul, cu tot vinitul. Aciia o au dat boierului nostru cridincios Ion Potlog al doilea log[o]f[ăt] drept 50 ugh[i].*

Deci dacă am văzut şi domnia mea a lor bună învoial[ă] şi tocmal[ă] şi diplin plat[ă] 50 uhg[i] buni, în mâna lui Ionaşco, ficiorul Tomii, nipotul Marcii şi noi am dat şi am întărit boieriului nostru, ci scriem, Ion Potlog al al doilea log[o]f văt ? şi celelalte". [5]

În urma studiului celor 141 de monede constatăm că ele au fost emise de următoarele state : Brunswik-Luneburg, Brandenburg, Saxonia, Boemia, Tirol, Austria, Veneţia, Turcia, Lituania, Prusia Silezia, Transilvania, Polonia, Riga, Ungaria şi Ţările de jos (Overysel, Brabant şi Geldern).

Piesele din tezaurul descoperit la Tanacu se încadrează în timp într-o perioadă cuprinsă între anii 1540-1607, aceasta demonstrînd că monedele au avut o putere circulatorie destul de mare.

Prima emisiune din tezaur este din anul 1540 şi aparţine lui Johan-Frederic, duce de Saxonia şi Henric, iar ultimele piese monetare sînt din anul 1607 şi aparţin lui Ştefan Bocskay emise pentru Ungaria.

Tezaurul de la Tanacu prezintă o importanţă deosebită pentru secolele XVI-XVII, deoarece el se integrează în lista descoperirilor de monede străine pe teritoriul Moldovei şi ajută la conturarea unor concluzii cu privire la circulaţia emisiunilor străine şi în această parte a ţării.

---

4 Săpăturile efectuate în 1971 de către Institutul de Arheologie din Bucureşti, prin Gheorghe Bichir şi subsemnatul, au avut drept scop dezvelirea necropolei carpice din sec. III e.n. Cu acest prilej au fost descoperite mai multe bordeie prefeudale cu pietrar din sec. VIII—IX, precum şi un bordei din secolul al XVIII-lea.

5 Acad. H.S.R., ms. 5181, f. 137 v. — 138. Doc. veac. XVII A. Moldova, vol. V.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din studiul acestui tezaur, reiese că ponderea o deţin emisiunile poloneze de la Sigismund al III-lea, cu un număr de 102 monede din care 92 piese de trei groşi şi 10 piese de şase groşi pentru Polonia, Riga şi Lituania. Urmează apoi Ştefan Bathory cu 12 piese de trei groşi din care 8 pentru Lituania şi patru pentru Riga ; Ştefan Bocskay cu 4 piese de trei groşi pentru Ungaria ; Adam Wenceslas cu o piesă de trei groşi pentru Silezia-Teschen şi Sigismund Bathory cu un taler pentru Transilvania.

Monedele emise pentru Imperiul romano-german aparţin lui Rudolf al II-lea, 4 taleri pentru Austria şi un ducat pentru Ungaria ; Henrich, un taler pentru Lunneburg ; Ioachim Frederich, un taler pentru Brandenburg ; August de Saxa, 2 taleri pentru Saxonia ; Maximilian al II-lea, un taler pentru Boemia ; Ferdinand — un taler pentru Tirol ; Henrich Julius — un taler pentru Brunswisk — Lunneburg ; Wilhelm al IV-lea, un taler şi Johan-Frederich şi Heinrich — un taler pentru Saxonia.

Ţările de Jos sînt reprezentate prin trei ducaţi, emisiuni aparţinînd oraşelor Overyssel, Brabant şi Geldern.

Tezaurul mai cuprinde un ducat elveţian şi 2 altîni de aur de la Murad al III-lea, emişi la Cairo şi Constantinopol [6].

Din totalul de 141 de monede, 20 sînt perforate. Din acestea 13 sînt de argint şi restul de 7 monede din aur. Acest lucru demonstrează că cele 20 de monede perforate au fost folosite în salbă.

Îngroparea monedelor din tezaurul descoperit la Tanacu trebuie pusă în legătură cu starea de nesiguranţă a deţinătorilor care au procedat la tezaurizarea acestor monede, cunoscîndu-se faptul că începînd cu secolul al XVI-lea atît pentru Moldova cît şi pentru Ţara Românească începe intensificarea aservirii otomane din punct de vedere politic şi economic. Pe piaţa celor două ţări circula o mare cantitate de monedă turcească alături de alte monede străine şi ale ţărilor vecine [7].

Numerarul care circula în Moldova şi Ţara Românească provine exclusiv din comerţul exterior, baterea de monedă internă nemaivenind să alimenteze circulaţia. Acumulările care se fac în această perioadă (sec. XVI-XVII) nu servesc la activarea vieţii economice, ele se adună îndeobşte în mîinile boierilor şi sînt folosite la noi achiziţii de moşii, fie pentru împrumuturi de camătă acordate unor oameni aflaţi la nevoie, fie la simple tezaurizări cerute de nesiguranţa condiţiilor politice şi indiciul de pe altă parte a unui stadiu de înapoiată dezvoltare economică [8].

Tezaurul de la Tanacu — Vaslui nu constituie un caz izolat. El îşi găseşte analogii în mai multe tezaure din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea

6 Pentru identificarea monedelor am folosit lucrările : Adolf Resch, *Siebenbürgische Münzen und Medaillen, 1901* ; Emeric Hutten-Czapski, *Catalogue de la Collection des mèdaillès et monnaies polonaisses,* vol. I, 1957, Graz ; A. Engel-Raymond Serrure, *Traitè de numismatique moderne et contemporaine,* Paris, 1897 ; Nuri Pere — *Osmanlilarda Madenî Paralar,* Istambul, 1968 *(Coins of the Ottoman Empire)* ; V. Miller zu Aicholz — A. Loehr — E. Holzmair, *Österreichische Münzprägungen,* 1519-1938 ; J. Adrien, Blanchet. *Nouveau Manuel de numismatique,* Paris, 1890, p. 253 ; Dr. Unger Emil, Magyar Éremhátarozó, Budapest, 1960.

7 Vezi, Istoria României, vol. II, p. 90.

8 Ibidem, p. 91.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

descoperite în Moldova [9], şi reprezintă o avere remarcabilă pentru acele timpuri, dacă avem în vedere faptul că la 1611 o casă cu loc se vindea cu 32 taleri [10]; 8 pogoane de vie şi alte părţi de ocină cu 100 taleri [11] etc.

Valoarea tezaurului descoperit la Tanacu mai poate fi dovedită şi prin documentul de la 1619 (7127), iulie, 27, Iaşi, care se referă la două sate tot de pe raza comunei Tanacu, astăzi dispărute, din vremea lui Gaspar Voievod care „întăreşte lui Apostol Cehan părţi din satele Grumăzeştii şi Fauri, ţinutul Vaslui, cumpărate de la Vasile Bogza cu 100 taleri de argint şi un cal bun" [12], contemporane cu satul Pârtănoş.

Tabelul nr. 1

Repartizarea monedelor după valoarea nominală

Tipul monedelor	Nr. monedelor		
	Neperforate	Perforate	Total
Ducaţi	—	5	5
Altîni	—	2	2
Trei groşi	97	12	109
Şase groşi	9	1	10
Taleri	15	—	15
Total	121	20	141

Tabelul nr. 2

Monedele din tezaurul de la Tanacu, clasificat după locul de proveniență, suverani, tip de monedă şi data emiterii

Numele suveranului	Locul de proveniență	Tipul de monedă	Anul emiterii	Nr. monedelor			Nr. de ordine
				Neperf.	Perfor.	Total	
1	2	3	4	5	6	7	8
Johan-Frederich şi Heinrich	Saxonia	taler	1540	1	—	1	141
Henric	Brunswick-Luneburg	taler	1568	1	—	1	1
Filip II	Brabant	taler	1568	1	—	1	138
Ioachim Frederic	Branden-burg	taler	—	1	—	1	2

9 M. Chiţescu, Gh. Constantinescu, *Trei tezaure monetare feudale descoperite în raionul Focşani*, în Danubius, I, 1967; Grigore Foit, *Un tezaur monetar, din secolele XVI-XVII descoperit la Suceava*, în SCN, III, 1960, p. 511-516; Ibidem, *Noi tezaure monetare medievale descoperite în regiunea Suceava*, Suceava, 1967.
Vezi pentru monedele poloneze şi Al. Artimon, *Cîteva consideraţii asupra tezaurului monetar de la Cetatea Neamţului (Sec. al XVII-lea)*, Carpica I, pag. 265, 1968.

10 Doc. privind istoria României, veacul XVII, A, Moldova, vol. III (1611-1615), Doc. 52, p. 33.

11 Ibidem, Doc. 56, p. 33.

12 Ibidem, vol. IV, Doc. 492, p. 385.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1	2	3	4	5	6	7	6
August de Saxa	Saxonia	taler	1574	1	—	1	3
August de Saxa	Saxonia	taler	1580	1	—	1	4
Maximilian	Boemia	taler	1576	1	—	1	5
Ferdinand	Tirol	taler	—	1	—	1	6
Alois Mocenigo	Veneţia	ducat	—	—	1	1	7
Murad III	Cairo	altîn	—	—	1	1	8
Murad III	Constanti-nopol	altîn	—	—	1	1	9
Ştefan Bathory	Lituania	3 groşi	1581	1	—	1	10
Ştefan Bathory	Lituania	3 groşi	1583	4	—	4	11— 14
Ştefan Bathory	Lituania	3 groşi	1584	2	—	2	15— 16
Ştefan Bathory	Riga	3 groşi	1584	—	1	1	17
Ştefan Bathory	Riga	3 groşi	1585	1	—	1	18
Ştefan Bathory	Riga	3 groşi	1586	2	—	2	19— 20
Ştefan Bathory	Polonia	3 groşi	1584	1	—	1	21
Rudolf II	Austria	taler	1581	1	—	1	22
Rudolf II	Austria	taler	1592	1	—	1	23
Rudolf II	Austria	taler	1598	1	—	1	24
Rudolf II	Austria	taler	1599	1	—	1	25
Rudolf II	Ungaria	ducat	1589	—	1	1	26
Georg Frederic	Prusia	ducat	1589	—	1	1	27
Adam Wenceslas	Teschen-Silezia	3 groşi	1596	1	—	1	28
Sigismund Bathory	Transil-vania	taler	1590	1	—	1	29
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1590	—	1	1	30
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1591	7	1	8	31— 38
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1592	3	—	3	39— 41
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1593	2	—	2	42— 43
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1594	3	—	3	44— 46
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1595	10	—	10	47— 56
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1596	1	1	2	57— 58
Sigismund III	Polonia	6 groşi	1596	2	—	2	59— 60
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1596	1	—	1	61
Sigismund III	Polonia	6 groşi	1596	7	1	8	62— 69
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1597	9	—	9	70— 78
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1598	7	1	8	79— 86
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1599	5	1	6	87— 92
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1600	4	—	4	93— 96
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1601	5	—	5	97—101
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1603	—	1	1	102
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1605	1	—	1	103
Sigismund III	Polonia	3 groşi	1606	1	—	1	104
Sigismund III	Polonia	3 groşi	—	2	—	2	105—106
Sigismund III	Riga	3 groşi	1588	1	—	1	107
Sigismund III	Riga	3 groşi	1589	3	—	3	108—110
Sigismund III	Riga	3 groşi	1590	1	2	3	111—113
Sigismund III	Riga	3 groşi	1591	2	—	2	114—115
Sigismund III	Riga	3 groşi	1592	3	1	4	116—119
Sigismund III	Riga	3 groşi	1593	1	—	1	120
Sigismund III	Riga	3 groşi	1594	2	1	3	121—123
Sigismund III	Riga	3 groşi	1595	1	—	1	124
Sigismund III	Riga	3 groşi	1596	3	—	3	125—127

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1	2	3	4	5	6	7	8
Sigismund III	Riga	3 groşi	—	1	—	1	128
Sigismund III	Lituania	3 groşi	1592	1	—	1	129
Sigismund III	Lituania	3 groşi	1594	1	—	1	130
Sigismund III	Lituania	3 groşi	1600	—	1	1	131
Henrich Julius	Brunswick	taler	1602	1	—	1	132
Stefan Bocskay	Ungaria	3 groşi	1605	1	—	1	133
Stefan Bocskay	Ungaria	3 groşi	1606	1	—	1	136
Stefan Bocskay	Ungaria	3 groşi	1607	2	—	2	134—135
—	Overyssel	ducat	—	—	1	1	137
—	Geldern	ducat	—	—	1	1	139
Wilhelm IV	—	taler	—	1	—	1	140
	Total			121	20	141	—

RECAPITULARE

I. Emisiuni poloneze	115
II. Ungaria	3
III. Transilvania	1
IV. Imperiul romano-german	14
V. Ţările de Jos	3
VI. Veneţia	1
VII. Turcia	2
TOTAL GENERAL	141

LISTA MONEDELOR DIN TEZAUR

Henric (1514—1568)

1. Taler, 1568 Brunswick — Luneburg. (Pl. I/1).
Av. MAXIMILIANVS. DEI. GR. IMPE. SEM. AVG. 6-8.
Rv. HENRICVS. D. G. DV. BRVNS. B. LV.
AR. D : 42 mm. G : 29 g. A. Engel — R. Serrure, p. 262.

Ioachim Friederic (1535—1571)

2. Taler, Brandenburg. (Pl. I/2)..
Av. IOACHIM. FRIEDERI. D. G. ADMINIST. MAG.
Rv. DVX. PRVSSI. MARC. BRAN. B.M. A.R. D : 40 mm. G : 29 g. A. Engel — R. Serrure, p. 298.

August De Saxa (1553—1586)

3. Taler, 1574, Saxonia. (Pl. I/3).
Av. IMP. AVGVSTVS. D.G. DVX. SAXO. SA. ROMA. 15 — 17.
Rv. ARCHIMARS — CHAL. ET. ELEC. H—B.
AR. D : 40 mm. G : 29 g. A. Engel şi R. Serrure, vol. I, p. 289.
4. Taler, 1580, Saxonia. (Pl. I/4).
Av.. IMP. AVGSTVS. D.G. DVX. SAXO. SA. ROMA. 15—80.
Rv. ARCHIMARS CHAL. ET. ELEC. H — B.
AR. D : 40,5 mm. G : 29 g. A. Engel şi R. Serrure, vol. I, p. 289.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Maximlian II (1564—1576)

5. Taler, 1576. Boemia. (Pl. II/5).
Av. MAXI. II. DE. G.R. IM. S. AV. GER. HV. B. REX. 1576.
Rv. ARCHI. DVX. AVS. BURG. MAR. MOR.
AR. D : 42,5 mm. G : 28,8 g. V. Miller, p. 62.

Ferdinand (1564—1595)

6. Taler. Tirol. (Pl. II/6).
Av. FERDINAND. D. ARCHI. AVSTRI.
Rv. DVX. BVRGVNDIE. COMES. TIROLIS.
AR. D : 40 mm. G : 28,7 g. A. Engel — R. Serrure, p. 360.

Alois Mocenigo (1570—1577)

7. Ducat, Veneţia. (Pl. 5/7).
Av. DVX. ALOY. MOCE. S. M. INET.
Rv. REGISI ST. EDVCAT. SITT. XPEDAT. QTV.
Aur, D : 20,5 mm. G : 3,5 g. J. Adrien Blanchet, p. 253.

Murad III (1574—1595)

8. Altîn, Cairo. (Pl. V/8).
Aur, D : 20 mm. G. 3,45 g. Nuri Pere, Monedele Imp. Otoman, nr. 273, p. 127.
9. Altîn, Constantinopol. (Pl. V/9).
Aur, D : 20 mm. G : 3,4 g. Nuri Pere, Monedele Imp. Otoman, nr. 271, p. 127.

Ştefan Bathory (1576—1586)

10. Piesă de 3 groşi, 1581. Lituania. (Pl. V/10).
Av. STEP. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. 15 — 81. GROS. ARG. TRIP. M. D. LIT.
AR. D : 21 mm. G : 2,3 g. H — C, I, 665, p. 65.
11. Piesă de 3 groşi, 1583. Lituania. (Pl. V/11).
Av. STEP. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III, 15 — 83. GROS. ARG. TRIP. M. D. LIT.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,30 g. H — C, I, 719, p. 69 — 70.
12. Piesă de 3 groşi, 1583, Lituania.
Av. STEP. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. 15 — 83. GROS. ARG. TRIP. M. D. LIT.
AR. D : 21 mm. G : 2,30 g. H — C, I, 705, p. 68.
13. Piesă de 3 groşi, 1583, Lituania.
Av. STEP. D.G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. 15 — 83. GROS. ARG. TRIP. M. D. LIT.
AR. D : 20 mm. G : 2,40 g. H — C, I, 705, p. 68.
14. Piesă de 3 groşi, 1583, Lituania.
Av. STEP. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. 15 — 83. GROS. ARG. TRIP. M. D. LIT.
AR. D : 21 mm. G : 2,3 g. H — C, I, 705, p. 68.
15. Piesă de 3 groşi, 1584, Lituania. (Pl. V/15).
Av. STEP. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. 15 — 84. GROS. ARG. TRIP. M. D. LIT.
AR. D : 22 mm. G : 2,35 g. H — C, I, 719, p. 69 — 70.
16. Piesă de 3 groşi, 1584, Lituania.
Av. STEP. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III, 15 — 84. GROS. ARG. TRIP. M. D. LIT.
AR. D : 21 mm. G : 2,30 g. H — C, 719. p. 69 — 70.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

17. Piesă de 3 groşi, 1584, Riga. (Pl. V/17).
Av. STEP. D. G. REX. PO. DL.
Rv. III, 15 — 84. GR — OS ARG. TRIP CIVI RI GE
AR. D : 20 mm. G : 2,20 g. H — C, I, 726, p. 70.

18. Piesă de 3 groşi, 1585, Riga. (Pl. V/18).
Av. STEP. D. G. REX. PO. DL.
Rv. III. 15 — 85. GR — OS. ARG. TRIP. CIVI. RI. GE.
AR. D : 20 mm. G : 2,25 g. H — C, I, 751, p. 72.

19. Piesă de 3 groşi, 1586, Riga.
Av. STEP. D. G. REX. P. D. L.
Rv. III. 15 — 86. GR — OS. ARG. TRIP. CIVI. RI. GE.
AR. D : 22 mm. G : 2,50 g. H — C, I, 772, p. 75.

20. Piesă de 3 groşi, 1586, Riga.
Av. STEP. D. G. REX. P. D. L.
Rv. III. 15 — 86 GR — OS ARG. TRIP. CIVI RI GE
AR. D : 21 mm. G : 2,30 g. H — C, — I, 772, p. 75.

21. Piesă de 3 groşi, 1584, Polonia. (Pl. V/21).
Av. STEP. D. G. REX. P. M. D. L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIA.
AR. D : 21 mm. G : 2,40 g. H — C, 716, p. 69.

Rudolf II (1576—1612)

22. Taler, 1591, Austria. (Pl. II/22).
Av. RVDOL. II. D. G. RO. IM. AV. GER. HVN.
Rv. ARCHI. DVX. A. VS. DVX. BVRG. MAR. MORA. 1581 K.B.
AR. D : 41 mm. V. Miller zu Aichholz — A. Loehr, E. Holzmain, p. 67.

23. Taler, 1592, Austria. (Pl. II/23).
Av. RVDOLPHVS. II. D. G. Ro. IM. S. A. G. H...
Rv. ARCHI DVX. AVSTRI DVX. BVR. MAR. MO. 1592.
AR. D : 41,9 mm. G : 29 g. V. Miller zu Aichholz ... p. 78.

24. Taler, 1598, Austria. (Pl. III/24).
Av. RVDOLPHVS. II. D. G. RO. IM. S. AV. G. H .B. RX.
Rv. ARCHI. DVX. AVSTRIE. DVX. BVR. MAR. MO. 1598.
AR. D : 42 mm. G : 29 g. A. Resch, p. 358.

25. Taler, 1599. Austria. (Pl. III/25).
Av. RVDOL. II. D. G. RO. IM. S. AV. GER. HVN. BO. REX.
Rv. ARCHI. DVX. A VS. DVX. BURG. MAR. MORA. 1599. K. B.
AR. D : 43,5 mm. G : 28,7 g. V. MIller zu Aichholz ... p. 85.

26. Ducat, 1589, Ungaria. (Pl. V/26.
Av. AV. RVDOL. II. D. G. RO. I. S. AV. GE. HV. B. R.
Rv. S. LADISLAVS. REX. 1589. K. B.
Aur, D : 22 mm. G : 3,5 g. V. Miller zu Aichholz ..... p. 68.

Georg Friedric (1578—1618)

27. Ducat, 1589, Prusia. (Pl. V/27).
Av. GEORG. FRID. D. G. M. BR. DVX. PRUSS.
Rv. MONE. NOVA. AVR. EA. DVC. PRUSS. 1589.
Aur. D : 23 mm. G : 3,4 g. A. Engel — R. Serrure, p. 381.

Adam Wenceslas (1579—1618)

28. Piesă de 3 groşi, 1596, TESCHEN — Silezia. (Pl. V/28).
Av. MAGLO. ADA. W. D. G. DVX. TES.
Rv. III. 1596. GROS. ARG. TRIP. DVC. TESSIN.
AR. D : 21 mm. G : 2,30 g. A. Engel — R. Serrure, p. 377.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Sigismund Bathory (1581—1598)

29. Taler, 1590, Transilvania. (Pl. III/29).
Av. SIGISMUNDUS. BATHORY.
Rv. PRINCEPS. TRANSSYLVANIA, 1590.
AR. D : 41 mm. G : 29 g. A. Resch, p. 27.

Sigismund III (1587—1632)

30. Piesă de 3 groşi, 1590. (Pl. V/30). Av. SIG. III. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE — 90. H—C, I, 819,
AR. D : 20,5 mm. G : 2,30 g. H—C, I, 819.
31. Piesă de 3 groşi, 1591. (Pl. V/31) Av. SIGI. 3. D : G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE. — 91 I—F.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,40 g. H—C, I, 842.
32. Piesă de 3 groşi, 1591, (Pl. V/32). Av. SIG. III D. G. REX. POL. M. D. L.
Rv. III GROS. ARV. TRIP. REG. POLONIAE I—F 15—91.
AR. D : 21 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 833.
33. Piesă de 3 groşi, 1591. Av. SIGI. 3 D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIA — 91. I—F.
AR. D : 21 mm. G : 2,2 g. H—C, I, 841, p. 84.
34. Piesă de 3 groşi, 1591. Av. SIG. III. D. G. REX. POL. M. D. LIT.
Rv. III. GROS. ARG. TR. IP. REG. POLONIAE. I—F. 15—91.
AR. D : 22 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 835, p. 84.
35. Piesă de 3 groşi, 1591. (Pl. V/35). Av. SIG. III. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III 1591 GROS. SRG. TRIPMDP.
AR. D : 21 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 849, p. 85.
36. Piesă de 3 groşi, 1591. Av. SIG. 3. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONI. 91. I—F.
AR. D : 21 mm. G : 2,2 g. H—C, I, 839, p. 84.
37. Piesă de 3 groşi, 1591. Av. SIGI. 3. D. G. REX. POM. D. LI.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE. 91. I—F
AR. D : 21 mm. G : 2,2 g. H — C, I, 842, p. 84.
38. Piesă de 3 groşi, 1591. Av. SIG. III D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE 91.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,04 g. H — C, I, 842, p. 84. I—F.
39. Piesă de 3 groşi, 1592. (Pl. V/39). Av. SIGI. 3. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. GROS ARG. TRIP. REG. POLONIAE 92.
AR. D : 20 mm. G : 2,3 g. H — C, I, 866, p. 87. I—F
40. Piesă de 3 groşi, 1592. (Pl. V/40). Av. SIGISM. III D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONI. 92
AR. D : 20,7 mm. G : 2,35 g. H — C, I, 869, p. 87.
41. Piesă de 3 groşi, 1592. Av. SIGI. 3. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE. 92. I—F
AR. D : 21 mm. G : 2,3 g. H — C, I, 866, p. 87.
42. Piesă de 3 groşi, 1593. (Pl. VI/42). Av. SIGI. 3. D.G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE. 93. I—F.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,2 g. H — C, I, 884, p. 89.
43. Piesă de 3 groşi, 1593. Av. SIGI. 3. D. G. REX. P. O. M. D. L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE 93. I—F.
AR. D : 20 mm. G : 2,6 g. H — C, I, 884, p. 89.
44. Piesă de 3 groşi, 1594. (Pl. VI 44). Av. SIGISM. III. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. GROS. ARG. REG. POLONI. 94.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,4 g. H — C, 922, p. 92.
45. Piesă de 3 groşi, 1594. Av. SIGI. 3. D. G. REX. PO. M. D. L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIA 94 I—F
AR. D : 21 mm. G : 2,3 g. H — C, 904, p. 91.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

46. Piesă de 3 groşi, 1594. Av. SIGISM. III. D. G. REX. POMDL.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONI. 94.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,2 g. H — C, I, 922, p. 92.
47. Piesă de 3 groşi, 1595. (Pl. VI/47). Av. SIG. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRI. R. PO. 95 I-F.
AR. D : 21 mm. G : 2,2 g. H-C, I, 1096, p. 113
48. Piesă de 3 groşi, 1595. Av. SIGI. 3. D.G. REX. P.O.M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE 95
AR. D : 21 mm. G : 2,5 g. H—C, I, 945, p. 95. I.—F. S.
49. Piesă de 3 groşi, 1595. Av. SIG. III. D. G. REX. POL. M. D. L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP REG. POLON 95.
AR. D. : 21 mm. G : 2,3 g. H—C. I, 950, p. 95 I—F.
50. Piesă de 3 groşi, 1595. Av. SIG. 3. D.G. REX. POL. M.D.L.
Rv. III GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE ..5
AR. D : 21 mm. G : 2,2 g. H—C, I, 955, p. 96.
51. Piesă de 3 groşi, 1595. Av. SIG. III. D.G. REX. PO...
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE. 95
AR. D : 21,5 mm. G : 2,25 g. H—C, I, 958, p. 96. I—F
52. Piesă de 3 groşi, 1595. Av. SIG. III. D.G. REX. PO. M.D.L. 95
Rv. III GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE. I—F.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 946, p. 95.
53. Piesă de 3 groşi, 1595. Av. SIGI. 3. D.G. REX. POMDL.
Rv. III GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE 95
AR. D : 20 mm. G : 2,2 g. H—C, I, 936, p. 94.
54. Piesă de 3 groşi, 1595. Av. SIGI. 3. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRI. P. REG. POLONIA 95
AR. D : 20 mm. G : 2,3 g. H — C, I, 991, p. 100.
55. Piesă de 3 groşi, 1595. Av. SIG. III. D.G. REX. POL. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLON. 95 I—F. S.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,1 g. H—C, I, 950, p. 95.
56. Piesă de 3 groşi, 1595. Av. SIGI. 3. D.G. REX. PO. M.D.L. 95.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIA. I—F.
Ar. D : 20,5 mm. G : 2,35 g. H—C, I, 943, p. 95.
57. Plesă de 3 groşi, 1596. (Pl. VI/57). Av. SIG. III D.G.R. POLONI M.D.L.
Rv. III GROS. ARG. TR. R. POLONI 96. I—F.
AR. D : 21 mm. G : 2,40 g. H—C, I, 974, p. 98.
58. Plesă de 3 groşi, 1596. Av. SIGI. 3. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE. I—F.
AR. D : 20 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 982, p. 99.
59. Piesă de 6 groşi, 1596. (Pl. VII/59). Av. SIGISMVN. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. GROS. ARGEN. SEX. REG. POLONI. 96.
AR. D : 28 mm. G : 5 g. H—C, I, 972, p. 98.
60. Plesă de 6 groşi, 1596. Av. SIGISMVN. III. D.G. REX. O.M.D.L.
Rv. GROS. ARGEN. SEX. REG. POLONI. 96
AR. D : 28 mm. G : 4 g. —C, I, 972. 100.
61. Piesă de 3 groşi, 1596. (Pl. VI/61). Av. SIG. III. D.G. POM. D.L.
III. GROS. AR... TRI. R. PO. 96. I.—F.S.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,4 g. H—C, I, p. 101.
62. Piesă de 6 groşi, 1596, perforată. Av. SIGISMVN. III D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. GROS. ARGEN. SEX. REG. POLONI. 96. H—C, I, 972, p. 98.
AR. D : 27,6 mm. G : 4,7 g. H—C, I, 972, p. 98.
63. Piesă de 6 groşi, 1596. Av. SIGISMVN. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. GROS. ARGEN. SEX. REG. POLONI. 96.
AR. D : 28 mm. G : 4,8 g. H—C, I, 972, p. 98.
64. Piesă de 6 groşi, 1596. Av. SIGISMVN. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. GROS. ARGEN. SEX. REG. POLONI. 96
AR. D : 28 mm. G : 4,7 g. H—C, I, 972, p. 98.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

65. Piesă de 6 groşi, 1596. Av. SIGISMVN. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. GROS. ARGEN. SEX. REG. POLONI. 96
AR. D : 28 mm. G : 5 g. H—C, I, 972, p. 98.
66. Piesă de 6 groşi, 1596. SIGISMVN. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. GROS. ARGENS. SEX. REG. POLONI. 96.
AR. D : 28 mm. G : 4,5 g. H—C. I, 972, p. 98.
67. Piesă de 6 groşi, 1596. Av. SIGISMVN. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. GROS. ARGEN. SEX. REG. POLONI. 96.
AR. D : 28 mm. G : 4,8 g. H—C, I, 972, p. 98.
68. Piesă de 6 groşi, 1596. Av. SIGISMVN. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. GROS. ARGEN. SEX. REG. POLONI. 96.
AR. D : 28 mm. G : 4,7 g. H—C, I, 972, p. 98.
69. Piesă de 6 groşi, 1596. Av. SIGISMVN. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. GROS. ARGEN. SEX. REG. POLONI. 96.
AR. D : 28 mm. G : 4,8 g. H—C, I, 972, p. 98.
70. Piesă de 3 groşi, 1597. (Pl. VI/70). Av. SIG. III D.G.R. POLONI M.D.L.
Rv. III GROS. ARG. TR. R. POLONI. 97. I—F.
AR. D : 21 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 1014, p. 103.
71. Piesă de 3 groşi, 1597. (Pl. VI/71). Av. SIG. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. R. PO. 9—7. F—N.
AR. D : 20 mm. G : 2,35 g. H—C, I, 1035, p. 105.
72. Piesă de 3 groşi, 1597. (Pl. VI/72). Av. SIG. III. D.G.R.
Rv. III. GROS. ARG. TR. R. POLONI — 97 I—F.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 1013—1014, p. 103.
73. Piesă de 3 groşi, 1597. (Pl. VI/73). Av. SIG. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TR. R. PO. 97. I.F.S.C. HR.
AR. D : 21 mm. G : 2,2 g. H—C, I, 1044—1046, p. 106.
74. Piesă de 3 groşi, 1597 (Pl. VI/74). Av. SIG. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REGN. POLONI I.F. HR.
AR. D : 21 mm. G : 2,1 g. H—C, I, 1040, p. 106.
75. Piesă de 3 groşi, 1597. Av. SIG. III. D.G. R. POLO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TR. R. POLONI — 97. I—F.
AR. D : 20 mm. G : 2,2 g. H—C, I, 1013, p. 103.
76. Piesă de 3 groşi, 1597. (Pl. VI/76). Av. SIGI. 3. D.G. REX. POL. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLO : 97 I—F.
AR. D : 21 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 1028, p. 105.
77. Piesă de 3 groşi, 1597. Av. SIG. III. D.G.R. POLON. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TR. R. POLONI. 97. I—F.
AR. D : 20 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 1025, p. 104.
78. Piesă de 3 groşi, 1597. (Pl. VI/78). Av. SIG. III D... REX. M.D.L.
Rv. GROS. ARG. TRIP. REG. POLON. 97
AR. D : 21 mm. G : 2,6 g. H—C, I, 1048, p. 106.
79. Piesă de 3 groşi, 1598. (Pl. VI/79). Av. SIG. III D.G.R. POLON. M.D.L.
Rv. III GROS. ARG. TR. R. POLO. NI 98 I—F
AR. D : 21 mm. G : 2,2 g. H—C, I, 1070, p. 110.
80. Piesă de 3 groşi, 1598. Av. SIG. III. D.G. R. POLON. M.D.L.
Rv. III GROS. ARG. TR. R. POLO. NI 98 I—B
AR. D : 21 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 1070, p. 110.
81. Piesă de 3 groşi, 1598. (Pl. VI/81). Av. SIG. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TR... PO. B
AR. D : 20 mm. G : 2,4 g. H—C,I, p. 1096. p. 113.
82. Piesă de 3 groşi, 1598. (Pl. VI/82). Av. SIG. 3. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRI. R. PO. 98
AR. D : 21 mm. G : 2,15 g. H—C, I, 1083, p. 111.
83. Piesă de 3 groşi, 1598, (Pl. VI/83). Av. SIGI. 3 D.G. REX. POM. D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRI. R. PO. 98 B
AR. D : 21 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 1092, p. 113.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

84. Piesă de 3 groşi, 1598 (Pl. VI/84). Av. SIG. III. D : G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRI. R. PO. 98 B.
AR. D : 20 mm. G : 2 g. H—C, I, 1092, p. 113.
85. Piesă de 3 groşi, 1598. (Pl. VI/85). Av. SIG. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. R. PO. P. 98.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 1097. p. 113.
86. Piesă de 3 groşi, 1598, Av. SIG. III. D.G. REX. POM. D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. RPO. P. 98.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,2 g. H—C, I, 1079, p. 111.
87. Piesă de 3 groşi, 1599. (Pl. VII/87). Av. SIG. III. D.G. REX. POM. DL.
Rv. III. GROS. ARG. TRI. R. PO. 99 B.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,3 g. H—C, 1121, p. 116.
88. Piesă de 3 groşi, 1599. (Pl. VII/88). Av. SIG. D.G. . . . .MD.
Rv. III GROS. AR. G.T.R. POLO. 99 I—F.
AR. D : 21 mm. G : 1,50. H—C, 1112, p. 115.
98. Piesă de 3 groşi, 1599. (Pl. VII/89). Av. SIG. III D. GREX POMD.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. R. PO. P 99
AR. D : 21 mm. G : 2 g. H—C, I, 1126, p. 116.
90. Piesă de 3 groşi, 1599 (Pl. VII/90). Av. SIG. 3. D.G. REX. POM.
Rv. III. GROS. ARG. TRI. R. PO. 99
AR. D : 21 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 1117, p. 116.
91. Piesă de 3 groşi, 1599. (Pl. VII/91). Av. SIG. III. D.G. POLON. M.D.L.
Rv. III GROS. ARG. TR. R. POLONI. 99 I—F
AR. D : 20 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 113, p. 115.
92. Piesă de 3 groşi, 1599. (Pl. VII/92). Av. SIG. III D.G. R. POLON. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TR. R. POLONI. 99 I—F
AR. D : 20 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 115, p. 115.
93. Piesă de 3 groşi, 1600. Av. SIG. 3. D.G. REX. P.M.D.L.
Rv. III. GROS ARG. 3. RE. POL. 16—00
AR. D : 12,5 mm. G : 2,4 H—C, I, 1140, p. 118.
94. Piesă de 3 groşi, 1600. Av. SIG. III D.G. REX. O.M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. RPO. 16—00
AR. D : 19,9 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 1136, p. 118.
95. Piesă de 3 groşi, 1600. Av. SIG. III D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. R. PO. 16—00
AR. D : 20 mm. G : 2 g. H—C, I, 1136, p. 118.
96. Piesă de 3 groşi, 1600. (Pl. VII/96). Av. SIG. III D.G. POLO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRR. POLO. 16—00 I—F
AR. D : 20 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 1154, p. 119—120.
97. Piesă de 3 groşi, 1601 (Pl. VII/97). Av. SIG. III D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. R. PO. 16—01.
AR. D : 20 mm. G : 2,2 g. H—C, I, 1169, p. 121.
98. Piesă de 3 groşi, 1601. Av. SIG. III D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. R. PO. 16—01
AR. D : 20 mm. G : 2,1 g. H—C, I, 1169, p. 121.
99. Piesă de 3 groşi, 1601. (Pl. VII/99). Av. SIGISM. III D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONI 1601 K.
AR. D : 21 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 1180, p. 113.
100. Piesă de 3 groşi, 1601. (Pl. VII/100). Av. SIG. III. D.G. REX. P.M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. III RE. POL. 16—01
AR. D : 20 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 1175, p. 123.
101. Piesă de 3 groşi, 1601. (Pl. VII/101). Av. SIGISM. III. D.G. REX. P.O.M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONI. 16 k 01.
AR. D : 20 mm. G : 2,35 g. H—C, I, 1180, p. 123.
102. Piesă de 3 groşi, 1603. (Pl. VII/102). Av. SIGISM. III D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III GROS. ARG. TRIP. REG. POLONI. 16 k 03
AR. D : 20 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 1195, p. 125.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

103. Piesă de 3 groşi, 1605. (Pl. VII/103). Av. SIGISM. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONI 16 k 05
AR. D : 19,6 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 1206, p. 127.
104. Piesă de 3 groşi, 1606. (Pl. VII/104). Av. SIG. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. R. PO. 16—O6
AR. D : 21 mm. G : 2,1 g. H—C, I, 1211, p. 127.
105. Piesă de 3 groşi, (Pl. VII/105). Av. SIGISM. III D.G. REX. PO. M.D.
Rv. III. GROS. A.R.G. TRIPR. EG. POLONI. OKO.
AR. D : 21 mm. G : 1,80 g. Nu se cunoaşte anul de emisie.
106. Piesă de 3 groşi, (Pl. VII/106). Av. SIG. III. D.G. REX. PO. M...
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONIAE I—FH.
AR. D : 21 mm. G : 1,85 g. Anul de emisie şters.

RIGA
Sigismund III (1587—1632)

107. Piesă de 3 groşi, 1588. (Pl. VII/107). Av. SIG. D.G. REX. PO. D. LI.
Rv. III. 1588. GROS. ARG. TRIP. CIVI. RI. GE.
AR. D : 21 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 800, p. 80.
108. Piesă de 3 groşi, 1589. (Pl. VII/108). Av. SIG. III : D : G : REX. PO. D : LI
Rv. III. 15—89. GR — OS ARG : TRIP CIVI : RI GE
AR. D : 22 mm. G : 2,5 g. H—C, I, 812, p. 81.
109. Piesă de 3 groşi, 1589. Av. SIG. III. D.G. REX. PO. D. LI.
Rv. III. 15—89. GR — OS. ARG. TRI. P. CIVI. RI GE
AR. D : 22 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 812, p. 81.
110. Piesă de 3 groşi, 1589. Av. SIG. III. D.G. REX. PO. D. LI.
Rv. III. 15—89. GR — OS ARG : TRIP. CIVI. RI GE
AR. D : 22 mm. G : 2,5 g. H—C, I, 812, p. 81.
111. Piesă de 3 groşi, 1590. (Pl. VIII/111). Av. SIG. III. D.G. REX. PO. D. LI.
Rv. III. 15—90. GR OS ARG. TRIP. CIVI RI. GE
AR. D : 22 mm. G : 2,2 H—C, I, 830, p. 83.
112. Piesă de 3 groşi, 1590. Av. SIG. III. D.G. REX. PO. D : LI.
Rv. III. 15—90. GR OS ARG. TRIP O.. VI. RI GE
AR. D : 22,5 mm, G : 2,35 g. H—C, I, 830, p. 83.
113. Piesă de 3 groşi, 1590. Av. SIG. III. D.G. REX. PO. D. LI.
Rv. III. 15—90. GR OS. ARG. TRIP. CIVI. RIGE
AR. D : 22,5 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 830, p. 83.
114. Piesă de 3 groşi, 1591. (Pl. VIII/114). Av. SIG. III. D.G. REX. PO. D. LI.
Rv. III. III. 15—91 GR OS ARG. TRIP CIVI RI GE.
AR. D : 22 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 854, p. 85.
115. Piesă de 3 groşi, 1591. Av. SIG. D.G. REX. PO ... LI
Rv. III. 15—91 GR OS ARG. TRIP CIVI RI GE
AR. D : 22 mm. G : 2,45 g. H—C, I, 853, p. 85.
116. Piesă de 3 groşi, 1592. (Pl. VIII/116). Av. SIG. III D.G. REX. PO : D : LI :
Rv. III. 15—92 GR OS ARG. TRIP CIVI. RI GE
AR. D : 22 mm. G : 2,2 g. H—C, I, 880, p. 88.
117. Piesă de 3 groşi, 1592. Av. SIG. III. D.G. REX. PO. D. LI.
Rv. III. 15—92. GR OS ARG. TRIP CIVI. RI GE
AR. D : 22 mm. G : 2,4 gr. H—C, I, m. 88.
118. Piesă de 3 groşi, 1592. Av. SIG. III. D.G. REX. PO. D. LI
Rv. III. 15—92. GR OS ARG. TRIP CIVI : RI GE
AR. D : 22 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 880, p. 88.
119. Piesă de 3 groşi, 1592. Av. SIG. III. D.G. REX. PO. D. LI.
Rv. III. 15—92. GR — OS. ARG. TRIP. CIVI. RI GE
AR. D : 21,5 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 880, p. 88.
120. Piesă de 3 groşi, 1593. (Pl. VIII/120). Av. SIG. III : D : G REX PO D. LIV
Rv. III. III, 15—93. GR — OS ARG. TRIP CIVI RI GE
AR. D : 22 mm. G : 2,1 g. H—C, I, 898, p. 90.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

121. Piesă de 3 groşi, 1594. (Pl. VIII/121). Av. SIG. III. D.G. REX. PO. D. LI.
Rv. III. 15—94. GR OS ARG. TRIP. CIVI. RI GE.
AR. D : 21 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 931, p. 93.

122. Piesă de 3 groşi, 1594. Av. SIG... D.G. REX. PO : D : LIV.
Rv. III. 15—94 GR OS ARG. TRIP. CIVI RI ..
AR. D : 21,5 mm. G : 2,4 g. H—C, I, 931, p. 93.

123. Piesă de 3 groşi, 1594. Av. SIG. III. D.G. REX. PO. D. LI.
Rv. III. 15—94 GR OS ARG. TRIP. CIVI. RI GE
AR. D : 22 mm. G : 2,25 g. H—C, I, 931, p. 93.

124. Piesă de 3 groşi, 1595. (Pl. VIII/124). Av. SIG. III. D.G. REX. PO. D LI
Rv. III. 15—95. GR OS ARG. TRIP. CIVI. RI GE
AR. D : 21 mm. G : 2,3 g Of. H—C, I, Av. 931 şi REv. 967, p. 97.

125. Piesă de 3 groşi, 1596. Av. SIG. III... D.G. REX. PO. D. LI :
Rv. III. 15—96. GR OS ARG. TRIP. CIVI. RI GE. H
AR. D : 21,5 mm. G : 2,1 g. H—C, I, 1009, p. 102.

126. Piesă de 3 groşi, 1596. (Pl. VIII/126). Av. SIG. D.G. REX. P. D. LI
Rv. III. 15—96. GR OS ARG. TRIP. CIVI. RIGE. k
AR. D : 21,5 mm. G : 2,3 g. H—C, I, 1009, p. 102.

127. Piesă de 3 groşi, 1596. Av. SIG. III. D.G. REX. PO...
Rv. III. 15—96 GR OS. ARG. TRIP. CIVI. RI GE.
AR. D : 21 mm. G : 2,25 g. H—C, I, 1009, p. 102.

128. Piesă de 3 groşi, fals după trei groşi, emisă pentru Riga.
AR. D : 20 mm. G : 2,5 g. (Pl. VIII/128).

LITUANIA

Sigismund III (1587—1632)

129. Piesă de 3 groşi, 1592. (Pl. VIII/129). Av. SIG. III. D : G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. 15—92. GROS. ARG. TRIP. M.D.L.
AR. D : 21 mm. G : 2,5 g. H—C, I, 875, p. 88.

130. Piesă de 3 groşi, 1594. (Pl. VIII/130). Av. SIG. III. D.G. REX. PO. M.D.L.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. M.D.L. 15—94.
AR. D : 21 mm. G : 2,15 g. H—C, I, 926, p. 93.

131. Piesă de 3 groşi, 1600. (Pl. VIII/131). Av. SIG. 3. D.G. REX. P.M..
Rv. .... OS. ARG... RI. PO. L 16—00 I—F
AR. D : 20,5 mm. G : 2,5 g. H—C, I, 1140 şi urm. p. 118 şi 119.

BRUNSWICK—LUNEBURG

Henric Julius (1589—1613)

132. Taler, 1602. (Pl. III/132). Av. HONESTVM. PRO. PATRIA. 1602.
Rv. HENRICUS. JULIUS. D. G. P. F. P. HA. DUX. BRUN. ET. L.
AR. D : 42 mm. G : 29 g. A. Engel şi R. Serrure, p. 262.

UNGARIA

Ştefan Bocskay (1605—1620)

133. Piesă de 3 groşi, 1605. (Pl. VIII/133). Av. STEPH. D.G. TRAN. P. ET. SIC. CO.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REGNI. HUNGAR. 1605.
AR. D : 21 mm. 2,10 g. A Resch, 23, p. 51.

134. Piesă de 3 groşi, 1607 (Pl. VII/134). Av. STEPH. D.G. HVN. TRAN. P. ET. SI. CV.
Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REGNI. HUNGAR. 1607.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,20 g. A. Resch, 65, p. 55.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

135. Piesă de 3 groşi, 1607. Av. STEPH. D.G. HVN. TRAN. P. ET. SI . .
Rv. III GROS : ARG : TRIP : REGNI HUNGAR 1607.
AR. D : 20 mm. G : 2,20 g. A. Resch, nr. 115, p. 59.

136. Piesă de 3 groşi, 1606. (Pl. VIII/36). Av. STEPH. D.G. HVN. TRAN. P. ET. SI. CV.
Rv. III. GROS ARG. TRIP. REGNI. HUNGAR. 1606.
AR. D : 20,5 mm. G : 2,4 g. A. Resch, nr. 104, p. 51.

ŢĂRILE DE JOS

OVERYSSEL

137. Ducat olandez imitînd pe cel unguresc. (Pl. VII/137).
Aur, D : 23,7 mm. G : 3,5 g. Engel şi R. Serrure, p. 63.

Filip II (1556—1598)

BRABANT

138. Taler, 1568. (Pl. IV/138). Av. PH. D : G. HISP. Z. REX. DXV. BRA. 15—68.
Rv. DOMINUS. MI HI. ADIVTOR.
AR. D : 39,5 mm. G : 29 g. Engel şi R. Serrure, p. 62.

GELDERN

139. Ducat, 1587 (Pl. VIII/139). Av. CONCORDIA. RES. P. AR. CRES. GEI. 15—87.
Rv. MO. ORDI. PROVIN. FOE. DER. BELG. AD. LEG. IMP.
Aur, D : 22,5 mm. G : 3,5 g. A. Engel şi R. Serrure, pag. 89.

Wilhelm IV (1546-1568)

140. Taler (Pl. IV/140). Av. GVIL. CO. D. MUN. Z. DI. GEND. BIL. HE. BOX. HO. Z. WIS.
Rv. DNS. PROTECTOR. VITE. MEE. A. Q. TREPIDABO
AR. D : 41,6 mm. G : 28,4 g., cf. A. Engel şi R. Serrure, pag. 244—245.
I, Paris, 1897, pag. 244—245.
Johan-Frederich şi Heinrich, Saxonia.

141. Taler **, 1540. (Pl. IV/141). Av. IOHAN. FRI. ELEC. DVX. SAX. FIF. 1540.
Rv. MO. ORDI. PROVIN. FOE. DER. BELG. LEG. IMP.
AR. D : 40 mm. G : 29 g., cf. Engel şi R. Serrure, p. 291.

LE TRÉSOR MONNETAIRE DE XVI•—XVII• SIÈCLES DÉCOUVERT TANACU (DÉPARTEMENT DE VASLUI)

Résumé

Dans cet article l'auteur présente un tresor monnetaire découvert durant l'automne de 1970 dans la commune de Tanacu distr. de Vaslui.

Le trésor est constitué de 141 monnaies (134, en argent et 7 en or).

Les 141 monnaies ont été émises par des duchés, des villes et des états : Brunswik, Luneburg, Brandenburg, Saxonia, Boemia, Tirol, Austria, Veneţia, Cairo, Constantinopol, Lituania, Prusia, Silezia, Transilvania, Polonia, Riga, Ungaria et Overyssel, Brabant, Geldern.

Les monnaies ont été émises par : Henric (1514-1568) ; Ioachim Frederic (1535-1571) ; Johan-Frederic duché de Saxe et Henric, 1540 ; Wilhelm, IV (1546-1568) ; August de Saxe (1553-1586) ; Maximillian II (1564-1576) ; Ferdinand (1564-1598) ; Alois Mocenigo 1570-1577) ; Murad III (1574-1595) ; Ştefan-Bathory (1576-1586) ; Rudolf al II-lea (1576-1612) ; Georg-Friederic (1577-1603) ; Adam Wenceslas (1579-1618) ; Sigismund Bathory (1581-1598) ; Sigismund III (1587-1632) ; Henric Julius (1589-1613) et Ştefan Bocskoy (1605-1620).

** Moneda a fost descoperită în anul 1972 în celaşi loc şi credem că face parte tot din tezaurul prezentat.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LISTES DES PLANCHES

Planche I, taleri 1, Henrich, 1568; 2, Ioachim Frederich; 3-4, August de Saxa, 1574 et 1580.

Planche II, taleri: 5, Maximilian II, 1576; 6, Ferdinand; 22-23, Rudolf II, 1581 şi 1592

Planche III, taleri: 24-25; Rudolf II, 1598 et 1599; 29, Sigismund Bathory, 1590; 132, Henrich Julius, 1602.

Planche IV, taleri: 138, Filip II, 1568; 140, Wilhelm IV; 141, Iohan — Frederich şi Heinrich, 1540.

Planche V, 7, ducat venețian, Alois Mocenigo; 8-9, altîni, Murad III; 10-21, piecès de 3 gros; Stefan Bathory; 26, ducat, Rudolf II, 1589; 27, ducat, Georg Friederich, 1589; 28, pièce de 3 gros, A. Wenceslas, 1598 30-40, pièces de 3 gros, Sigismund III.

Planche VI, 42-85, pièces de 3 gros, Sigismund III, 1593-1598, Polonia.

Planche VII, 87-106, pièces de 3 gros, Sigismund III, 1599-1605, Polonia, 107-108, Riga.

Planche VIII, 111-128, pièces de 3 gros, Sigismund III, Riga, 129-131, Lituania, 133-136, Stefan Bocskay, 1605 şi 1607, 137, ducat, Overyssel; 139, ducat, Geldern, 1587; 59, pièce de 6 gros, Sigismund III, 1596.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

2

3

4

PLANȘA I. Taleri: 1 Henrich, 1568; 2 Ioachim Frederich; 3-4 August de Saxa, 1574 și 1580.

http://www.cimec.ro - http://cimec.ro

5

6

22

23

PLANȘA II. Taleri: 5 Maximilian II, 1576; 6 Ferdinand; 22-23 Rudolf II, 1581-1592.

http://www.anmedro.ro/ http://cimec.ro

24

25

29

132

PLANȘA III. Taleri: 24-25 Rudolf II, 1598 și 1599; 29 Sigismund Bathory, 1590; 132 Henrich Julius, 1602.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

138

140

141

PLANȘA IV. Taleri : 138 Filip II, 1568 ; 140 Wilhelm IV ;
141 Johann Friedrich I, 1540.

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro

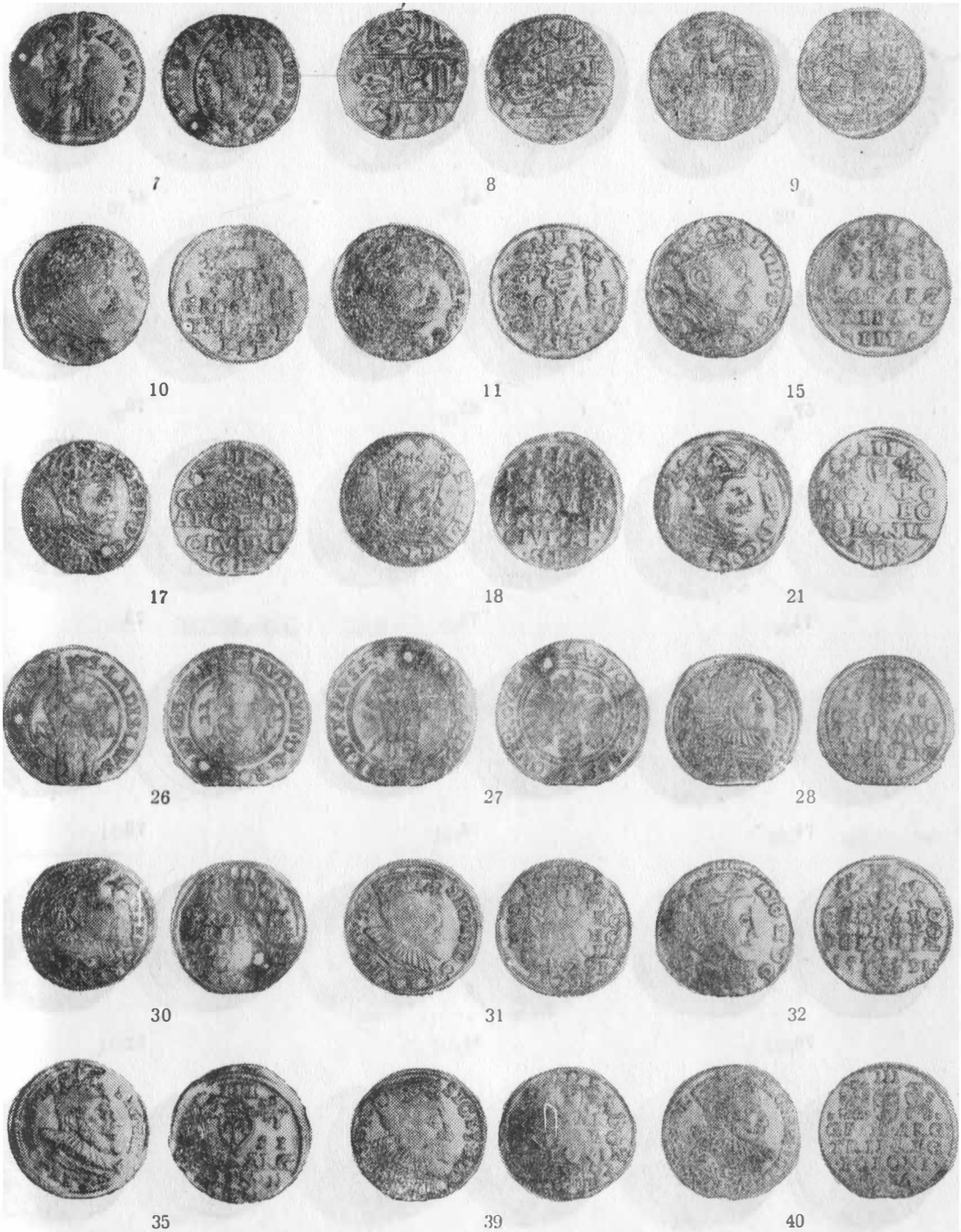

PLANȘA V. *Monede din aur și argint*: 7, ducat aur venețian, Alois Mocenigo; 8-9, altîni aur, Murad III; 10-21 piese de 3 groși, Ștefan Bathory; 26 ducat aur, 1589, Rudolf II; 27 ducat aur, Georg Friederich, 1589; 28 piese de 3 groși, Adam Wenceslas, 1596; 30-40 piese de 3 groși, Sigismund III.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

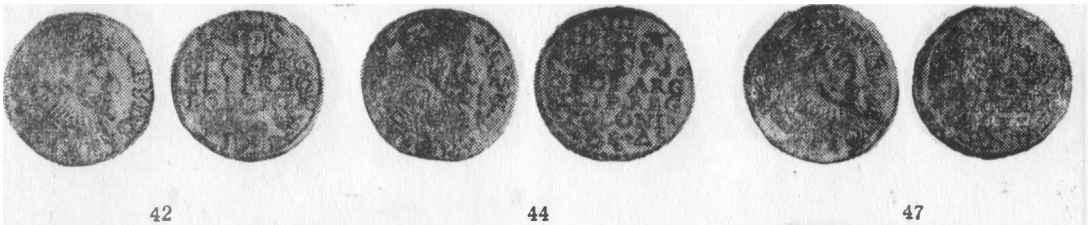

42 44 47

57 61 70

71 72 73

74 76 78

79 81 82

83 84 85

PLANȘA VI. *Monede din argint :* 42-85 piese de 3 groși, Sigismund III, 1593-1598

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

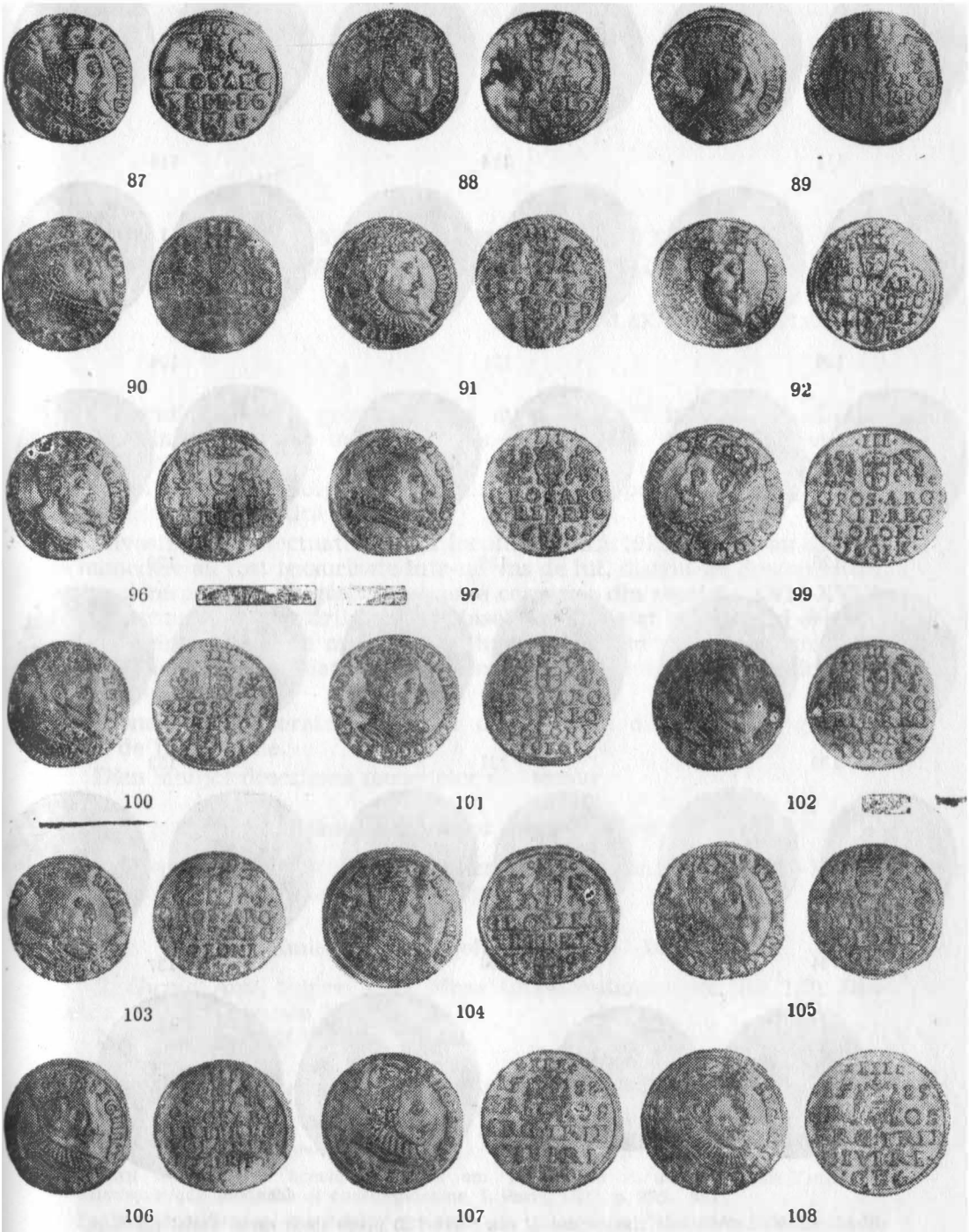

PLANȘA VII. *Monede din argint :* 87-106 piese de 3 groși, Sigismund III, 1599-1605 pentru Polonia și de la 105-108 pentru Riga.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

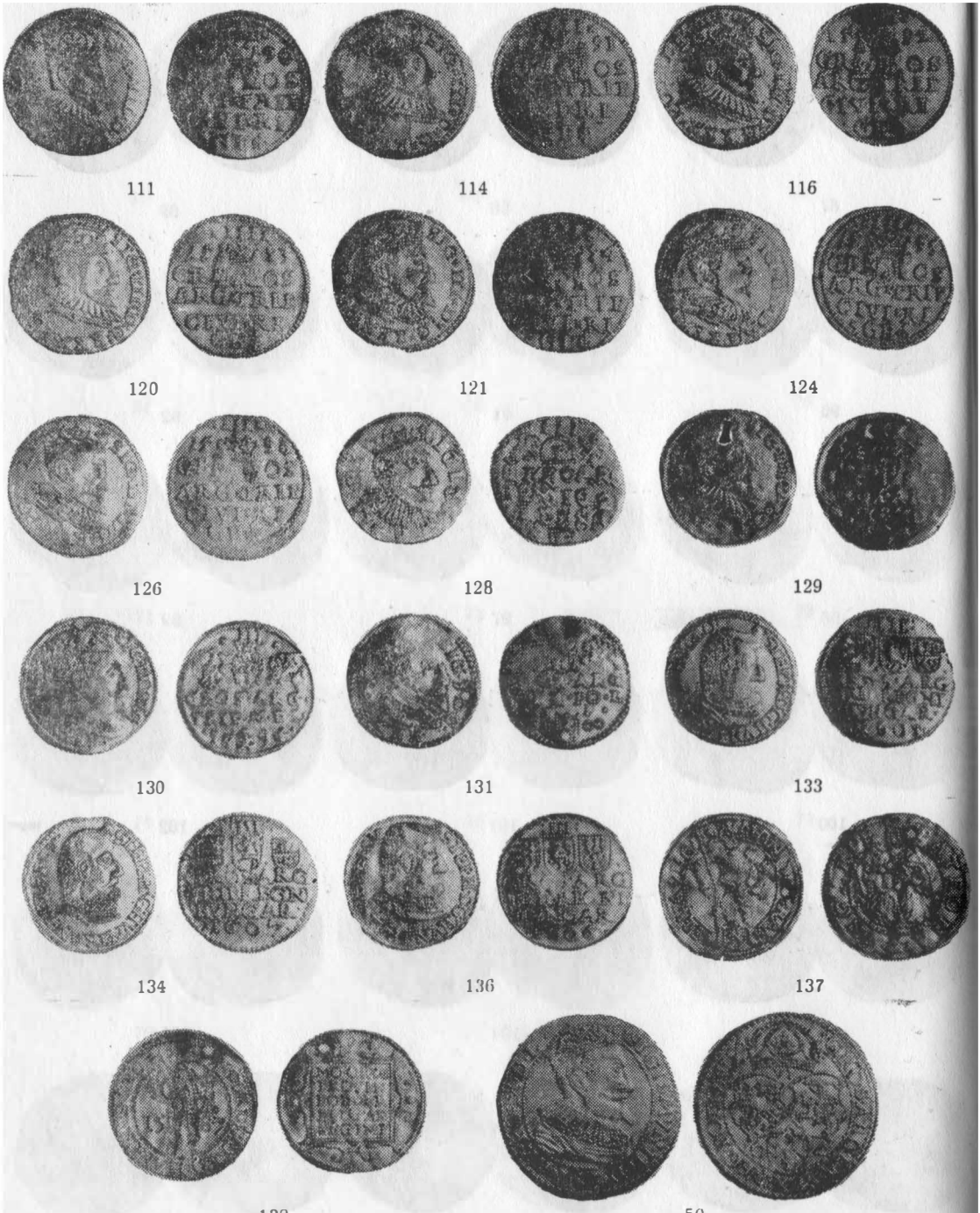

111 114 116

120 121 124

126 128 129

130 131 133

134 136 137

139 59

PLANȘA VIII. *Monede din argint și aur :* 111-128 piese de 3 groși emiși de Sigismund III pentru Riga ,de la 129-131 pentru Lituania, 133-136 Ștefan Bocskay, 1605 și 1607 ; 137 ducat olandez emis pentru Overyssel ; 139 ducat emis pentru Geldern, 1587 ; 59 ducat emis de Sibiu, 1796.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN TEZAUR MONETAR DIN SECOLELE XVII-XVIII DESCOPERIT LA CLEJA (JUD. BACĂU)

de ALEXANDRU ARTIMON

În anul 1969, un grup de elevi au descoperit în punctul „Dealul Alexandrina" din Cleja un tezaur monetar. O parte din monede au fost aduse la şcoala generală din Cleja şi predate prof. Iordăchescu Natalia, care a informat Muzeul de istorie din Bacău despre această importantă descoperire numismatică [1].

Investigaţiile efectuate la faţa locului în anii 1970 şi 1971 au dovedit că monedele au fost tezaurizate într-un vas de lut, distrus de descoperitori. Pe locul respectiv s-au găsit fragmente ceramice din secolele XVII-XVIII.

Ca urmare a cercetărilor întreprinse s-a constatat că tezaurul era format din circa 120 piese monetare. O bună parte din monedele care alcătuiau tezaurul au fost date de către descoperitori unor locuitori din Cleja care le-au pierdut.

Monedele recuperate, în număr de 54, sînt din argint în greutate totală de 1210 grame.

Dăm mai jos descrierea monedelor din tezaur

I. Emisiune pentru oraşul Emden

1. *Piesă de achtwinting*, fără an, emisă de Ferdinand III (1637-1657) [2]. Diametru 39 mm ; greutate 19,85 g. (fig. 1/1).

II. Emisiune de la Soliman II (1687-1691)

2. *Guruş*, Anul hegirei 1099. Monetăria Constantinopol (fig. 1/2). Diametru 39 mm ; greutate 19,1 g.

Nuri Pere [3], nr. 468, p. 176.

---

1 Aducem pe această cale mulţumirile noastre profesoarei Iordăchescu Natalia şi elevilor de la Şcoala generală Cleja pentru sprijinul acordat în recuperarea monedelor din acest tezaur. Tezaurul se află în colecţia Muzeului de istorie din Bacău şi este înregistrat la numerile de inventar : 6832-6873 şi 7280-7291.

2 Pentru identificarea acestei monede am folosit pe A. Engel-Serrure, *Traité de numismatique moderne et contemporaine*, I, Paris, 1897, p. 275.

3 Pentru identificarea monedelor turceşti am folosit pe Nuri Pere, *Osmanlilarda Madeni paralar*, Istambul, 1968 (în continuare se va cita prescurtat Nuri Pere).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

III. Emisiuni de la Mustafa II (1695-1703)

3-9.*Guruşi.* Anul hegirei 1106. Monetăria Constantinopol (fig. 1/3). Diametru şi greutatea medie a pieselor este de 39 mm ; 19,50 g.
Nuri Pere, nr. 492, p. 187.

IV. Emisiuni de la Ahmed III (1703-1730)

10-24. *Guruşi.* Anul hegirei 1115. Monetăria Constantinopol (fig. 1/4). Diametru şi greutatea medie a pieselor este de 38 mm ; 25,92 g.
Nuri Pere, nr. 516, p. 193.
25-33.*Zoltta.* Anul hegirei 1115. Monetăria Constantinopol (fig. 1/5). Diametru şi greutatea medie a pieselor este de 37 mm ; 19,60 g.
Nuri Pere, nr. 520, p. 194.
34. *Irmilik.* Anul hegirei 1115. Monetăria Constantinopol (fig. 2/1). Diametru 30 mm ; greutatea 13 g.
Nuri Pere, nr. 517, p. 193.

V. Emisiuni de la Mahmud I (1730-1754)

35-51. *Guruşi.* Anul hegirei 1143. Monetăria Constantinopol (fig. 2/2). Diametru şi greutatea medie a pieselor este de 39,25 mm ; 25 g.
Nuri Pere, nr. 573, p. 203.
52. *Guruş.* Anul hegirei 1143. Monetăria Günüşhane (fig. 2/3). Diametru 38 mm ; greutate 25 g.
Nuri Pere, nr. 568, p. 202.
53. *Irmilik.* Anul hegirei 1143. Monetăria Constantinopol (fig. 2/4). Diametru 30 mm ; greutate 12 g.
Nuri Pere, nr. 574, p. 203.

VI. Emisiune de la Abdul Hamid I (1774-1789)

54. *Onlyk.* Anul hegirei 1187. Monetăria Constantinopol (fig. 2/5). Diametru 24,5 mm ; greutate 4,3 g. Emisiune din anul 8 de domnie a sultanului (1781).

Din descrierea făcută observăm că tezaurul de la Cleja se compune din 53 monede turceşti şi o monedă emisă de Ferdinand III pentru oraşul Emden.

Piesa monetară emisă pentru oraşul Emden de Ferdinand III (1637-1657) este un achtwinting, valorînd 28 de stüver, aşa cum indică cifra 28 de pe ambele feţe ale monedei (fig. 1/1). Oraşul Emden pentru care a fost emisă moneda din tezaurul nostru, era oraş imperial liber care avea printre alte privilegii şi pe cel de a bate monede proprii. Asemenea piese monetare sînt rare în tezaurele descoperite în Moldova.

În tezaurul nostru există o singură monedă de la Soliman al II-lea. Este un guruş bătut în monetăria din Constantinopol. Tipul monetar în cauză (guruşul sau piastrul) a început să fie emis pentru prima oară, la sfîrşitul secolului al XVII-lea, de sultanul Soliman al II-lea [4]. Guruşul sau piastrul are valoarea 120 aspri sau 40 de parale.

4 Octavian Iliescu, *Moneda în România*, Bucureşti, 1970, p. 51.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

2

3

4

Fig. 1 — Monede din tezaurul de la Cleja.

http://www.cimec.ro / http://cimabc.ro

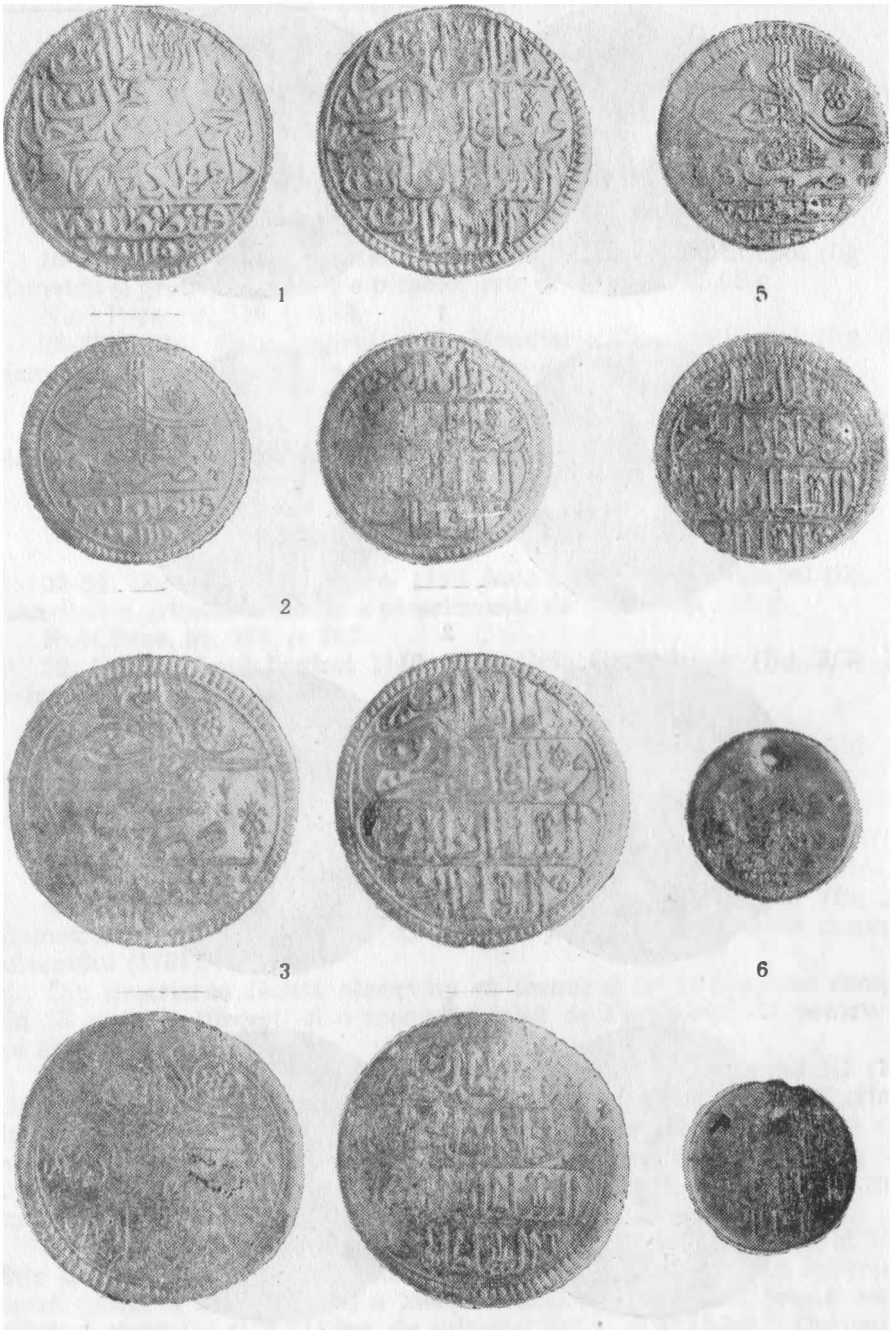

Fig. 2. — Monede descoperite la Cleja.

http://www.cimec.ro/ http://cmiabc.ro

De la sultanul Mustafa al II-lea avem 7 guruși bătuți la Constantinopol în anul hegirei 1106.

Emisiunile monetare de la Ahmed al III-lea cuprind 15 guruși, 9 monede de tipul zoltta și un irmilik. Dacă gurușul are valoarea divizionară în parale de 40, zoltta este egală cu 30 parale, iar irmilikul are valoarea de 20 parale.

Monedele de la Mahmud I sînt următoarele ; 17 guruși bătuți în monetăria din Constantinopol, un guruș bătut în monetăria din Günüșhane și un irmilik.

Cea mai recentă monedă din tezaurul de la Cleja este un onlyk cu valoarea de 10 parale, emisiune din anul 8 de domnie a sultanului Abdul Hamid I (1781).

Dacă analizăm monedele recuperate, constatăm că piesa emisă pentru orașul Emden are valoarea 2/3 dintr-un taler, iar monedele turcești au valoarea de 1960 parale, echivalente în secolul al XVIII-lea cu 49 de lei.

Studierea cîtorva documente privind unele vînzări de bunuri și tranzacții comerciale ce au loc în această perioadă ne permite să ne facem o idee despre ceea ce se putea cumpăra cu această sumă în epoca respectivă. În anul 1755 egumenul de la Voroneț a cumpărat porumb de pe piață cu doi lei merța, adică 4 lei chila [5]. La 1748 s-au vîndut 5 boi cu 85 lei, adică 17 lei un bou [6]. Documentele din secolul al XVIII-lea menționează următoarele prețuri la animale : prețul unei oi sau berbec era de 1 1/2 lei, juncanul se vindea cu 6 lei, vaca cu 7-8 lei, calul cu ham cu 17-22 lei, calul de călărie cu 30 lei [7].

Deși nu putem preciza cui a aparținut acest tezaur, constatăm că documentele de epocă menționează existența unor negustori pe aceste meleaguri.

Astfel, într-un document din anul 1735 se arată că fiicele lui Ion Clijan din Valea Seacă (Bacău) pierd moșia Cleja pentru că nu mai aveau cum restitui unui negustor turc suma echivalentă cu „50 stamboale păpușoi", pe care tatăl lor se angajase a le furniza [8].

În lumina documentului de mai sus considerăm că tezaurul a aparținut, probabil, unui negustor care l-a îngropat în pămînt din cauza unor evenimente necunoscute nouă.

Concluziile noastre privind cauzele tezaurizării monedelor (și cînd anume) sînt îngreunate și de faptul că nu am putut recupera întreg tezaurul pentru a putea stabili cu precizie care este cea mai recentă monedă din această descoperire și în funcție de aceasta să stabilim evenimentele istorice, sau sociale care s-au petrecut în Moldova în această perioadă.

Tezaurul monetar descoperit la Cleja, chiar dacă n-a fost recuperat complet, prin datele care le conține contribuie la elucidarea unor probleme

5 V. Mihordea, *Relațiile agrare din secolul al XVIII-lea în Moldova*, București, 1968, p. 39. O merță era egală cu circa 141 kg, iar o chilă cu circa 513 kg.
6 *Ibidem*, p. 40, nota 221.
7 *Ibidem*, p. 40.
8 *Ibidem*, p. 28.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

legate de circulaţia monetară şi prezenţa pe piaţa Moldovei a unor numeroase monede străine [9].

De asemenea, descoperirea lui într-o aşezare sătească ne dovedeşte că în secolul al XVIII-lea asistăm la un proces de intensificare a schimburilor comerciale atît interne cît şi externe. Ca urmare a acestui fapt se observă o creştere a producţiei pentru piaţă la care participă atît boierii, negustorii cît şi o anumită pătură a ţărănimii ce vinde pe piaţă vite mari şi mici, produse cerealiere, brînzeturi, fructe, zarzavaturi etc.

În concluzie, descoperirea acestui nou tezaur, este încă o dovadă în plus a folosirii frecvente a monedelor străine (în cazul de faţă a celor turceşti), în cadrul aşezărilor săteşti din Moldova secolului al XVIII-lea.

UN TRÉSOR MONÉTAIRE DES XVII-XVIII SIÈCLE DECOUVERT À CLEJA (DÉPARTEMENT DE BACĂU)

Résumé

L'auteur présente un trésor monétaire découvert en 1969 à Cleja, département de Bacău.

Le trésor se compose de 53 monnaies en argent turcs et un monnaie d'argent, de tip achtwintig qui est emis par Ferdinand III (1637-1657), pour la ville d'Emden.

Monnaies turcs sont émissions des sultanis Soliman II (1 guruş); Mustafa II (7 guruşi); Ahmed III (15 guruşi, 9 zoltta et un irmilik); Abdul Hamid I (1 irmilik).

En conclusion l'auteur présente la valeur circulatoire du trésor en diferentes equivalents mentionnés dans les documents de l'epoque.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Monnaies du trésor à Cleja.

Fig. 2. — Monnaies du trésor à Cleja.

9. Pentru secolul al XVIII-lea vezi Al. Artimon, *Consideraţii asupra tezaurului monetar din secolul al XVIII-lea descoperit la Drăgeşti—Tătărăşti*, Carpica, 1972, p. 181-188.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VENITURILE ŞI CHELTUIELILE UNEI FAMILII BOIEREŞTI DIN MOLDOVA, ÎNTRE ANII 1782 ŞI 1789

de IOAN MURARIU

În ultima vreme s-au scris cîteva studii valoroase privitoare la economia domeniului feudal din ţările române, în perioada de destrămare a relaţiilor de producţie feudale [1]. Analizînd sămile unor moşii, în special din primele trei decenii ale sec. al XIX-lea, autorii acestor lucrări au tras interesante concluzii în legătură cu rezerva feudală, sursele de venituri ale unor moşii, modul de întrebuinţare a acestor sume băneşti, folosirea muncii salariate etc.

Pentru a se ajunge la concluzii definitive ar trebui să se analizeze un număr cît mai mare de sămi, din perioade şi regiuni diferite dar, din nefericire, ni s-au păstrat puţine condici de socoteli, în special din sec. al XVIII-lea. Din această cauză, orice samă descoperită în arhive trebuie pusă în circuitul ştiinţific, căci poate să conducă la concluzii noi sau să întărească concluziile la care deja s-a ajuns.

În Arhivele Statului din Iaşi se păstrează sama unor moşii din Moldova, pentru perioada 19 aprilie 1782—1 iunie 1789 [2]. Este vorba de moşia Păstrăveni, probabil din ţinutul Neamţului [3], apoi de moşia Teşcureni şi de viile de la Cetăţuia şi Păun, a căror localizare este mai dificilă [4]. Aceste moşii aparţineau unei oarecare Aniţa, fiica boierilor moldoveni Safta şi Ştefan Rosetti [5]. Aniţa a decedat la începutul lunei martie 1782 lăsînd

1 Sl. Diamandi, *O gospodărie moşierească din Moldova în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, în *„Studii"*, Anul IX, Nr. 2-3/1956, p. 77-90; S. Columbeanu, *O condică de socoteli dintre anii 1804 şi 1839*, în *„Studii şi articole de istorie"*, IV, 1962, p. 93-108; Idem, *Economia domeniul feudal din Moldova şi Ţara Românească la începutul sec. al XIX-lea*, în *„Studii"*, Nr. 2/1965, p. 323-351.
Vezi şi I. Murariu, *Veniturile şi cheltuielile moşiei Fîntînele din ţinutul Bacău, între 30 septembrie 1803 şi 30 septembrie 1804* (în *Carpica*, 1972, p. 189-196).

2 Arh. St. Iaşi, Documente, P. 173/202. Această samă are următorul titlu: *„Tabla de toţi ce s-au luat din veniturile casăi răposatei fiicei mele Aniţăi, şi ce s-au cheltuit pînă acum ce s-au măritat copilele ei"*. Scrisă cu litere chirilice, sama se păstrează sub forma unui caiet de format mare, completat pe 20 file.

3 În samă nu se indică ţinutul din care făceau parte aceste moşii.

4 Moşia Teşcureni se afla probabil în ţinutul Dorohoi (vezi *„Marele dicţionar geografic al României"*, vol. V, Buc. 1902, p. 595). În Moldova sînt mai multe sate şi locuri cu numele de „Cetăţuia" sau „Păun", încît viile la care se referă sama nu pot fi localizate cu siguranţă.

5 G-ral Radu Rosetti, *Familia Rosetti*, I, *Coboritorii moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos*, Buc. 1938, p. 81. Autorul susţine că Aniţa n-ar fi fost căsătorită şi că, fiind o fire bolnăvicioasă, ar fi trăit în casa fratelui său Ioniţă, căruia i-a lăsat averea după moarte (1782). Dar din samă rezultă clar că a avut trei copii.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în urmă trei copii, dintre care unul a murit la scurtă vreme, în aprilie 1782. Grija pentru creşterea celor două fetiţe orfane, pe nume Ilinca şi Paraschiva, precum şi administrarea moşiilor rămase de la mama lor, a căzut în seama bunicii, adică a Saftei.

Safta Rosetti a ţinut o evidenţă a veniturilor şi cheltuielilor acestor moşii începînd cu 1782, anul morţii fiicei sale Aniţa, şi pînă în 1789, cînd cele două nepoate ale ei s-au căsătorit [6].

Totalul *veniturilor* acestor moşii pe perioada 1782—1789 se ridică la suma de 19.007 lei şi 78 de bani. Nu cunoaştem proveniența unor venituri din anii 1782, 1784 şi 1787 în valoare totală de 4.245 lei şi 66 bani (vezi anexa nr. 1, coloana 2), din care cauză vom lua în calcul numai diferenţa de 14.762 lei şi 12 bani, pe care o vom considera egală cu 100%. La această sumă vom raporta toate veniturile, în ordinea mărimii lor.

Analizînd cifrele cuprinse în samă constatăm, ca şi în cazul altor moşii, că cele mai mari venituri s-au realizat din vînzarea vinului, vînzare ce pe atunci constituia un monopol feudal. Între anii 1782—1789 s-au obţinut pe această cale 6.766 lei şi 33 bani, sumă care reprezintă 45,8% din totalul veniturilor [7].

În perioada amintită, o sursă de venituri aproape la fel de importantă a constituit-o vînzarea animalelor şi a unor produse animale. Însumînd diferitele cifre cuprinse în samă, am constatat că s-au vîndut 60 cai şi iepe, 51 boi şi vaci, 167 oi, miei şi cîrlani, precum şi nişte piei de animale. Pentru toate acestea s-a încasat suma de 3.212 lei şi 54 bani, sumă care între venituri reprezintă 21,7% [8].

Între veniturile acestei familii de boieri moldoveni sînt menţionaţi şi banii încasaţi de la ţăranii scutelnici. Cei 2.140 lei înregistraţi la acest capitol, reprezintă 14,5% din totalul veniturilor.

În perioada la care se referă sama, piaţa internă a Moldovei era încă slab dezvoltată iar monopolul otoman asupra comerţului nostru extern se menţinea în continuare, cu toate că fusese limitat după pacea ruso-turcă de la Kuciuk-Kainargi (1774). Această stare de lucruri de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea explică, în parte, lipsa de interes a boierimii moldovene în ce priveşte sporirea producţiei de cereale şi faptul că între veniturile unei moşii cerealele nu ocupau un loc prea important. În condica de socoteli a moşiilor amintite sînt consemnate vînzările unor cantităţi de cereale numai în anii 1784 şi 1786, în valoare totală de 1.956 lei şi 60 bani (13,2% din totalul veniturilor). În anul 1784 s-au încasat 906 lei şi 60 bani pe pîinea „ce s-au lucrat la velniţa ot Păstrăveni", dar nu se menţionează nici cantitatea şi nici felul cerealelor vîndute. În schimb, pentru

---

6 Se pare că unele venituri n-au fost consemnate în această condică. Nu apar, de exemplu, sume rezultate din vînzarea brînzei, laptelui sau lînii, deşi pe aceste moşii creşteau multe oi.

7 Preţul de vînzare al unei buţi de vin a variat între 63 şi 130 lei; o vadră de vin (care era egală cu 10 ocale sau 15,2 litri) se vindea cu cca. 90 bani.

8 Un cal se vindea cu 30-40 lei; un bou, cu 15-16 lei; o vacă, cu 8 lei; un cîrlan, cu 90 bani; un miel, cu 32-34 bani. Pentru anul 1787 preţul animalelor este exprimat şi în lei, şi în galbeni; rezultă că atunci un galben era egal cu 5 lei.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

anul 1786, se arată clar că s-au obţinut 1.050 lei din vînzarea a 300 mierţe de păpuşoi (cca. 42 tone), cu preţul de 3,5 lei mierţa [9].

Se poate presupune că aceste cereale s-au obţinut din dijme şi nu de pe rezerva feudală. Suprafeţele cultivate de ţărani cu cereale pe aceste moşii vor fi fost mici, din care cauză şi cantităţile obţinute din dijme vor fi fost tot mici. Numai astfel s-ar putea explica de ce în anumiţi ani această familie de boieri a cumpărat de pe piaţă mici cantităţi de făină. De exemplu, în 1782, la moartea Aniţei, s-au cumpărat 5 mierţe făină de grîu (cca. 700 kg.), cu suma de 25 lei ; tot atunci, cu 3 lei s-au mai cumpărat doi saci de făină de grîu ; în anul 1783 s-a cumpărat cu 108 bani [10] un sac de făină de păpuşoi „pentru lucrătorii viilor".

Vînzarea fînului nu a constituit, ca în cazul altor moşii, o sursă importantă de venituri. Este menţionată numai suma de 132 lei care s-a încasat în anul 1785 din vînzarea a 33 fălci de fîn (cca. 47 ha) din moşia Păstrăveni. Veniturile băneşti realizate din vînzarea fînului au fost abia de 0,9% din total.

O sumă de asemenea mică, mai exact 126 lei şi 105 bani, adică 0,8% din totalul veniturilor, a fost obţinută din chiria cîrciumilor şi bezmenul caselor.

Alte venituri întîmplătoare au însumat 428 lei, adică 2,9% din total.

Cheltuielile acestei familii boiereşti în cei 8 ani amintiţi au fost de 21.549 lei şi 15 bani (vezi anexa nr. 2).

Cum era şi firesc, cele mai mari cheltuieli s-au făcut cu lucrul şi culesul viilor de la Cetăţuia şi Păun. Aceste cheltuieli s-au ridicat la suma de 6.582 lei şi 111 bani, sumă ce în totalul cheltuielilor reprezintă 25,9%. Condica de socoteli de care ne ocupăm nu ne dă nici un fel de informaţii privitoare la întinderea suprafeţelor cutivate cu viţă de vie, numărul muncitorilor folosiţi, dacă erau calificaţi sau nu, cum erau plătiţi, dacă s-au făcut anumite investiţii [11] etc. Se poate totuşi presupune că la unele lucrări mai pretenţioase se folosea muncă salariată, în timp ce la altele erau solicitaţi ţăranii, în contul obligaţiilor de clacă.

La moartea sa, Aniţa avea datorii de 3.563 lei şi 51 bani faţă de diferite persoane [12]. Această sumă (16,5% din cheltuielile totale) a fost plătită de Softa Rosetti între anii 1782—1786.

Aceste moşii erau administrate de vătaful Gavril. În partea a doua a sămii, între cheltuieli, apar mai în toţi anii unele sume folosite de acest vătaf, dar fără a se specifica în ce scop.. Cheltuielile sale însumează 3.334 lei şi 117 bani. (15,5% din total).

În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea boierii moldoveni duceau o viaţă de lux şi cheltuiau sume foarte mari în mod neproductiv — lucru su-

---

9 În această perioadă, în Moldova o mierţă era egală cu 110 ocale iar ocaua cu 1,283 kg. Rezultă că o mierţă cîntărea cca. 141 kg. (N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Ed. ştiinţifică, Buc. 1971, p. 181-182 şi 204).

10 Un leu era egal cu patruzeci parale sau cu 120 bani.

11 Se menţionează doar cheltuirea unor sume pentru procurarea haragilor. Astfel, în anul 1782 s-au cumpărat 4.000 hagagi cu 5 lei, iar în anul 1785 s-au cumpărat 20.000 haragi, cu suma de 20 lei. Aceste informaţii ne dovedesc că viţa de vie ocupa o suprafaţă destul de întinsă.

12 Cu 1.043 lei şi 39 bani era datoare faţă de mama sa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bliniat şi de anumiţi călători străini [13]. Asemenea cheltuieli neproductive a făcut şi familia de boieri la care ne referim. De exemplu, în anul 1789, cu ocazia nunţilor celor două fete s-a cheltuit suma de 2.769 lei şi 57 bani, adică 12,8% din totalul cheltuielilor făcute în cei 8 ani anteriori, sau 92,2% din cheltuielile făcute în 1789. Suma banilor cheltuiţi cu nunţile este egală cu venitul mediu al tuturor moşiilor pe timp de un an. Pentru mirese au fost cumpărate unele obiecte de lux de provenienţă străină şi care erau foarte scumpe în raport cu preţul produselor agricole şi animale. Vom ilustra acest lucru cu cîteva exemple. Uneia dintre fete, Paraschiva, i s-a cumpărat cu ocazia nunţii o pereche de cercei cu preţul de 450 lei. După calculele noastre, această sumă era egală cu valoarea de atunci a 30 boi, sau a 12 cai, sau a 18 tone de porumb boabe [14]. Tot acestei fete i s-au mai cumpărat la nuntă, între altele, „un rînd de straie cu samur" cu 500 lei şi o oglindă mare cu 40 lei.

Sume băneşti destul de mari s-au cheltuit cu simbria (plata) şi îmbrăcămintea oamenilor, precum şi cu „alte cheltuieli mărunte a casăi". În perioada la care se referă sama, aceste cheltuieli s-au ridicat la 1.915 lei şi 21 bani, adică la 8,8% din total [15].

În anii 1785, 1786 şi 1788 s-au făcut cheltuieli cu cumpărarea unor părţi de moşie de la răzeşii din Măgura şi Teşcureni, dar nu ni se indică suprafeţele cumpărate. Totalul banilor cheltuiţi pentru lărgirea domeniului feudal a fost de 1.635 lei (7,6% din total).

Cu înmormîntarea Anitei în 1782, apoi cu „grijile răposatei" din lunile şi anii următori (pînă în 1788), s-a cheltuit inutil importanta sumă de 1.284 lei şi 9 bani, adică 6% din totalul general al cheltuielilor pe anii 1782—1789, sau 6,7% din totalul veniturilor pe aceeaşi perioadă. Acest capitol al cheltuielilor este important prin aceea că ne oferă posibilitatea să cunoaştem preţurile cu care se vindeau pe atunci anumite mărfuri [16].

În anii 1784, 1785 şi 1787 s-a cheltuit suma de 667 lei şi 75 bani (3,1% din total) pentru plata unor ţărani care au cosit fînul. Pentru anul 1787 cunoaştem atît întinderea fineţelor, cît şi producţia de fîn obţinută. S-au plătit atunci 180 lei şi 30 bani pentru cositul a 35 stoguri şi a unei girezi de fîn, care au rezultat de pe suprafaţa de 122 fălci (cca. 175 ha.) de la Teşcureni.

După cum rezultă din datele înscrise în samă, în anii 1785 şi 1787 s-au cheltuit 187 lei şi 105 bani (0,8% din totalul cheltuielilor) pentru cumpărarea unor cantităţi de fîn.

În sfîrşit, alte cheltuieli făcute pe domeniu în aceşti ani însumează 608 lei şi 69 bani, adică 2,8% din total. Aceşti bani s-au cheltuit pentru

---

13 De exemplu, călătorul austriac Ştefan Ralcevich nota la sfîrşitul sec. al XVIII-lea că unii boieri din ţările române purtau haine în valoare de pînă la 3.000 lei (vezi N. Iorga, *Istoria românilor prin călători,* vol. II, Buc. 1921, p. 192).

14 Am făcut aceste calcule pornind chiar de la preţurile cuprinse în samă.

15 Nu ni se dau indicaţii privitoare la mărimea „simbriei" plătită argaţilor, în schimb aflăm care era preţul unor produse cumpărate. De exemplu, doi drobi de sare — 3 lei şi 96 bani; „o basma pentru copilă" — 51 bani.

16 Un cot de atlaz — 2 lei şi 90 bani; o ocă stafide — 45 bani; o ocă luminări — 1 leu şi 90 bani; 500 piini — 12 lei şi 60 bani; o „alămiie" — 4 bani; 5 dramuri smirnă — 21 bani; o ocă de zahăr — 2 lei; etc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cumpărarea unor bijuterii, haine, etc. De exemplu, în anul 1788, cu 220 lei „s-au cumpărat 3 inele cu diamanturi pentru Paraschiva". Tot atunci, aceleiaşi fete i s-a cumpărat o blană de jder cu 55 lei [17].

*

În urma celor arătate pînă acum, putem afirma că această samă ne oferă date preţioase pentru cunoaşterea unui domneiu feudal din Moldova de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea. Analizînd datele cuprinse în anexa nr. 1, constatăm că 2/3 din venituri (67,5%) au provenit din vînzarea vinului şi a animalelor. Cerealele încă nu constituiau un articol important de comerţ, ele contribuind la veniturile totale cu numai 13,2%.

Slaba dezvoltare a pieţei interne, apoi menţinerea — fie şi limitată — a monopolului otoman asupra comerţului nostru, explică în mare măsură lipsa de interes a boierilor în sporirea producţiei agricole şi animale. Din anexa nr. 2 rezultă clar că pe acest domeniu, în timp de 8 ani nu s-au făcut nici un fel de investiţii cu scopul de a se mări producţia pentru piaţă. S-au cheltuit importante sume pentru cultivarea viţei de vie, de la care se aşteptau cele mai mari venituri. Importante sume de bani, care ar fi trebuit investite în producţie, au fost cheltuite în mod neproductiv, pentru o viaţă de lux.

De o acumulare de capital nici nu putea fi vorba, în condiţiile în care totalul cheltuielilor pe cei 8 ani a depăşit veniturile cu peste 2.500 lei; în anul 1788 de exemplu, cheltuielile au fost de aproape 10 ori mai mari decît veniturile.

Abia la începutul sec. al XIX-lea şi în special după pacea de la Adrianopol (1829), odată cu lărgirea pieţei interne şi în condiţiile unui comerţ extern liber, boierii moldoveni vor deveni cu adevărat interesaţi în sporirea producţiei pentru piaţă.

REVENUS ET FRAIS D'UNE FAMILLE MOLDAVE DE BOÏARDS ENTRE 1782—1789

Résumé

Tout en employant un registre de revenus et frais d'un domaine féodal moldave entre 1782-1789, l'auteur analyse dans cet ouvrage la situation économique de ce domaine.

Les chiffres compris dans le registre prouvent que la source la plus importante des revenus (2/3 du montant) a été constituée par la vente du vin et des animaux. Les céréales n'y ont contribué que par un pourcentage de 13,2%. Le manque d'intérêt des boïards moldaves pour augmenter la production de céréales sur le marché s'explique par le développement faible encore du marché intérieur et par le maintien (quoique limité aprés la paix russe-turque de Kutchuk-Kaïnardji, 1774) du monopole ottoman sur le commerce des pays roumains.

Les frais non-productifs, importants surtout par la préférence pour une vie de luxe, prouvent que ces boïards n'étaient pas encore intéréssés à placer des fonds pour faire augmenter les productions agricole et animale.

Durant les 8 années, on n'a point fait une accumulation de capital, les revenus étant plus petits que les frais.

17. Tot în 1788, pe două sfeşnice s-au plătit 88 lei şi 75 bani. În anul 1789 s-a cumpărat „o tabla de argint" în greutate de 253 dramuri, cu 82 lei şi 27 bani (cîte 13 parale dramul).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ANEXA Nr. 1 (VENITURI)

Nr. crt.	Anul	Venituri realizate din: Vînzarea vinului		„Din sămile lui Gavril vătav ot Păstrăveni" *)		Vînzarea animalelor și a produselor animale		De la scutelnici		Vînzarea cerealelor		Vînzarea furajelor		Chiria circiumilor și bezmenul caselor		Alte venituri		Total	
		Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani
1.	1782	1668	51	1320	39	594	—	60	—	—	—	—	—	—	—	428	—	4070	90
2.	1783	1680	—	—	—	614	—	440	—	—	—	—	—	10	45	—	—	2744	45
3.	1784	579	96	1086	69	400	—	480	—	906	60	—	—	86	30	—	—	3539	15
4.	1785	1177	111	—	—	570	—	400	—	—	—	132	—	30	30	—	—	2310	21
5.	1786	1371	—	—	—	22	12	320	—	1050	—	—	—	—	—	—	—	2763	12
6.	1787	80	—	1838	78	981	90	440	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3340	48
7.	1788	57	90	—	—	30	72	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	88	42
8.	1789	151	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	151	45
—	Total	6766	33	4245	66	3212	54	2140	—	1956	60	132	—	126	105	428	—	19007	78

*) Nu cunoaștem sursa veniturilor pe care le-am înscris în această rubrică.

http://www.cimec.ro / http://enciabc.ro

ANEXA Nr. 2 (CHELTUIELI)

Nr. crt.	Anul	Cheluieli, din care:																				Total	
		Cu lucrul și culesul viilor		Plata datoriilor răposatei		Bani cheltuiți „prin mîna vătavului Gavril"		Cheltuieli cu nuntile		Simbria și îmbrăcămintea oamenilor; alte cheltuieli ale casei		Cumpărarea unor părți de moșie		„Cu îngroparea și grijile răposatei"		Cositul fînului		Cumpăratul fînului		Alte cheltuieli			
		Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani
1.	1782	1022	48	1381	15	1403	42	—	—	249	42	—	—	750	96	—	—	—	—	—	—	4807	3
2.	1783	621	111	534	27	—	—	—	—	30	—	—	—	149	87	—	—	—	—	—	—	1344	105
3.	1784	912	81	98	9	821	102	—	—	297	105	—	—	77	42	287	45	—	—	—	—	2495	24
4.	1785	902	27	1200	—	—	—	—	—	395	27	635	—	84	48	200	—	105	90	—	—	3522	72
5.	1786	976	63	350	—	100	—	—	—	330	81	840	—	152	96	—	—	—	—	—	—	2759	—
6.	1787	1013	84	—	—	989	33	—	—	434	99	—	—	57	—	180	30	82	15	—	—	2757	21
7.	1788	133	57	—	—	20	60	—	—	159	27	160	—	12	—	—	—	—	—	373	75	858	99
8.	1789	—	—	—	—	—	—	2769	57	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	234	114	3004	51
—	Total	5582	111	3563	51	3334	117	2769	57	1915	21	1635	—	1284	9	667	75	187	105	608	69	21549	15

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

PREOCUPĂRI ALE OCÎRMUIRII MOLDOVEI ÎN DOMENIUL AGRICULTURII ÎN PERIOADA REGULAMENTARĂ

de ALEXANDRU ANDRONIC

În Moldova în perioada aplicării Regulamentului Organic, ale cărui dispoziţii au fost caracterizate de Karl Marx ca „*expresie pozitivă* a goanei după supramuncă goană pe care fiecare paragraf o legalizează " [1], s-a observat în primul rînd o creştere considerabilă a suprafeţelor arabile. Astfel, semănăturile din Moldova au atins o creştere de 30% faţă de anul 1840. Raportînd cifrele pe categorii sociale Radu Rosetti a arătat că sporul rezultat într-un timp atît de scurt, se repartiza 65% pe seama stăpînitorilor de moşii, explicînd acest spor în existenţa unor „întinderi aproape nemărginite" a pămînturilor boiereşti. El lasă să se înţeleagă că în această vreme agricultura din Moldova s-a dezvoltat exclusiv pe seama terenurilor necultivate anterior [2]. De altfel şi I.C. Filitti, a subliniat că „era firesc ca ocîrmuirea să se intereseze îndeaproape de starea agricolă" a Moldovei în epoca Regulamentară, fără a explica însă această grijă [3].

Preocupările din domeniul agriculturii în perioada aplicării Regulamentului Organic scot în evidenţă interesul deosebit manifestat în Moldova nu numai în ceea ce priveşte creşterea suprafeţelor arabile ci şi în direcţia perfecţionării administrării moşiilor [4], introducerii noilor procedee de tehnică agricolă, urmărindu-se aplicarea în bună parte a experienţei ţărilor avansate [5].

Gospodăria moşierească de tip feudal din Moldova a fost atrasă în relaţile de schimb pe piaţa internaţională, şi a început să producă din ce în ce mai multe cereale-marfă pentru ţările din apusul Europei, unde datorită dezvoltării capitalismului şi creşterii centrelor industriale, se produseseră masive aglomerări de muncitori, a căror hrană trebuia asigurată [6].

---

1 K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. a IV-a, Ed. politică, Bucureşti, 1960, p. 262.
2 Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat ţăranii*, Bucureşti, 1908, p. 106.
3 I.C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic*, Bucureşti, 1915, p. 587.
4 Sl. Diamandi, *O gospodărie moşierească din Moldova, în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Cercetări agronomice în Moldova*, Iaşi, 1968, p. 157-180; Alexandru Andronic, *Instrucţiunile unui moşier către vătaiul său (1837)*, în „Studii", 25, 1972, 3, p. 573-581.
5 Gh. Cristea, *L'expérience de l'école agricole de Roville (France) en Roumanie*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, IV, 1965, 4, p. 823-839.
6 S. Columbeanu, *Economia domenului feudal în Moldova şi Ţara Românească la începutul secolului al XIX-lea*, în „Studii", 16, 1963, 2, p. 923 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În Moldova încă din anul 1834 domnitorul Mihail Sturza, ordona tuturor ispravnicilor să facă arături şi semănături de toamnă, cînd oamenii aveau mai mult fîn şi cînd vitele erau mai puţin obosite, urmînd ca fiecare gospodar să are şi să semene cîte 40 prăjini secară şi totodată să are 80 prăjini pentru a fi semănate primăvara, 40 cu orz şi 40 cu păpuşoi. Domnitorul ţării invoca textul Regulamentului Organic, potrivit căruia locuitorii, fiind eliberaţi de diverse obligaţii, deveneau disponibili să îndeplinească, chipurile, cu uşurinţă noile dispoziţii ale Ocîrmuirii. În vederea aplicării cu stricteţe a acestor dispoziţii în Moldova s-a creat un întreg aparat de constrîngere, în scopul creşterii productivităţii muncii pe ogoare. Preocuparea de frunte a Ocîrmuirii din Moldove este de a ridica nivelul tehnic al agriculturii. Se iau măsuri pentru ca inventarul străvechi feudal, necorespunzător lucrărilor agricole pe suprafeţe mari, să fie înlocuit cu unelte perfecţionate, importate din străinătate. Astfel, Nicolae Suţu încă din 1837 manifesta interes pentru uneltele plugăreşti „aduse din Franţa spre model" şi menite să servească propăşirii agriculturii din Moldova. Această constatare ne dovedeşte că o bună parte a boierimii din Moldova nu s-a limitat la lărgirea suprafeţelor arabile, ci a manifestat preocupări directe în domeniul raţionalizării agriculturii, prin folosirea uneltelor perfecţionate, importate din Europa Occidentală.

Concomitent Ocîrmuirea trimite tineri să studieze în străinătate agricultura şi face toate demersurile să aducă din străinătate specialişti agronomi şi veterinari care să se statornicească în Moldova. Aşa se explică măsurile luate prin înfiinţarea Comisiei Centrale de Agronomie şi Economie Rurală. Bioerimea se dovedeşte receptivă la ideile doctrinei fiziocrate, conform căreia sursa bogăţiei este agricultura, iar în avuţie stă puterea. Aplicarea în practică a unor elemente ale doctrinei fiziocrate a fost considerată de unii boieri din Moldova drept calea de urmat pentru a ieşi din rutina medievală în domeniul agriculturii. Iată de ce în Moldova, în timpul domniei lui Mihail Sturza, marii proprietari îşi valorifică produsele gospodăriilor, lărgesc suprafeţele arabile, pun în aplicare principii referitoare la raţionalizarea agriculturii prin introducerea de unelte şi culturi noi, prin folosirea asolamentelor şi acordarea importanţei cuvenite creşterii vitelor şi folosirii îngrăşămintelor naturale, dar mai ales prin îmbunătăţirea soiurilor vitelor, în care sens, era liberă să acţioneze neîntîrziat Comisia Centrală de Agronomie şi Economie Rurală [9].

Interesul boierimii din Moldova pentru agricultură sporeşte. Odată cu tendinţa de a cuprinde în circuitul economic noi suprafeţe arabile, fie prin punerea în lucru a suprafeţelor neutilizate pînă acum, fie prin punerea loturilor ţăranilor clăcaşi şi mărirea arăturii boiereşti, se constată o

7 *Manualul Administrativ al Moldovei*, I, p. 451-452.

8 Arhivele statului Bucureşti, Arhiva Istorică Centrală, fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice — Moldova, dosar 318/1837, f. 1.

9 Al. Andronic, *Ion Ionescu de la Brad şi unele probleme în domeniul agriculturii din Moldova în anii 1840-1844*, în *Ion Ionescu de la Brad. Aniversarea a 150 de ani de la naştere*, Bacău, 1968, p. 205-207; Al. Andronic, Th. Ville, *Ion Ionescu de la Brad şi unele probleme de ridicarea nivelului tehnic al agriculturii* în *Omagiu lui Ion Ionescu de la Brad*, Iaşi, 1957, p. 77.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

preocupare permanentă pentru introducerea uneltelor agricole noi, însoţită de tendinţa de a mări şeptelul şi a îmbunătăţi rasa vitelor, nu numai pentru scopuri direct comerciale ci şi în scopuri agricole, deoarece o conjunctură economică favorabilă, mai ales după pacea de la Adrianopol, permitea această intensificare economică.

Procesul de lărgire al pieţii interne, creşterea populaţiei orăşeneşti, dezvoltarea manufacturilor şi „fabricilor", dar mai ales creşterea exportului de cereale-marfă, influenţînd favorabil preţul cerealelor, au avut urmări caracteristice epocii de destrămare a relaţiilor feudalo-iobăgiste. Asistăm, în felul acesta, la antrenarea pe o scară din ce în ce mai largă a boierimii moldovene în relaţiile marfă-bani.

Activitatea din domeniul raţionalizării agriculturii îşi pierde caracterul diletant de la începutul secolului al XIX-lea şi către mijlocul acestui secol îmbracă forma unor preocupări ştiinţifice, bazate şi pe experienţa altor state, păşindu-se la crearea învăţămîntului practic [10].

Într-o strînsă legătură cu practica agricolă se află şi măsura luată de Ocîrmuire de a se acorda Şcoalei de arte şi meşteşuguri din Iaşi fonduri pentru confecţionarea uneltelor agricole noi [11]. Concomitent presa ieşeană populariza noile unelte agricole ., mai ales plugul lui Mathiau de Dombasle, vestitul agronom francez, Directorul şcolii de agricultură de la Roville din Franţa [12].

În Moldova la această vreme însuşi domnitorul Mihail Sturza se dovedeşte a fi unul din reprezentanţii cei mai conştienţi ai marii boierimi de avantagiile agriculturii raţionale. În consecinţă domnitorul îl foloseşte pe tînărul agronom Ion Ionescu specializat în Franţa, la reorganizarea moşiei domneşti de la Cioara. În acest scop tînărul agronom moldovean va întrebuinţa pe moşie instrumente noi de agricultură pe care le împrumută de la Academia din Iaşi [13]. Ion Ionescu laudă intenţiile lui Mihail Sturza, care îşi cumpărase din Franţa pluguri Dombasle, comparînd eficacitatea acestora cu a vechilor pluguri moldoveneşti [14].

Pe moşiile sale Mihail Sturza avea un şeptel de vite bine organizat, productiv, şi cu un inventar modern la vremea sa, şi nu este de mirare că averea sa a crescut. Dacă ar fi să ne referim numai la Mihail Sturza este suficient să amintim că agronomul şi crescătorul de vite Ion Ionescu a îngrăşat un număr de corunte mari, cu care a mers spre vînzare la Viena, întorcîndu-se în moldova cu mulţi galbeni [15]. Dar în această perioadă se manifestă pe această linie a preocupărilor în domeniul agriculturii şi un Balş, avînd la Bazieni o crescătorie de cai, sau un Başotă, care investesc mult capital în organizarea propriilor lor moşii.

Perioada de care ne-am ocupat, deşi se limitează numai la epoca Regulamentară, ne oferă totuşi elemente certe privind interesul manifes-

10 Al. Andronic, I. Antohi, Gh. *Asachi şi unele probleme referitoare la introducerea învăţămîntului practic în Moldova*, în *Revista Arhivelor*, III, 1960, 1, p. 194-203.
11 Vezi anexa I.
12 *Icoana Lunii*, Iaşi nr. 47; *Albina Românească*, Iaşi, 1942, nr. 31 şi 34.
13 Vezi anexa II.
14 *Albina Românească*, Iaşi, 1942, nr. 31.
15 Ion Ionescu de la Brad, *Viaţa mea de mine însumi*, Iaşi, 1889, p. 5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tat de Ocîrmuire pentru ieşirea din rutina milenară în domeniul agriculturii, pentru adaptarea gospodăriei moşiereşti la noile condiţii social-economice, pentru înfiinţarea chiar a unui Institut agronomic, menit a creşte cadre calificate atît de necesare agriculturii din Moldova [16].

Acelaşi interes l-au manifestat numeroşi boieri din Moldova şi chiar domnitorul ţării, care, folosind toate mijloacele posibile, au realizat acumulări de capital, element absolut necesar introducerii capitalismului în agricultură.

Fenomenul însă nu s-a generalizat, deoarece boierimea din Moldova, în marea ei majoritate, a produs cereale-marfă fără să investească capital în agricultură. Avînd la dispoziţie braţe de muncă suficiente, asigurate prin legiuirea existentă în vigoare, acel cod al supramuncii după cum a fost caracterizat Regulamentul Organic, boierimea din Moldova şi-a mărit veniturile prin extinderea suprafeţelor arabile, reducerea loturilor ţăranilor şi prin înăsprirea exploatării ţărănimii, care nu va întîrzia să-şi manifeste nemulţumirea.

La sămeşie
Nr. 174

A N E X E

I

1840 iulie 18

Potrivit înaltei hotăriri a preaînălţatului domn pusă pe anaforaua Epitropiei prin care încuviinţează de a vă slobozi suma de 30 000 lei de către Visterie din capitalul de rezervă ce se află în visterie întru cumpărarea uneltelor trebuitoare pentru shoala de arte şi meşteşuguri, aducerea maiştrilor din ţări străine, de aceia Epitropia scriind pe de o parte visteriei de a slobozi această sumă, iar pe de alta scrie acelei sămeşii de a stărui spre împlinirea acelor bani din cari acum deodată va plăti D. Mihailic 4 620 lei cursul pieţii în cari să cuprinde mergerea şi întoarcerea sa în Transilvania cheltuiala drumului a zece maiştri, asemine 4 000 lei în Comitetul Academic spre a se plăti la antreprenorii care s-au însărcinat de a aduce unelte engleze şi altele ce nu se găsesc aice.

Arhivele Statului Bucureşti, Arhiva Istorică Centrală, fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice — Moldova, dosar 318/1837, f. 48.

II

Prea Cinstită Epitropie a Învăţăturilor Publice,

Pătruns fiind de nobilele părinteşti lucrări cu carile cinstita Epitropie voeşti a întemia în Patrie cultura intelectuală şi fizică a Moldovenilor umilit o rog de a binevoi a-mi încredinţa instrumenturile de agronomie ce le are în Academie spre a le supune ecsperienţei acolo unde înălţimea sa a binevoit a mă orîndui spre a practica prinţipiile economiei.

16 Vezi anexa III.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cei dintîi ani ai carierei mele avînd a fi jertfiți unei cu deamăruntul cercetări de toate acele bune ce sînt pusă în practică în Patrie în ramul agriculturei, tot odată am socotit ca făcînd economie și de timp să nu-l las să treacă fără de a supune cercetării și acele bune ce sînt pusă în practică în alte țări; aceasta motivează îndestul cercetarea ce fac și nădăjduiesc că dacă voi fi norocit de a dobîndi instrumentile pe carile mă îndatoresc a le păstra întru a lor întregime și a le trimite dela Cioara ori și în ce timp să vor cere și depre carile voiu avea o îndestulă cunoștință despre a lor merite, apoi cred că cinstita Epitropie nu va pregeta de a hotărî cumpărarea acelor instrumente ce acum sunt încuviințate de cercare și despre a căror merite în sine nu am nici o îndoială și cu carile practicește m-am slujit la Institutul agronomic dela Rovil, instrumente a căror cumpărare pe loc să va sui la loc de galbeni și numai acea sumă de galbeni vom putea avea toate instrumentele și mașinile ce sînt trebuitoare în economie, nu va trebui altă somă pentru a li avea aici în patrie, decît soma trebuitoare pentru a lor aducere precum și a cumpărării unei mașini de îmblătit, cumpărarea ce trebuie a o întîrzie din pricină de pe anul viitor în Paris are a să da premii aceluia ce va face mașina cea mai bună de îmblătit.

Rămîn al cinstitei prea plecată și umilită slugă

ION IONESCUL PITAR

Arhivele Statului București, Arhiva Istorică Centrală, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice — Moldova, dosar 318/837, f. 5.

III

JURNAL

Astăzi vineri în 15 Ianuarie 1843, adunîndu-se mădulările Comisiei centrale de Agronomie și Economie rurală au luat tratație ca după o îndelungată întrerupere a lucrărilor Comisiei urmată din așteptarea dizlegării asupra propunerilor sale în care diastimă nu s-au produs nici un rezultat în privința economiei rurale, Comisia s-au întrunit spre a să sfătui despre mijloacele cele mai nimerite prin care ea ar putea răspunde către scopul înființării sale.

Luînd deci în vedere că cu toată îngrijirea Departamentului și cu buna plecare a mădulărilor acestei Comisii în a ei organizație de astăzi îi lipsesc organe de a putea aplica ori ce măsură favoritoare; s-au încredințat că în Economia rurală nu sunt de agiuns numai povățuiri în scris, ci o practică povățuire în lucrare și o creștere a oamenilor ce au a împlini asemenea îndeletniciri, ar putea aduce neîntîrziată îmbunătățire în Economia rurală.

Drept aceia, nimic nu poate mai bine înființa acest scop de mare folos pentru țară decît așezarea unui Institut agronomic, cerut chiar de legiuirea Regulamentului Organic Cap. III, anexa litera F § LXVI, în care să rînduește a să așăza lîngă Eși acel Institut spre a să învăța teoria și practica economiei rurale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un asemenea aşezămînt atărnând de Epitropia învăţăturilor s-ar putea înfiinţa acuma cu mare înlesnire pe una din moşiile Seminariei aflătoare lângă Capitalie, care deşi precum Comisia au aflat lăturalnic încă mai înainte sânt înposesuite dela Sf. Gheorghe viitor pe 6 şi 12 ani totuşi atât protimisie a folosului obştesc cât şi termenul neertat de legi sânt de agiuns a desfiinţa o asemenea alcătuire cînd despre altă partt venitul obicinuit a unei înposesuiri prin o administraţie bine orînduită nesmintit s-ar spori spre întîmpinarea cheltuielilor ţinerei acestui aşezămînt.

În acest institut pus sub direcţia unui agronom practic s-ar paradosi în termen de 2 ani deodată numai curat practica Economiei rurale la fii de vataji şi alţi tineri din deosebite ţinuturi care apoi cu cunoştinţă vor putea introduce în ţară metodurile ce vor deprinde şi îi vor sluji de organe a tuturor îmbunătăţirilor în ramul economiei ce s-ar încuviinţa de guvern.

Totodată Comisia află de cuviinţă a pofti pe cinstitul Departament de a să îngriji despre altă parte ca să se treacă în budgetul Statului somele neapărate pentru întâmpinarea cheltuielilor de lucrările Comisiei.

Aceasta fiind singurul mijloc de a putea răspunde cu folos înfiinţării acestei Comisii să se scrie Departamentului să mijlocească la Epitropia învăţăturilor publice de a înfiinţa cât să va putea mai în grabă acel institut de agronomie pentru care comisia este gata a alege localul, a propune atât planul organizaţiei cît şi pe Directorul unui asemenea institut.

IORDACHI GHICA vistiernic BELDIMAN VORNIC
G. ASACHI agă

Arhivele statului Iaşi, Tr. 1772, dosar 43978, f. 11.

PREOCCUPATIONS DE GOUVERNEMENT DE LA MOLDAVIE DANS LE DOMAINE DE L'AGRICULTURE PENDANT LA PERIODE REGLEMENTAIRE

Résumé

En Moldavie pendant la période de l'application du Réglement Organique on observe une augmentation considérable des superficies arables, accompagnée de certaines préoccupations du Gouvernement dans le domaine du perfectionnement des procédés concernant la technique agricoel et d'amélioration des espèces du bétail.

De cette façon la ferme de type féodal du grand propriétaire terrien est attirée par les relations d'échange du marché intérieur et ensuite du marché international aussi, en produisant des céréales-marchandise.

Les grands propriétaires fonciers mettent en pratique certains éléments de la doctrine physiocrate, parce qu'ils acceptent les moyens techniques qui leur permettent de dépasser la routine médiévale dans le domaine de l'agroculture, sans modifier les relations socio-économiques.

Les annexes comprennent trois documents originaux, parmi lesquels une demande de Ion Ionescu de la Brad pour l'emploi des instruments agricols nouveaux importés de l'étranger, qui se trouvaient à l'Académie de Iassy, sur le domaine de Ciora du Voïvod Mihail Sturza.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ŢINUTUL BACĂU ÎN CONTEXTUL REVOLUŢIEI ROMÂNE DIN 1848

de VASILE FLOREA

Frămîntările social-politice care au avut loc în Moldova după 1832 [1], urmare a aplicării Regulamentului Organic, iar mai tîrziu creşterea tensiunii revoluţionare, în preajma anului 1848, au cuprins toate straturile populaţiei din ţinutul Bacău. Documentele vremii consemnează numeroase acţiuni de protest, ameninţări şi răsvrătiri ale ţăranilor şi tîrgoveţilor din acest ţinut contra asupririi exercitate de boieri sprijiniţi de autorităţile statului feudal moldovean.

Agravarea contradicţiilor social-economice [2], intensificarea confruntărilor politice [3], la care se adaugă şi activitatea societăţilor revoluţionare, au avut drept urmare crearea, la mijlocul sec. al XIX-lea a unei crize revoluţionare care s-a manifestat destul de puternic în Moldova.

În acest context situaţia ţărănimii devine cu adevărat tragică mai ales în urma celor doi ani de secetă care au precedat anul 1848 şi a constrîngerilor exercitate de boieri în vederea realizării nartului. Una din formele foarte răspîndite de luptă ale ţărănimii din Moldova contra exploatării feudale era adoptarea unei atitudini pasive faţă de lucrările agricole în momentul lor critic.

Din acest motiv domnia se vede constrînsă să emită la 20 februarie 1848 numeroase circulare către boierii însărcinaţi cu supravegherea efectuării în termen a lucrărilor agricole.

Astfel, o asemenea circulară, este expediată de Mihail Sturza cu indicaţia precisă, ca boierii să folosească toate mijloacele pentru a determina pe ţărani să iasă la munca cîmpului.

Pentru ţinutul Bacău, unde fenomenul era de proporţii, a fost însărcinat însuşi căminarul Panaite Ianoliu cu răspunderea să „descopere sau nesupunere pe unii ca aceea prin poliţenească măsură, să se supuie în urmare la arat şi semănat" [4].

---

1 Revue roumaine d'histoire, IV, 1965, nr. 5, p. 943-962 : „Studii", XI, 1958, nr. 3 p. 51-76 : „Studii şi cercetări ştiinţifice", Iaşi, I, 1950, p. 466-481 ; „Studii şi articole de istorie", IV, 1962, nr. 1, p. 141-154.

2 Dan Berindei, *Contradicţiile de clasă în desfăşurarea revoluţiei muntene din 1848*, „Studii", XI, 1952, nr. 3.

3 A se vedea lucrarea lui Felix Colson, fost consul francez la Bucureşti, iniţiat în acţiunea lui I. Cîmpineanu, intitulată „De l'état présent des Principautés de la Moldavie et de la Valachie" şi broşură lui I. Ghica „Precis des droits des Moldaves et des Valaques fondé sur les droits des gens et sur les traites".

4 Arh. Statului Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, dos. 4656, f. 7 şi 2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Această formă a luptei de clasă, constatată în toate ţinuturile Moldovei, îngrijora profund, administraţia lui Mihail Sturza, deoarece neefectuarea la timp a lucrărilor agricole pe moşii aducea mari prejudicii intereselor economice ale boierimii, intrată mai de mult, după pacea de la Adrianopol, în circuitul schimburilor comerciale cu produsele lor agricole. Iată de ce căminarul Ianoliu avea dreptul, la caz de nevoie, să folosească „poliţeneasca măsură“ [5]. În schimb, ţărănimea din satele ţinutului Bacău se afla într-o situaţie economică foarte precară.

Din cauza lipsurilor agravate şi de seceta celor doi ani care au precedat anul revoluţionar 1848, ţăranii băcăuani au contractat datorii masive faţă de boieri“ căzînd cu suma de 653 167 lei în 1846, plus 448 836 lei în 1847 [6]. Pentru a stoarce cît mai multă supramuncă de la ţărani, boierii recurgeau la cele mai aspre măsuri care loveau nu numai în demnitatea personală a ţăranului, dar mai cu seamă în situaţia sa materială, care şi aşa era foarte precară.

Ca o expresie a abuzurilor săvîrşite de proprietari sau arendaşii moşiilor o reprezintă raportul nr. 7 115, al Isprăvniciei Bacău către Ministerul de Interne prin care se atrăgea atenţia hatmanului Aslan să „liniştească pe locuitorii de pe moşia Oneşti împovăraţi cu lovirea care este peste cuprinderea Aşezămîntului“ [7]. Acest raport este, de fapt, urmare a două plîngeri anterioare făcute de ţăranii de pe moşia Oneşti, una din februarie şi alta din mai, prin care ei aduc la cunoştinţă autorităţilor că nu mai pot face faţă boierescului ameninţînd totodată că vor fi siliţi să fugă. Bejenia, deci, veche formă de luptă de clasă a ţărănimii contra boierimii, este o realitate prezentă în numeroasele forme de opoziţie practicată de ţărănimea băcăuană în chiar anul izbucnirii revoluţiei din 1848.

Abuzurile boierilor au devenit cu adevărat strigătoare în momentul în care, la adoptarea Regulamentului Organic, ei procedau, după bunul plac, la ruinarea ţăranilor, răpindu-le cu forţa avutul. Jalba locuitorilor din satul Petreşti către Isprăvnicia Bacăului, scrisă la 10 mai 1848, conţine plîngerea acestora cum că posesorul moşiei Pănceşti, Constantin Varduca, le ia în chip samavolnic vitele, le distruge gardurile de hotar şi „ne îngrozăşte — scriau ţăranii — că ne bate şi ne sileşte ca să-i muncim pentru vite fără să ne cunoaştem datori“ [8].

Tot în acest sens, ilustrativă este şi jalba din 1 martie 1848 a răzeşilor de pe moşia Comanului, ţinutul Bacău, prin care ni se dezvăluie samavolniciile ce le suportă ţăranii din partea stolnicului Alecu Avram [9], care a ajuns să se amestece pînă şi în proprietatea lor.

Spectacolul suferinţelor maselor muncitoare de la sate capătă o notă şi mai gravă dacă evocăm jalba ţăranilor boiereşti ai logofătului Al. Ghica împotriva vechilului Ianou de pe moşia Plopana, Ţinutul Bacău, a lui Iordache Voinescu. „Acest vechil, se scrie în jalbă, ajungîndu-ne pe drum cu îndestui oameni de lîngă dînsul şi bătîndu-ne şi legîndu-ne ne-a întors

5 Arh. Stat. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, dos. 4656, f. 7 şi 2.
6 Arh. Stat. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, dos. 11118, f. 169 şi 170.
7 Arh. Stat. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, dos. 14097, f. 1.
8 Arh. Stat. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, dos. 12571, f. 1.
9 Arh. Stat. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, dos. 12872, f. 1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

la urmă, unde ne-a pus în butuc, găsindu-ne pînă şi astăzi în aşa pedepse fără să ne cunoaştem datori cu nimic"... [10].

Aceste fiind aspectele fundamentale ale vieţii ţărăneşti din Ţinutul Bacău în anul izbucnirii revoluţiei burghezo-democratice din Ţările române, masele populare vor adera total şi vor sprijini cu fermitate programul de revendicări cuprinse în cele 35 de puncte din Petiţia Proclamaţiunii de la Iaşi, redactată de Vasile Alecsandri.

Dar opoziţia faţă de regimul Regulamentului Organic şi faţă de domnia tiranică a lui Mihail Sturza va cuprinde şi pe tîrgoveţi, ca şi o parte din rîndurile boierimii, aripa liberală.

În vara anului 1847 cu prilejul adunărilor de deputaţi în Adunarea Obştească, a avut loc o intensă mişcare a boierimii liberale de împiedecare a mistificării alegerilor, pînă atunci falsificate sistematic de către cîrmuire şi de boierimea conservatoare. Dispute aprige sînt consemnate la Bacău, Roman şi Focşani. La Bacău lupta împotriva candidatului guvernamental a avut în frunte un grup de boieri liberali — Alecu Aslan, Răducanu, Lascăr Rosetti — sprijiniţi de elemente burgheze conduse de vajnicul agitator din timpul evenimentelor din martie 1848, Zaharia Moldoveanu. Legat de alegerile de deputaţi, Raportul Isprăvniciei din Bacău arată că „fiindcă purtarea dumnealor hatmanul Alecu Aslan, spătarul Săndulache Sturza şi pitarul Zaharia Moldovanu, este cu totul necuviincioasă, întîi pentrucă au îndrăznit a defăima o obşte de boieri adunaţi în presudsvia Isprăvniciei ţinutului care este casa Cîrmuirii..." [11], apoi se invocă în acuzare că funcţionarii Isprăvniciei sînt oameni care se bucură de imunitate, ceea ce vrea să însemne că vina protestatorilor şi opozanţilor este şi mai gravă.

Deşi pînă la urmă în adunare au intrat numeroase elemente sprijinitoare a domniei lui Mihail Sturza, asemenea reacţii puneau totuşi în lumină criza acută a dominaţiei boierimii conservatoare susţinută de domn [12]. În ciuda măsurilor represive luate de autorităţi la ordinul domnitorului, ideile democratice şi revoluţionare au pătruns tot mai adînc în conştiinţa maselor şi a unei părţi a boierimii liberale, astfel încît aceasta din urmă trece deschis de partea revoluţiei — Costache Rosetti — un boier luminat — a luat primul în Moldova [13], hotărîrea de a desfiinţa de pe moşia sa de la Tescani (Bacău), boierescu. Buletinul oficial al Moldovei, din 9 decembrie 1848, arată că (nr. 3896), Judecătoria Ţinutului Bacău a întărit, în mai 1848 desfiinţarea boierescului de către aga C. Rosetti Tescanu.

În martie 1848, revoluţionarii moldoveni, printre care şi cîţiva băcăuani, au difuzat la Iaşi, Bacău şi alte oraşe din Moldova manifestul—apel, prin care era demascat regimul politic spoliator al lui Mihail Sturza şi al susţinătorilor săi. Programul revoluţionar care a fost trimis spre aprobare lui Mihail Sturza a fost răspîndit în toată Moldova. Privitor la acest

10 Arh. Stat. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, dos. 13957, f. 1.
11 C. Căzănişteanu, Dan Berindei, Marin Florescu, Vasile Niculae, *Revoluţia română din 1848*, Ed. Politică, Bucureşti, 1969, p. 163.
12 Radu Rosetti, *Amintiri*, I, p. 395.
13 Bul. oficial, 23 martie 1848.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aspect, Raportul nr. 4958 al Isprăvniciei Bacău [14] face cunoscut Ministerului Dinlăuntru că în satul Blăgeşti s-a descoperit încă din luna martie o copie a poliţei celor 35 de puncte. Acest fapt este descris în raport pe un ton alarmant, reflectînd starea de nelinişte a autorităţilor din Bacău. Sătenii din satul Blăgeşti păstrau această copie ca pe un lucru de preţ, fiindcă, în prevederile de reformă din Programul de la Iaşi, ei întrezăreau acea „grabnică îmbunătăţire a situaţiei" lor atît în relaţiile cu proprietarii moşiei cît şi acelea cu Cîrmuirea.

După înăbuşirea mişcării revoluţionare din Iaşi, la 28 martie 1848, prin arestarea fruntaşilor ei, Mihail Sturza, domnul Moldovei, referindu-se în primul rînd la tineretul ce-i declarase război anunţa cu orgoliu că va reprima cu asprime pe acei care „adaptîndu-se în străinătate cu prinţipuri false, ar fi umplută de doctrine pierzătoare" [15] şi care „ar compromite liniştea lăuntrică a ţării" [16].

A doua zi după episodul de la Iaşi, Mihail Sturza dădea ordine drastice comandantului garnizoanei Galaţi să împiedice intrarea în ţară a grupului de revoluţionari moldoveni ce veneau din străinătate „umpluţi de doctrine pierzătoare". În această ordonanţă se atrăgea atenţia comandantului garnizoanei să ia cele mai severe măsuri de pază şi de supraveghere atentă a graniţei, iar în lista anexată ordinului domnul dădea numele celor din grup. Costache Negri [17] era considerat de către Mihail Sturza ca fiind cel mai periculos.

Dacă revoluţia de la Iaşi a fost repede înăbuşită, iar reacţiunea obţinu un succes momentan, mai ales că fruntaşii mişcării de la Iaşi au fost parte arestaţi, parte exilaţi în străinătate, unda revoluţiei s-a transmis din epicentrul ei în toată Moldova. De acest fapt părea să fie conştient Mihail Sturza, cînd se plîngea la Înalta Poartă despre necesitatea păstrării intacte a autorităţii sultanului „în vremuri atît de periculoase" pentru Ţările Române. Aceasta reflectă că ideologia revoluţionară pătrunsese adînc în sfera largă a populaţiei şi mai ales a intelectualităţii, demolînd. valoarea noţiunilor lumii feudale prin care se menţinea încă dominaţia turcă şi despotismul domnesc. Pe de altă parte, existenţa unui numeros grup ofensiv de revoluţionari exilaţi care se mişcau de-a lungul frontierilor Moldovei, ca şi tensiunea intensă, prezentă în ciuda măsurilor represive ale administraţiei lui Mihail Sturza, puneau în egală măsură sub semnul întrebării supravieţuirea regimului regulamentar de factură turco-ţaristă Domnitorul, slugă prea plecată în faţa Înaltei Porţi otomane şi, totodată, umil slujbaş al Palatului de Iarnă din Petersburg, trăia sentimentul incertitudinilor pe care furtuna revoluţiei i-l furişase în conştiinţă. Diplomat abil, punînd în joc marea sa avere, însă lipsit de simţul relativităţii valorilor istorice, Mihail Sturza continua să creadă într-o supravieţuire a administraţiei sale prin conservarea realităţilor perimate ale regimului social politic susţinut de Turcia, Rusia şi Austria. De fapt concepţia domnitorului Moldovei revoluţionare nu era esenţial diferită de cea a lui

14 *Documente privitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova*, Bucureşti, 1960, p. 203.
15 Arh. Statului, Iaşi, ms. nr. 1, p. 54.
16 *Ibidem.*
17 Arh. Stat. Iaşi, Tr. 1760, op. I/2009, dos. 159, f. 64.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Abdul Medgid, sultanul Turciei, Nicolae I, ţarul Rusiei sau Franz Iosif I, împăratul Austriei sub protecţia cărora el îşi continua guvernarea. Scăpat pentru moment de prăbuşire, Mihail Sturza se grăbeşte să trimită la 11 aprilie 1848, un raport amănuţit către Înalta Poartă, în care sînt inserate şi cîteva consideraţii teoretice de slugărnicie faţă de sultan, în legătură cu reprimarea din martie, realizată „mulţumită binecuvîntărilor şi simpatiei majestăţii voastre imperiale [18] şi pentru care „umila slugă" a lui Abdul Medgid a „reuşit să stingă scînteia tulburărilor" [19].

Această veste liniştitoare pe care Sturza se grăbeşte să o trimită la Constantinopol nu reflecta adevărul despre situaţia reală din Moldova. Revoluţia nu s-a sfîrşit odată cu epuizarea evenimentelor din 28 martie de la Iaşi. Concluzia domnitorului s-a dovedit a fi prematură, fiindcă numai după două zile, în 13 aprilie, el expediază un alt Raport către Consiliul de Miniştri din Istambul prin care, alarmat, anunţă evadarea de sub paza ostaşilor turci a lui Al. I. Cuza, Zaharia Moldovan, Alecu Moruz şi alţii [20]. Starea de nemulţumire şi spiritul de revoltă contra regimului feudal constituie nota dominantă a atmosferei politice din Moldova, în care se consumă ultima parte a domniei lui Mihail Sturza. Programul găsit la Blăgeşti, lîngă Bacău, precum şi raportul întocmit imediat de către Isprăvnicie, subliniază rolul incendiator al acestuia în rîndul ţăranilor, gata în orice moment de revoltă. În opisul domnesc din 17 aprilie 1848 se dă poruncă Isprăvniciei din Bacău şi Neamţ să se ia toate măsurile pentru ca „prin puterea armelor să sfărîmaţi" pe moşia Bălţăteşti „unde s-au adunat oameni spre înarmare" [21], încercarea lor de revoltă. O stare de gravă nemulţumire domneşte şi pe moşia Odobeştilor, oglindită de numeroase dispoziţii date de Departamentul Dinlăuntru Isprăvniciei Bacău, cu scopul de a cerceta la faţa locului „ce se întîmplă cu ţăranii răzeşi în aceste locuri".

De asemenea, dispoziţiile mai cuprind porunca să se afle persoanele care răspîndesc zvonuri cu privire la îndemnurile de arestare a lui Costache Sion, fiul lui Antohi Sion. Se constată, aşadar, o stare de permanentă agitaţie ce domneşte în rîndul maselor băcăuane după evenimentele de la Iaşi. De aceea, M. Sturza cunoscînd rolul agitatoric al revoluţionarilor caută să-i izoleze de populaţie, dînd ordin să lase să treacă peste graniţă pe oricine care este bănuit de „idei periculoase". El făcea, în mod exclusiv, răspunzător de situaţia explozivă internă din ţară Occidentul şi rămînea orb în faţa realităţilor social-economice ale Moldovei, care jucau rolul determinant în mişcarea revoluţionară.

De aceea, Mihail Sturza nutrea speranţa că prin măsuri administrative represive va putea salva într-un fel regimul Regulamentului Organic, a cărui esenţă, subliniată de Marx, exprima „goana după supramuncă" a boierimii române. Încercările lui, inspirate şi de Curţile celor trei imperii, dintre care două erau legate între ele prin „Sfînta Alianţă", de a folosi măsurile cele mai dure au dat greş, mai ales în ce priveşte izolarea mase-

18 *Documente privitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova*, Bucureşti, 1960, p. 177.
19 *Ibidem.*
20 *Ibidem*, p. 179.
21 Anul revoluţionar 1848 în Moldova, vol. I, M. Roller, Ed. de Stat, 1950, p. 156.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lor de agitatori revoluționari. În acest context, faptul că Ținutul Bacău se găsea pe drumul care leagă, prin pasul Oituz, Moldova de Transilvania, a făcut ca el să fie cuprins în raza de activitate a revoluționarilor români care intrau în țară prin această trecătoare, iar influența lor să se resimtă în prezența unor numeroase acțiuni revoluționare. Cu toate măsurile de pază luate de autoritățile locale, pasul Oituz era un punct de graniță prin care revoluționarii români se strecurau în țară, făcînd uneori uz de arme [22]. Ecoul acestor incidente grave de la graniță, existența a numeroși revoluționari din rîndurile burgheziei și boierimii liberale moldovene care încercau să treacă frontiera fac ca starea de agitație și tensiune în districtul Bacău să fie mult mai intense decît în alte părți ale țării. Într-un raport al Isprăvniciei din Bacău, datat din 9 aprilie 1848, relata întîmplările de la trecătoarea Oituz, unde avu loc un incident grav între un grup de tineri revoluționari, întorși de la Paris, și slujitorii statului. În copia raportului nr. 26, Căpitanul Dănciulescu relatează că la Oituz patru revoluționari români au împușcat un slujitor al graniței pentru a putea intra în Moldova [23]. Detalii ale acestui conflict „care a stîrnit îngrijorare în rîndurile organelor de siguranță „sînt relatate și într-o copie de pe raportul nr. 30, al Comandantului trecătoarei Oituz, de către cei patru revoluționari români au împușcat un slujitor al graniței pentru a de pe raportul nr. 39, din 18 aprilie 1848, al pisarului Vasile Tîrțu, locțiitor de comandant al trecătoarei Oituz, cuprinzînd cercetările pe care le-a făcut la hanul Grozăvești, vorbește despre un alt incident mult mai grav, în care au fost împușcați de către revoluționari doi slujitori ai garnizoanei care se opuneau intrării lor în țară [25]. Domnul Moldovei, bine informat despre activitatea revoluționarilor moldoveni în exil și despre intențiile lor de intrare în țară, dă poruncă Departamentului Trebilor Din lăuntru, iar acesta Isprăvniciilor din Bacău, Roman și Fălciu, să prindă pe Nicolae Ionescu, frate cu căminarul Ionescu, pornit de la Paris și acum se afla la Pesta și care de acolo are să vie în Moldova și să treacă granița pe la Oituz [26]. Se mai arată că în cazul că va fi prins să i se ia toate documentele ce le are asupra lui și să-l „arestuiască". La rîndul său Isprăvnicia din Bacău comunică la 27 aprilie forului ei superior că au și fost luate toate măsurile pentru supravegherea atentă a graniței [27], însă o asemenea pază severă a frontierei, conformă cu porunca Departamentului nr. 6988, a stîrnit o vie nemulțumire în rîndul țăranilor din satele din preajma graniței, care erau, „regularisiți a da oameni" [28] oare să facă supraveghere.

Locuitorii din satele ocoalelor Tazlăul de Sus și Trotușul au protestat contra acestor măsuri abuzive, arătînd într-o jalbă că „le este cu neputință a mai da oameni și la paza graniței și la lucrarea drumului" [29] mai

22 Arh. Stat. Iași, Tr. 1772, op. 2020, dos. 14234, f. 37.
23 Arh. Stat. Iași, Tr. 1772, op. 2020, dos. 14234, f. 23.
24 Arh. Stat. Iași, Tr. 1772, op. 2020, dos. 14234, f. 20 și 23.
25 Arh. Stat. Iași, Tr. 1772, op. 2020, dos. 14234, f. 55-57.
26 Anul revoluționar 1848 în Moldova, I, M. Roller, Ed. de Stat, 1950, p. 576.
27 *Ibidem*, p. 177.
28 *Ibidem*, p. 223.
29 Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ales cînd încep lucrările agricole. Prin ordinul Derjustviei Miliţiei cu nr. 4063 către Garnizoana Galaţi se cerea în chip hotărît de către domnie oprirea intrării în ţară a lui D. Cantacuzino de la Grozăveşti (Ţinutul Bacău), iar prin porunca nr. 45 a Ministerului de Interne către Isprăvnicia Bacău şi Neamţ se atrăgea atenţia ispravnicilor în legătură cu activitatea revoluţionară a cnezilor Cantacuzino de la Bălţăteşti [30]. Măsurile represive a lui Mihail Sturza, pentru a pune stavilă mişcării revoluţionare, a dus şi la protestul energic formulat de supusul austriac Waismann din Tg. Ocna [31], către Agenţia Austriacă Bacău, împotriva procedurii brutale a comisiei de anchetă la care a fost supus [32]. În faţa acestui presing din partea forţelor opoziţioniste, Mihail Sturza dă o poruncă comandantului trecătoarei Oituz, în luna iulie, să creeze condiţiile necesare ca acei care doresc să fugă pe furiş în Transilvania să poată trece atrăgînd însă atenţia ca să nu să se îngăduie întoarcerea lui „Nicu Ghica Comăneşti (Bacău) şi cneazului Gheorghi Cantacuzino, care sînt trecuţi peste hotare" [33], Mihail Sturza nutrea speranţa că prin astfel de măsuri pompează o parte din potenţialul revoluţionar din Moldova, în afara graniţelor, ceea ce ar avea ca efect calmarea situaţiei. În realitate situaţia la frontiera dintre Moldova şi Transilvania, mai ales în punctul ei de trecere la Oituz, se agravează în aşa măsură, încît în anul 1849 ea va fi supravegheată cu străşnicie de autorităţile statului de o parte şi de alta în urma situaţiei create de intervenţia străină în revoluţia din Transilvania. Autorităţile din Moldova urmăreau să oprească penetraţia valului de refugiaţi în interiorul frontierelor ţării, care contaminau cu spiritul lor incendiator populaţia din Moldova, în special cea din Ţinutul Bacău.

Reprimarea şi dezarmarea secuilor revoltaţi din Trei Scaune a generat un adevărat exod de oameni care căutau să treacă în Moldova, prin trecătoarea Oituz. În contact direct cu aceste evenimente, populaţia Ţinutului Bacău era într-o permanentă stare de efervescenţă, ea acordînd adăpost şi ajutor refugiaţilor veniţi de peste munţi.

Însuşi conducătorul revoltei, Gaşpar Simion, a găsit refugiu, după ce reuşeşte să treacă prin Pasul Oituz, mai întîi în Ţinutul Bacău, apoi la Lazăr Ianoş din Ruginoasa. Într-o notă adresată Isprăvniciei Bacău de către Generalul comandant al oştilor din Transilvania se arată necesitatea unei mai severe paze a frontierei în zona Oituz şi Ghimeş insistîndu-se ca fiecare pasager care vine din Transilvania să fie bine controlat. Numeroase sînt documentele care atestă treceri în Moldova în ciuda pazei severe a graniţei, a revoluţionarilor români, maghiari şi secui, prin toate trecătorile şi locurile accesibile ale Carpaţilor Orientali. Între acestea, Oituzul pare a ocupa un loc aparte, fapt pentru care autorităţile locale şi centrale îi va acorda o atenţie deosebită. Pînă şi prinţul Dimitrie M. Sturza [34], primeşte un raport de la Isprăvnicia din Bacău care conţine date privi-

30 Arh. Stat. Iaşi, Tr. 1760, op. 9/2009.
31 *Documente privitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova*, Bucureşti, 1960, p. 298.
32 *Documente privitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova*, Bucureşti, 1960, p. 278.
33 *Idem*, p. 243.
34 *Documente privitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova*, I. M. Roller, Ed. de Stat, 1950, p. 347 şi p. 396.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

toare la situaţia lui Kossuth şi Bem cu privire la mersul evenimentelor din Transilvania, informaţii culese tot de la Oituz. Ştirile despre evoluţia situaţiei din Transilvania pătrundeau în Moldova nu numai prin agenţi diplomatici, spioni sau refugiaţi, dar şi prin intermediul presei străine, adusă în ţară pe căi ilegale. Exemplare din această presă au fost găsite de autorităţi la locuitorii din satele şi tîrgurile Ţinutului Bacău. Ca urmare, domnia dă ordine în ce priveşte instituirea unui control foarte sever asupra presei străine, elaborîndu-se şi o listă asupra „jurnalelor învoite". Totodată dispoziţiile prevăd sancţiuni pentru persoanele la care s-ar găsi publicaţii clandestine, aceste sancţiuni fiind foarte grave. În această situaţie instabilă pentru regimul lui Mihail Sturza, domnitorul încearcă, prin toate mijloacele, recurgînd chiar şi la ajutorul forţelor străine, să nimicească încercările de revoltă oriunde s-ar produce ele în Moldova. Astfel, cînd colonelul rus Eller [35], refuză să ancheteze răzvrătirile puse la cale de fraţii Cantacuzino, Mihail Sturza, informat despre aceasta de ispravnicul de Neamţ, scrie generalului locotenent Moller că dacă colonelul Eller ar fi fost mai exigent „poate s-ar fi putut afla unde sînt ascunse armele şi un feliu de tunuri ce s-au lucrat pe acele moşii" [36]. Se pare că colonelul Eller a înţeles mai bine situaţia din Moldova, deoarece, după cum scrie în continuare Mihail Sturza, „au răspuns că nu face trebuinţă a-i arestui, fiind îndestul încredinţat despre înarmările ce au urmat" [37].

Mişcarea de rezistenţă contra autorităţilor domniei sturdzene a fost sprijinită în Ţinutul Neamţ şi Bacău de numeroşi străini [38], veniţi de peste Prut sau din Polonia.

Există o listă chiar [39], care cupride numele acestora, locul şi cîteva caracteristici sumare.

O altă remarcă importantă ce se desprinde din studiul documentelor este aceea că locuitorii de pe aceste moşii îşi confecţionau singuri armele şi chiar „un feliu de tunuri" [40].

Revoluţia din Ţara Românească a exercitat o puternică influenţă asupra stării de spirit în Moldova. Chiar Mihail Sturza o sesizează atunci cînd arată că după înfrîngerea revoluţiei de la Iaşi, „complotiştii s-au tras în munţi pe graniţa Transilvaniei şi, unindu-se cu unii din proprietarii de acolo se pregate a înarma locuitorii lor şi străini... de a răsturna o cîrmuire legală, după pilda Valachiei" [41]. Atmosfera de nesiguranţă şi permanentă frămîntare subterană care irumpe din cînd în cînd la suprafaţă zdruncinînd din temelii regimul Regulamentului Organic. Dacă revoluţionarii de la Iaşi cereau în Petiţia adresată lui Mihail Sturza „sfînta păzire a Regu-

35 *Documente privitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova*, Ed. de Stat, Bucureşti, 1960.
36 *Documente privitoare la istoria românilor*, urmare la colecţia Hurmuzaki, supliment I, vol. VI, 1827-1849, Bucureşti, 1895, p. 580.
37 *Ibidem*, p. 583.
38 *Documentele privitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova*, Bucureşti, 1960, p. 286 şi 296.
39 *Documente privitoare la istoria românilor*, urmare la colecţia Hurmuzaki, supliment I, vol. VI, 1827-1849, Bucureşti, 1896, p. 582.
40 *Ibidem*, p. 583.
41 *Ibidem*, p. 583.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lamentului Organic" aceasta era numai o formulă diplomatică, pentru a feri ţara de o intervenţie ruso-turcă. Evenimentele din Moldova mai ales cele din Ţinutul Bacău — au atras atenţia cancelariei de la Petersburg, iar contele Nesselrode a transmis, cu data de 16 noiembrie 1848, lui Lüders, generalul trupelor intervenţioniste, copia procesului verbal a Comisiei însărcinate de către Mihail Sturza cu anchetarea acţiunilor revoluţionare" „qui se tramait dans les montagnes pur une agregation des Polonais" [42]. Conform procesului verbal a comisiei de anchetă, vinovaţi de organizarea acţiunilor revoluţionare în munţi se făceau pentru Ţinutul Bacău hatmanul Aslan, Arhimandritul Paisie de la Tg. Ocna şi Constantin Baloşescu, intendent la Grozăşti, localitate situată la intrarea în pasul Oituz. Faptul că domnitorul a înfiinţat o comisie de anchetă, iar constatările acesteia au fost aduse la cunoştinţa lui Nesselrode dovedeşte că clocotul revoluţionar în această parte a ţării era foarte puternic. Menţiunea lui Mihail Sturza că aceştia (revoluţionarii) vor răsturnarea „ocîrmuirii legale, după pilda Valachiei" demonstrează influenţa imensă pe care a avut-o evenimentele din iunie şi iulie din Ţara Românească asupra conştiinţei maselor din Moldova. Mihail Sturza nu a cîştigat nici pînă la acea dată bătălia psihologică, cu toate măsurile severe de represiune. Nesselrode dă indicaţia lui Lüders să ia măsuri pentru ca şefii mişcărilor revoluţionare să fie arestaţi. Lüders, la rîndul său, cere domnitorului arestarea capilor, conform celor ordonate de Nesselrode şi datelor cuprinse în copia procesului verbal trimisă la Petersburg de către domnitorul Moldovei. În acest context, libertatea hatmanului Aslan, arhimandritului Paisie şi a lui Constantin Baloşescu era ameninţată. Mihail Sturza, cere, pentru executarea dispoziţiilor date de Cancelaria din Petersburg, ajutor militar lui Moller, general-locotenent al armatei ruse staţionată în Moldova.

Faptul că autorităţile oficiale moldoveneşti nu execută ele singure dispoziţiile de arestare a celor 3 revoluţionari şi domnul cere, în această operaţie, ajutorul militar al lui Moller, dovedeşte intensitatea crescîndă a soidarităţii militante dintre mase şi capii revoluţionari în Ţinutul Bacău, precum şi slăbiciunea isprăvniciilor, semn al crizei statului feudal moldovean. Mihail Sturza va avea concursul detaşamentelor de cazaci staţionate pe teritoriul Ţintului Bacău, la ordinul generalului-locotenent Moller. Astfel, maiorul Iacovachi primeşte opisul lui Mihail Sturza la care era anexat şi ordinul lui Moller, prin care se însărcinează „arestuirea sub carul oştenesc la o mănăstire din acest ţinut" pe hatmanul Aslan şi Constantin Baloşescu.

În acelaşi timp domnul, îngrijorat de securitatea statului său, dă un opis la 6 februarie 1849 către Ispravnicul de Bacău, ca să ajute pe maiorul Iacovachi la arestarea lui Alecu Aslan şi Constantin Baloşescu şi să interneze pe Arhimandritul Paisie la Tg. Ocna. Evident, graba în executarea ordinului primit de la Petersburg, dovedeşte că Mihail Sturza nu era deloc sigur pe situaţie, nici măcar în 1849, fiindcă tensiunea revoluţionară la hotarele apusene ale Moldovei, mai ales în sectorul Ţinutului Bacău, era foarte mare. Faptul că Nesselrode se interesează de soarta revoluţionari-

42 *Ibidem*, p. 587.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lor români în a doua jumătate a anului 1848 şi atrage atenţia lui Lüders asupra necesităţii arestării fruntaşilor revoluţionari, dovedeşte că în Moldova situaţia era explozivă, iar securitatea trupelor ruseşti precară. Reizbucnirea unor noi mişcări revoluţionare în Moldova, care se pare aveau epicentrul în zona muntoasă a Ţinutului Bacău, ar fi dus la o complicare bruscă a situaţiei din ţările române, ceea ce nu dorea, cel puţin în acest moment, Curtea de la Petersburg.

Evoluţia evenimentelor din Transilvania era, pentru începutul anului 1849, în defavoarea Curţii de la Viena, iar situaţia incertă din Moldova îngrijora nu numai pe Mihail Sturza, dar şi pe cei doi stîlpi ai Sfintei Alianţe : ţarul Rusiei şi împăratul Austriei. Toate acestea explică măsurile de represiune severă împotriva acelora care unelteau împotriva domniei lui Mihail Sturza, care, după cum am arătat, era o simplă unealtă a puterilor Sfintei Alianţe. Cu toate aceste, opoziţia faţă de domnia lui Mihail Sturza era activă şi ea viza nu numai răsturnarea domnitorului, ci antrenarea Moldovei într-un orizont mai larg de prefaceri revoluţionare. Tocmai acest aspect al opoziţiei determină intervenţia lui Nesselrode în rezolvarea, în spirit contrarevoluţionar, a situaţiei din Moldova.

Într-adevăr, în raportul lui Iacovachi către principele Dimitrie Sturza, hatmanul Moldovei, se arată că cu prilejul arestării lui Alecu Aslan [43], acesta a ridicat un pahar de vin spunînd celor de faţă că „acel ce iubeşte ca să vază pe Înălţimea Sa pîn într-o săptămînă spînzurat, să bea“ [44]. La aceasta, consemnează raportul „au răspuns numai Hîncu şi Codreanu“ [45].

Curajosul hatman împreună cu Constantin Baloşescu de la Grozăşti au fost închişi, fiecare în cîte o cameră, la mănăstirea Caşin, iar Archimandritului Paisie i s-a stabilit domiciliul forţat la Tg. Ocna [46], sub supraveghere poliţienească. Arestarea hatmanului Aslan, a căminarului Baloşescu şi izolarea sub supraveghere a Arhimandritului Paisie, trimiterea lor în fiare la mănăstirea Caşin în paza subofiţerului de cazaci Frolov era semnul cel mai concludent că vechiul regim încă mai spera, în persoana domnitorului Sturza, să se salveze din acest naufragiu cu ajutorul organelor represive autohtone şi străine. O corespondenţă din Iaşi, în „Bucovina“ nr. 5, martie 1849, sublinia caracterul irațional al acestei recrudescenţe a terorii într-un context de împrejurări social-politice care vor decide ineluctabil viitorul Principatelor, iar „arestuirea“ hatmanului Aslan din Ţinutul Bacău era privită ca ineficientă. În acest lanţ de evenimente care a traversat Ţinutul Bacău în perioada cît s-a desfăşurat revoluţia burghezo-democratică în ţările române, merită să semnalăm că în a doua parte a anului 1849, cînd autorităţile credeau că regimul a fost salvat, graţie ajutorului rusesc şi iscusinţei diplomatice a lui Mihail

---

43 Hatmanul se găsea la moşia sa din Oneşti în momentul cînd au fost arestaţi, împreună cu mai mulţi oaspeţi printre care se aflau căminarul Dipan, căpitanul Hîncă şi Theodor Codreanu. Vezi documentele privitoare la istoria românilor, Colecţia Hurmuzaki, supliment I, vol. VI, 1827-1849, Bucureşti, 1896, p. 591.

44 *Ibidem*, p. 591.

45 *Ibidem*, p. 591.

46 *Ibidem*, p. 591.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Sturza, apare brusc, la Oneşti declaraţia lui Bem, ca un ultim dar prevestitor semnal, adresat autorităţilor din Tg. Ocna a sarcinii ce trebuiau să o realizeze românii în viitorul apropiat. În aceste împrejurări locale şi naţionale masele populare din Ţinutul Bacău au făcut dovada, sub conducerea unor destoinici conducători revoluţionari, punînd în lumină acea trăsătură profundă a revoluţionarismului poporului român : solidaritatea cu celelalte naţiuni în lupta lor dreaptă pentru libertate socială şi naţională.

LE DISTRICTE DE BACĂU DANS LE CONTEXTE DE LA REVOLUTION ROUMAINE DE 1848

Résumé

L'auteur fait eune analise de la situation économique, sociale et politique de la paysannerie du districte de Bacău dans le contexte plus large de la societé moldave au moitié du XIX-e siécle. Le régime politique abusif du prince regnant de Mihail Sturza (1834-1848) pousse à l'exasperation tant les paysans que les boiards liberaux. Aprés l'écrasement du mouvement révolutionaire à Iassy en mars, 1848, la tension revolutionaire se fait sentir tout le long del'année, et au commencement de l'année suivante, parmi, les payssans et les boiards liberaux.

Dans le districte de Bacău on constate que la paysanérie dirigée par les révolutionaires était prét de se jeter en lutte ouverte contre les autorités de l'Etat feudal ayant en tête le prince Mihail Sturza.

En dépit des mésures repressives pris par le prince regnant, au conseil des puissances étrângeres, l'opposition des masses populaires du district de Bacău devlenne de plus en plus acharnée. Dans la deuxiéme moitié de l'année de 1848 ont lieu nombreux incidents à la frontiére située le long de Carpathes, qui sépare les deux provinces, roumaines : la Moldavie et la Transylvanie. La lutte acharnée des payssans et des représentents de la noblesse liberale du districte de Bacău, à côté d'autres districtes de la Moldavie a contribuié au renversement du régim despotique de Mihail Sturza, ouvrant, en même temps, la voie des profonds changements révolutionaires au seine de la socité moldave.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

COLLÉGE DE FRANCE ŞI TINERII REVOLUŢIONARI ROMÂNI PATRUZECIOPTIŞTI

de MARIA VOICU

Secolul al XIX-lea, considerat în istorie, drept secol al „redeşteptării naţiunilor", găsi în Franţa un leagăn al ideilor şi aspiraţiilor de libertate naţională şi socială, idei ce se răspîndiră curînd şi prinseră rădăcini în multe părţi ale Europei. Transformările ce s-au petrecut începînd încă din primele decenii ale secolului trecut, în viaţa politică, economică şi socială a Franţei, au avut, după cum era şi firesc, un puternic ecou în cultura şi ştiinţa vremii. Umanitarismul ideilor propagate cu îndrăzneală din înălţimea catedrelor unor şcoli de învăţămînt superior, a răsunat pînă departe, atrăgînd aici, în inima Franţei, pe numeroşi tineri, din multe părţi ale Europei, printre care s-au aflat şi români.

Constatăm cu satisfacţie, din unele statistici ale vremii, că spre mijlocul secolului trecut, creşte din ce în ce mai mult numărul de tineri români ce-şi îndreptau atenţia plină de curiozitate spre Franţa, spre tot ce se petrecea acolo. Ei doreau să-şi continue şi să-şi desăvîrşească studiile începute în ţară.

Ilustrul scriitor şi publicist francez Paul Bataillard preocupat de cunoaşterea Principatelor Dunărene, constata el însuşi, cu emoţie că numărul lor trecea de sută, în ajunul anului 1848 [1]. Tînăra generaţie a revoluţionarilor de la 1848, ce-şi făcuse un ideal din lupta pentru propăşirea, independenţa şi suveranitatea naţiunii sale, avu aşa dar ca mediu de formaţie, Parisul ultimilor ani ai regimului lui Ludovic-Filip [2]. Atmosfera politică, ideologică şi culturală, deosebită de aceea din ţară, dar mai cu seamă faptul că mai tot timpul erau împreună moldoveni şi munteni a dus la cimentarea legăturilor naţionale şi a consolidat sentimentele lor patriotice.

Dacă la primele lor întîlniri îşi făceau cunoscute doar veştile primite de acasă, cu timpul ei se întîlnesc pentru a întocmi şi discuta diferite proiecte de reorganizare a ţării lor, pe care le doreau realizabile la întoarcerea în patrie. „Astăzi toate naţiile învie, trebuie să învie şi a noastră" — sînt cuvinte ce fac dovadă cu prisosinţă că românii erau conştienţi de necesitatea transformărilor ce se petreceau şi a căror consecinţă era lupta burgheziei în ascensiune şi a maselor populare împotriva feudalismului, pentru cucerirea de libertăţi naţionale şi sociale.

---

1 Ion Breazu, *Edgar Quinet şi românii*, Paris, 1928, p. 56.

2 Eugen Lovinescu, *Istoria civilizaţiei române moderne*, *Ed. Ştiinţifică*, Bucureşti, 1972, p. 136.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Treptat, odată ce numărul studenţilor români în Franţa va creşte, se impune necesitatea creării unei organizaţii fapt ce s-a petrecut în anul 1845 prin înfiinţarea *Societăţii Studenţilor români din Paris* [3]. Se reuşi ca în scurt timp, cu sprijin din Principate, să se înjghebeze şi o mică bibliotecă, ce oferea studenţilor români, cărţi în limba naţională. Societatea patronată de Lamartine, se afla sub influenţa liberalismului lui Jules Michelet, Edgar Quinet şi Adam Mickiewicz, eminenţi profesori de istorie ai uneia din cele mai vechi şi mai renumite şcoli superioare, *Collège de France* [4].

Tradiţiile şcolii, frecventată în a doua jumătate a secolului trecut de numeroşi tineri români, coboară pînă în epoca Renaşterii, epocă caracterizată printr-un deosebit avînt, al ştiinţelor, artelor şi mai cu seamă al setei de cunoaştere a antichităţii greco-latine.

Crearea în anul 1530 a Colegiului Franţei de către regele Francisc I a însemnat, de fapt, o lovitură de graţie, dată scolasticii medievale. În primii ani ai existenţei sale, Colegiul întrunea o grupare de maeştri, uneori savanţi de mare renume. Ei se bucurau de un larg spirit de independenţă în ce priveşte alegerea cursurilor cît şi durata acestora, ea depinzînd adesea de subiectul ce urma a fi tratat. Deşi cursurile predate, reclamau un anume grad de cultură din partea publicului auditor, ele s-au bucurat de o mare participare a tineretului, aceasta poate şi datorită gratuităţii lor. Bunul renume de care s-a bucurat instituţia, s-a continuat în secolele XVIII şi XIX, cînd cercetarea ştiinţifică a cunoscut un puternic avînt şi cînd, rînd pe rînd, au fost introduse noi materii de studiu, între care, istoria.

Lecţiile de istorie predate de la catedra Colegiului Franţei de către eminenţii profesori Edgar Quinet şi Jules Michelet, audiate de numeroşi tineri români, în a II-a jumătate a secolului trecut, au sugerat generaţiei de la 1848, „elementele unui crez întemeiat pe ideile umanitare, generatoare de revoluţii naţionale şi sociale“ [5].

Adesea în cursurile lor, a căror idee predominantă, era, după cum afirma marele istoric francez Jules Michelet, „puterea de convingere, năzuinţa de a formula din datele istorice un principiu de acţiune“, ei s-au ocupat îndeaproape de români, de istoria şi aspiraţiile lor spre libertate, independenţă şi unitate naţională. De aceea lui Michelet şi Quinet, nu odată, tinerii români li s-au adresat cu rugămintea ca prin influenţa de care ei se bucurau, prin scrierile şi mai ales prin discursurile lor să-i facă mai departe cunoscuţi pe români şi năzuinţele lor. Acest lucru îl desprindem şi dintr-o scrisoare, adresată de D. Brătianu lui Edgar Quinet în anul 1848 şi, în care, pomenind de sentimentele de admiraţie şi respect pe care compatrioţii săi le nutreau pentru maeştrii de la Collège de France, îşi manifestă încrederea în ajutorul făgăduit, cu atît mai mult,

---

3 Dan Berindei, *Revoluţia de la 1848 în Franţa şi românii aflaţi la Paris*, Bucureşti, 1945, p. 176.

4 *Paul Hazard, Jules Michelet, Edgar Quinet, Adam Michiewicz et la vie interieure de Collège de France*, în *Paris Quide* (1838-1852).

5 Boitoş Olimpiu, *Raporturile românilor cu Ledru-Rollin şi radicalii francezi în epoca revoluţiei de la 1848*, Bucureşti, 1940, p. 45.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cu cît constata că, ideile lecţiilor lor înflăcărate de patriotism „luaseră o prea mare extensiune ca să poată fi prea mult timp închise între zidurile unui templu, fie el chiar Colegiul Franţei" [6].

Animaţi adesea de dorinţa de a se face remarcaţi prin trecutul şi prin aspiraţiile pe care le nutreau în viitor, ei se mărturiseau, astfel, maestrului lor de la Collège de France, Edgar Quinet, cu prilejul anului nou 1847 : „...De cîte ori cu ochii scăldaţi în lacrimi, nu ne-am zis în disperarea noastră : «Ce ! numele României nu va răsuna nici-odată între zidurile Colegiului Franţei» ?" [7].

Dar Quinet nu a rămas niciciînd indiferent acestor năzuinţi. El arăta că poporul român, datorită „spiritului său naţional şi eroic" este deosebit de ptuernic... Cît priveşte bilanţul activităţii sale în slujba popoarelor oprimate este deosebit de semnificativ : „Cît am avut un cuvînt" — mărturisea el — „am apărat cauza popoarelor, a celor slabi, a naţionalităţilor care cer să învie" — şi mai departe — „am murit cu ele, e drept, dar sînt înmormîntat cu Italia cu Veneţia cu Polonia cu ungurii cu românii" [8].

Tot el, îi va încuraja adesea pe români, la cursurile sale, în opera de eliberare socială şi naţională pe care plănuiau a o face la întoarcerea în ţară. De peste tot răzbate tonul său sfătos şi plin de afecţiune „Voi aveţi o patrie de apărat sînteţi char obligaţi de a o face şi poate chiar cu preţul sîngelui vostru".

La fel ca şi Quinet, poate în şi mai mare măsură, Jules Michelet, mare istoric de atunci al Franţei, s-a apropiat de sincera dorinţă de a cunoaşte pe „aceşti români care au rezistat tuturor vicisitudinilor istoriei, pentru că au o puternică idee despre trecutul lor, şi îşi iubesc nenorocita lor patrie..." [9].

Unitatea poporului nostru el o desprinde adesea din „dulceaţa sufletului românesc" sau din „graiul lui plin de diminutive graţioase şi mîngîietoare". Adept al luptei poporului român pentru unitatea naţională, Michelet va vorbi, nu odată, în lecţiile sale de istorie, despre „poporul de opt milioane absolut omogen" căruia spune el, trebuie „să i se dea o patrie unică". Dar acest viitor, Michelet nu-l vedea asigurat decît prin împroprietărirea ţăranului pentru care cere „o bucată de pămînt" din care să-şi poată agonisi traiul [10].

Atît ideile cît şi aspiraţiile revoluţionare ale celor de la Collège de France şi-au găsit adesea ecou în paginile ziarului „Les Ecoles", fundat în anul 1845 ca organ de presă al Colegiului. Stima şi încrederea ce se arăta românilor face dovada cooptării lor în comitetul de redacţie al acestui ziar. La redacţia ziarului, românii cunosc curînd pe Paul Bataillard aprig susţinător al năzuinţelor lor ; cu sprijinul lui, publicîndu-se în timpul revoluţiei de la 1848, şi apoi, în vremea luptelor pentru Unire, lu-

---

6 Eugen Lovinescu, op. *cit.*, p. 136-137.
7 *Lui C. A. Rosetti — 100 de ani de la naşterea sa (1816-1916),* în *Volum omagial,* Bucureşti, 1916, p. 73.
8 Nicolae Iorga, *Comemorarea lui Edgar Quinet cu ocazia semicentenarului morţii sale,* Bucureşti, 1925, p. 30.
9 Jules Michelet, *Bible de l'humanité,* p. 454.
10 Boitoş Olimpiu, *op. cit.*, p. 26.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

crări ce serveau cauzei naţionale a Principatelor. Ziarul, tribună de idei avansate, constituia în acelaşi timp, sediul unde se pregăteau, manifestaţiile studenţeşti, de stradă. În paginile lui adesea erau înserate informaţii cu privire la situaţia internă şi externă a Principatelor iar comentariul ce se făcea evenimentelor era totdeauna în favoarea românilor.

Pentru strîngerea fondurilor necesare apariţiei acestui ziar au subscris mai toate publicaţiile progresiste franceze, după cum aflăm şi dintr-o scrisoare a lui Pilette, colaborator al acestui ziar, adresată lui D. Brătianu, la Dijon, în martie 1846 : „Ziarele au răspuns ultimei tale scrisori. Aţi fi putut citi încă de ieri în „La Reforme" sau în „Le National" că s-a deschis o listă de subscripţii ziarului „Les Ecoles" [11]. Plin de satisfacţie, acelaşi Pilette, nota mai departe, că s-au strîns peste 10.000 franci necesari apariţiei acestui ziar şi că această iniţiativă era îmbrăţişată de mai toate publicaţiile progresiste franceze.

Înflăcăraţi de ideile revoluţionare pe care le-au îmbrăţişat încă de pe băncile de la Collège de France, mulţi tineri revoluţionari români au împărtăşit idealul revoluţionar, de atunci, al Franţei, participînd uneori direct alături de proletariatul parizian la luptele de pe baricade. Printre ei, aflăm încă de la început pe N. Bălcescu, C. Negri, Vasile Mălinescu şi alţii.

După înăbuşirea revoluţiei în ţară, numeroşi revoluţionari români siliţi a lua drumul surghiunului, poposesc din nou la Paris unde toate eforturile lor vor fi de acum înainte concentrate în vederea rezolvării celei mai importante probleme a epocii, crearea unui stat naţional român, unitar.

Deşi porţile Colegiului francez s-au închis apoi în faţa admiratorilor lui Quinet şi Michelet, siliţi ei înşişi a lua drumul exilului, peste graniţele Franţei, legăturile ce i-au unit pe români de maeştri lor, nu s-au curmat. În exil, la Bruxlles, Quinet primea vizita a numeroşi revoluţionari români iar C. A. Rosetti, îl va convinge, chiar, să sprijine publicarea, în acest oraş, în anul 1862 a revistei „Republica Română".

Participarea studenţilor români la cursurile Colegiului Franţei la lecţiile de istorie ţinute de eminenţii profesori Edgar Quinet şi Jules Mitchelet, au exercitat o deosebită înrîuire asupra românilor iar mai tîrziu i-au sprijinit în aspiraţiile lor revoluţionare.

COLLEGE DE FRANCE ET LES RÉVOLUTIONNAIRES ROUMAINS DE 1848

Résumé

La France de la deuxiéme moitié du XIX-ème siècle à atirée un grand nombre de roumains, par ses idées de liberté et de l'indépendence nationale et sociale des peuples.

Ils ont participé au cours d'histoire au Collége de France, tenues par les grands historiques et professeurs francaises Jules Michelet et Edgar Quinet.

Les cours d'histoire ont imprimées au révolutionnaires roumains le courage et la croyance dans leur forces et dans leurs aspirations de liberté, de l'unité et l'independence nationale.

11 Alexandru Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu (Acte şi scrisori)*, Bucureşti, 1933-1937, p. 116.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SUCCESIUNE ŞI SERIE ÎN LOGICA ISTORIEI LA XENOPOL

de VASILE FLOREA

Personalitatea intelectuală a lui A. D. Xenopol reprezintă o sinteză echilibrată dintre istoricul profesionist şi gînditorul preocupat de fundamentele ştiinţei, adînc implicat în problematica filozofiei istoriei. Concepţia sa cu privire la structura logică a istoriei ca ştiinţă trebuie considerată ca deosebit de importantă fiindcă ea aparţine unui prestigios specialist în domeniul istoriei concrete. Ori, după cum este cunoscut, istoricii profesionişti depreciază rolul filozofiei istoriei, „deşi ea ar trebui să fie pentru orice istoric însăşi logica ştiinţei istorice [1]". Această limitare voită de orizont a dăunat istoriei însăşi, căci în momentul cînd se impune, în mod obiectiv, crearea unei teorii logice despre istorie, ca ştiinţă, aceasta nu va fi făcută de istorici, ci de filozofi, care nu întotdeauna au reuşit să formuleze raţionamente juste referitoare la procesul istoriei. De aceea, concepţia filozofică a lui Xenopol asupra logicii istoriei ni se pare extrem de semnificativă, deoarece ea cuprinde în sine o fundamentare faptică de o excepţională bogăţie, în care teoria şi practica se intrepătrund într-un ansamblu unitar, care constituie opera istorică şi filozofică a gînditorului român. Sistemul filozofic xenopolian se află la intersecţia unor puncte de vedere diferite din istoria filozofiei istoriei europene. Adoptînd o concepţie filozofică materialistă, în unele zone asociate cu o dialectică subtilă, Xenopol îşi va întemeia întreaga construcţie logică pe o distincţie univocă a fenomenelor din univers : fenomene de repetiţie şi fenomene de succesiune (vezi La théorie de l'histoire, cap. I). Pentru a preciza existenţa în sine, obiectivă a celor două grupe de fenomene, Xenopol arată că „Obiectele însăşi prezintă cele două moduri de a fi, nu spiritul introduce în ele aceste calităţi". Pare curios că, pînă în prezent, în toate lucrările istoricilor şi filozofilor marxişti de la noi, diviziunea fenomenelor în fenomene de repetiţie şi de sucesiune este apreciată drept metafizică. Obiecţia cea mai gravă care i se aduce savantului român este aceea privitoare la caracterul absolut al opoziţiei dintre fenomenele de repetiţie şi fenomenele de succesiune. Pe această linie de interpretare se înscrie şi N. Gogoneaţă, care subliniază că „Eroarea comisă de Xenopol provine de acolo că absolutizează specificul (faptele de succesiune — n.n.) şi nu se poate sesiza ceea ce este comun fenomenelor în dezvoltare. El transformă modificările care apar în cursul dezvoltării în schimbări esenţiale, omiţînd faptul că

1 Al. Tănase, *Sur la nature du fait historique*, Revue roumain l'histoire, p. 1005.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nu orice schimbare afectează esența fenomenului dat [2]". Nouă ni se pare că această obiecție nu este întemeiată. În primul rînd, Xenopol nu absolutizează opoziția reală dintre repetiție și succesiune, deoarece toate faptele din univers sînt într-un fel succesive chiar succesiunea zi-noapte ; pe de altă parte istoricul român arată că „faptele de repetiție sînt totul, din care o parte se desprinde pentru a da naștere faptelor de succesiune. Repetiția este fundalul la tot ceea ce există, succesiunea nu este decît înflorirea [3]". Atanase Joja, referindu-se la acest aspect al concepției lui Xenopol observă foarte adînc : „Trebuie să recunoaștem că felul în care Xenopol a pus, dacă nu și rezolvat, această problemă a științei nu-i lipsit de măreție" [4]. Există oare o graniță rigidă, absolută care desparte cele două domenii de fenomene într-un fel care să confere operației logice a lui Xenopol o înfățișare metafizică ? Însuși faptul că nu există, pur și simplu, un mod de a fi al repetiției fenomenelor, ca repetiție absolută, constituie un argument care confirmă interpătrunderea dialectică între cele două moduri în care se produc fenomenele. Xenopol sesizează, în spiritul celei mai actuale științe, că nici un fenomen nu se reproduce absolut identic, ceea ce vrea să spună că temporalitatea, ca condiție obiectivă de existență, se impune și fenomenelor de repetiție. O anumită particularizare se produce la orice nivel de existență a fenomenelor, particularizare care poate merge pînă la limita unde, pentru cunoașterea umană, capătă o semnificație capitală. Faptele de succesiune sînt sub un anumit raport fapte de repetiție, deoarece fundalul pe care se grefează succesiunea îl constituie, după Xenopol repetiția. Definită ca serie de diferențe esențiale, succesiunea conservă și o trăsătură generală, constantă, care își are originea în repetiție. Succesiunea Xenopoliană nu are numai semnificația absolută a discontinuității fenomenelor istorice, ci și a continuității lor. O succesiune în care faptele ar fi afirmate ca absolut discontinui nu poate forma, în spiritul operei de „La theorie de l'histoire,", un obiect de știință, fiindcă nu s-ar găsi nici o relație de determinare univocă între faptele de succesiune. Așa dar, repetiția și succesiunea sîn două fețe ale aceleiași realități, au un caracter universal, fiindcă se întîlnesc atît în domeniul fenomenelor materiale, cît și în acel al fenomenelor spirituale. Mai mult, Xenopol face un pas însemnat pentru limpezirea poziției sale față de aceste două tipuri fundamentale de fenomene, subliniind că nici un tip de relații nu trebuiește absolutizat, deoarece între ele subzistă anumite relații reciproce. Este deci absolut limpede că acestei operații logice, în care constatăm extraordinara capacitate de abstractizare și generalizare a istoricului român, îi corespunde o realitate în sine. Conform concepției lui Xenopol, domeniul faptelor de repetiție formează obiectul științelor istorice. Sub acest raport Xenopol, ocupă o poziție diferită față de alți cugetători contemporani. El nu exclude legile din sfera științelor sociale, cum ar fi sociologia, economia politică, lingvistica, psihologia, logica etc. Din acest punct de vedere, el se află

2 N. Gogoneață și Z. Ornea, A. D. Xenopol. Concepția socială și filozofică, Ed. politică, p. 154.

3 A. D. Xenopol, *La théorie de l'histoire*, 1908, p. 2.

4 Atanase Joja, *Teoria științei la Xenopol*, în Studii de logică, vol. I, Ed. Academiei, p. 463.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

într-un acord total cu filozofia ştiinţifică. În ce priveşte istoria *lato et stricto sensu,* Xenopol crede că ea nu are sarcina şi nici posibilitatea de a studia legile producerii evenimentelor, pentrucă, conform logicii faptelor de succesiune, acestea nu sînt guvernate de legi. Din acest punct de vedere, Xenopol se apropie de şcoala neokantiană a lui Windelband şi Rickert, care preconizase ideea că istoria este o ştiinţă numai a individualului. Totuşi, după cum vom vedea, apropierea aceasta este mai mult exterioară, formală, sub raportul enunţului, nu însă şi reală. De altfel, Xenopol, construieşte o serie de observaţii critice împotriva concepţiei rickertiene a istoriei, atît în ceea ce priveşte fundamentarea istoriei ca ştiinţă, cît şi a folosirii conceptului de valoare în definirea faptului istoric. În acest sens el vulnerează esenţa sistemului rickertian, arătînd că „ceea ce este totuşi destul de curios şi de neaşteptat pentru o teorie care face din noţiunea de valoare culturală elementul distinctiv şi caracteristic al istoriei, este să vedem cum campionul său cel mai puternic, d. Rickert, susţine că pot să existe valori culturale care nu se schimbă niciodată ; în acest caz istoria nu există. d. Rickert admite deci că această noţiune de valoare culturală poate să se găsească chiar în afara istoriei, în statica socială..." Noi regăsim aici (la Rickert — n.n.) confuzia şi oscilaţia gîndirii, pe care am notat-o mai sus, între cele două sensuri ale noţiunii de valoare, care înlătură orice precizie ştiinţifică acestei noţiuni. Însă, în materie de logică, adaugă cu dreptate Xenopol, prima condiţie a oricărei gîndiri este claritatea şi precizia" [5]. Istoricul român nu se declară de acord nici cu ceea ce înţelege şcoala neokantiană prin obiectul de cercetare al istoriei. El remarcă faptul că definiţia lui Windelband [6] după care „istoria este ansamblul vieţii spirituale" decurge din interpretarea greşită a semnificaţiei valorii culturale şi morale în ştiinţa istorică. Credem că concepţia lui Xenopol despre istorie, ca ştiinţă a faptelor individuale oglindite în conexiunile lor cauzale, se apropie asimptotic de definiţia corectă dată acestei ştiinţe. Totuşi această concepţie se cere clarificată prin reinterpretarea noţiunii de fapt istoric aşa cum rezultă din contextul operei lui Xenopol. După opinia noastră, Xenopol nu înţelege prin faptul de succesiune un fapt contigent, în sensul lui Henri Berr, Rickert sau Ranke. Faptul istoric este un fapt individual dar şi necesar, caracteristică datorită căreia el se înscrie într-o anumită serie istorică. Prin urmare, faptul de succesiune îşi asociază atributul esenţialităţii implicat în configuraţia individuală a fenomenului care reflectă devenirea istorică. Sub acest raport, Xenopol, depăşeşte cu mult concepţia lui Dilthey, Rickert, Windelband sau Simmel, filozofi cu renume, care şi-au consacrat opera fundamentării ştiinţei istorice. Întrucît Xenopol introduce faptul istoric în seria istorică, înseamnă că el concepe faptul istoric ca fapt esenţial prin care se manifestă tendinţele devenirii istorice. Chiar în opera sa de istorie concretă putem constata că evenimentele nu sînt tratate ca nişte fapte contigente, ci , dimpotrivă, ca fapte prin care-şi face curs necesitatea istorică sub forma individualităţii esenţiale. Revoluţia

5 A. D. Xenopol, *op. cit.,* p. 108.

6 Vezi W. Windelband. *Geschichte und naturwissenschaft,* cap. I.

7 Rickert a elaborat o amplă teorie cu privire la fundamentele logice ale istoriei în lucrarea „Die Probleme der Geschichte philosophie".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

engleză, revoluţia franceză sau revoluţiile de la 1848 nu sînt abordate ca simple fapte accidentale, ci ca evenimente istorice necesare care se înseriază şi în care determinarea cauzală, pe lîngă alte conexiuni, exprimă substanţa raţională şi sensul adînc al procesului istoric. Faptele istorice sînt produsul forţelor de dezvoltare care, acţionînd în condiţii concrete variate şi mereu variabile, particularizează procesualitatea istorică într-o multitudine de fapte, individuale esenţiale, irepetabile în curgerea infinită a timpului. Deci, un principiu general „forţele de dezvoltare", pe care noi le-am traduce cu legitatea istorică, se manifestă în planul istoriei concrete prin faptele de succesiune. În consecinţă, concepţia xenopoliană a istoriei, în care faptele individuale sînt corelate în conexiunile lor cauzale reprezintă din punct de vedere logic şi istoric un triumf al mentalităţii raţionalist-ştiinţifice. Spunem aceasta deoarece, dincolo de impreciziunile terminologiei, se evidenţiază de fapt adevăratul tablou cuprinzător al concepţiei lui Xenopol. Deşi Xenopol insistă pe întreg parcursul operei sale filozofice că istoria este o ştiinţă a individualismului, el demonstrează însă aspectul celălalt, anume că faptele istorice exprimă anumite grade de generalitate. Argumentul fundamental pe care ne sprijinim această acţiune este faptul că A. D. Xenopol introduce în istorie, ca principiu logic superior, conceptul de serie istorică. Gh. Toma adoptă o atitudine extrem de negativă faţă de conceptul de serie istorică, folosit cu atît succes de către Xenopol. Nu putem fi de acord cu critica ocolită întreprinsă de Gh. Toma [8], deoarece autorul îşi întemeiază concluziile negative, nu pe baza criticii conceptului de sine, ci a categoriilor conexe, ca „forţă evoluţionistă", „cauzalitate şi lege". Într-adevăr, noţiunea de „forţă de dezvoltare" nu este precis determinată de Xenopol, însă din contextul operei nu se poate ajunge la altă ideie decît natura lor materială. În ceea ce priveşte cauzalitatea, ea rămîne relativ incorectă doar pentru domeniul faptelor de repetiţie, adică pentru ştiinţele teoretice, însă corectă pentru domeniul de fapte de care se ocupă istoria. Referitor la lege, Xenopol face o distincţie formală între aceasta şi seria istorică. Analizînd conţinutul acestor două concepte, constatăm o mare coincidenţă sub raport logic şi funcţional. Pe de o parte, legea de cauzalitate, chiar şi în contextul terminologiei lui Xenopol, poate fi definită ca exprimînd raporturi constante de determinare de la cauză la efect între două sau mai multe fenomene. Considerăm că între cauzalitate şi legea cauzală există o legătură logică necesară, iar cauzalitatea individuală a faptului unei idei generale. Pe de altă parte, noţiunea de serie, în accepţia lui Xenopol, înserează un număr variabil de fenomene istorice în care legătura fundamentală dintre ele o formează conexiunea cauzală. Căci, aşa cum arată Reid, nu există adevăr mai general, care să fi fost recunoscut ca atare de genul uman decît principiul după care orice schimbare în natură trebuie să aibă o cauză. În succesiunea fenomenelor în timp se constată o interdependenţă reală a lor şi care duce la ideea de cauză. Ori, Xenopol, pătruns adînc de ideea cauzalităţii, face din ea axa principală a conceptului

8 Gh. Toma, *Cîteva contribuţii asupra concepţiei istorice a lui Xenopol*, în Studia Universitaties Babeş-Bolyai, séries philosophice, 1960, p. 270.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de serie istorică. Cauzalitatea are la Xenopol nu numai un înţeles pentru planul conştiinţei subiective, sub forma întemeierii logice ca raport de necesitate logică, ci şi o semnificaţie în ordinea ontică pe planul existenţial. Fiind dată această concepţie realistă asupra principiului cauzalităţii, înseamnă că şi seria istorică are o realitate în sine, în planul istoriei reale, obiectve. Mai adăugăm că seria istorică reflectă constanţa ş iregularitatea în succesiunea faptelor istorice, adică aceea ce este esenţial şi general în ordinea istorică. Coincidenţa de conţinut între lege şi serie a fost sesizată şi de marele istoric Nicolae Iorga, care nu se declară de acord cu această concepţie în ştiinţele istorice. Iar Ath. Joja, luînd în discuţie seria istorică, arată că ea este universalul concret, recunoscînd seriei istorice şi capacitatea de a dezvălui raporturi logice. „Xenopol, scrie V. Liveanu, vorbea de exemplu de marea serie a propăşirii poporului român sau de seria unirii în istoria poporului nostru, serie în care el închidea de fapt procesul formării naţiunii române şi a statului naţional român modern, proces în care se manifestau într-o formă specifică, concretă legităţile formării statelor naţionale burgheze". Prin urmare seriile istorice oglindesc în mod veridic procesul dezvoltării societăţii umane, cînd ele sînt folosite de istoric în înţelesul lor exact şi cu funcţia pe care le-o conferă însăşi opera istorică a lui Xenopol. Istoricul român construieşte ştiinţa istoriei nu pe contigent, pe întîmplător, ci pe esenţial, adică pe ceea ce exprimă drept fundamental faptul istoric individual. Infinit apropiat de spiritul ştiinţific al sec. al XX-lea şi flancat de o concepţie filozofică materialistă, Xenopol n-a putut rămîne în afara imperativului dictat de structura cunoştinţei ştiinţifice, ca cunoştinţă a universului. De aici imensul efort intelectual desfăşurat de filozoful şi istoricul român în vederea găsirii unor soluţii în sfera grandiosului său sistem care trebuia să răpundă acestei necesităţi. Seria istorică, care de fapt, reprezintă nervul logic al întregului sistem filozofic xenopolian are forţa de a conferi, sub raport teoretic, disciplinei istoriei un caracter ştiinţific. Dacă Xenopol s-a opus punctului de vedere după care istoria ar fi o ştiinţă care formulează legi — ceea ce de fapt este şi aspectul formal al întregii sale argumentaţii — se datoreşte modului nereuşit în care Compte, Lacombe, Bukle, Durekeim şi Simians au căutat să pună istoria sub domnia legilor, obţinute prin generalizarea trăsăturilor comune ale evenimentelor istorice, după metodele ştiinţelor naturii. Introducerea noţiunii de serie istorică cu funcţii antică logică, gnoseologică şi metodologică, similare cu cele ale conceptului de lege, întăreşte concepţia generală cu privire la structura logică a cunoaşterii ştiinţifice în istorie.

Pentru Xenopol, nu faptul pur are vreo importanţă, ci faptul cu semnificaţie, acel care se lasă prins în cadrul seriei istorice. Cînd „fapte indiferente sau chiar cu totul străine vin să îngreuieze sau chiar să tulbure expunerea, spre marea păgubire a cunoştinţei trecutului" [9], istoria îşi pierde caracterul său ştiinţific. Faptele istorice sînt conexate între ele pe „firul pe care se înşiră boabele faptelor succesive" iar legătura dintre ele este „sau individuală, sau generalitate limitată" [10]. Încercînd să stabilească

9 A. D. Xenopol, *Principiile fundamentale ale istoriei,* Iaşi, 1900, p. 401.
10 *Ibidem,* p. 401.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

deosebiri calitative între serie şi lege, Xenopol arată că „fiecare fapt istoric este întotdeauna, prin partea sa generală produsul unei dezvoltări anterioare. Faptul istoric final reprezintă deci seria condesată, după cum legea de repetiţie reprezintă un fapt generalizat" [11]. Cu toate eforturile depuse de istoricul român de a găsi note particulare prin care să separe noţiunea de lege de noţiunea de serie, în final aceste două concepte tind spre o relativă coincidenţă, în chiar opera sa. Bogăţia conceptului de serie în concepţia xenopoliană a istoriei rezidă şi în faptul că „nici seriile, nici faptele istorice nu sînt dispuse numai unele după altele, că şi în acest caz, cum pe bună dreptate observă Gh. Toma, Xenopol tinde să afirme un raport dialectic între general şi particular. În primul rînd, toate seriile converg în ultimă analiză spre un punct comun, fiind solidare cu tendinţa generală a evoluţiei, tendinţă care le subordonează şi le orientează într-o anumită direcţie. De aceea, deşi sînt distincte şi ireductibile una la alta (întocmai ca legile — n. n. V. F.), între diferitele serii istorice există o relaţie logică de continuitate şi unitate, al cărei mecanism este explicat şi de această lege a evoluţiei [12].

Xenopol postulează posibilitatea stabilirii faptelor necunoscute încă, cu ajutorul inferentei, operaţie logică aplicată nu numai pentru stabilirea existenţei unor asemenea fapte, dar şi a cauzalităţii lor [13]. Inferenţa, ca procedeu logic, este specifică numai cunoaşterii istorice şi este impusă de specificul faptelor de succesiune. De aceea, Xenopol considera că logica istorică nu a fost elaborată şi că îşi aşteaptă cu nerăbdare „Baconul său" Cu privire la continuitatea seriilor Xenopol observă că ele pot fi incomplete datorită stării lacunare a cunoştinţelor noastre, dar de îndată ce aceste fapte sînt eludate prin studii şi documentare, constatăm în chip plenar continuitatea lor. Xenopol însuşi afirmase sub presiunea esenţializării cunoaşterii ştiinţifice, „Faptul că seria nu se repetă este indiferent pentru organizarea ştiinţifică a disciplinelor istorice. Ceea ce este decisiv este că acest element general serveşte pentru întrunirea în fascicol a mai multe fapte singulare, deci pentru a uşura povara cunoştinţelor şi a înlesni minţii dominarea şi luarea în stăpînire a fenomenelor... Căci pentru ca să poată cîştiga cunoaşterea un caracter ştiinţific ea trebuie turnată în tiparele generale ale cunoştinţelor abstracte şi aceasta se realizează tot atît de bine cu ajutorul seriei ca şi cu cel al legii" [14]. Ca atare, ceea ce caracterizează seria istorică în sistemul lui Xenopol este că ea defineşte aproximativ, din punct de vedere epirtemologic şi antologic, noţiunea de lege.

Pentru perioada domniei lui Al. I. Cuza, Xenopol determină existenţa a treisprezece serii principale de fapte care au continuat să se dezvolte în acest timp 1) prima serie a regenerării poporului român ; 2) seria ascendentă a influenţei franceze ; 3) seria coborîtoare a influenţei greceşti ; 4) seria unirii Principatelor ; 5) seria dinastiei străine ; 6) seria emanicipării

---

11 A. D. Xenopol, *La Théorie de l'histoire*, p. 16.
12 Gh. Toma, *Xenopol despre logica istoriei* ; Ed. politică, 1971, p. 175.
13 Valeriu Bulgaru, *Xenopol şi modelarea istoriei prin teoria seriilor.* A. D. Xenopol, Studii privitoare la viaţa şi opera sa, Ed. A.R.S.R., 1972, p. 196
14 *Ibidem*, p. 198.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ţăranilor ; 7) seria funcţionarismului ; 8) seria extinderii agriculturii ; 9) seria limitării cheltuielilor statului ; 10) seria creşterii cheltuielilor particulare ; 11) seria literară ; 12) seria ştiinţifică ; 13) seria progresului străinilor în economie şi finanţe.

La aceste serii stabilite de Xenopol pentru perioada domniei lui Cuza Vodă, se mai adaugă şi alte serii izvorîte din activitatea sa politică sau de origine externă, însă care interferează puternic cu cele interne. În acest sens, Xenopol mai identifică un număr de 6 serii : 1) seria jurisdicţiei consulare ; 2) seria înălţării prestigiului ţării ; 3) seria emanicpării totale de sub influenţă grecească ; 4) seria egalităţii interne ; 5) seria loviturii de stat ; 6) seria răsturnării domnitorului, interferează cu seria dinastiei străine.

În seria Unirii se cuprinde evenimentul extern al războiului Crimeei, apoi al războiului dintre Franţa şi Austria pentru unificarea Italiei, care deşi au avut o influenţă imensă, „nu este legată prin nici o cauză de dezvoltarea poporului român". De exemplu, pentru Xenopol războiul Crimeei îşi are originea în lovitura de stat de la 2 decembrie 1852, prin care Napoleon al III-lea a înlăturat libertăţile democratice cîştigate de poporul francez în revoluţia din 1848. Pentru a canaliza nemulţumirea maselor în altă direcţie şi pentru a-şi reface prestigiul, Napoleon urmăreşte cu asiduitate un succes extern, oferit de războiul Crimeei.

Dar războiul Crimeei va implica, la tratativele de pace de la Paris şi problema rezolvării situaţiei ţărilor române, problemă ridicată de Contele Walewski. Războiul austro-franco-sîrb dus fără nici o legătură cu istoria poporului român va interfera cu seria Unirii prin aceea că Austria înfrîntă la Magenta şi Solferino, va recunoaşte dubla alegere a lui Cuza. Am dat aceste cîteva exemple pentru a ilustra cîmpul de aplicabilitate a noţiunii de serie istorică şi caracterul armonios al organizării materialului faptic în această operaţie dinamică a analizei istorice.

Iar pentru a ilustra revenirea în actualitate a noţiunii xenopoliene de serie istorică voi cita pe Vasile Bulgaru care arată că acum „...putem considera că teoria seriilor realizează o remodelare a istoriei în care cauzalitatea istorică înlănţuie faptele unele pe altele, făcînd să derive fiecare fapt subsecvent din antecedentul său. Constituind şi fundamentînd conceptul de structură al seriei de succesiune cauzală, în toate proprietăţile sale de structură şi de relaţii funcţionale, Xenopol nu a trecut la căutarea mai departe, prin care spiritul său pătrunzător ar fi putut să discerne relativismul şi probalitismul, care aveau să revoluţioneze curînd nu numai matematicile dar şi atîtea alte ştiinţe. Dar chiar şi în condiţiile în care au fost formulate în concepţialui A. D. Xenopol, seriile istorice reprezintă o schemă specifică ce poate conduce la anumite abstractizări apte să ajute la construcţia unor programe de cercetare modernă a informaţiei istorice pe baze matematice şi cibernetice. Teoria seriilor istorice, fundamentată de Xenopol pe concepţia faptelor de succesiune şi supuse legii cauzalităţii, reprezintă prin implicaţiile ei de perspectivă, o contribuţie de excepţională importanţă a gînditorului român la dezvoltarea filozofiei universale a istoriei.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SUCCESSION ET SÉRIE DANS LA EN LOGIQUE DE L'HISTOIRE Á XENOPOL

Résumé

Dans cet article l'auteur se propose de mettre en evidence le caractére scientifique et même pratique de la conception de Xenopol en ce qui concerne les deux conceptes fondamentaux de son systhéme de philosophie de l'histoire. A l'opinion de l'auteur, Xenopol a fondé la logique de l'histoire sur la division des phénomènés en phénomènés de repetitions et succession, division qui n'a rien métaphisique en soi ; au contraire, l'auteur affirme que entre ces deux grandes catègories de phénomènés il y a des liaisons dialectiques. La conception materialiste de l'auteur de la „Theorie de l'histoire a assuré une *vislon* scientifique sur l'ensamble de phénoménés historiques comme phénoménes des succession. De plus, Xenopol soutienne que l'opposition entre les deux grands groupes des phénomènes n'est pas une opposition absolue, parceque toutes les phénoménés de l'univers sont, à son avis, aussi faits de successions, même la succession jour et nuit. Mais, dans cette situation la particularisation des phénoménes n'aboutit la limitoú elles peuvent avoir une signification plus importante pour la connaissance humaine. Donc, pour Xenopol, il n'y a pas dans l'univers deux phénoménes absolues identiques.

Donné étant que le phisolophe roumain introduit le fait historique dans la série historique, on peuve concevoire le fait historique comme essentiel par lequel se manifeste les tendences du devenir historique. Par suite, la série historique, fondée sur le principe de la causalité, réflet le procesus du développement de la societé humaine. Xenopol est d'oppinion que seulément le fait qui peut être compris dans la série historique a une veritabile importance et non pas le fait pour. La richesse du concept de série réside encore dans le fait que ni les séries ni les faits historiques ne sont pas dispposés seulement les unes aprés les autres ,mais entre eux on afirem des rapports dialectiques.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ ȘI SOCIALISTĂ DIN IAȘI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

de DUMITRU D. RUSU

Leagăn al tradițiilor progresiste, izvor al multora din înfăptuirile esențiale ale poporului român, centru al unor acțiuni cu caracter revoluționar, Iașii vor fi, în privința mișcării muncitorești și socialiste, unul din principalele locuri de geneză și dezvoltare ale acestui element progresist, purtător al celor mai înalte idealuri de progres și libertate. Indiscutabil, la baza nașterii și evoluției noului, în speță a ideilor socialiste, stau tradițiile revoluționare, înaintate, idealurile de dreptate și libertate, larg vehiculate la Iași în perioada 1821—1848, în anii Unirii și apoi în condițiile prestigioasei dezvoltări culturale din a doua jumătate a secolului trecut. Alături de București, Iașii au fost, în întreaga perioadă de pînă la primul război mondial, centrul spiritual al promovării ideilor înaintate, de dreptate socială, egalitate deplină. În pofida slabei dezvoltări a forțelor de producție capitaliste la Iași, elementul muncitoresc și socialist, ideologia cea mai înaintată a epocii — socialismul științific — vor cuceri, treptat, un loc de seamă în ansamblul vieții ieșene, o dată cu deceniul al optulea din secolul trecut.

Totuși, din anii 1830—1850, în condițiile unui început de dezvoltare a economiei capitaliste, apar la Iași elementele embrionare ale clasei lucrătorilor industriali. Stabilirea evoluției numerice a clasei muncitoare la Iași, în perioada începuturilor, este dificilă. Datele statistice existente oferă informații neconcludente și contradictorii. Oricum, elementul muncitoresc din Iași, care își cîștiga existența de pe urma muncii salariate în sectorul industrial, putea număra pe la 1860, 1 500—2 000 de persoane. Dar, dintre acestea, cei aproape 300 de lucrători din întreprinderile mecanice alcătuiau, în general, o categorie socială mai omogenă, care a stat la baza formării proletariatului din orașul Iași. Totuși, la mijlocul secolului trecut și în următoarele două decenii, sîntem într-o perioadă de plină desfășurare a procesului de constituire a categoriei lucrătorilor industriali. De fapt, pînă în deceniul al optulea din secolul trecut Iașii nu depășesc perioada începuturilor mișcării muncitorești. Economicește, predomina mica producție de mărfuri și cooperația capitalistă simplă, care nu pot asigura ruperea totală a lucrătorilor de mijloacele de producție personale. În aceste condiții, proletariatul nu alcătuia încă o clasă socială omogenă, nu avea încă o conștiință de clasă, nu era organizat. Toate aceste atribute ale clasei muncitoare industriale se vor dezvolta, treptat, în rîndul lucrătorilor din Iași, în ultima treime a secolului trecut și la începutul secolului nostru.

C. 10 — CARPICA cd. 4912/1074

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

*

Progresele industriei la Iaşi, în ultimile trei decenii ale secolului al XIX-lea, deşi nu sînt spectaculare, înscriu totuşi oraşul în rîndul centrelor cu o industrie de fabrică în formare [1]. Numai în ramura alimentară — adevărat, cea mai avansată în această epocă — „au funcţionat în Iaşi, continuu sau cu intermitenţă, un număr de 11 mori, două fabrici de conserve, trei fabrici de bere, o fabrică de coniac, una de spirt, o fabrică de uleiuri vegetale şi o manufactură de tutun" [2]. Şi celelalte sectoare ale industriei — textilă, pielărie, prelucrarea lemnului, metalurgie etc. — însumează în jur de douăzeci de întreprinderi, aparţinînd industriei de fabrică. Menţionînd şi existenţa a sute de ateliere, cu cele mai diverse profiluri, putem aprecia că Iaşul se ancorase deja în economia industrială a ţării.

Corespunzător ascensiunii ramurilor industriale, se va dezvolta numericeşte şi clasa muncitoare. Deşi datele statistice cu privire la numărul muncitorilor din întreprinderile ieşene, cît şi informaţiile referitoare la condiţiile de muncă, organizarea şi lupta muncitorilor, sînt destul de sărace şi lipsite de continuitate, totuşi, vom încerca să conturăm aceste aspecte fundamentale legate de existenţa şi activitatea clasei muncitoare din Iaşi în perioada anterioară primului război mondial.

Urmărind evoluţia numerică a clasei muncitoare către sfîrşitul secolului trecut, constatăm că Iaşii se situau printre primele centre din ţară. Peste un deceniu, în 1910, cu cei aproape 6 000 de muncitori [3], Iaşii ocupau al şaselea loc în privinţa numărului de muncitori, după Ilfov, Prahova, Covurlui, Buzău şi Bacău. Este drept că la finele perioadei moderne, datorită înapoierii economice a oraşului, numărul muncitorilor din industrie, în raport cu totalul populaţiei din Iaşi, era încă destul de redus. Totuşi, proletariatul era deja o pătură socială a cărei prezenţă în viaţa oraşului era pe deplin simţită.

Condiţiile de muncă erau aceleaşi ca pe întreg teritoriul ţării. Lipsa unei reglementări cuprinzătoare a raporturilor de muncă dintre stăpîni

---

1 Pentru detalii a se vedea Gh. Platon şi V. Russu, *Materiale privind industria oraşului Iaşi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea*, în *Analele Univ. „Al. I. Cuza" din Iaşi, „Istorie"*, fasc. 2/1969, p. 177—215.

2 *Ibidem*, p. 197.

3 Către 1890, elementul muncitoresc din Iaşi putea întrece 5.000 de persoane. La începutul secolului al XX-lea, în cele 24 de fabrici din Iaşi erau 4.370 de muncitori, la care trebuie să mai adăugăm şi pe cei 2.732 de meseriaşi. După Bucureşti, Iaşul avea atunci cel mai mare număr de muncitori. In 1908, în judeţul Iaşi erau 6.622 de muncitori, din care peste 5.000 aparţineau oraşului. „Anuarul statistic" din 1912 consemnează, în schimb, pentru anul 1902, un total de 2.925 de lucrători în industria mare, căile ferate şi cartierele din judeţul Iaşi. Adăugînd acestora şi muncitorii din mica industrie, ajungem la peste 6.000. Cu siguranţă că din cei aproape 80.000 de locuitori ai Iaşului ,elementul muncitoresc însuma o cifră ceva mai ridicată decît cea dată de statistici. (Pentru unele date statistice a se vedea : *Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare din România pînă la primul război mondial*, Ed. Politică, Bucureşti, 1969, p. 216 ; M. Gh. Bujor, *O statistică*, în „România muncitoare", 17 iulie, 1905, p. 1 ; *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. II, partea I, p. VII ; Arh. St. Iaşi, fond Primăria Iaşi, dosar nr. 8/1909, f. 132—151 ; *Anuarul statistic a României*, Bucureşti, 1912, p. 384).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și lucrători va genera cele mai mari abuzuri și nedreptăți. Durata mare a zilei de muncă, condițiile grele din întreprinderi, insuficiența salariului, amenzile abuzive aplicate muncitorilor, folosirea intensă a muncii femeilor și copiilor, sînt cîteva din aspectele comune ale asupririi clasei muncitoare. Adăugînd, la acestea, condițiile tehnico-sanitare precare, lipsa de protecție a muncii, lipsa de îngrijire medicală, avem o imagine, fie ea și generală, asupra greutăților pe care le înfrunta muncitorimea ieșeană în acei ani. Datele asupra situației lucrătorilor din fabricile existente, tipografii, brutării, atelierele meșteșugărești sînt edificatoare în privința condițiilor grele de muncă și trai ale maselor lucrătoare [4]. Muncitorii din întreprinderile mari lucrau în condiții deosebit de grele, în spații necorespunzătoare, lipsiți uneori de cele mai elementare măsuri de protecție. Pe lîngă munca istovitoare din fabrică, subalimentarea cronică, condițiile necorespunzătoare de locuit, agravau existența acestei clase.

Pe măsura dezvoltării marii industrii, a creșterii numerice a proletariatului industrial și a înrăutățirii situației sale, se vor face progrese remarcabile și în domeniile organizării și luptei. Deși nu posedăm date certe asupra începuturilor organizării muncitorilor la Iași, totuși, după 1860, nu au putut lipsi de aici casele de ajutor reciproc, casele de prevedere, asociațiile de întrajutorare, casele frățești etc. Sîntem în faza în care prevederile programatice ale organizațiilor muncitorești se limitau la întrajutorarea și apărarea intereselor materiale ale muncitorilor, în limitele permise de patroni care, de obicei, intrau în aceste asociații.

După 1870, asociațiile de ajutor reciproc evoluează către forme mai închegate, urmărind scopuri mai apropiate de interesele muncitorilor. Constituirea în anul 1872 a „Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România" — prima organizație pe scară națională a proletariatului român — va fi urmată de crearea unei societăți similare la Iași [5]. În seara zilei de 24 ianuarie 1873, în urma unei întruniri a lucrătorilor din Iași, „profesioniști și industriali și alți lucrători de diferite categorii", ținută într-o sală din Universitate, s-a constituit o „Asociațiune de lucrători români" [6]. Scopul acestei societăți era „îmbunătățirea stării morale și materiale a lucrătorilor români ; stabilirea amiciei și bunei înțelegeri între patroni și lucrători, modul și conduita de adoptat spre a face față concuerenței industriale a lucrătorilor străini (...) ; ajutarea acelor lucrători sau a femeilor lor, cărora, lucrînd, li s-ar întîmpla vreo nenorocire, cum și în caz de bătrînețe, neputință adevărată sau moarte ; în fine, încurajarea celor de

4 Pentru date asupra situației muncitorilor din Iași în a doua jumătate a secolului trecut și la începutul secolului nostru a se vedea : *Documente privind Istoria României, Războiul pentru independență*, vol. I, partea I, *Ed. Acad. R.P.R.*, 1954, p. 685—686 ; *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I, p. 448 ; *Ibidem*, vol. II, partea I, p. 2 ; „Solidaritatea", București, 11 decembrie 1905, p. 1 ; „Lumea nouă", 30 aprilie 1896 (articolul „Lucrătorul brutar") ; *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1893—1900*, p. 82—83 ; Arh. St. Iași, Fond Primăria Iași, dosar nr. 123/1893, f. 18 ; 418/1902, f. 2—14 ; nr. 38/1904, f. 10-12 ; nr. 408/1906, f. 1—2.

5 Inființarea asociației lucrătorilor din Iași, în 1873, este apreciată ca „o consecință a celei din București" *(Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821—1878)*, Ed. Politică, București, 1971, p. 670).

6 *Ibidem*, p. 667—670.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bună conduită" [7]. Cei 70 de membri fondatori au ales un comitet de 9 persoane „din toate profesiunile". În concluzie, ziarul „Românul" care insera acest anunț, aprecia că „această inițiativă (...) merită toată atenția lucrătorilor, industrialilor și profesioniștilor, cari trebuie să se grăbească pentru a se înscrie în noua societate" [8]. Alte date privitoare la această organizație nu mai avem. Oricum, prin programul anunțat se înscrie printre principalele organizații din această epocă, din întreaga țară.

Progrese mai însemnate pe linia organizării muncitorilor ieșeni se vor înregistra după 1880, o dată cu radicalizarea mișcării socialiste, mișcare aflată în plină dezvoltare începînd cu deceniul al optulea din secolul al XIX-lea.

*

Paralel cu începutul mișcării muncitorești și într-o măsură mai însemnată, se va afirma puternic în Iași, mișcarea socialistă. Centru al ideilor revoluționare, din perioada regulamentară, punct principal de propagare a ideologiei revoluției de la 1848 și a idealurilor din anii înfăptuirii Unirii, remarcabil centru al fundamentării culturii naționale, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Iașii vor recepta timpuriu și ideile socialiste, inițial în faza premarxistă și apoi doctrina socialismului științific. Orașul Iași se înscrie printre cele mai de seamă centre ale dezvoltării și răspîndirii socialismului în România modernă. Aici s-au organizat cele dintîi cercuri socialiste, apar primele publicații socialiste și tot de Iași este legată activitatea unor militanți de seamă și elaborarea primelor programe ale socialiștilor din România [9].

Iașul nu a fost străin de ideile socialismului utopic. Activitatea teoretică și practică a unor gînditori înaintați ca Mihail Kogălniceanu, C. Negri, Al. I. Cuza, militanți pentru progresul social, dezrobirea țării de sub jugul feudal, pentru instaurarea unui regim de dreptate socială, se poate înscrie pe linia incipientă a unui curent înnoitor de nuanță socialist-utopică. Mai mult, revoluția de la 1848 și Unirea au dat un orizont larg forțelor înaintate românești. Pleiada de revoluționari democrați de la 1848 a creat climatul favorabil, terenul prielnic, intrării ulterioare pe făgașul ideilor socialiste a unei serii de intelectuali și alți oameni înaintați.

Începînd cu deceniul al șaptelea, oameni de cultură, intelectuali din Iași, în mare parte tineri, dornici să realizeze progresul țării și îmbunătățirea stării poporului, au acționat în vederea înfăptuirii, pe un plan nou, a idealurilor democratice pașoptiste. Aceștia au preluat din programele generației de la 1848 esența prevederilor democratice și le-au adaptat noilor realități, dezvoltîndu-le, în ultimă instanță, conform cerințelor și năzuințelor clasei muncitoare [10].

---

7 *Ibidem*, p. 669—670.

8 *Ibidem*, p. 670.

9 Pentru unele date generale a se vedea și: Victor Vișinescu, *Solia Nădejde*, Ed. Politică, București, 1972, p. 25—88.

10 Referitor la modul în care socialiștii au preluat ideile revoluționare de la 1848 a se vedea: *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I, p. 54-56; Elena Georgescu, *Tezaur din veacul trecut*, București, 1971, p. 22—39.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Acest fenomen avea loc în condițiile cînd Iașul se situase deja în fruntea vieții spirituale a țării, participînd intens și la schimbul de valori internaționale, receptînd tot ceea ce s-a dovedit a fi înaintat. Încă din deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea, Iașul era unul din principalele puncte de tranzit pentru literatura socialistă ilegală care se transporta în Rusia. După 1872, -sa organizat aici chiar un depozit de literatură revoluționară unde se adunau „sute de chilograme de cărți tipărite la Londra și Geneva", urmînd să fie trecute peste Prut. Tot la Iași au găsit teren prielnic pentru desfășurarea activității revoluționare emigranți ruși, bulgari, polonezi care, cu timpul, s-au încadrat în mișcarea socialistă din țara noastră. De asemenea, cele două momente europene de mare însemnătate pentru întreaga omenire — crearea Internaționalei I și Comuna din Paris — au găsit un profund ecou și în rîndul intelectualilor ieșeni. Filozoful Vasile Conta, mai tîrziu profesor la Universitatea din Iași, a făcut parte dintr-o secție a Internaționalei I. Lucrările lui Marx și Engels începuseră să fie cunoscute în rîndul intelectualilor cu vederi democratice.

La Iași au activat în deceniile opt și nouă ale secolului trecut, figuri proeminente ale mișcării socialiste din țara noastră ca : Nicolae Codreanu, Dr. Russel, C. Dobrogeanu-Gherea, Eugen Lupu, frații Ion și Gh. Nădejde, Constantin Mille și alții.

În acest complex de factori au luat naștere la Iași primele organizații socialiste din România. Nu întîmplător, procesul de afirmare și organizare a socialiștilor la Iași a găsit climatul favorabil în mediul universitar. Prin natura preocupărilor, tineretul studios și profesorii progresiști din Universitatea ieșeană au venit, de timpuriu, în contact cu ideile socialiste. De aici au plecat și inițiativele pentru găsirea unui cadru organizatoric adecvat afirmării și răspîndirii noii ideologii. După două încercări eșuate — din 1863 și 1870 — de a înființa o asociație studențească, la 5 martie 1875 un grup de studenți, cunoscuți prin orientarea lor socialistă, au constituit „Clubul studenților Universității din Iași", organizație dominată de ideologia socialistă premarxistă, urmărind unele obiective cu caracter general —democratic. Comitetul clubului era format din M. Mihalcea — președinte, Eugen Lupu — secretar, Gh. Gheorghiu — casier și C. C. Văleanu — bibliotecar [11]. Scopul principal al clubului, prevăzut în statut, era „stabilirea comunității de principii" și pe baza acestei comunități se avea în vedere realizarea „unirii cît mai strînse între studenți". Se preconiza și „sprijinul reciproc" prin intermediul „prelecțiunilor" și discuțiilor asupra problemelor științifice, conferințe publice, producții muzicale, reprezentanții teatrale etc. „Cînd fondurile clubului ar permite vor fi ajutați studenții lipsiți de mijloace" [12].

În cadrul activității desfășurate, membrii Clubului au ținut o serie de conferințe cu caracter științific, au adunat fonduri pentru sprijinirea războiului de independență. Cu timpul, din acest club cu orientare general

11 D. Berlescu, *Universitatea din Iași de la 1860 pînă la 1918*, în *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași 1860—1960*, vol. I, București, 1960, p. 202—205 ; Ion Popescu-Puțuri, Titu Georgescu, *Purtători de flamuri revoluționare*, Ed. Științifică, București, 1971, p. 48.

12 D. Berlescu, *op. cit., loc cit.*, p. 204.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

democratică, se desprinde grupul de studenţi situaţi pe poziţia cercurilor socialiste constituite în această perioadă. De fapt, au existat strînse legături între unii din membrii clubului şi cercul socialist ilegal, constituit la Iaşi, în vara aceluiaşi an.

Începuturile şi activitatea acestui cerc este strîns legată de numele unor militanţi de seamă pe tărîmul mişcării socialiste : Eugen Lupu, Nicolae Codreanu, Constantin Dobrogeanu-Gherea ş.a. Scopul cercului era — în primul rînd — de a crea şi asigura educarea cadrelor revoluţionare socialiste, de a desfăşura o activitate propagandistică de răspîndire a ideilor democratice, de familiarizare a unui număr tot mai mare de adepţi cu noţiunile materialiste, socialiste.

Compoziţia socială a acestor cercuri era eterogenă. De aceea, ele nu au fost ferite de influenţa ideologiei burgheze asupra gîndirii unor participanţi. Totuşi, predominau ideile înaintate ale epocii. Încercînd să conturăm nivelul ideologic al socialiştilor ieşeni, constatăm că, în deceniul al optălea din secolul trecut, se situau pe poziţii premarxiste, avînd însă şi preocupări pentru teoriile socialismului ştiinţific. Cercul socialist din Iaşi era dominat, la început, de concepţii lasalleamiste, prudhoniste, narodniciste. Paralel însă, ideile socialismului ştiinţific îşi creau drum mai intens şi mai sigur. Începînd să studieze operele lui Marx şi Engels, membrii acestui cerc au înţeles importanţa lor pentru dezvoltarea gîndirii socialiste şi au depus eforturi susţinute pentru a le face cunoscute maselor muncitoare [13]. Concepţiile socialiştilor ieşeni din această perioadă le găsim exprimate într-o serie de articole, broşuri, conferinţe etc. Pronunţîndu-se pentru apărarea intereselor maselor populare, socialiştii au demascat exploatarea, au dezvăluit arbitrariul vieţii social-politice. Ei şi-au îndreptat atenţia spre ţărănime, socotind-o, uneori, forţa socială de bază a mişcării revoluţionare. De asemenea, încă de pe acum, socialiştii ieşeni promovau ideea revoluţiei drept calea pe care poporul nostru poate şi trebuie să meargă la realizarea revendicărilor sale. Ei afirmau, totodată, ţelul ştiinţei şi culturii în lupta poporului pentru eliberare. Militînd pentru un program general democrat, primii socialişti aveau ca ideal lupta împotriva rămăşiţelor feudale, cucerirea libertăţilor democratice, desăvîrşirea unităţii naţionale.

Totuşi, ideile călăuzitoare în activitatea socialiştilor din deceniul al optălea nu depăşeau, cu mult, ideile revoluţionar-democratice şi socialist-utopice. În acele condiţii, socialiştii nu au putut merge pînă la înţelegerea legilor obiective ale dezvoltării societăţii, a rolului hotărîtor al proletariatului. Dar, elementele de critică a societăţii au contribuit la pregătirea condiţiilor favorabile pentru răspîndirea maxismului, la apropierea socialiştilor de mişcarea muncitorească.

În condiţiile istorice concrete ale României din anii 1870—1880, activitatea cercurilor revoluţionare de la Iaşi a avut o deosebită însemnătate. Înălţînd steagul ideilor înaintate, revoluţionare, au pregătit terenul pentru pătrunderea ideilor socialismului ştiinţific. De fapt, după 1877—1878,

13 Vezi şi Georgeta Tudoran, *Aportul socialiştilor ieşeni la răspîndirea marxismului în România*, în *Cercetări istorice*, Iaşi, 1970, p. 219—229.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

între socialiștii ieșeni va avea o largă răspîndire „Capitalul" lui Marx. Iașii rămîn pînă după 1880 principalul nucleu al mișcării socialiste de la noi, centru de propagare a ideologiei socialiste prin conferințe, presă și diverse publicații, loc de geneză pentru primele programe socialiste de la noi.

Un rol important în procesul de clarificare politică a cercurilor socialiste l-a avut prima conferință a cercurilor socialiste care s-a ținut la Iași, în octombrie 1879. Printre participanți sînt menționați Zamfir Arbore, Dr. Russel, Th. Speranția, Ioan și Gh. Nădejde ș.a. Discuțiile purtate cu acest prilej s-au încheiat cu hotărîrea ca activitatea socialiștilor să se îndrepte către problemele pe care le ridica societatea românească. Conferința a arătat că mișcarea socialistă se orienta spre clasa muncitoare cît și spre celelalte categorii exploatate. Consfătuirea a dat un impuls favorabil evoluției activității cercurilor socialiste. În conferință va triumfa ideea necesității organizării activității socialiste pe baza unui program propriu.

După această fază de căutări, în anii 1879—1881 se va trece la alcătuirea programelor socialiste propriu-zise, cuprinse în publicațiile vremii, în presă, mai ales.

În acțiunea de luminare a clasei muncitoare, în îndrumarea spre organizare, în formularea și difuzarea revendicărilor sale programatice, un rol important l-a avut presa muncitorească și socialistă din această perioadă. După „Socialistul" (București, 1877), al doilea ziar socialist din țară, „Besarabia", apare la Iași, în septembrie 1879, la inițiativa Dr. Russel [14]. Din tematica ziarului reiese că atenția redacției a fost îndreptată către aceleași probleme general-democratice care au preocupat și redacția „Socialistului" din București. În gazeta ieșeană aceste idei sînt tratate mai cuprinzător și mai adînc. În ultimele numere, gazeta „Besarabia" prezenta statul burghez ca pe un instrument de dominație a minorității, arăta necesitatea trecerii în proprietate colectivă a pămîntului și a instrumentelor mari de muncă. Orientarea ziarului către marxism aduce suprimarea acestuia în decembrie 1879 [15].

La sfîrșitul anului 1879, socialiștii au înființat la Iași o tipografie proprie, cu ajutorul căreia au publicat, în anul 1880, mai multe broșuri și foi volante. Una din cele mai importante tipărituri a fost lucrarea dr. Russel, intitulată *Un studiu psihiatric, urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase*, apărută în martie 1880. Aici, s-a încercat a se expune principiile teoretice ale socialismului, schițîndu-se, totodată, direcțiile programatice ale cercurilor socialiste din România, așa cum erau înțelese de socialiștii din Iași. Partea a doua a lucrării cuprindea, după cum se preciza și în titlu, „cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase", adică a ideilor socialiste. Aici se făcea o sinteză asupra esenței socialismului așa cum fusese înțeles de către Cercul socialiștilor din Iași. Ideea fundamentală, „eliberarea clasei muncitoare trebuie să fie opera ei însăși", o întîl-

14 *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I, Ed. Politică, București, 1964, p. 44—50.
15 *Ibidem*, p. 50.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nim exprimată clar în lucrare. În lumina concepției materialismului istoric, socialismul este apreciat ca rezultat al evoluției societății, fiind sesizată și ideea celor două faze ale dezvoltării societății socialiste.

La sfîrșitul studiului era adăugat un program al tinerei mișcări socialiste. Programul încerca să prezinte soluții atît pentru problemele economice, sociale, administrative, cuprindea și unele prevederi pentru muncitori, dar cu limitele firești, dependente și de nivelul dezvoltării socialismului la Iași și a orașului în general. Cu toate că principiile programatice, cuprinse aici, depășeau cadrul mișcării revoluționar-democrate, pășeau pe pozițiile socialismului științific, în formularea lor se manifestă încă influențe lassalleene, narodnice, utopice [16].

Apariția și răspîndirea programului a avut o importanță deosebită. Aici erau exprimate cele mai înaintate idei din România de atunci, demonstrînd că și la noi există teren de dezvoltare a mișcării socialiste. Programul socialist de la Iași era o reflectare a procesului incipient, dar sigur, de apropiere a mișcării socialiste din România de socialismul științific marxist. Combătînd tendințele acelor socialiști care limitau propagarea ideilor socialiste numai în rîndurile tineretului intelectual, s-a mers către o apropiere mai mare de muncitorii din industrie. Această apropiere va duce la grăbirea procesului de transformare a clasei muncitoare din clasă în sine în clasă pentru sine.

Către sfîrșitul deceniului al optălea din secolul trecut a luat o deosebită amploare activitatea propagandistică a cercului din Iași, ale cărui rînduri vor crește continuu. Clubul studenților a trecut la ținerea referatelor publice, care ridicau mai ales probleme sociale. Se supunea unei analize critice starea mizeră în care se găseau masele producătoare din România. Alături de chestiunile sociale, socialiștii din Iași acordau atenție deosebită problemelor științei, religiei și educării în spiritul patriotismului. Prin răspîndirea acestor idei, socialiștii au dat o puternică lovitură idealismului, misticismului, obscurantismului.

În această perioadă, la Iași, dr. Russel, C. Mille și alții, țineau în zilele de duminică, în fața muncitorilor, conferințe educative cu caracter socialist [17]. Totodată, cercul socialist a ajutat pe muncitorii ieșeni în organizarea lor în asociații muncitorești, avînd la bază principiul luptei de clasă. Depășind stadiul asociațiilor de ajutor reciproc în care intrau și patronii, muncitorii au trecut la înființarea unor asociații profesionale, bazate pe principiul luptei de clasă. Aici, intrau numai muncitorii, indiferent de naționalitate. Astfel, cu ajutorul socialiștilor, se va înființa prin 1880 asociația profesională a lucrătorilor brutari, apoi a lucrătorilor caretași, lăcătuși, rotari, fierari și, în 1881, cizmari. Din cele două statute existente, „Statutul societății lucrătorilor caretași și lemnari" și „Statutul societății lucrătorilor ciubotari", identice în conținut [18], putem aprecia scopul acestor organizații. Plecînd de la faptul că „starea economică a lucrătorilor

16 Elena Georgescu, *op. cit.*, p. 69—73.
17 C. Mille, *Dinu Millian*, în *Scrieri alese*, Ed. pt. lit., București, 1961.
18 *Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență*, vol. I, partea I, *Ed. Acad. R.P.R.*, București, p. 685—689.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ciubotari din Iaşi astăzi e foarte tristă în comparaţie cu starea lucrătorilor de aceeaşi meserie din străinătate" şi „că lucrătorii pot îmbunătăţi starea lor materială (...) numai prin unitate şi propriile lor forţe" se preconiza construirea societăţii care să aibă „de scop imediat îmbunătăţirea stării economice, intelectuale şi morale a membrilor ei precum şi a tuturor lucrătorilor în această meserie". Mai precis, societatea îşi propunea să lupte pentru mărirea salariilor, reducerea duratei zilei de muncă, ajutor mutual în caz de boală. Membri ai „societăţii" puteau fi numai muncitori. Organul suprem de conducere era adunarea generală, convocată săptămînal. Pentru îndeplinirea hotărîrilor adunării generale şi realizarea treburilor curente se alegea un comitet pe timp de un an [19].

În iulie 1880, lucrătorii tipografi din Iaşi au înfiinţat societatea „Unirea" După publicarea dezbaterilor şi hotărîrilor congresului internaţional al muncitorilor tipografi de la Bruxelles, muncitorii din tipografiile ieşene au ţinut o adunare, la 1 februarie 1881, sub semnul solidarităţii „dintre lucrătorii tipografi din ambele continente". Această acţiune a influenţat pe lucrătorii din Iaşi, tipografii înscriindu-se „cu toţii" în societatea „Unirea" [20]. În ianuarie 1881, muncitorii ieşeni din atelierele de cizmărie şi-au creat o organizaţie proprie. În prealabil, un comitet al muncitorilor cizmari a dus o largă agitaţie printre toţi muncitorii atelierelor de cizmărie. Comitetul a lansat un apel prin care convoca pentru 18 ianuarie o adunare generală a muncitorilor ciubotari din Iaşi, în cadrul căreia urma să fie aprobat proiectul de statut al societăţii [21].

După statute, se constată că aceste organizaţii muncitoreşti, cu caracter profesional, depăşeau, prin compoziţia şi scopul lor, organizaţiile de întrajutorare, specifice începuturilor unirii maselor muncitoare. Asociaţiile muncitorilor din Iaşi, întemeiate în jurul anilor 1880, au demonstrat muncitorilor necesitatea unirii în organizaţii proprii de clasă şi au contribuit la formarea conştiinţei de clasă a acestora, reflectînd începutul maturizării muncitorimii, organizată separat de patroni şi împotriva acestora.

Procesul constiuirii de „societăţi" şi „asociaţii" muncitoreşti va continua în toată perioada care face obiectul atenţiei noastre. Către finele secolului al XIX-lea, erau, în Iaşi, peste 60 de societăţi, cuprinzînd cele mai diferite categorii de lucrători, meseriaşi, funcţionari [22].

Intensificarea propagandei socialiste, însoţită de orientarea socialiştilor spre organizaţiile muncitoreşti, a sporit îngrijorarea autorităţilor. După înfrîngerea grevei studenţilor socialişti din Iaşi din 1880 [23], folosind

---

19 *Ibidem.*

20 *Presa muncitorească şi socialistă din România,* vol. I, partea I, p. 83.

21 *Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independenţă,* vol. I, partea I, *Ed. Acad. R.P.R.,* Bucureşti, 1954, p. 689.

22 N. A. Bogdan, *Oraşul Iaşi,* ediţia a II-a, Bucureşti, 1914, p. 442—444.

23 In toamna anului 1880, studenţii Universităţii din Iaşi fac grevă împotriva rectorului Petre Suciu, profesor de drept roman, care prin comportarea brutală şi jignitoare leza demnitatea tineretului universitar. Organizată şi condusă de Clubul studenţilor din Universitate, greva a durat mai bine de o săptămînă, soldîndu-se cu înlocuirea rectorului *(Tineretul comunist în acţiune, Ed. Ştiinţifică,* Bucureşti, 1972, p. 54).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

acțiunile socialiștilor ieșeni pentru cinstirea celei de a zecea aniversări a Comunei din Paris, autoritățile vor lua măsuri represive împotriva intensificării acțiunilor socialiștilor. Cu toată persecuția dezlănțuită de guvernul liberal, cercul socialist din Iași, în care activau numeroși studenți și profesori de la Universitate, se pregătea să sărbătorească istoricul eveniment din primăvara lui 1871 [24]. Aniversarea urma să fie marcată printr-un banchet, la care dr. Russel, Const. Mille și Ion Nădejde urmau să evoce, în discursurile lor, impresionantele fapte de eroism ale comunarzilor. De asemenea, se prevăzuse declamarea unor poezii revoluționare, se pregătiseră coruri cu cîntece revoluționare.

Urmărind să împiedice sărbătorirea, prefectul interzice banchetul în sala „Chateau aux fleurs". Hotărîrea organizatorilor de a găsi totuși un alt local determină intervenția poliției care înconjură casa dr. Russel, unde se făceau pregătirile și arestează pe cei prezenți acolo. Pe baza legii „asupra străinilor", abia votată, au fost expulzați o serie de fruntași socialiști, printre care și dr. Russel. Totodată, autoritățile au interzis activitatea organizațiilor socialiste, sînt eliminați din Universitate studenții Const. Mille și Al. Bădărău, iar profesorii Ion și Gheorghe Nădejde au fost judecați, în iunie 1881, de un juriu universitar [25].

Represiunea exercitată de guvern împotriva socialiștilor, aplicarea legii expulzărilor, nu au putut stăvili dezvoltarea mișcării socialiste, acțiunile de solidaritate internațională a muncitorilor și, în genere, răspîndirea și radicalizarea ideologiei socialiste. Numai la cîteva luni după actele de represiune din martie, la 1 iulie 1881, apare, la Iași, primul număr al revistei „Contemporanul", editat de cercul socialist din localitate, tribună de răspîndire a ideilor științifice și, în parte, a concepției marxiste în întreaga țară.

Prin activitatea publicistică de la „Contemporanul", amplificată și adîncită în „Revista socială" — apărută tot la Iași începînd cu aprilie 1884 —, prin elaborarea unor studii originale ale socialiștilor ieșeni, prin traducerile și prelucrările din operele fundamentale ale întemeietorilor socialismului științific, Iașul va aduce o contribuție de prim ordin la răspîndirea marxismului în țara noastră, la formarea conștiinței de clasă și la maturizarea politică a proletariatului. Activitatea din jurul acestor reviste — la care adăugăm „Emanciparea" și „Drepturile omului", apărute la București — a marcat etapa trecerii evidente a cercurilor socialiste pe pozițiile teoretice ale marxismului. Edificator, în această privință, este și programul socialist din 1886, expus în cunoscutul studiu al lui C. Dobrogeanu-Gherea, „Ce vor socialiștii români", publicat în „Revista socială", nr. 8—11 din 1885—1886 [26].

---

24 Pentru detalii a se vedea: Aurel Loghin, *Aniversarea la Iași, în 1881, a Comunei din Paris*, în *Analele șt. ale Univ. „Al. I. Cuza", „Istorie"*, tom XI, 1965, p. 117—124; *Tineretul comunist în acțiune*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 54—56.

25 *Ibidem*, p. 121—122; *Procesul fraților Nădejde înaintea juriului universitar*, Iași, 1881, 23 p.; *Sentința comisiei judiciare a Universității din Iași în procesul fraților Nădejde*, Iași, 1881, 35 p.; I. C. Atanasiu, *Mișcarea socialistă 1881—1900*, *Ed. „Adevărul"*, București, 1932, p. 18—30.

26 *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I, p. 299—363.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Prima parte a studiului este consacrată unei expuneri generale a ideologiei socialismului științific european, iar partea a doua se referă la socialismul din România, căruia i se dovedește existența și legitimitatea. La sfîrșitul studiului este formulat programul practic care poate sluji, concludea Gherea, „de steag în jurul căruia să se adune toate elementele bune din clasele culte cît și poporul muncitor“ [27]. Cele 18 puncte programatice — cîte 9 pentru „partea politică“ și „partea economică“, avea un caracter minimal. „Cererile dintr-însul — spunea Gherea în încheiere — sînt menite a îmbunătăți starea actuală a claselor muncitoare și de a apropia realizarea idealului socialist“ [28].

Acest program a avut un rol însemnat în consolidarea organizatorică a mișcării socialiste și în atragerea muncitorilor înaintați în mișcare. La scurtă vreme după publicarea lui, programul din 1886 a servit drept platformă de revendicări asociațiilor și cercurilor muncitorești.

Răspîndirea marxismului în rîndurile muncitorilor a dus la ridicarea conștiinței de clasă și la intensificarea acțiunilor pentru crearea organizațiilor profesionale muncitorești bazate pe principiul luptei de clasă. În noile organizații profesionale, create în deceniul al nouălea, patronii nu au mai fost admiși. În 1887 s-au constituit la Iași societatea „Albina“ a muncitorilor tipografi și o serie de bresle muncitorești [29]. Societatea „Albina“ era de fapt clădită pe osatura societății „Unirea“, care funcționase doar timp de doi ani (1880—1882). Prin statutele din 1887 aceste bresle declarau „că rup cu toate partidele stăpînitorilor de la conservatori pînă la radicali și fac parte din partida muncitorilor sau partidul socialist“ [30].

Formă superioară a asociațiilor profesionale, cercurile muncitorești au luat ființă în toamna anului 1887 la București și apoi la Iași. Sîntem deja în fața primei organizații a muncitorimii ieșene, cu un pronunțat caracter politic, care avea drept scop principal alcătuirea unui partid al clasei muncitoare. Intrarea unor fruntași socialiști în cercul muncitorilor — organizat, de fapt, de membrii Cercului socialist din Iași — asigura orientarea sa ideologică, contribuind, totodată, la realizarea unității dintre mișcarea muncitorească și socialismul științific.

Aotivitatea noii organizații a muncitorilor din Iași s-a orientat către strîngerea unității muncitorești, intensificarea luptei împotriva nedreptăților, pentru sprijinirea acțiuinlor muncitorești din întreaga țară.

Cercul muncitorilor din Iași va edita, începînd cu 1 noiembrie 1887, gazeta „Muncitorul“, cu subtîtlu semnificativ, „Organ al partidei muncitorilor“ [31]. Din articolul introductiv „Programul nostru“, reiese orientarea gazetei către lupta pentru organizarea proletariatului și țărănimii, pentru apărarea intereselor maselor exploatate, pentru demascarea claselor

---

27 *Ibidem*, p. 357.

28 *Ibidem*, p. 357. Pentru caracterizarea programului a se vedea și ideile din „Introducere“ (*Ibidem*, p. 302).

29 În 1887 se va mai constitui la Iași o „breaslă“ a muncitorilor de pămînt și „breasla“ teslarilor.

30 „Munca“, II, nr. 35, 20 octombrie 1891.

31 *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I, p. 492—500.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

exploatatoare, pentru propagarea principiilor luptei de clasă şi ale internaţionalismului proletar [32].

Gazeta „Muncitorul", reflectînd năzuinţa muncitorilor de a-şi avea propriul lor partid, a fost una din cele mai de seamă publicaţii muncitoreşti din vremea sa. „Gazeta milita pentru organizarea muncitorilor într-un partid politic al lor, pentru organizarea profesională a muncitorilor, pentru dezvoltarea conştiinţei de clasă a proletariatului, pentru dezvoltarea spiritului de solidaritate proletară, pentru apărarea intereselor maselor exploatate şi asuprite de la oraşe şi sate, pentru demascarea claselor exploatatoare şi a aparatului de stat burghezo-moşieresc" [33].

Socialiştii din România şi, în special, cei din Iaşi, au acordat o atenţie deosebită răspîndirii ideilor socialiste printre ţărani. Cercul muncitorilor din Iaşi, cuprinzînd mulţi intelectuali, condus de Ion Nădejde şi Vasile Morţun, îşi îndrepta mare parte din activitate spre sate.

Problema agrară şi situaţia ţăranilor figurau ca teme majore în activitatea propagandistică şi agitatorică pe care o desfăşurau membrii cercului din Iaşi. Totuşi, mobilul orientării grupării socialiste din Iaşi către ţărănime era determinat, în bună parte, de considerente electorale.

Campania electorală din iarna anilor 1887—1888 a oferit Cercului din Iaşi prilejul de a desfăşura o largă propagandă printre ţărani. Întrunirile organizate la sate urmăreau să lămurească pe ţărani asupra necesităţii organizării lor într-un partid politic „muncitoresc", care să-şi aleagă deputaţi proprii, aceştia urmînd să lupte pentru uşurarea condiţiilor de viaţă ale ţărănimii. Petiţiile formulate cu prilejul acestor întruniri, înaintate Ministerului de Interne de către reprezentanţii Cercului muncitorilor din Iaşi, cereau vînzarea către ţărani a pămînturilor statului, modificarea legii învoielilor agricole, reducerea impozitelor ş.a.

Conţinutul propagandei grupării socialiste din Iaşi printre ţărani nu depăşea limitele legalităţii. Se dezbăteau cu precădere nevoile imediate ale ţăranilor şi se indicau soluţii care nu tindeau în mod direct înlăturarea marii proprietăţi funciare. Lipsa de pămînt era enunţată, adesea, ca o simplă constatare, fără să formeze obiectul unor lozinci mobilizatoare. Socialiştii se apropiau de ţărani ca de o categorie care suferea. Ei considerau că ţăranii aveau nevoie de ocrotire, de apărare şi de înţelegere, dar nu preconizau desfăşurarea unei lupte revoluţionare a ţărănimii. Din contra, socialiştii din Iaşi considerau că singura cale care trebuia urmată pentru uşurarea soartei ţărănimii era cea legală, trimiterea de deputaţi în Parlament, unde să lupte pentru îmbunătăţirea situaţiei „muncitorilor de pămînt" [34]. Nu întîmplător sute de ţărani veneau la Iaşi cu petiţii, nădăjduind că cererile lor vor fi rezolvate prin stăruinţele depuse de reprezentanţii Cercului socialist ieşean. După exemplul muncitorilor de la oraşe, în unele sate au început chiar să se organizeze bresle ale ţăranilor. Iniţial, asemenea bresle au luat fiinţă la periferia oraşului Iaşi, în Tătăraşi şi Nicolina.

---

32 *Ibidem*, p. 492.
33 *Ibidem*, p. 492-500.
34 *Documente din mişcarea muncitorească 1872—1916*, ediţia a II-a, *Edit.* C.G.M., Bucureşti, 1947, p. 107—109.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Amploarea acțiunilor țăranilor, insistența cu care aceștia asaltau cu petiții Cercul muncitorilor din Iași, determină intervenția brutală a autorităților împotriva socialiștilor și țăranilor care aveau legături cu mișcarea socialistă. Împotriva acestor samavolnicii socialiștii vor protesta la Prefectura poliției din Iași și Ministerul de Interne.

Răscoalele izbucnite la începutul anului 1888 vor determina o intensificare a activității socialiștilor la sate. Răscoala din 1888, prima mare acțiune de luptă a țărănimii după afirmarea mișcării muncitorești pe arena vieții social-politice, a prilejuit manifestarea deschisă a poziției muncitorimii față de problemele care frămîntau țărănimea. Pe plan general, răscoala a dezvăluit faptul că numeroși participanți la mișcarea socialistă aveau un contact strîns cu satele. Totuși, conducerea Cercului muncitorilor din Iași, dominată de elemente burghezo-liberale, și-a exprimat dezacordul cu ridicarea la luptă revoluționară a țăranilor la 1888. În manifestul lansat cu ocazia răscoalelor, „Către țărani", în numele Cercului muncitorilor din Iași, deși se recunoștea că țărănimea s-a ridicat la luptă datorită lipsurilor materiale, se făcea totuși apel la liniște, la necesitatea de a renunța la luptă revoluționară și de a acționa pe calea petițiilor legale „Nu vă răsculați, stați liniștiți — stăruia manifestul citat — dar cereți cu tărie drepturile voastre" [35]. Dar, masa muncitorimii din întreprinderile industriale, în dezacord cu poziția conducătorilor socialiști, își va manifesta simpatia față de lupta țărănimii. Asemenea atitudini sînt semnalate și în rîndurile lucrătorilor tipografi din Iași.

Socialiștii ieșeni sînt cei care au reușit să impună, prin intrarea primilor deputați socialiști în parlament, problematica muncitorească în cadrul dezbaterilor parlamentare. Acest act este rezultatul lărgirii sferei de activitate, a diversificării metodelor de acțiune ale socialiștilor din Iași, sub influența directă a creșterii mișcării muncitorești. În acest context nu a fost neglijat nici parlamentul, principalul organ reprezentativ al țării. Chiar dacă în parlament au intrat în 1888, ca reprezentanți ai muncitorilor, elemente mic burgheze, V. G. Morțun (Roman) și I. Nădejde (Iași), totuși aceștia au fost purtători, la nivelul parlamentului, ai ideilor socialiste, ai măreților probleme care frămîntau masele de muncitori. Un merit incontestabil al primilor deputați socialiști rezidă în prezentarea, în fața parlamentului, a unor aspecte ale situației grele a maselor muncitoare și cererea de a se lua grabnic măsuri legislative pentru îndreptarea acesteia. Dintre revendicările stringente ale muncitorimii se va insista asupra necesității reglementării duratei muncii, a repausului duminical, asigurărilor sociale etc. Pe linia înfăptuirilor cu caracter general-democratic, cerințele se opreau la reforma electorală, respectarea drepturilor și libertăților înscrise în constituție.

Cu toate limitele în atitudinea primilor deputați socialiști din parlament, tendința de apropiere de liberali, activitatea acestora rămîne însemnată prin critica, de pe pozițiile clasei muncitoare, a regimului soci-

35 *Ibidem*, p. 108.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

al-politic din România de la finele veacului trecut, prin aducerea în fața forului legiuitor al țării a revendicărilor vitale ale proletariatului [36].

Către începutul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea mișcarea socialistă la Iași face progrese în răspîndirea marxismului și apropierea de masele muncitoare [37]. Continuă activitatea de traducere integrală a unor opere aparținînd creatorilor socialismului științific. După traducerea și publicarea la Iași, în 1891, a lucrării *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, sub titlul *Socialismul utopic și socialismul științific*, în anul următor s-a publicat, tot la Iași, *Manifestul Partidului Comunist*, tradus de Panait Mușoiu.

O deosebită semnificație, pentru orientarea socialiștilor din Iași către marxism, o prezintă și legăturile lui Panait Mușoiu și Ioan Nădejde cu Engels. Schimbul de scrisori este edificator în privința interesului reciproc care a dus la legături directe între socialiștii români și colaboratorul cel mai aprpiat și continuatorul operei lui Marx.

În cadrul activității ideologice a Cercului muncitorilor din Iași se înscriu conferințele săptămînale, care vor continua cu regularitate.

În privința organizării muncitorilor din Iași la începutul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, problema constituirii unui partid al muncitorilor era la ordinea zilei. Clubul muncitorilor din Iași, constituit către finele anului 1890, continuînd tradiția „Revistei sociale", va edita noua revistă teoretică „Critica socială" (decembrie 1891 — aprilie 1893) [38]. Cele cîteva numere care au apărut pînă la 1893 cuprind, integral sau parțial, unele lucrări marxiste și mai multe articole, elaborate, în general, în spiritul marxismului. Scopul revistei este precizat în articolul redacțional al primului număr : „Acum însă, cînd socialismul a străbătut între muncitori și din aceștia sînt o parte cari voiesc să cunoască mai adînc teoriile socialismului ca să aibe idee lămurită de calea pe care trebuie să meargă ei înșiși și să îndrepte și pe ceilalți muncitori, socotim că este cu putință ca partida să aibă și revista ei științifică pe lîngă ziarul „Munca" [39].

Începînd cu Congresul de creare a P.S.D.M.R., din 1893, la care au participat 10 delegați din partea Clubului muncitoresc din Iași, acesta a fost reprezentat, de regulă, cu cîte 10 delegați, la toate celelalte 5 congrese [40]. În această perioadă, după Clubul din București, organizațiile similare din Iași, Galați, Ploiești, Brăila erau cele mai active.

Clubul muncitorilor din Iași, alături de care funcționa „Societatea muncitorilor din Iași" număra, în 1893, în jur de 200 de membri. Dintre activitățile permanente reținem că „societatea ține regulat întruniri în fiecare sîmbătă seara, cînd se vorbește de mișcarea muncitorilor, de social-democrație, de înfrățire și stăruință în luptă" [41]. Un apel al Comitetului

---

36 A se vedea și Vasile Niculae, *Probleme ale mișcării muncitorești în dezbaterile parlamentului român la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, în *Anale de istorie*, anul XVII (1971), nr. 6, p. 117—125.

37 Pentru unele date vezi și Georgeta Tudoran, *op. cit.*, p. 224—228.

38 *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea a II-a, p. 148—159.

39 *Ibidem*, p. 159.

40 *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1893—1900*, Ed. Politică, București, 1969, p. 69, 189, 212, 316, 479, 676.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

executiv al clubului, din octombrie 1893, adresat „către muncitorimea ieșeană", insista pentru adunarea muncitorilor la întrunirile săptămînale. Situîndu-se în continuare, pe calea luptei pașnice, legale, conducătorii clubului nu pierdeau din vedere să sublinieze : „Noi trebuie să ne ridicăm pe calea dreaptă a legilor pentru drepturile răpite nouă" [42].

În anul următor lucrurile nu stau prea bine. Raportul prezentat la Congresul al II-lea al P.S.D.M.R. din 1894 aprecia că, „În general, mișcarea lucrătorilor socialiști merge slab în Iași (...) față cu mărirea orașului și mai cu seamă, cu forțele socialiste culte care sînt acolo". La acea dată, Clubul din Iași număra 200 de membri. Alături de acesta era „societatea de muncitori" cu 400 de membri și „Cercul studiilor sociale", înființat „din nou", în ianuarie 1894, cu vreo 40 de membri [43]. În alianță cu „partidul radical" din Iași, în frunte cu George A. Scorțescu, conducătorii Clubului social-democrat din Iași vor participa, în toamna anului 1894, la alegerile comunale [44].

La Congresul al III-lea al partidului, delegații socialiști din Iași vin cu un proiect propriu de statut, care preconiza modificarea statutului din 1893, în sensul întăririi disciplinei interne de partid, a întăririi organizatorice a partidului. Printre altele, socialiștii ieșeni propuneau înființarea unui secretariat permanent al partidului, care să țină legătură cu cluburile muncitorești din țară, cu organizațiile locale ale partidului. Propunerea socialiștilor ieșeni a întîmpinat însă rezistență, fiind pînă la urmă înlăturată.

După Congresul al III-lea, din 1895, situația clubului din Iași s-a înrăutățit frămîntările și dezbinările, prezentate mai ales la nivelul Comitetului executiv al acestuia, au dus la o oarecare slăbire a activității acestuia. În anii 1896—1897, Clubul, care număra 90 de membri, a obținut totuși, „roade frumoase". Erau difuzate, zilnic, 120 de exemplare din „Lumea nouă", s-au distribuit peste 3 000 de broșuri, întrunirile s-au ținut cu regularitate, duminica și sărbătorile [45].

Reflectînd frămîntările din întregul partid de la sfîrșitul secolului trecut și la Iași s-au manifestat, în privința situației în viitor a partidului muncitorilor cele trei curente „Unul să rămînem cum am fost, altul să formăm stînga liberală, dar să ne alegem momentul cînd să trecem, altul înjghebarea unui nou partid" [46]. După cum se știe, triumfînd cea de a doua direcție, se va ajunge la dizolvarea vremelnică a partidului. Dar, ca și în celelalte centre muncitorești din țară și la Iași, după o scurtă perioadă de dezorganizare, organizațiile muncitorești își vor relua activitatea.

După părăsirea Partidului Social Democrat de către grupul „generos", Clubul muncitorilor din Iași, ca și cele din alte orașe, a continuat încă să activeze. Cu prilejul zilei de 1 Mai 1900 se va manifesta pentru ziua de

41 *Ibidem*, p. 84.
42 *Ibidem*, p. 167—169 (citatul de la p. 168).
43 *Documente din Istoria mișcării muncitorești din România 1893—1900*, p. 225—226.
44 *Ibidem*, p. 256, 271.
45 *Ibidem*, p. 496—497.
46 *Ibidem*, p. 717.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

muncă de 8 ore, votul universal, mărirea salariilor, dar şi pentru păstrarea şi extinderea organizaţiilor de clasă ale proletariatului. Totuşi, către finele anului 1900, clubul ieşean nu mai poate fi menţinut, muncitorii grupîndu-se în asociaţii profesionale şi în noi organizaţii cu caracter politic.

După modelul cercului „România muncitoare" din Bucureşti, se va constitui un cerc cu acelaşi nume şi la Iaşi, în 1902. Lipsind partidul, acest cerc, împreună cu alte organizaţii muncitoreşti, a acţionat în vederea activării maselor muncitoreşti. În primii ani ai secolului al XX-lea, a desfăşurat o intensă activitate teoretică „Cercul de studii sociale" din Iaşi, înfiinţat în martie 1900 [47]. Cercul avea drept scop răspîndirea ideilor socialiste şi pregătirea terenului pentru unificarea mişcării socialiste. Avînd în vedere şi acţiunile de consolidare organizatorică şi ideologică ale muncitorimii din Iaşi, din primul deceniu al secolului al XX-lea, avem imaginea limpede a continuităţii, permanentizării activităţii celor mai înaintate forţe social-politice ale epocii.

*

Încercînd să definim locul şi rolul Iaşilor în ansamblul acţiunilor proprii începuturilor mişcării muncitoreşti şi socialiste, considerăm că tradiţiile progresiste, larg manifestate aici, progresul multilateral al oraşului în epoca modernă, vor face din acesta şi un puternic centru de dezvoltare a noii forţe, mişcarea proletariatului. Succesele înregistrate în această direcţie, pînă către finele secolului trecut, situează Iaşii, după Bucureşti, ca cel mai important loc de afirmare a ideilor revoluţionare şi patriotice de către masele muncitoare şi intelectualitatea progresistă.

Desigur, Iaşii, prin poziţia lor de bastion cultural al ţării, de loc al genezei multora din curentele social-politice ale epocii, va cunoaşte o înfruntare mai acerbă între ceea ce era înaintat, progresist şi ceea ce era retrograd. Aceasta explică atît persistenţa mişcării socialiste, care va avea un drum ascendent, cît şi desele luări de poziţii ale socialiştilor ieşeni, nu totdeauna în deplin acord cu organele centrale din Bucureşti. Era la mijloc, poate, şi ambiţia Iaşilor de a rămîne capitala spirituală a ţării, dar mai ales necesităţile impuse de o tactică mai elastică care trebuia urmată în lupta cu ideologia străină socialismului. Spre deosebire de alte centre urbane, unde s-a manifestat puternic clasa muncitoare (Galaţi, Brăila, Ploieşti), la Iaşi sînt momente de predominare a activităţii teoretice, publicistice, a intelectualilor socialişti. Tendinţele reformiste, evitarea luptei revoluţionare făţişe sînt mai frecvente la socialiştii ieşeni decît la cei din alte părţi.

Totuşi, pe ansamblu, apreciem că Iaşii, în perioada care ne-a stat în atenţie, cunosc o armonioasă împletire între teoria socialistă şi practica mişcării muncitoreşti, aducîndu-şi o substanţială contribuţie la triumful ideilor înnoitoare în patria noastră.

47 „Lumea nouă", 11 martie 1900.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LE MOUVEMENT OUVRIER ET SOCIALISTE DE YASSY EN SECONDE MOITIÉ DU XIX-e SIÈCLE

Résumé

Après une présentation succinte de la situation générale de Yassy en seconde moitié du XIX-e siècle, notre communication porte sur l'apparition et le développement de la classe ouvrière, sur l'organisation du mouvement ouvrier et socialiste, mettant en même temps en évidence les moments les plus significatifs de l'activité des organisations ouvrières et de la lutte des ouvriers de Yassy, afin d'obtenir les droits et les libertés.

Après la constitution, en janvier 1873, de la première association des ouvriers, des progrès plus remarquables concernant l'organisation des ouvriers et des intellectuels de Yassy se font voir après 1880, en même temps que la radicalisation du mouvement socialiste.

Le centre, des idées révolutionnaires entre les années 1821—1848, point principal de propagation de l'idéologie révolutionnaire du 1848 et des idéaux des années de l'Union, le centre remarquable de la création de la culture nationale, c'est toujours Yassy où les idées du socialisme sont assimilées de bonne heure, — au début, dans leur phase prémarxiste et ensuite la doctrine du socialisme scientifique. On procède dans ce travail à l'analyse des conditions dans lesquelles étaient organisés les premiers cercles socialistes depuis 1875, l'importance des journaux socialistes et ouvriers parus dans la seconde moitié du XIX-e siècle : „Bessarabie" (1879), „Contemporain" (1881), „Revue sociale" (1884), „Ouvrier" (1887), ainsi que l'activité en vue de l'élaboration des premiers programmes socialistes (Programme du dr. Russel, publié en 1880).

Les organisations et les associations ouvrières, constituées après 1880 (société des ouvriers, „charretiers et menuisiers" (1881), société des ouvriers cordonniers (1881), sociétés „Union" (1880) et „Abeille" (1887) des ouvriers typographes), ont préparé le terrain pour la création des organisations politiques des ouvriers de Yassy, tels que : Cercle des ouvriers (1887) et Club des ouvriers (1890). Ces organisations, ainsi que celles similaires de tout le pays, ont contribué à la création des conditions propices à la constitution du premier parti politique des ouvriers de la Roumanie.

Après avoir fait ressortir les principaux aspects de l'activité des organisations ouvrières et socialistes, on présente les actions principales en vue d'obtenir le droit à la grève, la solidarité avec la paysannerie insurgée en 1888, la position concernant le problème agraire, électoral etc. Pour conclure, on passe en revue l'activité du club des ouvriers de Yassy au cours de 1893—1900.

Centre puissant du mouvement ouvrier et socialiste, Yassy, de la seconde moitié du XIX-e siècle, connaît un enchaînement harmonieux entre la théorie socialiste et pratique du mouvement ouvrier, en apportant en même temps une contribution substantielle au triomphe des idées nouvelles dans notre patrie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESPRE MIŞCAREA DEMOCRATICĂ DIN ROMÂNIA LA SFÎRŞITUL ANULUI 1918

de ION AGRIGOROAIEI

La sfîrşitul primului război mondial, societatea românească a cunoscut puternice frămîntări social-economice şi politice evenimente de mare importanţă, cu consecinţe deosebite asupra evoluţiei ei ulterioare.

Economia trecea prin momente dificile : o scădere substanţială a producţiei industriale şi agrare, un dezastru financiar ca urmare a pagubelor cauzate de război în general şi, în special, a jafului organizat de ocupanţii germani în teritoriul respectiv. Haosul monetar şi inflaţia erau întreţinute şi de orientarea unor capitalişti către operaţii speculative, fără precedent în istoria ţării. În industrie, numeroase întreprinderi nu funcţionau de loc sau funcţionau cu o mică parte din capacitatea de producţie. Producţia agricolă a scăzut considerabil ca urmare a micşorării suprafeţelor însămînţate în perioada războiului, a insuficienţei braţelor de muncă rămase în gospodăriile ţărăneşti, a lipsei inventarului agricol etc. Producţia medie la hectar la principalele culturi a scăzut în anii războiului cu 20-40%. România a încetat să mai fie o ţară exportatoare de produse agricole, fiind nevoită, în 1919, să importe grîu şi alte produse alimentare pentru a face faţă gravei crize alimentare [1]. Căile de transport şi, în special, cele feroviare se aflau într-o stare deplorabilă. Din cele 910 locomotive şi 23.576 vagoane de marfă ale României antebelice, au rămas în stare de funcţiune doar 265 locomotive şi 3.511 vagoane de marfă [2]. Cheltuielile statului depăşeau cu mult veniturile, bugetele încheindu-se cu deficite însemnate. În 1918-1919, cheltuielile au fost de patru ori mai mare decît veniturile [3]. Inflaţia lua proporţii îngrijorătoare. Circulaţia monetară întîmpina greutăţi şi favoriza operaţiile speculative ca urmare a existenţei, la sfîrşitul războiului, a leului emis de Banca Naţională a României, a „leului" emis la cererea ocupanţilor, a coroanei austro-ungare, a celor două feluri de ruble.

---

1 *Enciclopedia României*, vol. IV, p. 1007. În 1919, valoarea importului era de 3.762.300.000 lei, în timp ce exportul avea o valoare de numai 104.385.000 lei. Situaţia agriculturii a influenţat considerabil acest fapt.

2 N. N. Constantinescu ş.a., *Situaţia clasei muncitoare din România 1914—1944*, Ed. Politică, Bucureşti, 1966, p. 91.

3 Costin C. Kiriţescu, *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui*, vol. II, Ed. Acad., Bucureşti, 1967, p. 261.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Se înțelege că toate aceste greutăți au fost suportate în mod inegal de clasele și categoriile sociale din țara noastră. Situația materială a maselor largi populare, muncitorime, țărănime, burghezie mică, a celei mai mari părți a intelectualității, funcționărimii și meseriașilor s-a înrăutățit considerabil în condițiile României istovite de război. Șomajul, fiscalitatea excesivă asupra păturilor mici și mijlocii, scăderea salariilor reale, scumpetea, inegala repartiție a pământului, lipsa inventarului agricol, ravagiile săvîrșite de boli și , în special, de tifosul exantematic, la care s-au adăugat măsurile antipopulare inițiate de cercurile guvernante, au generat marele val de nemulțumiri ce a cuprins țara la sfîrșitul primului război mondial. Consecințele războiului au acționat într-un anumit stadiu de dezvoltare a societății românești, în condițiile nedesăvîrșirii revoluției burghezo-democratice.

Pierderea celor aproape un milion de vieți în timpul războiului, constituind o pierdere ce nu poate fi în nici un fel măsurată, a avut și grave urmări economice. Cei care și-au vărsat sîngele pe front au fost, în majoritatea lor zdrobitoare, oameni ai muncii.

În afară de consecințele războiului, existente și la alte state, România a cunoscut, așa cum observau și autori ai vremii [4], trei prefaceri care nu s-au produs, simultan, la nici un alt popor. Este vorba, în primul rînd de desăvîrșirea statului român și, apoi, de reforma agrară și electorală. Fiecare prefacere în parte își are importanța și semnificația sa bine precizată în istoriografia noastră din ultimii ani. Desăvîrșirea statului național român, rezultatul unui îndelungat proces istoric, reprezintă un moment de cotitură al luptei poporului român spre eliberare socială și națională, o piatră de hotar în istoria patriei noastre. Unirea Transilvaniei cu România a creat posibilități deosebite în vederea dezvoltării mai rapide a forțelor de producție, a economiei în general. Desăvîrșirea unității de stat a avut și consecințe social-politice importante. Au sporit forțele progresiste democratice, a crescut considerabil numărul muncitorilor, apropiindu-se de o jumătate de milion. În timpul și la sfîrșitul războiului au avut loc importante modificări de forțe social-politice, modificări accelerate de acordarea votului universal în noiembrie 1918 și de decretul-lege de expropiere din decembrie 1918, care reprezenta, după modificarea Constituției din 1917, o nouă etapă în realizarea reformei agrare. A fost impulsionată dezvoltarea relațiilor capitaliste, a slăbit puterea economică și politică a moșierimii.

Acești factori, la care se pot adăuga și alții, au provocat mutații în viața politică a țării. Partidele burgheze au cunoscut o puternică efervescență ; s-a schimbat configurația partidelor politice, s-au făcut încercări de adaptare a programelor la noile condiții, au apărut noi partide, în timp ce unele dintre vechile partide erau în proces de destrămare.

Mișcarea democratică și socialistă a cunoscut o puternică întărire în cursul anului 1918, în condițiile realizării dezideratului național și ale

---

4 N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, București, 1939, p. 448 și urm. ; D. Drăghicescu, *Evoluția ideilor liberale*, București, 1921, p. 3 ; V. Madgearu, *Doctrina țărănistă*, în *Doctrinele partidelor politice*, București, s.a., p. 79.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

avîntului revoluționar, care a prefațat crearea Partidului Comunist Român.

În toamna anului 1918, cînd înfrîngerea Puterilor Centrale era evidentă, revolta maselor împotriva cotropitorilor a luat forme fățișe. La 11 noiembrie 1918, cînd s-a aflat de semnarea armistițiului care consfințea înfrigerea Puterilor Centrale, s-a desfășurat în București o mare demonstrație a populației contra ocupanților. Au avut loc ciocniri între populație și trupele de ocupație [5].

În mișcarea muncitorească s-a intensificat lupta dintre diferite curente. Pentru a se marca și mai clar detașarea de reformismul Internaționalei a II-a, în noiembrie 1918, Partidul social-democrat și-a schimbat denumirea în Partidul socailist. Imediat după terminarea războiului, organizațiile socialiste și sindicale și-au reluat activitatea legală pe teritoriul întregii țări. Alături de „Social-democrația", care apărea de cîteva luni la Iași, de „Adevărul" din Transilvania, la 14 noiembrie 1918 și-a început apariția organul de presă central al mișcării muncitorești din România, „Socialismul" (primul număr purta denumirea de „Trăiască socialismul"). La începutul lunii decembrie a reapărut „Foaia tînărului", ziar lunar al tineretului socialist [6].

La sfîrșitul lunii noiembrie și începutul lunii decembrie, au avut loc numeroase acțiuni greviste și manifestații care au culminat cu manifestația și masacrul din Piața Teatrului, din 13 decembrie 1918, care a declanșat un val de proteste în toată țara.

Proiectul de program al Partidului socialist, *Declarația de principii*, publicat în ziarul „Socialismul" din 9 (22) decembrie 1918, era programul cel mai radical formulat pînă atunci în istoria mișcării muncitorești din țara noastră [7]. Importanța deosebită a acestui document programatic rezultă din prevederea conform căreia Partidul socialist luptă „pentru cucerirea prin orice mijloc a puterii politice din mîinile burgheziei române și întronarea dictaturii proletare în vederea realizării idealului comunist" [8].

Frămîntările prin care trecea România, avîntul revoluționar al maselor au sădit în inimile oamenilor care au cunoscut greutățile și suferințele războiului, convingerea că țara va cunoaște prefaceri însemnate [9]. Intelectuali progresiști, oameni de diferite convingeri politice și filosofice, militau pentru realizarea importantelor reforme cerute de masele populare. Urmărind acest scop, străini de manevre politicianiste, ei au intrat în partide burgheze existente sau au girat cu prestigiul lor înființarea unor partide noi. Așa cum foarte bine s-a subliniat, evoluția ulterioară a acestor partide „nu poate pune sub semnul îndoielii buna

5 C. Cușnir Mihailovici, Fl. Dragne, Gh. Unc, *Mișcarea muncitorească din România 1916—1921. Crearea P.C.R.*, Ed. Politică, București, 1971, p. 94—95.

6 *Ibidem*, p. 155.

7 C. Mocanu, Gh. Unc, *Procesul de clarificare ideologică și politică în mișcarea muncitorească din România (1918—1921)*, în *Analele de istorie*, nr. 1, 1971, p. 15 și urm.

8 *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921*, Ed. Politică, București, 1966, p. 127.

9 Z. Ornea, *Țărănismul. Studiu sociologic*, Ed. Politică, București, 1969, p. 34.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

credință a acestor oameni, atunci sincer animați de grija pentru destinul poporului căruia i se devotaseră" [10].

După cum se știe, la sfîrșitul anului 1916, în urma ocupării unei mari părți din teritoriul țării de către germani, o parte a populației, cea mai mare parte a cercurilor conducătoare și armata s-au retras în Moldova. Orașul Iași a devenit, în aceste condiții grele, timp de aproximativ doi ani (1916-1918), capitala țării.

În condițiile grele ale înfrîngerilor de pe front, sub presiunea maselor populare și răspunzînd unor necesități obiective ale societății românești, cercurile conducătoare au reluat în discuție problema reformelor anunțate încă înainte de război. În general, problema reformelor a preocupat toate partidele politice, modificarea Constituției în Parlamentul de la Iași a dat naștere la discuții aprinse și chiar la unele regrupări în cadrul forțelor politice.

La sfîrșitul lunii aprilie 1917 s-a creat la Iași gruparea politică care s-a intitulat Partidul muncii. În cadrul dezbaterilor din parlament privind înscrierea în Constituție a reformelor agrară și electorală, un grup de deputați liberali(G. Diamandi, Gr. Iunian, dr. N. Lupu, Mihail Macavei, Mihai Carp, Gr. Trancu-Iași ș. a.) au constituit o organizație politică aparte [11]. Partidul muncii, care a cunoscut o serie de frămîntări pe parcurs și care s-a manifestat mai mult ca o grupare sau ca o tendință în viața politică și mai puțin ca un partid în sensul deplin al cuvîntului, a avut o anumită semnificație în epocă. Programul său cuprindea revendicări cu un larg caracter burghezo-democratic ; el a depus o activitate deosebită în parlment, exercitînd o puternică opoziție față de majoritatea guvernamentală, cerînd lărgirea reformelor agrară și electorală [12]. După o activitate deosebit de intensă a Partidului muncii în perioada aprilie-iunie 1917, a urmat, din motive asupra cărora nu ne oprim aici, o oarecare întrerupere a ei și o nouă intensificare, odată cu apariția la Iași, la 1 martie 1918, a organului său de presă, ziarul „Tribuna".

Partidul muncii s-a pronunțat, și în timpul guvernului Marghiloman, pentru reforme democratice, împotriva măsurilor acestuia privind țărănimea și împotriva tendințelor de a limita votul universal, înscris în Constituție, în 1917 [13].

Către sfîrșitul anului 1918, în condițiile îndeplinirii deziderateului național, reprezentanții Partidului muncii au subliniat rolul maselor populare în realizarea mărețului act [14] și au arătat, o dată în plus, necesitatea transformării vechii Românii într-o Românie nouă. „clădită pe mai multă dreptate socială, pe mai multă grijă a binelui general, pe mai multă iubire și solidaritate națională" [15]. Cu toate bunele intenții care nu pot fi

10 *Ibidem*, p. 35.
11 Arhivele statului București, fond Parlament, dosar 1810/1916—1917, f. 41.
12 Vezi, pe larg, Eufrosina Popescu, *Crearea Partidului muncii și activitatea sa în parlamentul din Iași (mai—iunie 1917)*, în *Studii*, nr. 5, 1972, p. 1017 și urm.
13 Vezi și Ion Agrigoroaiei, *Programul și orientarea Partidului muncii din 1917—1918*, în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași, „Istorie"*, fasc. 2, 1973, *passim*.
14 *Cine-a făcut Unirea ?*, în „Tribuna", 4 decembrie 1918.
15 *Unirea*, în „Tribuna", 30 noiembrie 1918.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

contestate, sînt evidente aici unele limite ale democratismului promovat de acest partid, democratism utopic în unele privinţe şi care se lovea de limitele sale burgheze.

În toamna anului 1918, Partidul muncii cerea constituirea unui guvern naţional, în afara partidelor politice. La 1 noiembrie 1918, un reprezentant al acestui partid a înaintat regelui un *Memoriu* în care se sublinia, că în faţa iminentului act naţional, România să păşească imediat pe calea democratizării : „Dar casa noastră mare, care ,lărgindu-şi încăperile, este menită să adăpostească toată suflarea românească, trebuie să fie mai frumoasă şi mai atrăgătoare decît coliba de suferinţă pe care cei ce revin la matcă după secole de sclavie, o părăsesc" [16]. Cu alt prilej, se arăta că la viitoarea conferinţă a păcii, România nu va inspira încredere, dacă reformele anunţate nu se vor fi realizat [17].

Partidul muncii a fost preocupat de soarta celor mulţi. Reprezentanţii lui au dezvăluit situaţia grea, din timpul războiului, a muncitorilor, ţăranilor, a funcţionarilor, a cadrelor didactice etc. În vara şi toamna anului 1918, în „Tribuna" au apărut articole privind situaţia muncitorilor ceferişti, conflictele de muncă, asigurările sociale etc. M. Carp, de exemplu, se ridica împotriva destituirii unor lucrători ceferişti din Iaşi, Paşcani şi alte localităţi ca „instigatori" ai grevei de la C.F.R., arătînd că trebuie analizate cauzele mai adînci ale acestor acţiuni [18]. Alte articole tratau problema foametei, cerîndu-se măsuri imediate împotriva speculanţilor [19], se ocupau cu starea sanitară precară a populaţiei [20], cu situaţia grea a funcţionarilor [21], a cadrelor didactice [22], se ridicau împotriva analfabetismului [23] etc.

Prezentînd aspecte ale situaţiei populare, pronunţîndu-se pentru „triumful democraţiei în această ţară", pentru o acţiune organizată, comună a tuturor celor ce muncesc în frunte cu intelectualii legaţi de popor, reprezentanţii Partidului şi-au exprimat dezacordul cu lupta revoluţionară. Democraţia largă, pe care o doreau cei mai mulţi dintre ei, fiind în esenţă burgheză, nu trebuia să depăşească limitele orînduirii existente.

Chiar dacă s-a mai vorbit şi în 1919 de organizaţii ale Partidului muncii la Iaşi şi Galaţi, credem că, în urma orientării grupării de la Galaţi conduse de Gr. Trancu-Iaşi spre Liga poporului, Partidul muncii s-a

16 „Tribuna", 4 noiembrie 1918.
17 Cu aproximativ două săptămîni înainte, M. Carp (exagerînd, credem, în mod intenţionat, situaţia din România) cerea primului ministru să realizeze reformele pentru că România nu se poate prezenta la Congresul păcii ca ţara cea mai reacţionară din lume („Tribuna", 19 octombrie 1918).
18 M. Carp, *Instigatorii*, „Tribuna", 1 septembrie 1918 ; idem, *În chestia lucrătorilor de la C.F.R.*, „Tribuna", 12 august 1918.
19 N. Protopopescu, *Inlometatorii*, *„Tribuna"*, 4 octombrie 1918 : *Contra speculei*, „Tribuna", 2 iulie 1918.
20 Idem, *Primejdia tuberculozei*, „Tribuna", 19 august 1918 : V. Gr. Beldie, *Sifilisul şi pelagra fac ravagii*, „Tribuna", 17 august 1918.
21 *Traiul funcţionarilor*, „Tribuna", 24 iunie 1918 ; *Situaţiunea funcţionarilor statului*, „Tribuna", 18 iulie 1918.
22 M. Carp, *Situaţia materială a corpului didactic*, „Tribuna", 15 septembrie 1918.
23 *Împotriva analfabetismului*, „Tribuna", 7 iulie 1918.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dezorganizat, în decembrie 1918. Alţi membrii ai Partidului muncii (N. Lupu, Gr. Iunian) vor intra în Partidul ţărănesc ; ei se vor situa în aripa de stînga a acestui partid, pronunţîndu-se pentru reforme democratice şi situîndu-se, mai tîrziu pe o poziţie antifascistă. Dintre membrii Partidului muncii, Mihail Macavei va depăşi poziţia democratismului burghez, va evolua în direcţia mişcării socialiste şi va deveni membru al P.C.R., de la crearea sa.

La sfîrşitul anului 1918, s-a înfiinţat la Iaşi o nouă grupare politică cu orientare democratică, intitulată mai întîi *Partidul muncitor* şi mai apoi *Partidul ţărănesc şi muncitor*, în frunte cu intelectuali de prestigiu, cunoscuţi şi pentru dragostea lor de popor : Paul Bujor, C. I. Parhon, Ion Borcea, N. Costăchescu ş.a. Încă din vara anului 1918, Paul Bujor publica în „Tribuna" mai multe articole în care se pronunţa pentru adînci reforme economice şi politice, pentru lărgirea dreptului de vot, împroprietărirea ţărănimii, pentru egalitatea deplină a cetăţenilor indiferent de naţionalitate [24]. În decembrie 1918 apar, în acelaşi ziar, articole semnate de fruntaşi ai noii grupări politice, în care sînt expuse puncte programatice, se fac referiri la orientarea organizaţiei etc. „O sumă de oameni — scria prof. univ. N. Costăchescu — am pornit să grupăm tot ce vom găsi în ţară, curat, dornic de bine, pentru a începe în comun acţiunea de educare cetăţenească a maselor muncitoare de la oraşe şi sate [...]. Nu o grupare universitară, ci un partid al muncitorilor intelectuali şi manuali din România, — care-şi extinde acţiunea în tot cuprinsul vechi şi nou al ţării" [25]. Se vorbea despre necesitatea intrării în viaţa constituţională [26], a luptei împotriva oligarhiei liberale, pentru un guvern rezultat al alegerilor, pentru „schimbarea radicală a orînduielii interne" [27] şi „o regenerare sănătoasă", ce trebuie să aibă la bază „o concepţie socială" şi nu „concepţia individualistă" asupra transformării societăţii [28].

Ca şi Partidul muncii, plecîndu-se de la rolul factorului moral şi cultural în transformarea societăţii, se acorda o mare atenţie intelectualităţii în această operă. Noi, intelectualii, vom merge în fabrici şi ateliere, vom strînge mîna bătătorită a plugarului — scria N. Costăchescu, în articolul citat. Iar *Manifestul* noului partid arăta : „Părtaşi hotărîţi şi neclintiţi ai ridicării la viaţa politică a ţărănimii şi muncitorimii, ne grupăm aparte, pentru ca într-un tot cu aceste categorii, care-s singurul chezăşia viitorului nostru, să alcătuim partidul muncitor, elementul şi factorul de viaţă politică şi socială, profundă şi reală [...]. Să ne îndrumăm laolaltă, ţăranii, cu luminatorii lor, preoţii şi învăţătorii, muncitorii şi intelectualii care le îmbrăţişăm cauza, pentru a da o puternică consolidare

---

24 Paul Bujor, *Discuţiuni. În chestia reformelor*, „Tribuna", 16 iuni 1918 ; idem, *Discuţiuni. Chestia evreiască şi reforma administrativă în legătură cu reforma agrară şi politică*, „Tribuna", 21 iunie 1918.

25 N. Costăchescu, *Vorbe şi fapte*, „Tribuna", 21 decembrie 1918.

26 *Ibidem*.

27 Ion Borcea, *Noua orînduială*, „Tribuna", 13 decembrie 1918.

28 Paul Bujor, *Starea de drept şi starea de fapt din ţara noastră*, „Tribuna", 19 decembrie 1918 ; idem, *Constituţia şi aplicarea ei*, „Tribuna", 24 decembrie 1918.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şi o sănătoasă îndrumare ţărilor române" [29]. Emanciparea şi înălţarea poporului trebuie să fie opera lui însuşi şi a acelora care îşi identifică cu el nevoile şi năzuinţele [30]. Manifestul sublinia necesitatea realizării depline a reformelor, cerute şi pînă atunci, „la care am avea de adăugat, cu deosebire, socializarea mijloacelor de producţie, inclusiv pămîntul (este evidentă o anumită influenţă soicalistă — I. A.) şi autonomia regională şi comunală cu un caracter mai afirmat" [31]. Se preconiza organizarea de grupări ale acestui partid, „grupări de sine stătătoare, cu totul şi afără de partidele istorice" [32].Trebuia să fie înlăturat „sistemul nenorocit" al promisiunilor demagogice [33] şi demascat „neajunsul unei vieţii politice interne din cele mai false, mai strîmtorate şi mai meschine, unde sub masca unui constituţionalism şi democratism de faţadă, s-a practicat totdeauna cel mai pronunţat arbitrar şi oligarhism", izvorît din vechiul sistem electoral [34].

Noua grupare politică ieşeană era sincer interesată în ridicarea materială a maselor populare. Unele cercuri locale au privit cu simpatie crearea ei : „Un grup de profesori universitari din Iaşul promotor al tuturor marilor mişcări de progres, scrie ziarul «Opinia», au format nu de mult (trecuse, de fapt, mai mult de un an — I. A.) un partid muncitoresc-ţărănist — de nuanţă socialistă — condus de valori necontestate ca actualul preşedinte al Senatului (Paul Bujor a fost ales preşedinte al primului Senat al României întregite — I. A.) şi ,îndeseobi pentru noi dascălii de însuşi ministrul instrucţiei publice, d. Borcea (pentru o scurtă perioadă titular la acest departament în guvernul Vaida-Voievod din 1919-1920 — I.A.)" [35]. Fără a fi un partid soicalist propriu-zis, această grupare era — dacă ne

---

29 *Manifest. Consideraţiuni preliminare pentru organizarea partidului muncitor*, p. 11-12 (broşură cu menţiunea „trecut prin cenzură"; vezi biblioteca Arhivelor statului Iaşi, nr. inv. 9998). Pe prima pagină este aplicată o ştampilă cu cuvintele „Partidul ţărănesc şi muncitor", denumire purtată imediat după unirea acestei grupări, la 3 februarie 1919, cu Partidul ţărănesc, înfiinţat la Bucureşti (Vezi Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *Viaţa politică în România 1918—1921)*, Ed. Politică, Bucureşti, 1971, p. 156.

30 *Ibidem*, p. 13.

31 *Ibidem*, p. 11.

32 *Ibidem*, p. 12.

33 *Ibidem*, p. 13.

34 *Ibidem*, p. 5—6. Lista membrilor noii organizaţii cuprindea intelectuali cu vederi democratice, unii dintre ei legaţi de mişcarea socialistă (Paul Bujor, C. I. Parhon, O. Băncilă) şi muncitori, unii chiar făcînd parte din mişcarea socialistă (A. Naghel, de exemplu). Reproducem aici această listă, semnificativă pentru orientarea democratică a persoanelor care o alcătuiesc (în ordinea din broşură) : Paul Bujor — prof. univ., Ion Borcea — prof. univ., dr. N. C. Balan, Octav Băncilă — pictor, Gh. Bărgoveanu, Ion Botez — absolvent al Facultăţii de ştiinţe, Constantin Brudariu — avocat, Adrian Brudariu — institutor, N. Costăchescu — prof. univ., Vasile Florian, I. Mihăilescu — lucrător mecanic, I. O. Moisescu — lucrător mecanic, A. Naghel — lucrător mecanic, dr. C. I. Parhon — prof. univ., Constantin Petrescu — licenţiat în ştiinţe, Const. Popovici — prof. univ., dr. V. Răşcanu, M. Ştefănescu — lucrător mecanic, dr. I. Tănăsescu — prof. univ., Gh. Talpă — lucrător mecanic, dr. I. Teodorescu, dr. Ţugulea, ing. M. Volanschi, dr. P. Zosin *(Ibidem*, p. 13).

35 „Opinia", 22 februarie 1920.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

gîndim în special la Paul Bujor şi C. I. Parhon — puternic influenţat de ideile general-democratice ale mişcării socialiste şi privea cu multă simpatie şi înţelegere mişcarea muncitorească. Şi după fuziunea cu Partidul ţărănesc, împreună cu alţi intelectuali şi oameni politici, gruparea de la Iaşi se va situa în aripa de stînga a acestui partid şi apoi a Partidului naţional-ţărănesc.

Aşa cum foarte bine s-a arătat, prin intrarea în Partidul ţărănesc a iniţiatorilor partidului muncitor şi a altor intelectuali democraţi adepţi ai unui program de largi reforme democratice, Partidul ţărănesc şi-a cîştigat, pentru o anumită perioadă, o influenţă relativ mare asupra păturilor ţărăneşti şi ale micii burghezii orăşeneşti [36].

De la tribuna Senatului, Paul Bujor a desfăşurat o activitate permanentă şi hotărîtă pentru o reformă agrară care să împroprietărească pe toţi ţăranii fără pămînt sau cu pămînt puţin şi pentru completarea acestei reforme printr-o serie de măsuri eficiente în favoarea ţărănimii [37]. Ca ministru al instrucţiunii, I .Borcea a insistat în mod deosebit pentru alocarea unor sume mai mari dezvoltării învăţămîntului [38]. Dr. C. I. Parhon a demascat substratul diversionist al acţiunii şoviniste *„menită să devieze atenţiunea de la interesele mari ale populaţiei"*, caracterul ultrareacţionar al organizaţiilor extremiste, imediat după înfiinţarea lor : „O astfel de acţiune şovinistă e aceea întreprinsă de Garda conştiinţei naţionale şi de organul său de publicitate „Conştiinţa" [...]. Pentru mine această acţiune n-are nimic comun cu conştiinţa naţională sau măcar cu conştiinţa în general" [39]. Şi acestea sînt numai cîteva exemple care se referă la poziţia democratică a membrilor fostului partid muncitor şi după unificarea cu Partidul ţărănesc.

Crearea şi activitatea Partidului muncii în 1917—1918 (noi ne-am referit numai la activitatea sa din ultimele luni ale anului 1918) şi a partidului muncitor, de la sfîrşitul anului 1918 şi începutul anului 1919, au o anumită semnificaţie. Aceste grupări politice au apărut ca urmare a tendinţelor de înnoire tot mai puternice în viaţa noastră politică, în timpul şi la sfîrşitul primului război mondial. Programul lor conţinea reforme cu larg caracter burghezo-democratic. Sensul democratic al orientării lor era evident, chiar dacă opera de asanare social-politică preconizată de ele se lovea de limitele menţinerii, în esenţă, a orînduirii existente. Dezvoltarea mişcării muncitoreşti, profundul proces de clarificare ideologică manifestat

---

36 M. Muşat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 156—157.

37 Vezi, de pildă, „Dezbaterile parlamentare. Senatul", şedinţa din 6 iulie 1920, în „Monitorul oficial", nr. 14, 16 iulie 1920, p. 156.

38 În şedinţa din 26 februarie 1920, Adunarea Deputaţilor a adoptat proiectul de lege, depus de I. Borcea, pentru deschiderea, pe exerciţiul 1919—1920, a unor credite suplimentare extraordinare de 6.959.620,58 lei, pentru nevoile învăţămîntului („Monitorul oficial", nr. 47, 28 februarie 1920, p. 750—752). Imediat după constituirea P.N.T. în 1926, la începutul anului următor se desprinde din acest partid gruparea de stînga condusă de dr. N. Lupu. I. Borcea devine şeful organizaţiei din Iaşi a Partidului ţărănesc — dr. N. Lupu (Arhivele statului Iaşi, fond Inspectoratul de poliţie, dosar 9/1930, f. 61).

39 „Opinia", 24 martie 1920.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în cadrul Partidului Socialist, crearea Partidului Comunist Român, au însemnat ridicarea pe o treaptă superioară a mişcării democratice şi revoluţionare din ţara noastră, ce viza schimbarea radicală a societăţii româneşti, pe temelii noi, socialiste.

SUR LE MOUVEMENT DÉMOCRATIQUE DE LA ROUMANIE À LA FIN DE 1918

Résumé

La société roumaine connut, à la fin de la première guerre mondiale, de profonds bouleversements sociaux, économiques et politiques, ainsi que d'importants événements qui influèrent particulièrement sur son évolution ultérieure. Le parachèvement de l'état national roumain, résultat d'un long processus historique, représente un tournant dans la lutte du peuple roumain pour la libération sociale et nationale. Dans ces conditions, le mouvement démocratique et socialiste se consolida à la fin de la guerre. On assista à d'importantes actions de la classe ouvrière, dont la manifestation du 13 décembrie 1918, de Bucarest. Le projet de programme du Parti socialiste intitulé *La Déclaration de principes,* élaboré en décembre 1918, était le programme le plus radical qu'on eût formulé jusqu' alors dans l'histoire du mouvement ouvrier de notre pays.

En 1917—1918 déploya son activité *Le Parti du travail,* un groupement bourgeois à orientation démocratique qui demandait de larges réformes pour les masses populaires. C'est à la fin de 1918 que prit naissance à Iaşi un nouveau groupement politique à orientation démocratique, intitulé d'abord *Le Parti ouvrier* et, par le suite, *Le Parti paysan et ouvrier,* dirigé par des intellectuels de prestige, connus également pour leur amour envers le peuple, Paul Boujor, C. I. Parhon, Ion Borcea, N. Costăchescu, etc.

Ces groupements politiques parurent comme suite des tendances de renouveau toujours plus fortes dans notre vie politique. Le sens démocratique de leur orientation était évident, même si l'oeuvre d'assainissement social-politique qu'ils préconisaient se heurtait aux limites de l'ordre existant.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DR. H. ARONEANU ŞI MIŞCAREA MUNCITOREASCĂ DIN BACĂU ÎN ANII 1918—1920

de LEON EŞANU

În anii avîntului revoluţionar de după primul război mondial, mişcarea muncitorească din oraşul şi judeţul Bacău s-a dezvoltat în contextul general al problemelor care frămîntau proletariatul român în acest timp. Nu a existat eveniment mai important în aceşti ani furtunoşi, nu a fost un moment mai semnificativ din dezvoltarea socială a ţării în perioada imediat următoare primei conflagraţii mondiale la care proletariatul băcăuan să nu fi participat prin reprezentanţii săi.

Prezentul articol îşi propune să releve contribuţia adusă de Dr. Aroneanu la dezvoltarea mişcării muncitoreşti socialiste din Bacău pe un puternic făgaş revoluţionar pînă la greva generală din octombrie 1920.

Activitatea socialistă s-a desfăşurat în judeţul Bacău şi în anii care au precedat primului război mondial [1]. Reactivarea şi revitalizarea generală care a caracterizat mişcarea muncitorească din România după război au determinat refacerea secţiunii socialiste şi a sindicatelor muncitoreşti care activau în această parte a ţării. O contribuţie deosebită la impulsionarea mişcării socialiste şi sindicale din Bacău, la realizarea importantelor obiective care stăteau în faţa mişcării muncitoreşti de pe aceste meleaguri a revenit nemijlocit Dr. H. Aroneanu.

Intelectual a cărui viaţă s-a contopit cu lupta clasei muncitoare, Dr. Aroneanu a luat de tînăr, contact cu ideile socialiste începînd să activeze în mişcarea muncitorească încă de pe vremea studenţiei. Organizator, în 1906, a Cercului „România muncitoare" din Bacău, el a fost apreciat ca aparţinînd mişcării socialiste din România încă de pe vremea studiilor universitare [2]. Reîntors la Bacău după terminarea acestor studii, el va fi unul din organizatorii sindicatelor din întreaga regiune şi totodată un activ colaborator al presei muncitoreşti. Participant activ la luptele muncitorimii băcăuane pentru revendicări economice şi politice el a fost mobilizat şi trimis pe front imediat după începerea războiului. Ziarul „Socialismul" a relevat influenţa avută asupra sa de participarea la evenimentele de pe front: „monstruozitatea măcelului, apoi flăcările revoluţiei ruse au

1 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 3541, pag. 122 şi urm. Mai amănunţit vezi: C. Botez, L. Eşanu şi I. Saizu, *„Judeţul Bacău, Pagini memorabile din lupta maselor"*, Bacău, 1971, p. 73 şi urm.

2 *„Socialismul"* din 3 noiembrie 1920.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

schimbat în el pînă şi temperamentul — scria ziarul sus menţionat, aplecat spre plăcerile intelectuale de a citi şi visa o lume mai bună pentru mulţimea oropsită... Aroneanu devine un soldat ce intră cu trup şi suflet în vîltoarea luptei de emancipare" [3]. Aprecierea pe care am citat-o, a caracterizat în mod fericit transformarea petrecută în personalitatea dr. Aroneanu, care devine, în perioada care a urmat războiului, conducătorul mişcării socialiste din Bacău şi unul din cei mai iubiţi intelectuali legaţi de mişcarea muncitorească.

Intensa activitate organizatorică şi propagandistică desfăşurată în anii 1919—1920 de Secţiunea socialistă băcăuană, legătura permanentă a secţiunii cu muncitorimea diverselor fabrici existente pe Valea Bistriţei şi a Trotuşului şi a oraşelor din întreaga zonă, apropierea de lumea satelor, pătrunderea ideilor revoluţionare în armată, frecvenţa adunărilor, a grevelor şi demonstraţiilor muncitoreşti, reprezentau o materializare concretă a activităţii neobosite a doctorului Aroneanu şi a celorlalte elemente revoluţionare care se aflau în fruntea muncitorimii din aceste locuri : Iancu Iliescu, V. Baciu, I. Caşin, I. Palade, Vl. Dumitriu şi alţii. Caracterizarea făcută de organele represive Dr. Aroneanu şi altor fruntaşi ai mişcării muncitoreşti băcăuane este de natură să ne precizeze conţinutul activităţii sale politice şi a crezului său revoluţionar. Dr. Aroneanu şi colaboratorii săi apropiaţi erau calificaţi ca elemente „ce adoptau în totul comunismul şi voiau afilierea la Internaţionala a III-a" [4].

Luptător neobosit pentru cauza maselor muncitoare, Dr. Aroneanu n-a desfăşurat numai o activitate propagandist-agitatorică. El a fost un organizator ferm şi un hotărît conducător al maselor munictoare care aveau în el un permanent sprijin şi îndrumător. În acţiunile greviste din anii avîntului revoluţionar Dr. Aroneanu s-a aflat de multe ori în fruntea muncitorimii băcăuane, buhuşene şi cea a altor localităţi fiind prezent cu vorba şi cu fapta acolo unde se ducea o susţinută luptă pentru o viaţă mai bună, pentru drepturi şi libertăţi democratice.

Prezenţa sa, alături de lupta muncitorimii de la fabrica „Letea" în toamna anului 1919, se înscrie în coordonatele menţionate mai sus şi reprezintă un moment deosebit al activităţii sale revoluţionare din acest timp. Întrucît am analizat amănunţit cauzele şi importanţa acestei acţiuni pentru muncitorimea băcăuană, într-un articol consacrat acestei teme [5] mă voi mărgini aici să menţionez doar faptul că Dr. Aroneanu a depus o prodigioasă activitate în favoarea muncitorilor grevişti. El a pornit de la premiza, confirmată apoi de evoluţia evenimentelor, că greva va avea o mare importanţă pentru muncitorimea băcăuană în ansamblul ei şi va fi un însemnat punct de referinţă pentru proletariatul întregii regiuni. Aceste considerente pe care Dr. Aroneanu le-a comunicat de la începutul acţiunii, Comitetului Executiv al Partidului socialist [6], s-au dovedit pe deplin întemeiate.

---

3 *Ibidem*, din 5 noiembrie 1922.
4 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 3541, pag. 12-14.
5 „Mişcarea grevistă de la fabrica Letea Bacău în anii 1918-1920".
6 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, mapele 168, 169.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pentru activitatea desfăşurată în favoarea greviştilor, pentru sprijinul ce le-a acordat, pentru intensa propagandă făcută grevei, el a fost arestat [7], împreună cu alte elemente revoluţionare din Bacău şi a delegaţilor veniţi din Bucureşti, a fost insultat şi lovit de maiorul Poltzer. Aceste samavolnicii au declanşat o uriaşă mişcare de protest în întreaga ţară [8] şi au determinat începutul conflictului dintre doctorul Aroneanu care a adoptat o poziţie demnă şi hotărîtă şi maiorul Poltzer care va ordona în octombrie 1920 asasinarea în închisoare a cunoscutului fruntaş socialist.

Dr. Aroneanu a luat de multe ori în discuţie şi a criticat aspru pe cei vinovaţi de lipsa libertăţii de organizare şi a posibilităţii de exprimare a poziţiei pe care o adoptau reprezentanţii maselor muncitoare în legătură cu diversele probleme sociale şi politice ale societăţii româneşti. El s-a referit deseori la situaţia pe care o avea mişcarea socialistă în permanenţă prigonită de guvernul Averescu [9]. În programul de luptă al Partidului socialist — arăta Dr. Aroneanu — „se impunea intensificarea propagandei şi a acţiunilor organizate pentru cîştigarea de noi aderenţi". Expunînd elementele de bază ale viitoarelor acţiuni, dr. Aroneanu a subliniat că socialiştii trebuiau să dezvolte mai temeinic legătura cu lumea satelor pentru ca această lume să fie cîştigată de partea luptei generale a clasei muncitoare [10].

Dr. Aroneanu a fost permanent preocupat de problemele organizării profesionale şi politice a maselor muncitoare. El s-a adresat în dese rînduri muncitorimii din oraşul şi judeţul Bacău îndemnînd-o la o temeinică organizare întrucît — arăta el — „organizarea este arma de bază a muncitorimii în luptă cu societatea capitalistă" [11]. Exemplificînd situaţia organizării sindicale cu aspecte din întreaga regiune, el a arătat că se manifestau anumite carenţe care trebuiau lichidate mai ales în condiţiile unui oraş cu peste 2.000 de muncitori care avea numeroase fabrici şi ateliere. Cele menţionate au fost ilustrate cu exemplu, pe care îl oferea Buhuşiul unde muncitorii reuşiseră să obţină recunoaşterea sindicatului, 8 ore de muncă şi alte importante revendicări, datorită organizării lor superioare din acest oraş [12].

În februarie 1920 s-a produs puternica grevă generală a muncitorilor fabricii de postav din Buhuşi, care s-a încheiat după 8 zile cu victoria completă a acestora. În aceste momente de mare efervescenţă revoluţionară, Dr. Aroneanu s-a aflat, ca întotdeauna, alături de clasa muncitoare în mijlocul greviştilor din diferitele fabrici şi centre industriale aflate în această parte a ţării. Venind în mijlocul greviştilor de la intreprinderea textilă din Buhuşi, el i-a îndemnat la luptă organizată pînă la obţinerea victoriei finale. De la tribuna întrunirilor la care a participat împreună cu sutele de grevişti, el a demascat cu mult curaj regimul burghezo-

---

7 *„Tineretul socialist"* din 7 octombrie 1919, *„Social-democraţia"* din 28 septembrie 1919.
8 Vezi mai pe larg, C. Botez, L. Eşanu şi I. Saizu, *op. cit.*, p. 83.
9 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, fila 5.
10 *Ibidem*, fila 6.
11 *Op. cit.*, filele 21, 26, 29.
12 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

moşieresc, subliniind că aceasta constituie izvorul tuturor nedreptăţilor sociale şi a grelei situaţii în care se găseau masele muncitoare. De aceea, spunea el, proletariatul român trebuie să urmeze exemplul clasei muncitoare din Rusia care prin declanşarea revoluţiei a reuşit să înlăture regimul capitalist. Este semnificativ faptul că pe tot parcursul grevei generale din Buhuşi, Dr. Aroneanu s-a aflat în fruntea delegaţiei muncitorilor fabricii de postav desemnată pentru ducerea tratativelor cu patronii. Asupra desfăşurării acţiunii menţionate, care a dus la succesul net al greviştilor s-au făcut aprecieri din cele mai frumoase : „Muncitorii puternic organizaţi, greva bine condusă, disciplină de fier şi multă ordine" [13]. În acelaşi context al reliefării factorilor care au contribuit la reuşita grevei, s-a menţionat şi aportul deosebit adus de Dr. Aroneanu nelipsit din Buhuşi în tot timpul desfăşurării conflictului şi „care s-a ilustrat cu multă energie şi pricepere" alături de V. Baciu şi Gh. Palade din Bacău [14]. Putem afirma că dacă greva din Buhuşi s-a soldat cu victoria deplină a muncitorilor un mare merit l-a avut şi Dr. Aroneanu care a imprimat luptei un caracter deosebit de combativ. În prodigioasa sa activitate revoluţionară, Dr. Aroneanu a sprijinit şi a susţinut acele formule organizatorice care să înlesnească în modul cel mai adecvat acţiunile muncitorimii şi ale Partidului socialist. El a fost unul din susţinătorii ideii de a se crea un centru pentru Moldova a Partidului socialist care să înlesnească activitatea pe multiple planuri în această regiune a ţării. La începutul lunii octombrie 1919, Dr. Aroneanu a vorbit în faţa Secţiunii socialiste, sindicatelor şi maselor muncitoare din Bacău despre Conferinţa regională a Partidului socialist desfăşurată la Iaşi. Aici s-a hotărît ca centrul activităţii pentru Moldova a Partidului socialist să fie în acest oraş [15]. Tot acum s-a stabilit în asentimentul deplin al Dr. Aroneanu, ca pentru judeţele Bacău şi P Neamţ să fie numit un secretar, un propagandist şi un casier [16].

În activitatea majorităţii secţiunilor din Moldova ale Partidului socialist s-a făcut simţită spre sfîrşitul anului 1919 o orientare tot mai pronunţată spre stînga. Secţiunea din Bacău condusă de Dr. Aroneanu, alături de cea ieşeană în frunte cu Gh. Tănase, sau cea de la Piatra Neamţ condusă de Iancu Iliescu se găsea printre acestea, tendinţele orientării revoluţionare fiind aici tot mai pronunţate. Aceste secţiuni se situau pe o poziţie de luptă tot mai hotărîtă, militînd pentru adoptarea unui program teoretic şi de acţiune practică adecvat. Pe această linie în zilele de 19 şi 20 ianuarie 1920 a avut loc la Bacău o conferinţă regională, la care au participat circa 30 delegaţi reprezentînd 10 organizaţii din oraşele Bacău, Piatra Neamţ, Moineşti, Roman, Buhuşi. Conferinţa a dezbătut problema propagandei la sate, organizarea caselor poporului, editarea unui ziar regional şi altele. Totodată Conferinţa a hotărît constituirea regionalei ale cărei principale secţiuni erau cele din Bacău, P. Neamţ şi Roman cu organul de presă „Piatra socialistă". Dr. Aroneanu a susţinut realizarea regionalei

13 M. R. Rollea, è1920", Contribuţii la istoria socială a României, P. Neamţ, 1937, p. 133.
14 *Ibidem,* p. 134.
15 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, fila 10.
16 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

amintite şi a sprijinit din toate puterile hotărîrile adoptate la conferinţa din ianuarie 1920.

La sfîrşitul anului 1919, Dr. Aroneanu a dezbătut din nou în faţa muncitorimii din Bacău problema necesităţii organizării profesionale şi politice a maselor muncitoare. Cu această ocazie referindu-se la evoluţia mişcării muncitoreşti din diversele ţări europene, el a amintit de sacrificiile făcute de masele muncitoare din România în timpul războiului mondial [17]. Dr. Aroneanu s-a referit în mod special la greutăţile şi privaţiunile ce au fost îndurate de masele populare în timpul războiului şi la tratamentul ce li s-a aplicat de către clasele dominante la terminarea acestuia [18]. În faţa sutelor de ascultători, el a prezentat un sugestiv tablou al modului în care a fost pregătit şi desfăşurat războiul. Potentaţii n-au luptat şi n-au dus greul, ei s-au pus la adăpost sau au plecat peste hotare unde au cheltuit sume colosale în timp ce muncitorii şi ţăranii — sublinia el — „au fost trimişi să lupte fără arme, dezbrăcaţi şi flămînzi". Cînd erau răniţi, arăta dr. Aroneanu, referindu-se la cele văzute şi trăite de el pe front, stăteau zile întregi la porţile spitalelor pînă primeau cea mai sumară îngrijire.

Referindu-se la problemele politice curente, Dr. Aroneanu a cerut ca viitorul parlament să cuprindă şi reprezentanţi ai muncitorimii, să se acorde drept de vot şi minorităţilor „care şi-au vărsat sîngele la Oituz, Mărăşti, Mărăşeşti, şi nu au drept de vot" [19]. Explicînd auditoriului programul de luptă al Partidului socialist, Dr. Aroneanu a cerut o temeinică organizare a muncitorilor, în partid şi sindicate. În privinţa aceasta el a dat ca exemplu proletariatul bucureştean care se situa în fruntea luptei maselor muncitoare din întreaga ţară şi a arătat că era momentul „să se treacă de la vorbe la fapte" [20].

Pentru Partidul socialist în toamna anului 1919, se punea problema participării sau neparticipării la alegerile ce se pregăteau. Dacă în general Partidul socialist aprecia faptul că fusese înlăturat sistemul cenzitar, că fusese acordat votul universal, nu omitea însă să releve caracterul de clasă al acestei reforme, îngrădirile pe care le mai conţinea precum şi posibilităţile de care dispunea burghezia pentru a restrînge, acest drept ce fusese acordat prin lege. În problema reformei electorale, socialiştii veneau cu un program mult mai revoluţionar. Conducerea Partidului socialist s-a pronunţat în majoritatea sa pentru acceptarea luptei parlamentare, pentru folosirea tuturor libertăţilor politice, în vederea atingerii scopului final „cucerirea puterii politice din mîinile burgheziei române şi întronarea dictaturii proletare în vederea realizării idealului comunist" [21]. Partidul socialist a hotărît să participe la alegerile din anul 1919, organizînd în întreaga ţară o intensă campanie electorală. În ciuda tuturor promisiunilor privind desfăşurarea unei campanii electorale în condiţii democratice, guvernul Văitoianu nu numai că nu a suspendat cenzura şi starea de asediu,

17 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, f 13, 22.
18 *Ibidem.*
19 *Loc. cit.*
20 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 20238/65, fila 22.
21 *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România 1916—1921,* Ed. Politică, Bucureşti, 1966, p. 127.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dar a înăsprit măsurile restrictive, în special împotriva mișcării revoluționare, a partidului clasei muncitoare. Condițiile în care se pregăteau alegerile au stîrnit justificate proteste din partea mișcării socialiste, a opiniei publice din întreaga țară. Presa socialistă demasca măsurile luate de guvern pentru a îngreuna participarea socialiștilor la campania electorală, cerînd intrarea în legalitate, în toate regiunile țării, conform prevederilor legii electorale [22].

La 10 octombrie 1919, dr. Aroneanu adresîndu-se maselor muncitoare și Secțiunii socialiste din Bacău, a dezbătut problema Congresului Partidului socialist ce urma să se țină la 13 octombrie în Capitală pentru a se decide dacă partidul trebuia să participe la alegeri în condițiile menținerii de către guvern a cenzurii și a stării de asediu [23]. Dr. Aroneanu a fost de părere că nu trebuie ca socialiștii să admită participarea la alegeri în condițiile șicanelor ce li se făceau și a măsurilor represive, vexatorii luate de guvern împotriva lor. El a făcut propunerea ca delegații care vor participa la Congresul Partidului socialist să pretindă guvernului garantarea libertății de acțiune a socialiștilor, respectarea votului universal și alte drepturi ale masei de alegători [24]. Întors de la Congresul extraordinar al Partidului socialist, care s-a desfășurat la București în zilele de 13 și 14 octombrie 1919, Dr. Aroneanu a făcut o amplă expunere destinată Secțiunii socialiste, sindicatelor, și muncitorimii din Bacău. El a precizat că Partidul socialist a hotărît să se abțină de la alegeri din cauza prigoanei sălbatice la care erau supuși reprezentanții săi [25]. Conducerea Partidului socialist, a condiționat participarea la alegeri, de ridicarea cenzurii și a stării de asediu. Dr. Aronaeanu a chemat masele muncitoare să răspundă activ în cazul cînd Partidul socialist va declanșa greva generală politică împotriva felului cum dorea guvernul să organizeze campania electorală și alegerile [26].

În anul 1920, valul acțiunilor muncitorești era în continuă creștere, zeci și sute de greve desfășurîndu-se în întreaga țară. Odată cu venirea la putere a guvernului Averescu, în martie 1920, teroarea antimuncitorească s-a intensificat în mod simțitor. Pentru înăbușirea luptei maselor muncitoare au fost folosite cele mai drastice metode dar proletariatul român răspunzînd chemărilor Partidului socialist și sindicatelor a intensificat mișcarea revoluționară pentru neutralizarea măsurilor luate de guvern și clasele dominante. În toate centrele muncitorești din Moldova, măsurile represive luate împotriva mișcării revoluționare au determinat o ripostă corespunzătoare din partea proletariatului și a organizațiilor sale de luptă.

Una din cele mai impunătoare întruniri și manifestații muncitorești pe care le-a cunoscut Bacăul anilor de după primul război mondial, s-a desfășurat la 21 martie 1920. Întrunirea a fost prilejuită de arestarea și trimiterea la Curtea Marțială din Iași a lui Iancu Iliescu, conducător al

---

22 G. Tudoran, *„Partidul socialist din România și alegerile parlamentare din anii 1919-1920"* în revista „Anale de istorie" nr. 1/1973, p. 110.
23 Arhiva C.C. al P.C.R., fond. 95, dosar 30238/65, fila 11.
24 *Ibidem.*
25 *Loc. cit.*, fila 12.
26 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, fila 12.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mişcării muncitoreşti revoluţionare din zona Bacău — Roman — P. Neamţ. Ca răspuns la această arestare, muncitorimea a venit într-un suflet la gară, încercînd să oprească trenul şi apoi foarte mulţi din cei angrenaţi în această acţiune au plecat cu cel arestat la Iaşi. De la Bacău „Dr H. Aroneanu, omul fără frică şi plin de energie ,a trimis curier special în regiune şi a răscolit întreaga muncitorime, pregătind-o pentru o grevă generală pe întreaga zonă Bacău-Neamţ-Roman" [27]. Hotărîrea de luptă a muncitorimii a determinat ca numai după 24 de ore, Iancu Iliescu să fie pus în libertate de către Curtea Marţială din Iaşi, reîntorcîndu-se imediat la Bacău [28]. La marea adunare organizată cu acest prilej, au fost prezenţi şi delegaţiile muncitorilor din P. Neamţ şi Buhuşi conduse de B. Herşcovici şi Pascal Constantinescu [29]. Alături de ceilalţi vorbitori, Dr. Aroneanu a înfierat arestarea lui Iancu Iliescu, fruntaş al mişcării socialiste din această parte a ţării şi s-a referit la problemele politice de bază ale mişcării noastre muncitoreşti în condiţiille anului 1920 [30]. El a reliefat semnificaţia deosebită a solidarităţii muncitoreşti în luptă cu statul burghez, cu patronii şi autorităţile care erau totdeauna de partea acestora. La întrunirea menţionată, au mai luat cuvîntul Iancu Iliescu, care a relatat adunării, peripeţiile arestării sale precum şi delegaţiile venite de la P. Neamţ şi Buhuşi. Adunarea a votat în unanimitate o moţiune propusă de Dr. Aroneanu, prin care, în numele Partidului socialist, se cerea amnistierea deţinuţilor politici, desfiinţarea jandarmeriei rurale, înfăptuirea reformei agrare, libertatea de organizare şi de exprimare a maselor muncitoare şi altele [31]. Întrunirea a fost urmată de o puternică demonstraţie de stradă la care cei zece mii de participanţi în frunte cu dr. Aroneanu, I. Iliescu ,I. Baciu şi alţi conducători ai muncitorimii au purtat placarde cu lozincile : „Vrem amnistia generală", „Vrem ieftinirea traiului", „Trăiască Internaţionala a III-a", cîntînd cîntece socialiste şi scandînd „Trăiască socialismul, Trăiască comunismul". Autorităţile n-au putut opri această mare adunare care apoi s-a repetat la 16 aprilie şi 6 mai 1920 [32]. Energicile acţiuni desfăşurate la Bacău au determinat victoria muncitorimii şi rezolvarea multora dintre principalele revendicări pe care aceasta le pretindea patronilor şi claselor dominante [33].

În perioada imediat premergătoare grevei generale din octombrie 1920 activitatea dr. Aroneanu a crescut în intensitate în raport direct cu momentul care se apropia : lupta deschisă între masele muncitoare şi clasele dominante sprijinite de întregul aparat de stat burghez. Permanent prezent între muncitori, participant nelipsit la întrunirile şi consfătuirile lor, el îi îndemna la organizare şi solidaritate pentru a putea opune dominaţiei capitaliste, frontul organizat al maselor muncitoare. La întrunirile la care a fost prezent din primele zile ale lunii octombrie, Dr. Aroneanu a arătat

27 M. R. Rollea, *Op. cit.*, p. 135.
28 *Ibidem.*
29 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, fila 30.
30 *Ibidem,* fila 31.
31 *Ibidem.*
32 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, filele 34, 35.
33 M. R. Rollea, *Op. cit.*, p. 136.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

că se apropie momentul confruntării deschise cu regimul capitalist [34]. Prezentînd situația pe care o aveau masele muncitoare el a arătat că va cere explicații Consiliului comunal al orașului Bacău cu privire la acțiunile întreprinse în sprijinul acestora, în pragul iernii care se apropia [35]. Reliefînd specula care se făcea cu produsele de primă necesitate el s-a adresat ascultătorilor săi întrebînd : „Unde sînt zahărul, carnea, stofa și lemnele pentru omul sărac, acum cînd vine iarna ? Tu muncitor, te duci să-ți cumperi cele necesare existenței, dar te speculează și te exploatează la sînge speculanții de pe piețele orașului" [36]. De la problemele economice, dr. Aroneanu obișnuia să treacă în expunerile sale la problemele politice aflate la ordinea zilei. Astfel, el s-a referit la legile antimuncitorești elaborate de guvern insistînd în mod special asupra conținutului și urmărilor legii reglementării colective a conflictelor de muncă a lui Gr. Trancu-Iași [37].

Concomitent cu activitatea dusă pentru antrenarea și mobilizarea muncitorimii la luptă împotriva exploatării, Dr. H. Aroneanu, convins pe deplin de adevărul ideilor socialismului științific, și-a adus o contribuție însemnată la procesul de clarificare ideologică și politică care avea loc în sînul mișcării muncitorești din țara noastră în acea perioadă, militînd pentru transformarea Partidului socialist, în partid comunist și afilierea lui la Internaționala a III-a făurită și condusă de V. I. Lenin. Referindu-se la această problemă majoră care frămînta mișcarea noastră muncitorească, într-o scrisoare din iulie 1920, Dr. Aroneanu a subliniat că studierea amănunțită a socialismului științific l-a condus la concluzia că „comunismul este esența și adevărata mișcare socialistă și numai acest caracter trebuie imprimat tuturor mișcărilor socialiste din întreaga lume". Membru al aripii de stînga a Partidului socialist, el a acționat deschis pentru organizarea acestuia pe principiu consecvent revoluționar, anul 1920 fiind hotărîtor în clarificarea definitivă a poziției sale ideologice. Încă la Conferința regională a Partidului socialist, ținută la sfîrșitul lunii ianuarie la Bacău el declara că mai de mult timp „eram comunist și ca atare sînt perfect de acord în ceea ce privește critica vechii propagande social-democrate și necesitatea de a începe propaganda comunistă" [38]. Aceiași poziție a exprimat-o Dr. Aroneanu la conferințele Consiliului general al Partidului socialist din ianuarie și aprilie 1920, ținute la București, precum și la întîlnirile cu alegătorii din Bacău, în calitate de candidat al partidului la alegerile din acel an.

Paralel cu problemele privind îmbunătățirea structurii organizatorice a mișcării socialiste se dezbătea cu ardoare chestiunea transformării Partidului socialist în partid comunist. În cadrul acestui proces general, secțiunile din Moldova și-au adus un deosebit aport în cursul anului 1920. Pentru crearea Partidului comunist și afilierea la Internaționala a III-a au votat, pînă în toamna anului 1920, secțiunile și sindicatele din Bacău.

---

34 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, *dosar cit.*, fila 2.
35 *Ibidem.*
36 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, *dos. cit.*, fila 3.
37 *Ibidem.*
38 M. C. Stănescu, *„Dr. H. Aroneanu"*, evocare publicată în revista „Anale de istorie" nr. 5/1971, p. 174.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

P. Neamţ, Bîrlad, Focşani, Paşcani şi alte centre. La toate adunările unde a luat cuvîntul în vara anului 1920, Dr. Aroneanu a vorbit muncitorimii despre necesitatea creării Partidului comunist, despre scopul revoluţiei socialiste şi a luptei finale a proletariatului român.

Pe această poziţie profund revoluţionară se găsea Dr. Aroneanu în octombrie 1920, cînd muncitorimea din întreaga ţară, în frunte cu Partidul socialist, se pregătea pentru declanşarea grevei generale. Calităţile sale de bun propagandist şi organizator al maselor muncitoare, voinţa sa de luptă au fost puse în evidenţă în perioada de pregătire a grevei generale. Subliniind necesitatea unirii şi organizării muncitorilor la nivelul întregii ţări în vederea desfăşurării cu succes a luptei greviste, într-o cuvîntare ţinută la 4 octombrie 1920 în faţa muncitorimii din oraşul Bacău Dr. Aroneanu arăta : „Tovarăşi lucrători, meseriaşi şi muncitori ! În unire să facem o mare grevă în toată România şi să ne punem pe lucru şi dacă nu ne vor da ceea ce cerem noi să ţinem greva înainte pînă ce se va face totul pentru cererea noastră“ [39].

În toamna anului 1920, la 10 octombrie, Consiliul general al partidului şi Comisia Generală a Sindicatelor convocate pentru a examina situaţia din ţară au votat o rezoluţie care cuprindea alături de revendicările economice şi revendicările politice ale mişcării muncitoreşti revoluţionare din România. La refuzul guvernului de a duce tratative cu delegaţii muncitorimii, s-a hotărît declararea grevei generale pentru ziua de 20 octombrie. Dr. Aroneanu na- putut participa din motive de ordin familial la şedinţa Consiliului general din Bucureşti deşi avea mandatul muncitorimii din întreaga regiune şi astfel acolo a plecat Iancu Iliescu [40]. Voinţa şi hotărîrea de luptă a Dr. Aroneanu, spiritul său clar-văzător au ieşit şi mai mult în evidenţă cu prilejul pregătirii grevei generale, cea mai mare ridicare la luptă a proletariatului român din acel timp. La întrunirea Secţiunii socialiste ţinută la 17 octombrie, Dr. Aroneanu a pregătit masele muncitoare din Bacău, diversele categorii ale proletariatului existente aici pentru începerea luptei [41]. Cunosout pentru activitatea sa revoluţionară, pentru calităţile sale de organizator şi conducător al luptei muncitorimii din această parte a Moldovei, autorităţile burghezo-moşiereşti îl urmăreau pas cu pas, căutînd prilejul de a-l suprima. Pentru executarea acestei hotărîri omul cel mai potrivit a fost găsit în persoana maiorului Poltzer. Pe măsură ce greva generală se întindea în toată ţara, urmînd să cuprindă şi Valea Trotuşului, în zorii zilei de 21 octombrie 1920, dr. Aroneanu, împreună cu alţi fruntaşi socialişti din Bacău a fost arestat şi depus la închisoarea regimentului 22 infanterie din localitate. Acelaşi maior Poltzer care îl torturase în anul precedent, găseşte momentul cel mai potrivit de a-şi pune în aplicare planul său ucigaş. În ziua de 24 octombrie, la amiază, Dr. Aroneanu a fost adus la închisoarea garnizoanei oraşului unde, după torturi

39 M. C. Stănescu, *art. cit.*, p. 175.

40 M. R. Rollea, *Op. cit.*, p. 136.

41 Arhiva C.C. al P.C.R., fond. 96, dosar 3541, filele 24—25.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

groaznice a fost asasinat [42]. Vestea despre asasinarea mişelească a dr. Aroneanu s-a aflat abia la 31 octombrie 1920 din ziarul „Luptătorul". La autopsia făcută de către Dr. Iamandi — cumnatul călăului Poltzer — s-a „*constatat*" că a avut o sincopă cardiacă consecutivă cu sufocare. După declanşarea unui puternic val de protest în toată ţara, o comisie medicală, în frunte cu dr. M. Minovici, a stabilit că Dr. Aroneanu a murit datorită strangulării şi că nu fusese niciodată bolnav de cord. Relatările făcute de unele ziare asupra condiţiilor tragice în care dr. Aroneanu a murit asasinat la închisoarea garnizoanei din oraşul Bacău a dus imediat la suspendarea acestora [43]. Soţia sa, Berta Aroneanu, a făcut numeroase demersuri la cele mai înalte autorităţi pentru a stabili vinovăţiile în crima ce fusese comisă. Deşi s-a lovit de numeroase piedici din partea celor ce aveau tot interesul ca adevărul să nu fie scos la lumină şi această odioasă crimă să fie muşamalizată, ea a reuşit să obţină din partea parlamentului dispunerea unei noi anchete medico-legale. Comisiunea medico-legală compusă din prof. dr. Mina Minovici, decanul Facultăţii de Medicină din Bucureşti, dr. Reiner, profesor universitar şi dr. Gh. Ştefănescu de la Facultatea de Medicină din Bucureşti, au făcut la 12 noiembrie o nouă autopsie a cadavrului dr. Aroneanu. Rezultatul acestei anchete la care a participat şi Dr. Lupu, fostul ministru de interne, urma să facă obiectul unei noi interpelări în Cameră [44].

După asasinarea bestială a dr. Aroneanu, autorităţile, de teama furiei maselor muncitoare, au luat măsura de a fi înmormîntat, pentru a se evita o mare demonstraţie populară, sub paza unei companii militare care cu baioneta la armă a escortat carul mortuar pînă la cimitir. În articolul închinat memoriei dr. Aroneanu ziarul „Socialismul" din 3 noiembrie 1920, referindu-se la personalitatea militantului socialist sublinia că „el moare în floarea vîrstei lăsînd în urmă... o neştearsă amintire în rîndurile proletariatului băcăuan ca şi a celui din întreaga ţară".

Cu ocazia arestărilor şi a măsurilor luate după greva generală din 1920 [45], autorităţile au reconstituit pe baza propriilor lor constatări şi a declaraţiilor făcute de cei arestaţi o parte din prodigioasa activitate desfăşurată de dr. Aroneanu în aceşti ani şi în special în perioada care a premers toamnei anului 1920. Dr. Aroneanu s-a aflat permanent printre muncitori, viaţa sa fiind necontenit legată de acţiunile, aspiraţiile şi idealul lor. A făcut o neobosită propagandă revoluţionară în rîndul maselor muncitoare cerîndu-le să organizeze acţiuni greviste care să îmbie revendicările economice în mod permanent cu cele de ordin politic [46].

---

42 Arhivele Statului Iaşi, fond Parchet general Iaşi, dosar 458/1920, fila 460; „*Socialismul*" din 5 noiembrie 1920.

43 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/658. In lucrarea pe care am mai citat-o în acest articol se aprecia în modul următor moartea dr. Aroneanu: „A murit dr. H. Aroneanu, tată a trei copii minori, om excepţional de bun, devotat şi energic în slujba masei muncitoare dezmoştenită de dreptul la viaţă" (M. R. Rollea, *Op. cit.*, p. 77, 137).

44 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/658.

45 La Bacău în afara dr. Aroneanu au mai fost arestaţi V. Baciu, Gh. Palade, I. Caşin şi alţii.

46 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 3541, filele 24, 25.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dr. Aroneanu a avut numeroşi discipoli care au recunoscut că au fost atraşi în mişcarea revoluţionară şi datorită puternicii sale personalităţi, a devotamentului cu care milita şi transmitea şi altora idealul vieţii sale [47]. Alături de ceilalţi fruntaşi ai mişcării muncitoreşti băcăuane el a propagat necontenit ideile socialiste în lumea satelor, în armată, peste tot unde se găseau acei ce puteau fi atraşi la lupta clasei muncitoare [48]. Era socotit „element foarte periculos" de organele de siguranţă tocmai fiindcă desfăşura o prodigioasă activitate revoluţionară. Ideile sale nu erau considerate un „socialism moderat" ci vizau schimbarea orînduirii capitaliste pe calea revoluţiei sociale. Problema revoluţiei proletare, a necesităţii lichidării orînduirii burgheze, a socializării mijloacelor de producţie, a reformei agrare, a desfiinţării instituţiilor burgheze, a realităţilor existente în Rusia sovietică, a necesităţii partidului revoluţionar a proletariatului constituiau temele frecvente ale expunerilor sale [49]. El a chemat fruntaşi ai mişcării muncitoreşti din Capitală pentru a ajuta la creşterea organizării politice a maselor muncitoare din Bacău. Organele represive îi urmăreau necontenit activitatea şi participarea unor elemente de frunte ale mişcării noastre muncitoreşti pe Valea Trotuşului şi a Bistriţei cum au fost de pildă Barbu Lăzăreanu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea era astfel apreciată : „sînt prieteni intimi cu Dr. Aroneanu şi I. Iliescu" [50]. Menţionăm cu titlu informativ că în acest timp au mai venit la Bacău fruntaşi de prestigiu ai proletariatului român cum erau I. C. Frimu, Gh. Cristescu şi alţii [51]. În timpul grevei de a fabrica „Letea" din anul 1919, printre greviştii băcăuani au venit M. Bălineanu, secretarul Comisiei Generale a Sindicatelor din România şi Gh. Petrescu-Ghempet din conducerea pe ţară a C. G. S. R. Documentarea făcută aici le-a prilejuit publicarea în ziarul „Socialismul" a unei serii de articole referitoare la mişcarea muncitorească băcăuană şi perspectivele ei [52].

Ca urmare a activităţii sale revoluţionare, dr. Aroneanu a fost permanent supravegheat, arestat, urmărit ca să nu mai vorbim de asasinarea sa tragică săvîrşită la 24 octombrie 1920. Puţine au fost însă cazurile în care familia celui în cauză să aibă atîta de suferit cît a avut familia doctorului Aroneanu în timpul vieţii sale cît şi după moartea sa. Siguranţa introdusese în cursul anului 1919 în casa familiei Aroneanu o menajeră care informa zi de zi asupra fiecărui pas pe care îl făceau atît dr. Aroneanu, cît şi ceilalţi membri ai familiei, inclusiv copiii [53]. Parcurgînd un asemenea raport informativ aflăm amănunte revelatoare asupra activităţii întregii sale familii. O adevărată furie a provocat autorităţilor faptul că Dr. Aroneanu care făcuse din crezul socialist idealul vieţii sale, şi-a înscris copiii la Clubul socialist din Bacău [54]. Siguranţa s-a adresat în

47 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 3541, p. 216-217.
48 *Ibidem*, fila 19.
49 *Loc. cit.*,
50 *Ibidem*, fond 95, dosar 30238/65, p. 26.
51 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 3541, p. 1, 2, 3 ; Arh. St. Fălticeni, fond Prefectura jud. Baia, dosar 1/1919, p. 7-8.
52 C. Botez, L. Eşanu şi I. Saizu, *Lucr. cit.*, p. 78.
53 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, fila 18.
54 *Ibidem*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

toamna anului 1919 Direcției școlii primare de băieți nr. 3 din Bacău în legătură cu cazul elevului Aroneanu din clasa a IV-a care adusese în clasă și citise colegilor săi cărți cu caracter socialist [55]. Dispozițiile date în legătură cu curmarea și reprimarea unor asemenea acțiuni era categorică, menționîndu-se că „nu-i poate fi permis (dr. Aroneanu — n.n.) să propage ideile socialiste prin copiii săi în școală" [56]. Deși elev în clasa a IV-a primară, adică practic avînd doar 11 ani, fiul dr. Aroneanu era semnalat în rapoartele Siguranței ca participant la întrunirile socialiste și muncitorești din orașul Bacău la care era văzut „cu cocardă roșie în piept" [57].

Soția doctorului Aroneanu, Berta Aroneanu, femeie inteligentă, energică și devotată aceluiași crez pentru care își sacrificase viața și soțul ei, a fost urmărită pas cu pas și mereu hărțuită mai ales după moartea acestuia [58]. S-a mers pînă acolo cu abuzurile și reaua credință încît la sfîrșitul anului 1920 unii au fost de părere că Berta Aroneanu ar fi fost amestecată în atentatul de la Senat [59]. Indiciul de „bază" în această direcție îl constituia faptul că atentatul avusese loc la 2—3 zile după interpelarea făcută în Cameră cu privire la moartea dr. Aroneanu. De aici s-a născut deducția „logică" (!) că Berta Aroneanu trebuia să fie amestecată (din răzbunare !) în acest atentat. Prigoana la care a fost supusă soția Dr. Aroneanu și familia sa a atins limite greu de imaginat. Ca urmare a acestor necontenite hărțuieli și măsuri vexatorii luate împotriva ei, la 10 ianuarie 1921, Berta Aroneanu se adresează primului procuror al Tribunalului din Bacău pentru a-l anunța că se află în București locuind la avocatul Toma Dragu în str. Sapienței nr. 8 [60]. Totodată se cerea autorităților locale să ridice sechestrele puse pe „averea mea și a soțului meu, din Bacău" [61]. Pînă în primăvara anului 1921 i s-au făcut numeroase percheziții domiciliare [62]. Cărțile cu conținut socialist, ziarele, revistele, corespondența găsită au fost depuse la Parchetul tribunalului din Bacău [63]. Locuința pe care o avea în acest oraș i-a fost sigilată după desele descinderi făcute [64]. Prezentîndu-se primului procuror al Tribunalului din Bacău pentru a i se lua o serie de interogatorii, ea a arătat că în Bacău domicilia în str. V. Alecsandri și provizoriu la părinții ei în str. Unirii nr. 1. În București Berta Aroneanu locuia la prietenii ei Dr. Ghelerter, Toma Dragu, la doamna E. Socor, iar unul din fii ei era elev la Liceul Sf. Sava [65].

Activitatea desfășurată de Dr. Aroneanu, abnegația și devotamentul pe care le-a pus în apărarea cauzei celor mulți au fost răspunsul concret pe planul faptelor, cu care el și-a onorat confesiunea făcută în timpul vie-

---

55 *Loc. cit.*, fila 16.
56 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, fila 16.
57 *Ibidem*, fila 33.
58 *Loc. cit.*, fila 10; Primul procuror al tribunalului Bacău i-a confirmat B. Aroneanu că este îndeaproape supravegheată.
59 Arh. C.C. al P.C.R., fond 95, dosar citat, fila 5.
60 *Ibidem*, fond 96, dosar 178, fila 285.
61 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 178, fila 285.
62 *Ibidem*, filele 120, 259.
63 *Ibidem*, dosar 179, fila 316.
64 *Ibidem*, fila 310.
65 *Loc. cit.*, filele 309, 311

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ţii că nimeni şi nimic nu-l va putea îndepărta vreo dată de masele muncitoare şi lupta pentru idealurile lor [66].

Amintirea doctorului Aroneanu, a vieţii şi activităţii sale închinate clasei muncitoare şi nobilelor ideal[illegible]ri ale poporului român, a rămas neştearsă în istoria mişcării noastre muncitoreşti. Congresul sindical de la Braşov din octombrie 1921 a omagiat memoria neobositului luptător socialist şi a adoptat o moţiune în amintirea sa [67].

În anul 1932 sindicatele muncitoreşti, Cercul tineretului socialist din oraşul Bacău au redactat şi difuzat un afiş intitulat „Tovarăşi muncitori" prin care muncitorimea şi ceilalţi cetăţeni ai oraşului erau chemaţi la întrunirea publică organizată în vederea comemorării asasinării Dr. Aroneanu [68].

Activitatea Dr. Aroneanu, desfăşurată în anii avîntului revoluţionar în oraşul şi judeţul Bacău au constituit o materializare vie a rolului militanţilor revoluţionari în perioada care a premers înfiinţării Partidului Comunist Român. Pildă de abnegaţie, devotament şi eroism Dr. H. Aroneanu rămîne în amintirea poporului nostru ca un devotat luptător socialist care şi-a pus întreaga viaţă în serviciul idealurilor clasei muncitoare şi ale poporului său.

LE DR. ARONEANU ET LE MOUVEMENT OUVRIER DE BACĂU PENDANT LES ANNÉES 1918—1920.

Résumé

L'auteur présente dans cet article le rôle joué par le Dr. Aroneanu dans le mouvement ouvrier et socialiste de la ville et du département Bacău.

Les sources des archives, la plupart idédites, compléteés avec des artilces de la presse du temps, reliefent largement la personalité proéminente du Dr. Aroneanu, ainsi que l'apport précieux de son activité dans le mouvement socialiste révolutionaire de Roumanie.

Ce matériel apporte des témoignages convaincantes sur l'apnégation et le dévouement du Dr. Aroneanu, qui s'était identifié avec les intérêts des masses ouvrieres, spécialement dans les années de l'élan révolutionaire de Roumaine qui ont succédé à la première guerre mondiale, jusqu'au tragigue fin d'octombrée 1920.

66 *Ibidem,* fond 95, dosar 30238/65, fila 6.
67 *Ibidem,* fond. 28, dosar 9325, p. 112.
68 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, p. 17.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ASPECTE ALE MIŞCĂRII MUNCITOREŞTI ŞI COMUNISTE BĂCĂUANE OGLINDITE ÎN PRESA LOCALĂ

de GHEORGHE PĂTRAR

Publicistica locală, de pînă la 1944, în variatele ei forme de periodicitate, reflectă, din unghiuri de vedere diferite, frămîntările politice, sociale, economice şi spirituale ale societăţii băcăuane în dezvoltare. Aşadar, ea reprezintă, incontestabil, şi un izvor documentar important pentru cunoaşterea mişcării muncitoreşti şi comuniste din această parte de ţară. Uneori, presa de aici constituie singura sursă de informare, după cum alteori, pornindu-se de la ziarele tipărite în judeţ se pot întreprinde investigaţii fructuoase care să ducă la dezvăluirea unor acţiuni sociale cu larg ecou şi largi consecinţe, acţiuni astăzi uitate şi pe nedrept nevalorificate de istoria mişcării noastre muncitoreşti. Natural că nu totdeauna lumea băcăuană, cu aspiraţiile, cu frămîntările, cu durerile şi nemulţumirile ei, s-a răsfrînt fidel, obiectiv în publicistica locală. Dar chiar atunci cînd imaginile sînt deformate, înadins mistificate, ele constituie totuşi un barometru semnificativ al atitudinii diferitelor partide şi grupări politice, organizaţii sau pături sociale faţă de oamenii muncii şi năzuinţele lor, faţă de ideologia clasei muncitoare.

Răsfoind presa locală de la începutul acestui secol şi mai ales pe cea dintre cele două războaie mondiale, am întîlnit neaşteptat de multe informaţii, note, relatări, documente, unele de-a dreptul revelatoare, interesînd istoria mişcării revoluţionare din acest judeţ.

O primă relatare despre o grevă muncitorească la Bacău o întîlnim în ziarul local „Vestea", din 22 sept. 1913. Articolul înserat aici, „Greva de la fabrica de hîrtie Letea" ne spune că „Mai mulţi lucrători din fabrica de hîrtie, ţinînd o consfătuire la sediul sindicatului, în seara de 18 septembrie, au proclamat grevă generală. În acest scop, a doua zi, un grup de 80 de oameni, între care erau şi mulţi străini de fabrică şi meserie, au încercat să oprească pe ceilalţi lucrători de a intra în fabrică. Se accentuează trei cauze care au provocat greva : nemulţumiri contra felului cum sînt trataţi lucrătorii de către d-l director Hellhummer, insuficienţa salariului şi numărul prea mare al orelor de lucru".

Trecînd superficial peste cauzele reale ale grevei, autorul articolului, Emil Rey, aprecia că acţiunea revendicativă a muncitorilor a fost provocată, în primul rînd, de faptul că directorul tehnic n-a fost îndeajuns

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de sever cu muncitorii şi n-a ştiut ca, la angajarea noilor lucrători, să facă o triere riguroasă, lăsîndu-se înduioşat de mizeria unor oameni necunoscuţi. Astfel, crede gazetarul, s-au strecurat în fabrică „elemente periculoase" şi „turbulente". „Din fericire, — continuă articolul — tentativa n-a reuşit, căci jandarmii au izbutit să împrăştie pe turbulenţi şi lucrătorii şi-au putut relua lucrul".

Peste două numere, „Vestea" revine „În chestia grevei de la fabrica „Letea" [1], de această dată rezumînd opiniile noului director general al fabricii, ing. Vasilescu. Manifestîndu-şi dispreţul faţă de grevişti, acesta afirmă că muncitorii noştri cîştigă puţin din cauză că „n-au conştiinţa datoriei". El recunoaşte, totuşi, necesitatea de a se mări salariile, dar, deocamdată, numai la „cei mai sîrguincioşi şi de ispravă", altfel zis, la oamenii de încredere ai direcţiunii. Promisiunea ziarului de a prezenta, într-un număr viitor, şi „doleanţele lucrătorilor" nu mai este îndeplinită. Emil Rey, directorul publicaţiei, socotise, probabil, necesar să renunţe la expunerea lor, ca nefiind oportună în momentul cînd el candida pentru un loc în Cameră din partea partidului liberal.

După primul război mondial, în perioada 1918-1924, perioadă de larg avînt revoluţionar, la Bacău nu se poate vorbi de o publicistică de atitudine, democratică, socialistă sau chiar independentă. Înregistrăm acum doar cîteva ziare, organe de expresie în judeţ ale partidelor Naţional- Liberal, Naţional-Ţărănesc sau Naţional-Democrat. Ani de-a rîndul foile acestor partide n-au publicat un rînd despre situaţia clasei muncitoare, despre acţiunile revendicative muncitoreşti. De aceea, pentru această perioadă, cercetătorul preocupat de condiţiile de muncă şi viaţă, de starea de spirit a clasei muncitoare din întreprinderile şi fabricile Bacăului, va trebui să caute informaţii în presa centrală, în cea din judeţele limitrofe, sau să recurgă la alte surse. Astfel, sîntem nevoiţi să apelăm, pentru a umple cît de cît un gol informaţional, la ziarul pietrean „Piatra socialistă", organ al secţiunii Partidului Socialist şi al sindicatului muncitorilor din Piatra Neamţ, ai cărui redactori urmăreau îndeaproape manifestările muncitoreşti din judeţul vecin.

„Piatra socialistă" ne vorbeşte, în întîiul ei număr, din 7 dec. 1919, despre o impresionantă acţiune de solidaritate a muncitorilor de la fabrica de postav Buhuşi, cu „tovarăşii" lor din Piatra aflaţi în grevă. Cei peste 2.000 de muncitori pietreni declaraseră grevă generală la 1 dec. 1919, cerînd, între altele, 8 ore de lucru, mărirea salariilor cu 30%, recunoaşterea delegaţilor aleşi de dînşii. Auzind că tovarăşii lor se află „în luptă cu stăpînii", muncitorii din Buhuşi „au hotărît să subscrie cu toţii salariul pe o zi". Totodată au organizat un bal, al cărui venit a fost donat „tot pentru ajutorarea tovarăşilor lor care se găsesc în grevă". Ajutoarele băneşti erau însoţite de următoarea telegramă de îmbărbătare ;

„Tovarăşi şi fraţilor, am auzit de lupta ce o duceţi cu capitaliştii hrăpăreţi, care caută să vă exploateze încă. Primiţi din partea noastră

1 Nr. 6, 6 oct. 1913, p. 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cele mai îmbărbătoase înourajări, duceţi lupta înainte şi nu vă intimidaţi de toate ameninţările şi manoperile lor. Noi sîntem alături de voi şi veţi avea tot sprijinul nostru moral şi material, pînă la cîştigarea drepturilor voastre.

Muncitorii Fabricii de postav Buhuşi
Secretar NEMEŞ"

În zilele de 19 şi 20 ianuarie 1920 are loc la Bacău Conferinţa regională (Bacău-Piatra-Roman) a Partidului Socialist. Acelaşi ziar „Piatra Socialistă" [3] redînd discuţiile purtate în cadrul conferinţei, evidenţia poziţia înaintată, comunistă a dr. Aroneanu, eminent reprezentant al clasei muncitoare băcăuane. Dr. H. Aroneanu a pledat pentru „necesitatea de a se începe propaganda comunistă". În acelaşi timp, el a vorbit de utilitatea de a se intensifica propaganda socialistă şi la sate şi de a se redacta un ziar regional, prin intermediul căruia să fie propagate ideile comuniste şi care să vorbească „de interese locale din punct de vedere socialist".

Un ziar regional, pentru judeţele Bacău şi Piatra, în sensul preconizat de dr. Aroneanu, vom avea de abia din 1946, odată cu apariţia la Bacău a „Luptătorului", în condiţiile de legalitate a P.C.R.

La conferinţa din ianuarie 1920, dr. Aroneanu a fost ales ca delegat regional în Consiliul general al Partidului Socialist. Desigur, dr. Aronneanu ar fi fost unul din aceia, care s-au pronunţat în Consiliul general al Partidului Socialist, din 30 ianuarie — 2 februarie 1921, pentru convocarea congresului partidului şi transformarea acestuia în partid comunist, dacă între timp n-ar fi fost asasinat mişeleşte în închisoarea garnizoanei Bacău. Cum s-au petrecut lucrurile, ne spune, 20 de ani mai tîrziu, un ziar băcăuan [4]. Odată cu declanşarea grevei generale la 20 octombrie 1920, a început, din ordinul ministrului de interne de atunci, prigoana împotriva conducătorilor muncitorimii. La Bacău a fost arestat, dr. Aroneanu, fruntaş al mişcării socialiste, animator şi sfătuitor ascultat de mişcarea sindicală. În celula garnizoanei, brutele lui Argetoianu au petrecut în jurul gîtului victimei un cearceaf ud, pe care nu l-au dezlipit pînă nu l-au văzut murind.

După 1924, vom avea la Bacău o puternică presă independentă, care se va strădui să oglindească imparţial, uneori cu rezultate remarcabile, realităţile vremii. Cu toate neajunsurile, determinate de tributul pe care unii redactori îl plăteau mentalităţilor sociale de atunci sau chiar ideologiei unor partide burghezo-moşiereşti, presa independentă băcăuană ne oferă o bogăţie de informaţii, de date despre activitatea comuniştilor, dar, mai ales, despre realităţile din întreprinderile industriale şi acţiunile greviste. Nu în puţine cazuri ziarele independente au contribuit la ameliorarea condiţiilor de muncă, la dezvăulirea cauzelor reale, adînci ale revoltelor proletare, la susţinerea morală a muncitorilor grevişti.

2 Nr. 2, 14 dec. 1919, p. 2.
3 Nr. 8, 2 febr. 1920, p. 2.
4 „Înainte", nr. 3, 23 oct. 1944, p. 1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un astfel de rol l-a îndeplinit la noi ziarul „Bacăul", care apare din 1924 cu subtitlul „Ziar agricol, industrial, comercial și al intereselor generale". „Bacăul", unul din cele mai importante ziare independente din Moldova, redactate între cele două războaie mondiale, relatează în dese rînduri despre acțiuni ale comuniștilor și ale muncitorilor băcăuani. Din coloanele lui aflăm că „la 11 martie 1925, în comuna Comănești, s-a descoperit firul unei organizații comuniste secrete" [5].

Același ziar [6], luînd apărarea muncitorilor de la fabrica de postav Buhuși, ne informează pe larg despre marea grevă de aici, care a durat de la 4 septembrie pînă la 11 octombrie 1926 și la care au participat peste 2.800 lucrători.

Dacă pînă prin 1929, ziariștii băcăuani aveau noțiuni cu totul elementare despre ideologia marxist-leninistă și despre comuniști, în care nu vedeau decît niște anarhiști, cu totul alta e atitudinea lor după marile mișcări revoluționare din perioada crizei economice din 1929-1933, cînd prestigiul comuniștilor a crescut considerabil în ochii maselor. După această perioadă, ziariștii băcăuani vor vorbi, dacă nu totdeauna cu respect, dar cu mai multă înțelegere față de acțiunile revoluționare organizate și conduse de comuniști.

În anii 1929-1933, ziarele băcăuane au scris pe larg despre procesul intentat unor comuniști locali, acuzați, după expresia ziarului „Curentul Bacăului" de „a fi lipit, în noaptea de 23-24 iulie 1929 manifeste incendiare, prin care se declară război societății, constituției și organizării de stat de azi" [7]. Manifestele fuseseră lipite pe zidurile și gardurile străzilor Bogdan Voevod, Fabricilor, Trecătoarea Gării, Cartierul C.F.R., Cristoveanu, Poștei, Bacău—Piatra, Costache Negri și Căzărmilor, sau aruncate în curțile locuitorilor.

În urma unor cercetări făcute de siguranță, au fost arestați 4 comuniști, la domiciliul cărora au fost găsite „manifeste și broșuri cu caracter subversiv". Principalii acuzați erau muncitorul lemnar Pavel Chiriţescu și studentul M. Bercovici.

Judecați la Tribunalul Bacău, S. I., la 30 iulie 1929, Chiriţescu și Bercovici au fost condamnați la 4 ani, iar ceilalți doi comuniști la 1 an și zece luni închisoare. Toți 4 trebuiau să plătească și cîte 2.000 lei amendă. Făcînd apel, procesul se rejudecă, la 17 august 1929, în fața Curții de casație din Iași, reducîndu-se pedeapsa de la 4 la 2 ani și de la 1 an și zece luni la 7 luni închisoare. Chiriţescu și Bercovici fac din nou apel, reușind să obțină ca procesul să fie trimis spre rejudecare în fața Curții cu juri din Bacău. La 28 mai 1930, au loc dezbaterile procesului în fața juraților din localitate. Pe banca apărării se aflau avocații Poldy Filderman, social-democrat, și Lucreţiu Pătrășcanu. După dările de seamă publicate de ziarele „Bacăul" [8] și „Curentul Bacăului" [9], procesul s-a desfășurat astfel: „O lume imensă ce dorea să asiste la proces a fost împiedicată de puternicul cordon de soldați, pus pentru pază"... „La intra-

5 30 martie, 1925, p. 3.
6 Nr. 90, 27 sept. p. 1 și nr. 92, 18 oct. 1926, p. 1.
7 Nr. 51, 2 iunie 1930, p. 3.
8 Nr. 119, 1 iunie 1930, p. 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rea principală d-nii comisari Obreja şi Lupaşcu fac un control riguros al celor ce intră. Înainte de a se începe dezbaterile, d. av. Pătrăşcanu ridică un incident, prin care cere ridicarea măsurilor de restricţie la accesul în sală, întrucît şedinţele Curţii de juri sînt publice", dar Curtea nu ia în consideraţie obiecţia. Acuzaţii recunosc că „au împrăştiat manifeste antiràzboinice, fiind convinşi că fac un serviciu ţării". După av. Filderman, vorbeşte Lucreţiu Pătrăşcanu, care subliniază că acuzaţii n-au putut fi „taxaţi de borfaşi, ci ca delicvenţi politici...". „D-sa a comis o greşeală de tact — după opinia gazetarului de la „Curentul Bacăului" — de a se arăta oarecum ostil juraţilor, printr-o atitudine răzvrătită în contra societăţii de azi, perorînd decretarea unei viitoare societăţi comuniste...". „D-sa termină, spunînd că, chiar dacă vor fi condamnaţi acuzaţii de azi, Partidul Comunist nu se stinge, ci el va continua să lupte pentru răspîndirea ideilor lui...". „Un alt fapt, care a dus la condamnare a fost, desigur, citirea de către acuzatul Chiriţescu a unui .... memoriu, în care dînsul ... făcea apologia societăţii comuniste" .... „Apărătorul său, avocatul Pătrăşcanu, care, desigur, cunoştea intenţiile clientului său, era dator să-l oprească. Acest fapt a contribuit, de asemenea, cu mult la indispunerea juraţilor", cei doi comunişti fiind condamnaţi la un an închisoare la Doftana.

De observat şi din aceste succinte şi, într-un anume sens, ostile relatări, cutezanţa şi fermitatea revoluţionară a comunistului Lucreţiu Pătrăşcanu.

Ziarele băcăuane vor scrie despre alte „senzaţionale" procese sau arestări de comunişti, toate vorbind de o puternică organizaţie comunistă la Bacău. „Bacăul" din 6 iunie 1932, nota : „Zilele trecute siguranţa locală a reuşit să prindă şi să aresteze un important număr de comunişti, membrii unei vaste organizaţii cu ramificaţii în întreaga ţară", care îşi avea sediul principal de activitate la Buhuşi. Acelaşi ziar publica, la 27 februarie 1933, articolul „Descoperirea unui nucleu comunist în localitate". Nu peste multă vreme tot „Bacăul" publica aceste rînduri

„Nu sînt nici două luni de la data cînd am relatat descoperirea unui nucleu comunist în localitate, compus din tineret, cea mai mare parte lucrători din fabrică. Am arătat atunci că au fost arestaţi vreo 30 de membri din organizaţie, dintre care, după îndelungi cercetări, au fost reţinuţi numai 16, aceştia fiind înaintaţi parchetului.

Au trecut numai cîteva săptămîni şi Inspectoratul general de siguranţă, cu sediul în Iaşi, prinde firul unei vaste organizaţii comuniste, intitulată Uniunea Tineretului Comunist din Moldova. Între centrele de propagandă afiliate acestei organizaţii, era şi oraşul Bacău, centru industrial, excelent mediu pentru recrutarea aderenţilor.

Numeroase descinderi făcute de poliţie, la diferite locuri suspecte, duc la arestarea în localitate a unui număr de 15 muncitori şi funcţionari, precum şi la confiscarea unui bogat material subversiv, constînd din broşuri şi manifeste.

9 Nr. 51, 2 iunie, 1930, p. 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Toți cei arestați făceau parte din comitetul partidului comunist, precum și din comitetul Uniunii Tineretului Comunist. Pe lîngă aceste comitete, mai funcționa în localitate și un serviciu de control" [10]...

Arestări și procese de comuniști, gazetele vor relata și în anii următori 1935, 1936. Trebuie însă precizat că activitatea revoluționară a comuniștilor băcăuani era în acei ani mult mai amplă și mai importantă, decît ne-o prezenta presa, fiindcă ziarele locale nu aveau posibilitatea să vorbească de „agitații" comuniste decît atunci cînd siguranța descoperea pe cei ce le înfăptuiau.

Cu mai multă degajare vor scrie publiciștii despre mișcarea muncitorească, căreia îi vor acorda o atenție deosebită. De fapt, legile presei de atunci acordau o mai largă libertate celor ce abordau aspecte ale mișcării muncitorești sau sindicale, decît comuniste.

Publicațiile băcăuane subliniază că, între 1922-1928, mișcarea socialistă și manifestațiile muncitorești, cu cîteva excepții, nu au prea dat de lucru autorităților, aceste manifestări avînd mai mult un caracter propagandistic, cultural, dar că cu totul alta e situația începînd cu 1929 [11].

Prolearіatul devine din ce în ce mai prezent în viața socială și politică a Bacăului, organizarea sa e mai evidentă, acțiunile sale mai bine gîndite, revendicările mai clar și mai hotărît formulate. În 1929, ziarele scriu de grove conflicte de muncă la societățile forestiere de la Comănești, Agăș, Mînăstirea Cașin (Scutaru), la „Creditul carbonifer" Comănești, la fabrica textilă Buhuși, la Întreprinderea S. Filderman—Bacău ș.a.

În aproape fiecare număr al importantelor publicații „Bacăul" și „Curentul Bacăului" vom putea întîlni unul din aceste titluri „Agitațiile muncitorești", „Concedierile de pe Valea Uzului", „Acte de sabotaj la întreprinderile din localitate", „Conflicte muncitorești", „Stări revoluționare", „Conflicte de muncă pe Valea Trotușului", „Socialiștii locali apără șomerii", „Fabrica Letea a redus numărul lucrătorilor", „Abuzurile Soc. de exploatare minieră »Petroșani« — Lapoș", „Banditismele de la Intreprinderea Filderman", „Accidente de muncă cu urmări fatale", „Lupenii județului nostru. Uriașa tragedie de la Comănești" etc.

În anii grei ai crizei economice 1929-1933, situația muncitorilor din intreprinderile județului devine din ce în ce mai alarmantă. Concedieri abuzive se înregistrau la aproape toate unitățile industriale.

La începutul anului 1931, numărul șomerilor din județ înscriși la Camera de Muncă se ridica la 2 000, ceea ce reprezintă, de fapt, numai o parte din numărul mare al concediaților, ținînd cont că printre aceștia nu nu se numărau muncitorii care locuiau în satele din apropierea orașelor și nici micii meseriași, nevoiți să-și vîndă sculele, „ca să cumpere pîine, căci rușinea nu-i lăsă să întindă mîna [12].

Cei ce rămîneau să continuie munca în fabrici, erau supuși unui tratament de-a dreptul inuman. La Intreprinderile Filderman : „Lucrătorii bătuți pînă la sînge, muncă ilegală de 16 ore pe zi, nerespectarea repau-

10 Nr. 337, 25 iunie, 1934, p. 3.
11 *Agitațiile muncitorești.* În : „Bacăul", nr. 99, 13 ian. 1930, p. 1.
12 *Șomaj la Bacău.* În : „Bacăul" nr. 87, 9 febr., 1931, p. 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sului duminical, cît şi faptul că s-au adus în fabricile întreprinderii soldaţi ce lucrează fără salarii, zmulgîndu-se astfel ultima bucăţică de pîine din gura lucrătorilor "[13]. La Soc. Anonimă „Creditul carbonifer" Comăneşti, „Viaţa minerilor.... este o tragedie ce cutremură cea mai măruntă conştiinţă omenească !... Aceste cîrtiţe, cu aspect uman, îşi tîrîie, cîte 12 ore cotidian, scheletul în întunemicea acestor ocne, pentru 80 sau 100 de lei păcătoşi pe zi...Ore efective de muncă nu se socot decît acelea de cînd mîna încleştează şi pînă leapădă tîrnăcopul, astfel se adaugă două ore pentru străbătut pămîntul"[14].

Politica patronilor, de aruncare a greutăţilor provocate de criză pe umerii celor ce muncesc, a întîmpinat rezistenţa dîrză a proletariatului. În 1930, organele de presă înserează materiale despre conflictele de muncă de la fabricile din Comăneşti, Buhuşi, Asău, despre grevele de la fabricile Scutaru, Abranovici ş. a.

Cea mai importantă prin amploare şi durată e acum greva de la fabrica Textila Buhuşi, prezentată de „Curentul Bacăului"[15] de pe poziţiile muncitorilor. Încă din ianuarie 1930, lucrătorii textilişti intraseră în grevă, cerînd sporirea salariilor şi aplicarea legii de 8 ore de lucru. În urma unor tratative cu conducerea fabricii se ajunge la înţelegerea ca muncitorii să înainteze patronilor un memoriu cu toate revendicările lor, iar în cazul că nu vor cădea de acord asupra unor puncte să se tranşeze prin arbitraj. După cîteva luni de discuţii directorul fabricii însă refuză să se prezinte la arbitraj. În această situaţie, muncitorii declară grevă la începutul lunii iunie. Direcţia ameninţă că va închide fabrica, dar după 8 zile de grevă, începe o companie de corupere a muncitorilor, reuşind cu ajutorul autotorităţilor să oblige aproape 500 de lucrători să intre în fabrică. La 17 iunie, cînd greviştii vorbeau pe linie cu cei ieşiţi din lucru, apar 16 jandarmi care vor să aresteze cîţiva grevişti. Se iscă o încăierare, soldată cu răniţi de ambele părţi. Peste noapte sînt aduse întăriri de la Bacău şi Piatra. A doua zi, jandarmii ocupă sediul sindicatului. Capii greviştilor sînt arestaţi şi bătuţi, întrunirile interzise. Greviştii sînt somaţi cu focuri de armă şi loviţi cu patul puştii. Şi reportajul rezumat de noi se încheie astfel : „Joi, 19 iunie, au intrat în lucru cca. 700 de lucrători, o parte din ei sînt de la Zăneşti, unde personal prefectul de Neamţ a fost pe la ei promiţîndu-le îmbunătăţiri pentru a intra în lucru. Ceilalţi, vreo 1 500 de grevişti, sînt solidari şi se crede că şi cei care au intrat în lucru forţaţi se vor reîntoarce în grevă".

În anii următori, condiţiile de muncă şi existenţă ale celor ce muncesc sînt departe de a se ameliora. Subtitlurile articolului „Cum sînt exploataţi muncitorii de la fabricile din Bacău"[16], pot să ne spună ceva : „Salarii de mizerie. Contractul colectiv, petic de hîtie. Vătafii storc vlaga muncitorilor. Muncitorii cer să li se facă dreptate".

„....Şomerii noştri umblă pe la porţile tuturor autorităţilor şi nimeni nu-i crede, nimeni nu-i aude, şi acest spectacol tragic — în vreme ce pa-

13 „Bacăul", nr. 31, 13 ian., 1930, p. 4.
14 „Curentul Bacăului" nr. 9, 24 august 1924, p. 1.
15 *Idem*, nr. 54, 23 iunie 1930, p. 3.
16 Idem, nr. 232, 25 febr., 1934, p. 4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tronii băcăuani, întorşi de la Ministerul Muncii, unde acceptaseră să dea cota de 0,5 la sută pentru şomaj, refuză să-şi onoreze obligaţiile asumate, sub motiv că la Bacău nu sînt şomeri" [17].

Anul 1935 „a însemnat pentru muncitorimea locală un moment de trezire a conştiinţei de clasă, a nevoii de organizare şi a afirmării solidarităţii" — notează „Bacăul" [18]. E anul în care comuniştii băcăuani au reuşit să îmbine mai fericit formele luptei ilegale cu cele legale. Acum sînt editate la Bacău, sub îndrumarea comuniştilor, două publicaţii periodice—„Curierul" (1935) şi „Înainte" (1935-1936), ultima răspîndită în întreaga ţară. Tot acum, comuniştii şi social-democraţii au reuşit să introducă în redacţia ziarului independent „Bacăul" un reprezentant al lor, căci cum altfel s-ar explica acele articole concepute pe un ton revoluţionar, acele bilanţuri anuale asupra dezvoltării conştiinţei de clasă, acele îndemnuri repetate, adresate muncitorimii din judeţ, de a se organiza, de a lupta mai hotărît împotriva capitaliştilor, pe care „Bacăul" le publică începînd cu 1935 ?

În ziarul „Înainte !", pentru prima dată în presa băcăuană, problemele muncitoreşti sînt atacate frontal, indicîndu-se şi căile de lichidare a exploatări. În coloanele lui atrag atenţia şi articole anchete care înfăţişează viaţa şi luptele muncitorilor „Exploatarea nemiloasă a muncitorilor din secţia încălţăminte a Întreprinderii Filderman", „De la fabrica de hîrtie Letea", „Sadica maltratare de la Fabrica Izvoranu", „Exploatarea nemiloasă de la fabrica Nahmanson din Bacău" etc.

Un spaţiu larg a acordat publicaţia „Înainte" comentării procesului intentat muncitorului Petre Compoţi, despre care un alt ziar băcăuan scria „Procesul muncitorului Petre Compoţi, în cadrul în care se desfăşoară, prin strălucita apărare, şi cauza pe care acesta o pledează, a luat proporţiile marilor procese muncitoreşti, care s-au dezbătut în ultimul timp înaintea marilor tribunale. Solidaritatea întregii muncitorimi locale cu camaradul lor acuzat că ar fi bătut un medic, de a cărui purtare faţă de muncitori, a avut să se plîngă întreaga clasă căreia inculpatul îi aparţinea, a impus nota de eveniment acestui caz"... [19].

La începutul anului 1937, agitaţiile muncitorilor iau din nou proporţii şi se vor ţine lanţ pînă în preajma războiului. Patronii întreprinderilor sînt puşi în faţa unor cereri insistente de recalculare a salariilor. „Pînă la soluţiile oficiale, numeroase delegaţii de muncitori au prezentat patronilor memorii detaliate şi energice care impun o imediată majorare de salarii, în raport cu viaţa ce se scumpeşte zi de zi" [20] Noua criză economică, declanşată la începutul anului 1937, a pus într-o situaţie critică în primul rînd pe muncitorii industriali, prost plătiţi şi ameninţaţi cu concedierea. Periodicele din judeţ publică în anii 1937-1940 ample relatări privind desfăşurarea mai multor greve. Menţionăm pe cea de la Fabrica Izvoranu, din mai 1937, la care au participat peste 800 de muncitori şi care s-a soldat cu un „acord satisfăcător", pe cea de la Întreprinderile Filderman, din

17 *Idem*, nr. 183, 15 ian., 1933, p. 4.
18 „Bacăul" nr. 735, 4 nov., 1935, p. 3.
19 *Ibidem*.
20 *Idem*, nr. 812, 19 aprilie 1937, p. 2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

august 1937, (în timp ce se desfăşura greva, autorităţile judeţene erau foarte ocupate cu strîngerea, prin subscripţie, a banilor necesari ridicării unui bust al regelui Ferdinand, în Bacău), pe cea de la fabricile de cherestea „Valea Trotuşului" şi „Foresta" din Comăneşti, din iulie 1937, pe cea din iulie-august 1938 de la Întreprinderile Filderman (unde se aflau cei mai hrăpăreţi patroni din judeţ).

Ziariştii subliniază că aceste greve au fost urmărite cu mare interes de toate cercurile muncitoreşti, că au fost foarte bine organizate şi că s-au desfăşurat într-o perfectă ordine, dovadă a maturizării conştiinţei de clasă a proletariatului local.

Manifestările muncitoreşti şi comuniste surprinse de presa locală sînt însă cu mult mai multe, decît au putut fi evidenţiate, în prezentul articol. De aceea, o istorie a mişcărilor revoluţionare din această parte de ţară, nu poate fi concepută fără mărturia ziarelor, gazetelor băcăuane. Acestea oferă spectacolul unor lupte de clasă, deosebit de revelatoare pentru tendinţele de orientare şi evoluţie a societăţii româneşti interbelice.

LES ASPECTS DU MOUVEMENT TRAVAILLEUR ET COMUNIST DU DISTRICTE BACĂU DANS LA PRESSE LOCAL

Rèsumè

En feuilletant la présse regional au commencement de ce siécle et surtout la présse compris éntre les deux guerres mondiales, l'auteur de l'artlcle nuit en evidence nombreuses informations, notes, nouvelles, documents, toutes interessent l'histoire du mouvement revoluţionaire de cet contrée du pays. Dans une maniérè signlficative, est reprezenté l'artlcle de la presse de Bacău, concernant les actions revendlcatives, de la classe ouvrière. Le lecteur, en lisant cet article, prend conciance avec des aspects peu connu sur l'activité des dirigeant, du mouvement socialist (comme dr. H. Aroneanu), et comunist en tête av. Lucreţiu Pătrăşcanu.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA SITUAȚIEI STUDENȚILOR IEȘENI ÎN PERIOADA 1 SEPTEMBRIE 1939—6 SEPTEMBRIE 1940

de VALERIU FLORIN DOBRINESCU

În primii ani ai celui de al doilea război mondial, în viața institutelor de învățămînt superior din Iași intervin elemente noi care dau o notă deosebită cursului universitar din vechiul oraș moldovenesc. Greutățile materiale și financiare pe care le-a resimțit Universitatea ieșeană în anii perioadei interbelice se mențin și se adîncesc în mod deosebit după intrarea României în conflagrația mondială. Insuficența fondurilor, slaba dotare a laboratoarelor și amfiteatrelor, lipsa de combustibil (petrol și lemne), dificultățile în acordarea burselor, numărul insuficient de locuri în cămine și cantine, nesincronizarea între mobilizare, frecvență și sesiunile de examene au creat numeroase probleme, multe dintre ele rămînînd nerezolvate. Prin diferite forme, studenții ieșeni au ripostat la înrăutățirea condițiilor de viață și de învățătură cerînd mai multe burse, un număr sporit de locuri în cămine și cantine. În fruntea acțiunilor studenților ieșeni s-au situat comuniștii și uteciștii care prin spiritul de sacrificiu, prin claritatea obiectivelor și acțiunilor în care nu și-au precupețit uneori viața, au acoperit o pagină memorabilă din istoria contemporană a României. La acțiunile studenților ieșeni conduse de comuniști au participat și tineri înregimentați în organizațiile de tineret ale partidelor burgheze (P.N.T., P.N.L. și altele) care au continuat să activeze și în condițiile regimului de dictatură regală.

În articolul de față, ne propunem să prezentăm unele din acțiunile studenților ieșeni în primii ani ai celui de al doilea război mondial (perioada 1 septembrie 1939-6 septembrie 1940) stăruind asupra luptei pentru condiții mai bune de viață și de învățătură, asupra atitudinii antirăzboinice și antifasciste a majorității tineretului studios din acest centru universitar. Autorul a considerat necesar să se oprească asupra acestor chestiuni deoarece ele nu au reprezentat, decît într-o măsură limitată obiectul unor studii speciale [1], lucrările publicate pînă acum făcînd doar unele referiri la acțiunile studenților ieșeni din anii celui de-al doilea război mondial, racordate la mișcarea de tineret [2] de pe întreg teritoriul țării.

---

1 Vezi studiul lui Aurel Loghin, *Din tradițiile democratice și revoluționare ale studențimii ieșene*, în *Cercetări istorice (Seria nouă)*, III, Iași, 1972, p. 269-279.

2 T. Caranfil, *Din luptele studențimii democrate*, București, *Editura tineretului*, 1956; Costin Silvian, *Pagini din lupta Uniunii Tineretului Comunist din România*,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La începutul celui de-al doilea război mondial, Universitatea şi Politehnica ieşeană treceau printr-o perioadă de mari greutăţi financiare şi materiale. Lipsite de cele mai multe ori de ajutorul financiar şi matreial al statului, instituţiile de învăţământ superior din România recurgeau la expediente, cea mai des folosită fiind mărirea taxelor, unică posibilitate de supravieţuire a acestor lăcaşe de cultură. Numeroşi profesori, marea majoritate a studenţilor din Iaşi au luat poziţie faţă de această „manieră" de rezolvare de care depindea viitorul intelectual al ţării. Taxele mari determinau pe mulţi studenţi să renunţe la studii, lucru consemnat şi într-un raport din 2 septembrie 1939 al rezidentului regal al Ţinutului Prut înaintat Ministerului de Finanţe [3]. Studenţii de la Şcoala Politehnică socoteau că „plătesc cele mai mari taxe" şi cereau abrogarea lor [4] iar cei de la facultatea de Ştiinţe reclamau că „sînt impuşi să plătească două rînduri de taxe (la Universitate şi facultate)" [5]. Documentul elaborat de sectorul studenţesc P.C.R. — Iaşi [6] intitulat „Prin unitate în acţiune vom cîştiga drepturile noastre. Camarazi studenţi" punea problema scutirii complete de taxe a tuturor studenţilor lipsiţi de mijloace. „Greutăţile materiale adăugate în acest an, se scria într-un articol din „Scînteia" — completează restricţiile morale îndreptate cu deosebire împotriva studenţilor proveniţi din păturile ţărăneşti, muncitoreşti şi mic burgheze" [7]. Studenţii — se spunea în încheierea articolului — *trebuie să lupte pentru revendicările lor, pentru ameliorarea vieţii universitare*, să se solidarizeze cu masele muncitoreşti şi ţărăneşti şi să lupte fără nici un răgaz împotriva războiului [8]. Problemă complexă prin întregul său cortegiu de consecinţe, taxele universitare s-au menţinut şi în anii următori la o cotă ce depăşea de cele mai multe ori posibilităţile materiale ale studenţilor. Semnificativ în acest

---

Bucureşti, Editura Tineretului, 1956; F. Dragne, C. Petculescu, *Călirea revoluţionară a tineretului, obiectiv major al activităţii P.C.R. (1921-1944)*, în *Analele de istorie*, 5, 1971, p. 25-41; Gh. I. Ioniţă, *Din activitatea studenţilor democraţi şi antifaşişti din România*, în *Studii*, 1, 1972, p. 5-28; V. Liveanu, *Din lupta mişcării democrate studenţeşti din ţara noastră*, „Scînteia tineretului", 15 septembrie 1955; C. Mocanu, *Despre lupta studenţimii din România împotriva fascismului şi războiului hitlerist*, în *Analele de istorie*, 5, 1959; p. 24-43; C. Mocanu, *Din contribuţia tineretului la lupta P.C.R. împotriva fascismului şi pregătirii războiului antisovietic*, *Studii*, 2, 1962, p. 291-313; *File din istoria U.T.C.*, *Editura politică*, Bucureşti, 1971; V. Bîrza, *Fapte de eroism săvîrşite de tineretul patriei noastre în războiul antifascist*, în vol. *Tradiţiile revoluţionare şi educaţia tineretului*, *Bucureşti*, 1970; *Tineretul comunist în acţiune*, *Editura ştiinţifică*, Bucureşti, 1972, p. 347-368.

3 Arhivele Statului Iaşi (în continuare se va cita Arh. St. Iaşi), Fond Rezidenţa regală a Ţinutului Prut, dosar 7/1939, f. 7.

4 Idem, dosar 3/1939, f. 100.

5 Arhiva Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi, Fond Rectorat (în continuare se citează Arh. Univ. „Al. I. Cuza" Iaşi), dosar 59/1939, f. 28, 65.

6 Arhiva Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare se citează A.I.S. I.S.P.) — cota A, XXII-30, 1939, 31 octombrie-noiembrie 1939. În zilele de 3 septembrie 1939 şi 3-4 noiembrie la Iaşi au fost răspîndite manifeste în care se cereau condiţii mai bune de viaţă şi de învăţătură studenţilor, Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţa..., dosar 9/1939, f. 158-159.

7 „Scînteia", Anul IX, Nr. 26 (116), 30 noiembrie 1939.

8 Idem. Vezi şi „Tineret din România" ! manifest al U.T.C. din decembrie 1939, în *Documente din istoria U.T.C. din România. 1916-1944*, *Editura Tineretului*, Bucureşti, 1956, p. 429-430.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sens este memoriul adresat, la 20 iunie 1940 de studenții Politehnicii, regelui Carol al II-lea. Studenții își exprimau nemulțumirea față de cuantumul taxelor care ajungeau la 7-8000 lei fiind „cele mai mari din țară" și cereau micșorarea lor. „Neținînd seama de împrejurările actuale — se spunea în memoriu — Școala Politehnică din Iași, în loc să ia măsuri pentru ușurarea vieții studențimii, pune cele mai grele taxe și organizează regulamentul cel mai dezavantajos pentru studenți" [9].

Căminele studenților ieșeni „nu corespundeau cerințelor nici din punct de vedere al clădirilor, nici ca organizare" [10]. Numărul mare de paturi în dormitoare (15—30), [11] lipsa de confort, numărul mic de locuri, tendința tot mai pronunțată de mărire a taxelor la cămine și cantine, scumpetea generală a pieții (întreținerea pe zi a unui student la cantină se fixa în 1939 la 30 de lei) [12], etc. provocau vii nemulțumiri în rîndul studenților. Căminele și cantinele existente în municipiul Iași, nu puteau satisface decît cel mult 20% [13] din nevoile studențimii, problema făcînd obiectul a numeroase discuții în cadrul Senatului [14]. Nici Oficiul universitar nu reușea să rezolve numeroasele doleanțe studențești, deși fusese creat în acest scop, el neavînd, după expresia profesorului Andrei Oțetea, „atribuții perfect determinate" [15].

O chestiune asupra căreia statul burghez român nu s-a oprit îndeajuns a fost acordarea burselor studenților meritoși. Pentru studenții săraci buni la învățătură, bursele constituiau unica posibilitate de a urma o facultate, dar ele nu rezolva decît parțial problema condițiilor lor de viață și de învățătură. De multe ori, studenții se plîngeau că în sistemul de acordare a burselor nu primau criteriile cele mai juste. Constant, studenții ieșeni cereau mărirea numărului de burse [16], acordarea de ajutoare bănești celor lipsiți de mijloace materiale, mărirea cuantumului burselor [17]. Greutățile Universității ieșene în acordarea burselor nu puteau să fie compensate nici prin ajutoare de la bănci, persoane particulare sau instituții

---

9 Arhiva Institutului Politehnic „Gh. Asachi" Iași, Fond. nr. 1, Inventar Rectorat-Secretariat, dosar 2/1940, pachet 2, f. 475. Facultatea de medicină se întreținea exclusiv din taxele plătite de studenți, *Anuarul Universității pe anul academic 1938/1939*, volumul XXIV, Iași, 1942, *Editura Universității Mihăilene*, p. 230.

10 Arhivele Statului București, Fond Ministerul Educației Naționale, Direcția Învățămîntului Superior (în continuare se citează Arh. St. Buc. Fond Min. Ed. Nat., D.I.S.,) dosar 914/1940, f. 112.

11 Idem.

12 Arh. Univ. „Al. I. Cuza", Fond Rectorat, dosar 59/1939, f. 45. În anul 1938 masa costa 20 de lei pe zi.

13 Ionel Hagiu, *Rezistența antifascistă în Moldova*, Iași, 1971, p. 86. În anul universitar 1938/1939 căminele Universității ieșene aveau 480 de locuri (547 studenți au fost admiși să locuiască). 35 de studenți erau găzduiți în căminul studenților de la teologie, *Anuarul Universității pe anul academic 1938/1939*, volumul XXIV, Iași, 1942, *Editura Universității Mihăilene*, p. 11-12.

14 Arh. Univ. „Al. I. Cuza" Iași, Fond Rectorat, dosar 59/1939, f. 44.

15 *Ibidem*, f. 53.

16 Arh. St. Iași, Fond Academia de Muzică și Artă Dramatică, dosar 15/1940, f. 25.

17 Idem, dosar 9/1940, f. 20-21.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

administrativ-politice [18]. Din 3192 studenţi cîţi au frecventat cursurile în anul universitar 1939—1940, numai 240 beneficiau de burse [19].

Evoluţia evenimentelor internaţionale a determinat guvernele dictaturii regale să procedeze la o serie de mobilizări, printre concentraţi aflîndu-se şi un număr însemnat de studenţi. Concentrările, care reprezentau un act necesar cu caracter naţional patriotic, au fost primite cu bucurie de majoritatea studenţilor ieşeni, ei văzînd în această acţiune posibilitatea măririi potenţialului de apărare a ţării. Concentrîndu-i, statul avea datoria de a le facilita sesunea de examine în sensul unei mai bune programări, dar, mai ales în privinţa acordării tmpului necesar pregătirii examenelor. De aici, o serie de memorii adresate Senatului Universităţii, Ministerului Educaţiei Naţionale, Ministerului Apărării Naţionale sau regelui [20]. Studenţii concentraţi — se spunea într-un raport al Rezidenţei Ţinutului Prut — sînt neliniştiţi deoarece viaţa universitară s-a îngreuiat mult prin suprimarea sesiunii din februarie [21]. Scutirile de concentrare pe anumite perioade [22] erau bine primite de studenţi, dar ele nu dădeau o rezolvare deplină celor revendicate. Lipsa tot mai pronunţată de înţelegere faţă de studenţii mobilizaţi, de interesele culturale ale neamului, a făcut ca numeroşi tineri să piardă examenele şi chiar ani de studii.

Studenţii ieşeni, ca şi colegii lor din celelalte centre universitare, au fost obligaţi să se încadreze în Frontul Naţional Studenţesc a cărui activitate era, aşa cum se consemna într-o dare de seamă a Chesturei poliţiei municipiului Iaşi din 31 ianuarie 1940, pur formală [23]. Ministerul Educaţiei Naţionale atrăgea atenţia Rectorului Politehnicii ieşene că mulţi studenţi înscrişi în F.N.S. nu activează în nici una din secţiunile sportivă, muzicală sau ştiinţifică şi avertiza că nu vor fi primiţi la examenele de sfîrşit de an decît cei care vor face dovada că au desfăşurat activitate cel puţin în una din secţiuni [24].

În anul 1939, cu deosebire în a doua sa parte, mişcarea comunistă din România cunoaşte o perioadă de transformări structurale, de reorganizare, proces normal dacă ne gîndim la noua conjunctură internă şi internaţională a unei epoci atît de frămîntată. Munca de reorganizare a P.C.R. presupunea şi o reînnoire continuă a cadrelor acestuia cu numeroşi tineri capabili, înnobilaţi de ideile comuniste, care prin entuziasmul luptei lor dădeau un suflu nou activităţii detaşamentului de avangardă al clasei muncitoare. În această direcţie, reorganizarea U.T.C. a fost principalul moment al activităţii partidului comunist în rîndurile tineretului. Reorganizarea U.T.C., principală rezervă de cadre a partidului, şi, „cel mai apropiat aju-

18 Arh. Univ. „Al. I. Cuza" Iaşi, Fond Rectorat, dosar 66/1939-40, f. 23; dosar 4/1940, f. 572; Arh. St. Buc., Fond Min. Ed. Naţ., D.I.S., dosar 1133/1941, f. 9-10.
19 Idem, dosar 59/1939, f. 69.
20 Arh. St. Iaşi., Fond Rezidenţa..., dosar 9/1939-1940, f. 269; Arh. Inst. Polit., „Gh. Asachi", dosar 2/1940, pachet 2, f. 475.
21 Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţa..., dosar 9/1939-40, f. 5.
22 Idem, f. 239. Studenţii au fost scutiţi de concentrare pînă la 16 iunie 1940.
23 *Ibidem*, Fond Pref., dosar 2/1940, f. 48. Într-un document studenţii comunişti cereau tineretului să se împotrivească organizării F.N.S., A.I.S., I.S.P., cota XXIII-30, Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţa..., dosar 9/1939, f. 162.
24 Arh. Inst. Polit. „Gh. Asachi", Iaşi, dosar 2/1940, pachet 2, f. 313.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tor al său" [25], a cuprins şi municipiul Iaşi, unde, la 23 aprilie 1939, într-o casă conspirativă de lîngă gară, a avut loc o consfătuire la care au participat, alături de împuternicitul C.C., şi reprezentanţi ai organizaţiilor comuniste de tineret din Iaşi, Bacău, Roman, Tg. Neamţ [26]. Problema reorganizării Comitetului regional din Iaşi al tineretului comunist s-a discutat din nou, la 17 decembrie 1939 [27], un rol deosebit revenindu-i lui Nicolae Ceauşescu [28], pe atunci secretar general al U.T.C., care în acest scop s-a deplasat la Iaşi. Reînfiinţarea U.T.C., la indicaţiile P.C.R., a reprezentat un moment important în atragerea şi mobilizarea întregului tineret din România la lupta împotriva dictaturii regale şi apoi, a dictaturii antonesciene [29]. Activitatea în rîndul studenţimii a constituit o preocupare permanentă a P.C.R. În primăvara anului 1940, la Bucureşti, a avut loc o conferinţă a organizaţiilor studenţeşti uteciste din întreaga ţară care a stabilit principalele direcţii de luptă ale studenţimii [30]. Partidul chema studenţimea să se încadreze în U.T.C., să lupte împotriva dictaturii regale, a războiului şi a fascismului, pentru condiţii omenoase de viaţă, muncă şi învăţătură [31]. Ridicînd munca conspirativă la rang de linie politică [32], P.C.R., lupta pentru crearea unui Front Popular care să fie opus războiului şi fascismului [33]. Studenţii ca şi ceilalţi tineri, erau sfătuiţi să se înscrie în U.T.C. [34], singura organizaţie ce reprezenta cu adevărat interesele tinerei generaţii, să se organizeze „în formaţiuni în cadrul Asociaţiilor admise să funcţioneze în România" [35], să transforme breslele în organe de luptă împotriva dictaturii regale. Organizaţiile U.T.C. de la Iaşi activau, în aprilie 1940, ca o anexă a asociaţiilor judeţene. Uteciştii ieşeni acţionau conspirativ în celule comuniste formate din 5-13 tineri şi legal în bresle. Sectorul cel mai activ era Socola unde existau 10-15 celule U.T.C., activele U.T.C. din sectoarele Păcurari, Tătăraşi şi M.O.P.R. — Textila Copou fiind în curs de reorganizare [36]. Constantin Irina împreună cu alţi studenţi ţineau conferinţe pentru muncitori în strada Anastasie Panu [37]. Numeroşi studenţi au participat la acţiunea de strîngere a fondurilor pentru deţinuţi şi au proiectat o demonstraţie de 1 mai [38]; unii erau deferiţi tribunalelor militare pentru activitatea lor [39].

---

25 „Lupta de clasă", Anul XX, Nr. 7, dec. 1939.
26 Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţa..., dosar 9/1939, f. 16.
27 Idem, dosar 2/1940, f. 311.
28 Michel Hamelet, *Nicolae Ceauşescu, Editions Seghers,* Paris, 1971, p. 33.
29 „Lupta Tineretului", Anul I, nr. 1, 15 martie 1940.
30 *Tineretul comunist,* p. 354-355.
31 A.I.S., I.S.P., cota 8, XXIV-1 august 1940.
32 Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţa..., dosar 9/1939, f. 163.
33 Idem, f. 162.
34 Arh. St. Buc., Fond M. A. I., dosar 470/1940, f. 32; Arh. St. Iaşi, Fond Prefectură, dosar 2/1940, f. 87.
35 Arh. St. Iaşi, Fond Prefectură ,dosar 2/1940, f. 33.
36 Idem, f. 133-134.
37 *Ibidem,* f. 199-201.
38 *Ibidem,* f. 225; Fond Rezidenţa..., dosar 10/1940, f. 200.
39 Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţa..., dosar 9/1939-40, f. 278; Fond Pref., dosar 2/1940, f. 218; Arh. St. Buc., Fond P.C.M., dosar 492/1940, f. 16.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Împreună cu întreg poporul român, studenții ieșeni au urmărit cu atenție și îngrijorare evoluția evenimentelor internaționale din vara și toamna anului 1939. Alături de celelalte clase și categorii sociale, ei au apreciat favorabil politica de neutralitate [40] pe care dictatura regală a anunțat-o la începutul conflagrației și s-au pronunțat împotriva actelor de forță ale celui de al III-lea Reich, Italiei fasciste și Japoniei militariste. Studenții comuniști din Iași militau ca România să lupte pentru o apropiere de Uniunea Sovietică, una din țările capabile să apere statele mici contra hitlerismului [41], desfășurau, împreună cu studenții încadrați în grupările de tineret ale partidelor „istorice" burgheze, și a altor organizații politice o amplă activitate în organizațiile „Ligii antirevizioniste" care avea secții la Iași, Botoșani, Bacău, Roman, cele mai puternice fiind la Iași și Bacău [42].

Conștienți de momentele grele prin care trecea țara amenințată de fascism, profesorii și studenții ieșeni considerau armata „drept o pavăză în apărarea independenței și suveranității patriei [43]. De aceea, atunci cînd s-a pus problema creării unui fond pentru înzestrarea armatei, ei au contribuit [44], cu toate că aveau de făcut față unor numeroase greutăți financiare, valoarea actului prețuindu-se — așa cum aprecia la 2 ianuarie prof. Petre Andrei, ministrul Educației naționale — prin el însuși [45].

Sensibil la drama poporului polonez, întregul popor român l-a sprijinit în pofida unei conjuncturi internaționale defavorabile. Comitetele de ajutorare a polonezilor au oferit adăpost, numeroase contribuții bănești și în alimente [46]. „Ne obligă — se spunea în Apelul rezidentului regal al Ținutului Prut — un elementar sentiment de umanitate să-i primim cu bunăvoință, să-i ajutăm în aceste clipe de desnădejde și lipsuri" [47].

Universitatea ieșeană a subscris pentru polonezi, suma de 5000 lei [48], iar cantina refugiaților polonezi funcționa la căminul studenților din Păcurari. „Poporul polonez — se scria în manifestul „Iubitori de țară și de popor", răspîndit în noaptea de 10 spre 11 septembrie 1939 pe străzile municipiului Iași — este victima celei mai sălbatice agresiuni fasciste" [49]. Studenții ieșeni erau chemați „să lupte pentru revendicările lor, pentru ameliorarea vieții universitare să se solidarizeze cu masele muncitorești și țărănești și să lupte fără nici-un răgaz împotriva imperialiștilor asupritori de popoare [50]. Prin manifestele editate de sectorul studențesc P.C.R.

---

40 Idem, f. 58, 233.
41 *Ibidem*, f. 92.
42 *Ibidem*, f. 154-155.
43 Arh. Univ. „Al. I. Cuza" Iași, Fond Rectorat, dosar 1/1940, f. 1.
44 Idem, dosar 59/1939, f. 23.
45 *Ibidem*, Pînă în decembrie 1939, în județul Iași, s-au strîns 28.636.000 lei pentru înzestrarea armatei, Arh. St. Iași, Fond Pref., dosar 2/1940, f. 8.
46 Arh. St. Iași, Fond Prefectură, dosar 150/1939, f. 23-27; dosar 231/1939, f. 186, 188, 193, 355; Fond Rezidența..., dosar 9/1939, f. 50; dosar 24/1939, f. 54; dosar 25/1939, f. 188-191; dosar 22/1939, f. 179.
47 Idem, f. 9.
48 Arh. Univ. „Al. I. Cuza" Iași, Fond Rectorat, dosar 59/19 9, f. 9.
49 Arh. St. Iași, Fond Rezidența..., dosar 9/1939, f. 43, 158, 180.
50 Idem, Fond Tribunalul Militar, dosar 17/1939, f. 70.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

din Iaşi [51], tinerii erau chemaţi să lupte pentru crearea unui front al păcii, împotriva războiului imperialist dezlănţuit de Germania hitleristă. În unele materiale [52] s-au strecurat însă şi greşeli, ca asenţiunea după care dictatura regală se pregătea pentru a participa la războiul imperialist, aprecierile acestea se datorau unor instrucţiuni greşite, venite din partea Cominternului.

Moment tragic pentru destinele poporului român, *Dictatul de la Viena* a primit dezaprobarea întregii populaţii ieşene [53]. Manifestul „Muncitori, ţărani, intelectuali şi soldaţi din Moldova", din 11 septembrie 1940, respingea Dictatul de la Viena prin care „poporul a fost trădat şi vîndut de slugile lui Hitler" [54] prin profesorii şi studenţii săi, Universitatea şi politehnica din Iaşi au protestat împotriva Dictatului de la Viena. La cererea a 12 profesori universitari, rectorul Universităţii a aprobat convocarea pentru 6 septembrie 1940, a unui Mare Colegiu, unde să se exprime durerea pe care o simţim cu toţii „pentru răşluirile de teritoriu românesc" (autorul memoriului era prof. dr. Gr. T. Popa, printre senatori aflîndu-se Octav Botez, D. Buţureanu, Emil Diaconescu, Paul Bujor). Hotărîrea adoptată de Marele Colegiu a fost înaintată preşedintelui Consiliului de Miniştri. „Avem încredere — se spunea în hotărîre — în dreptatea şi vitalitatea poporului român, care a reuşit să învingă toate năvălirile şi prin care a persistat de-a lungul secolelor. Considerăm, predarea de teritoriu ca acte de silnicie, primite de nevoie şi aşteptăm vremea cînd vom putea să spunem cuvîntul dreptăţii. Îndemnăm poporul român să se inspire din exemplele trecutului şi să întărească unitatea noastră naţională prin cea mai desăvîrşită disciplină şi solidaritate, prin concentrarea tuturor forţărilor în vederea unui singur şi exclusiv scop salvarea patriei". Profesorii sfătuiau tineretul universitar „să-şi fixeze un singur ideal în vederea căruia să-şi permită a trăi şi acela să fie *reconstituirea României mari* pe care generaţia noastră a făcut-o şi pe care generaţia lor trebuie s-o recîştige" [55]. Poziţia profesorilor universitari ieşeni faţă de mutilarea teritorială a României, izvorîtă dintr-o adîncă dragoste faţă de patrie, dorinţa lor sinceră de a contribui la *reîntregirea ţării* erau aprobate de marea majoritate a studenţilor hotărîţi să nu fie doar simpli spectatori ai tristei noastre istorii [56].

---

51 *Ibidem,* Fond Circ. I Pol., dosar 14/1939, f. 462.

52 Vezi articolul: „Tineretul din România şi politica de război a dictaturei regale", în „Lupta de clasă", Anul XX, Nr. 7, dec. 1939, şi manifestul „Către tinerii muncitori şi ţărani, către străjeri, premilitari, elevi şi studenţi", răspîndit în noaptea de 11-12 iunie 1940, pe străzile Gafencu, şi Trancu, Arh. St. Iaşi, Fond Pref., dosar 2/1940, f. 209.

53 Arh. Univ. „Al. I. Cuza" Iaşi, Fond. Rect., dosar 4/1940, f. 616; Arh. St. Buc., Fond Min. Ed. Naţ. D.I.S. dosar 857/1940, f. 124-125.

54 Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţa..., dosar 9/1940, f. 8 „Prin Dictatul de la Viena, care este un dictat imperialist s-a aranjat soarta poporului muncitor din România, independenţa României a fost vîndută Germaniei" („Moldova Roşie", Anul I, nr. 4-5, sept.-oct. 1940).

55 Arh. St. Buc., Fond Min. Ed. Naţ. D.I.S., dosar 857/1940, f. 124-125.

56 Vezi interesantul articol al prof. dr. Gr. T. Popa „Spectatorii istoriei", în „Însemnări ieşene", Anul V, vol. XVI, nr. 10, 1 octombrie 1940, p. 53-57.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În anii dictaturii regale (perioada 1 septembrie 1939 — 6 septembrie 1940 de care ne-am ocupat noi), marea majoritate a studenţilor s-a încadrat în frontul larg de luptă al forţelor progresiste din România împotriva războiului şi fascismului, pentru condiţii mai bune de viaţă şi învăţătură. Conştienţi de pericolul pe care îl reprezenta pentru ţară hitlerismul, fascismul italian, gardismul etc., ei s-au împotrivit actelor de forţă ale celui de al III-lea Reich, Italiei fasciste şi Japoniei miltariste, au sprijinit poporul polonez care trăia o adevărată dramă naţională şi şi-au exprimat adeziunea lor la lupta forţelor progresiste de pretutindeni. Îndrumaţi de P.C.R., principalul catalizator al luptei împotriva fascismuui şi a războiului studenţii comunişti ieşeni s-au situat în frunte, exemplul lor fiind urmat de marea majoritate a colegilor lor, din care unii făceau parte, ca membri ai organizaţiilor de tineret ale partidelor burgheze. Acţiunile studenţilor ieşeni, legale sau ilegale, trebuiesc raportate la condiţiile cu totul noi în care ele s-au desfăşurat, regimul dictaturii regale limitînd drepturile şi libertăţile democratice înscrise în constituţie. Prin diferite materiale de propagandă ca manifeste, fluturaşi, ziare etc., sau prin acţiuni directe, studenţii ieşeni au luat poziţie faţă de regimul instaurat în februarie 1938, regim care contravenea idealurilor poporului român. Experienţa cîştigată de tineretul studios din Iaşi în anii dictaturii regale va fi folosită şi amplificată în timpul anilor grei ai regimului antonescian.

CONTRIBUTIONS TO THE STUDY OF THE JASSY STUDENTS BETWEEN SEPTEMBER I, 1939 — SEPTEMBER 6, 1940.

Summary

In this study, using documents published and mostly unpublished (to be found in the arhives in Jassy and Bucharest) the author has tried to present moments in the Jassy students life and activity in the first year of war (the interval September, 1, 1939 — September 6, 1940). New data are given concerning the students fight for better living and studying conditions, cocerning thean antifascist and antiwar feelings of most of the students in this town.

The author renders evident the care the Romanian Communist Party took of the whole youth by re-organizing the Union of the Communist Jouth „the main reservoir of the party", concluding that „the experience gained by the students in Jassy during the royal dictatorship will be used and enlarged during the hard times of Antonescu's regime".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARTEA ROMÂNEASCĂ VECHE ÎN COLECȚIA VASILE HEISU — RĂCĂCIUNI

de DORINEL ICHIM
și GEORGETA POPOVICI

Pasionat colecționar și om de cultură, Vasile Heisu și-a închinat întreaga viață acestei nobile pasiuni, de a depista și conserva o adevărată colecție etnografică mai ales, dar și numismatică, arheologie, artă feudală. Prieten al muzeului, Vasile Heisu a donat instituției noastre o colecție de peste 1.500 de piese, unele din ele rămînînd sub formă de exponate în muzeul etnografic deschis la Răcăciuni.

Din colecția amintită face parte și un mic număr de cărți vechi românești la care ne vom referi în continuare. E vorba de 22 volume, dintre care 11 identificate după B.R.V., 2 neidentificate (lipsește pagina de titlu), iar 9 sînt tipărite după anul 1830, cînd se oprește consemnarea cărților vechi în B.R.V.

Toate aceste lucrări au conținut religios. Pe lîngă cartea românească veche, din colecție mai fac parte cîteva tipărituri în limba greacă apărute în primele decenii ale secolului al XIX-lea și care au servit la însușirea limbii elene în școli. Ele nu fac obiectul prezentării noastre. Editarea cărților religioase în secolul XVIII și la începutul secolului XIX se face concomitent cu procesul de laicizare a culturii pe întreg teritoriul românesc. Larga difuzare pe care o cunoaște literatura religioasă, care este și ascultată și citită, i-a asigurat un rol important în formarea limbii literare. Diminuarea interesului pentru cultura religioasă în păturile cultivate ale societății românești se face treptat și este o consecință a evoluției culturale a țărilor române. Totuși nu se poate vorbi, pentru această perioadă, de o scădere a numărului de tipărituri religioase sau cu caracter religios. Uneori reeditarea lor se făcea la intervale scurte sau se scoteau noi tiraje din aceeași ediție. În Moldova, mai ales sub înrîurirea curentului paisian, tălmăcirile de opere aparținînd spiritualității ortodoxe răsăritene greco-ruse iau un avînt considerabil. Ierarhi cărturari traduc și încurajează tipărirea de cărți religioase.

Vorbind despre importanța pe care o are cartea religioasă în această perioadă, Nicolae Iorga nota că aceasta este *„menită să străbată orice graniță politică ducînd identitatea de credință și de datină pe lîngă identitatea de grai și de grafie, dădea neamului nostru de pretutindeni, în altă*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

formă religioasă unitatea firească şi legitimă de care el avea nevoie" [1]. O bună parte a acestei valori culturale s-a păstrat în biblioteci mărunte, în chiliile schiturilor sau mănăstirilor, pe lîngă bisericile orăşeneşti sau săteşti, dar şi la iubitori de carte. A existat o difuzare largă, pe o arie întinsă a acestor cărţi, pe care le întîlnim în toate ţinuturile locuite de români. Tipăriturile muntene din epoca lui Şerban Cantacuzino şi a lui Constantin Brîncoveanu circulă în întreg secolul XVIII şi în Ardeal. Vorbind de acest lucru, Nicolae Iorga, în studiul dedicat bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor scria că *„privind asupra listei cărţilor întrebuinţate în bisericile ardeleneşti găsim adeseori şi Molitvenice slavone din 1699 şi 1706 şi cel românesc din 1713. Apostol slavon din Buzău din 1704, a lui Damaschin, Triodul lui Mitrofan din 1697, Ceaslovul românesc din 1715, Psaltirea Slavonă din 1709, Evanghelia românească din Snagov de la 1697, Liturghiile româneşti de la 1713, Octoihul slavon din Râmnic a lui Antim şi cel românesc din Tîrgovişte, de la 1712, Penticostarul buzoian slavon de la 1701, Mineiele lui Mitrofan de Buzău dăruite bisericii domneşti din Făgăraş, pentru predici întrebuinţîndu-se Chiriacodiomul din Bălgrad*" [2].

Am socotit necesar să folosim tot citatul pentru a demonstra larga circulaţie a cărţii, circulaţie ce nu cunoaşte graniţe, fapt ce contribuie la unitatea culturală a românilor din cele trei provincii româneşti.

Însăşi cărţile din colecţia V. Heisu prezintă acest fenomen de circulaţie. Deşi în Moldova, în perioada din care apar cele mai vechi cărţi din colecţie, se tipăresc : o *Psaltire* la 1743, *Ceaslov* în 1745, *Triod* în 1747, tipărit de Duca Sotorovoci *„pre limba moldovenească spre desăvîrşita înţelegere şi urmata folosinţă locuitorilor*" [3], colecţia cuprinde publicaţii uneori identice (*Triod*, Bucureşti, 1747) dar scoase de tipografiile muntene. Din cele 11 lucrări identificate după B.R.V., numai una singură, Octoihul mic (Iaşi, 1818) este tipărită în Moldova. Restul sînt scoase de tipografiile din Bucureşti, Buzău, Rîmnic, Blaj, Braşov, Buda. Într-una din prefaţele acestor scrieri se subliniază, într-o frumoasă limbă românească, importanţa şi rolul acestei circulaţii *„ca oarece făclie fiindu, nu pusă sub acoperămîntu, ci în sfeşnicu şi luminîndu, nu numai celoru din casă, adecă din Ţara Măriei Tale, ci tuturoru, celoru ce vorbesc în limba românească*" [4]. Ni se pare foarte sugestiv rolul de „făclie" care a fost atribuit întotdeauna cărţii.

Ideea unităţii de neam şi limbă a românilor apare reprezentată şi pe unele din cărţile colecţiei discutate. Pe *Apostolul* tipărit la Buzău în 1743, în timpul domniei lui Mihai Racoviţă, apare gravura cu *cap de zimbru şi vulturul*, stemele reunite ale celor două provincii româneşti, Moldova şi Ţara Românească, însoţite de stihuri „politiceşti". Asemenea gravuri se întîlnesc şi în *Liturghie* (Bucureşti, 1741), *Penticostar* (Bucureşti, 1743), *Octoih* (Rîmnic, 1743), *Triodion* (Bucureşti, 1747) *Carte folositoare de suflet* (Bucureşti, 1800).

1 N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a romanilor*, vol. II, ed. Bucureşti 1932, p. 115.
2 *Ibidem*, p. 106-107.
3 *Ibidem*, p. 114.
4 *Ibidem*, p. 115.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Desigur, această practică este legată și de desele schimbări de domnie ale fanarioților care ocupau succesiv atît tronul Moldovei cît și pe cel al Țării Românești.

Cărțile adunate de V. Heisu, au trecut prin mîna mai multor posesori și provin din cîteva județe ale Moldovei (Putna, Bacău, Iași), iar altele au fost cumpărate special pentru biserica de la Răcăciuni. Cea mai veche carte din colecție *(Liturghie,* București, 1741) are legat un manuscris din 1750 și a aparținut bisericii din Drăgușeni, în ținutul Putna. Este adnotată de *„Constandin sin Chiriac... epitropul și ctitorul sfintei mînăstiri Nicorițe, din Tătărăști din Iași"*.

Penticostar-ul (București, 1743), a fost cumpărat de *...„noi Cantacuzino ce am fost mare ban"...* pentru a fi dat *„...bisericii mele din Răcăciuni... care den nou cu toată cheltuiala am făcut-o eu"*. Este vorba desigur de un alt ctitor al bisericii ridicate la Răcăciuni cu aproape un secol în urmă de domnitorul Gheorghe Ștefan. Ioan Cantacuzino își face donația în 1757, aprilie 21.

Apostol (Buzău, 1743), aparținea în 1777, ghenar 26 preotului Bratul din satul Forăști „...cumpărată *...pentru ca să fie odor mie și copiilor mei iar cine s-a întîmpla ca s-o înstrăineze"*, este demn de blestemul său *„fierul să ruginească și piatra să muceziască, iar trupul acelui să nu putrezească"*. Mai departe este adnotată de alt posesor, dascălul Nastasie Titul din Orbeni, semnalînd cutremurul din 1838, ianuarie 18 *„fiind domn în pămîntul Moldovei, măria sa Mihail Grigorie Sturza Voievod"*. Și încă o afurisenie a unui alt posesor al acestei cărți : *„și ci a o furao, și ci sau va găsao, să fie mișel și calic în toată viața lui"*.

Triod-ul (București, 1747) este cumpărat de același Ioan Cantacuzino, care se iscălește *„fost mare spătar"*, pentru *„Biserica aceasta făcută din nou de mine, la satul meu Răcăciuni.* Credem că e unul și același cu Ioan Cantacuzino, mare spătar, care ridica în anul 1749 biserica din satul Hîrja [5].

În lucrarea sa, Grigore Tăbăcaru menționează la Răcăciuni biserica ridicată în 1852 de vornicul Vasile Sturza „zidită în apropierea celei vechi a lui Gheorghe Ștefan", ...„unde catapeteasma și icoane vechi din biserica lui Vodă Gh. Ștefan se păstrează în biserica actuală" [6]. Nu este pomenit drept ctitor al vechii biserici din Răcăciuni Ioan Cantacuzino.

Din însemnările de pe cărțile colecției în discuție se relevă faptul că biserica lui Gheorghe Ștefan a fost refăcută „din nou" de acest posesor din sec. XVIII al satului Răcăciuni, Ioan Cantacuzino, care o înzestrează și cu tipărituri de cult.

Evanghelia (Rîmnic, 1784) e cumpărată cu 12 lei (consemnarea prețurilor cu care sînt cumpărate aceste cărți credem că merită atenția cercetătorului, pentru a compara prețul la care se vînd aceste cărți în raport cu puterea de cumpărare și cu prețul produselor din această perioadă) de Ioan Cantacuzino, vel vornic, probabil un urmaș al marelui

5 Grigore Tăbăcaru, *Bisericile Bacăului,* în Ateneul cultural, nr. 6-7, Bacău, 1932, p. 11.

6 *Ibidem,* p. 21.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

spătar Ioan Cantacuzino, cel care cu 30-40 de ani în urmă o înzestra cu cărţi, şi care are mai departe grijă de ctitoria înaintaşului său.

Unele din aceste cărţi cuprind adnotări cu privire la fenomene ale naturii (meteorologice, seismice, astronomice).

Din colecţie mai fac parte, o Evanghelie tipărită la Buda în limba greacă în anul 1811, iar în anul următor în aceeaşi tipografie din Buda este tipărită o altă evanghelie în limba română cu alfabet chirilic. Cele două evanghelii sînt legate în aceleaşi coperţi metalice.

Pe lîngă motivele enunţate pînă acum, am socotit necesară prezentarea cîtorva din adnotările făcute pe coperţi sau în interior şi pentru a urmări evoluţia lexicului în care se fac aceste notaţii.

Pornind de la adnotările făcute pe cărţile dăruite bisericii din Răcăciuni, am ajuns la concluzia că ctitoria lui Gheorghe Ştefan a cunoscut cel puţin o refacere, pînă la ridicarea bisericii din 1852.

Am crezut de cuviinţă să prezentăm cartea veche din colecţia Vasile Heisu pentru a contribui la o mai bună cunoaştere a tezaurului de carte veche din judeţ. O semnalare exhaustivă s-ar putea constitui într-un catalog care să înmănuncheze tot ceea ce a circulat şi s-a păstrat în judeţ. O astfel de muncă ni se pare importantă mai ales astăzi cînd valori ale culturii româneşti sînt descoperite peste graniţele ţării, în spaţiul de cultură slavă care a preţuit tezaurul nostru cultural. Ca să dăm doar un singur exemplu, amintim că unicul (deocamdată) exemplar complet al Octoihului slavon al lui Coresi, tipărit în 1574, a fost recent descoperit şi se află la Muzeul regional din Veliko-Tîrnovo.

Prezentăm în continuare cărţile vechi din colecţia amintită

SECOLUL AL XVIII-lea

1. *LITURGHIE*, Bucureşti, 1741, Ediţia a II-a
B.R.V. II (220).[7] p. 55.

(197 x 145) cu 2 f. nenumerotate + 246 p. Tipar roşu şi negru cu titlul încadrat în chenar şi stema Moldovei şi Ţării Româneşti pe verso (facs. 1).

La sfîrşitul LITURGHIEI este adăugat un manuscris care are 14 file nenumerotate, cu roşu şi negru, cu două caractere şi cuprinde adnotarea făcută pentru ca... „să se ştie că hramul lui sfîntu Ioan Novie este sfîntă mănăstire noastră Nicorit în tîrgu în Ieş în Tătăraş. Şi am iscălit eu Constatin sîn Chiriac Gîndul epitropul şi ctitorul sfintei mînăstiri".

Bucureşti : B.A.R.S.R.

Galaţi : B.V.A.U.

---

7 Bibliografie românească veche (B.R.V.), vol. I-IV, Bucureşti 1903-1944. Cu cifre romane am indicat volumul din B.R.V., iar cu cifre arabe, în paranteze, numărul sub care este bibliografiată lucrarea.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

2. *PENTICOSTAR*, București, 1743.
B.R.V. II (232) p. 70-72.

(310 x 205) cu 2 f. nenumerotate + 224 numerotate (facs. 2).

De la f. 3 la f. 11 următoarea însemnare: „(Acest pen) ticostar l-am cumpărat noi Cantacuzino ce am fost ban mare, l-am cumpărat în zilele preaînălțat Domnu no(stru) (...) Scarlatu Ghica Voevod, întîie domnie, i-am dat bisericii mele de la Răcăciuni... care den nou cu toată cheltuiala am făcut-o eu unde să cinsteşti şi să prăznuieşte hramul sfîntului părin(te) lui... Nicolae arhiepiscopul Mirelor de la Lichie făcut(oriu) de minuni la leat 7265 aprilie 21. Contacuzino Ban".

Dintr-o notare mai puțin lizibilă se poate desluşi doar data „1840 iunie 30".

București: B.A.R.S.R.

Piatra Neamț: B.G.T.K.

3. *APOSTOL*, Buzău, 1743.
B.R.V. vol. II (230) p. 65.

(265 x 180) cu 2 f. nenumerotate + 177 numerotate, tipar roşu cu negru, cu 34 rînduri pe pagină. Foaia de titlu are chenar (fasc. 3). Pe verso se află stema dublă din istoria sfîntă a lui Alex. Mavrocordat, cu inițialele domneşti ale lui Mihai Racoviță, însoțită de versuri polilice.

De la f. 2 la f. 22 este notat: „Această sfîntă carte ce să chiamă Apostol este a priotului Bratului de la satul Forăşti am cumpăratu pi lei doi adecă trei lei şi jumătate, ca să fie odor mie şi copiilor mei, iar cine s-ar întîmpla că să o străineze şi să o înstrăineze de noi şi nevoind să o vedem să fie afurisitu şi blestematu de noi şi de trei sfinți părinți de la Enicica. Ferul să rugineascâ şi piatra să nu se mucizească iar trupul acelui să nu putrezească. ...1777 ghenar 26 şi am scris eu priotul Bratul ot Forăşti în acestu".

Pe f. 24-25: Să se ştie de cîndu s-o băut la Foşna oştile în luna lu iulie".

De la f. 32 la f. 38: „Să să ştie cîndu sau cutremuratu pămîntu în cişligele Crăciunului iarna în luna lui ghenar în 11 zili marți sara ca la 3 ceasuri din noapte spre miercuri anul 1838 fiind domn în pămînt Moldovei măria sa Mihail Grigoriu Sturza Voevodul şi mitropolitul Veniaminu preasfințitu şi episcop Romanului Meletie. Am scris eu dascălu Năstasie Titul (...) lui Stefan Tampău şi Maria fiica lui Chiriacu Cernat ot Orbeni fiindu dascăl aşăzat di la reglement la bisărica cu hram Sfinților Voevozi avîndu stare în săliște vechi a moşului nostru Chiriacu Cernat în Drăguşeni, 1838 ghenar 11 Năstasă Titu dascăl".

Pe f. 117-118: „Această carte este a lu dascălul sin popa Bratul şi cine se va încurca de o va înstreina să fie afurisitu".

Pe ultima pagină: „Această carte este a Radului Limarului şi ni s-a fura şi ci sau va găsa-o să fie mişel şi calic în toată viața lui". Şi în continuare: „Să să ştie de cînd s-au cutremurat pămîntul în zilele Mării sale Gligori Chica voevod în luna lui iulie 3 zile la veleat 7287".

4. *TRIOD*, București, 1747.
B.R.V. IV Adăugiri şi îndreptări (93) p. 59-61.

(305 x 205) cu o foaie nenumerotată + 355 + 119 numerotate. Tipărit cu negru şi roşu, pe două coloane, cu 40 de rînduri în coloană. Titlul se află gravat în formă de

 http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

portal (facs.. 4), avînd pe verso stema dublă şi 12 sithuri politice închinate domnitorului.

Pe f. 1-6: „Acest Triod l-am cumpărat eu Ioan Cantacuzino ce am fost spătar mare şi l-am lăsat la biserica aceasta făcută din nou de mine la satu meu Răcăciuni unde să cinsteşte şi să prăznueşte hram sfintului părintelui nostru Niculae arhiepiscopu Mirelor de la Luchia făcătoriul de minuni. Ioan Cantacuzino biv vel spătar".

Pe o pagină nenumerotată: „Să să ştie din nou 1834 mart. 26" O altă dată 166(0) mart. 16".

Bucureşti, B.A.R.S.R.

5. *OCTOIH,* Rimnic, 1750.
B.R.V. II (277), p. 113-119.

(300 x 200) cu o foaie nenumerotată, primele 7 lipsă + 372 numerotate. Tipar negru şi roşu, pe două coloane, cu 41 de rînduri în coloană. Titlul este încadrat într-o gravură sub formă de portal, avînd pe verso stema dublă cu iniţialele lui Grigore Ghica însoţite de stihuri politice (facs. 5).

Bucureşti, B.A.R.S.R.

6. *EVANGHELIE,* Rimnic, 1784.

B.R.V. II (474) p. 289-290, Tipărit cu negru şi roşu pe două coloane, încadrate în două chenare de linii şi cu 40 de rînduri. Titlul este încadrat într-o poartă gravată (facs. 6), iar pe verso se află stema Ţării Româneşti şi stihuri politice deasupra stemei.

(330 x 220) cu 3 f. nenumerotate + 189 numerotate.

Pe f. 1-4 este notat: „Această evanghelie o am cumpărat în 12 lei eu robul lui Dumnezeu Ion Cantacuzino vel vornicu în zilele preaînălţatului domnu nostru Alexandru Ioan Mavrocordat voevod întru întiie domnie a Moldovei la leat 1785, martie. Ion Cantacuzino vel vornic".

Pe filele: 7, 14, 28, 44, 51, 120, 153 este semnătura monocondilă a lui Ion Cantacuzino vel vornic.

Pe filele: 16, 25, 60, 72, 96, 104, 111, 141 este iscălitura ilizibilă a unui spătar, probabil că este vorba de un alt proprietar al acestei cărţi.

Bucureşti, B.A.R.S.R.

7. *BIBLIA,* Blaj, 1795.
B.R.V. II (595) p. 380-382.

(390 x 245) cu 10 f. + 894 + 246 p. Tipar negru cu caracter de trei mărimi (facs. 7).

Pe pagina întîi nenumerotată este scris „dascăl" şi semnătura lui ilizibilă.

Pe verso filei a şasea nenumerotată este scris: „Să să ştie de cît au nins omăt la o palmă şi mai bine. Şi au căzut iarna foarte grabnică şi geroasă pe codru înfrunzit la aprilie 16 şi pînă la apr(ilie) 19 tot a nins. Apoi a stătut gerul pe loc cu vînt mare şi cu viscol şi s-au troenit spulberat să se povestească la veleat 1814 (?) apr.".

La p. 212: „Anul 1865 să să ştie cînd ni-au plout multă vreme şi în acest an însemnat şi toate s-au întîrziat şi săpile să ruginesc (...) nici jumătate nu au prăşit păpuşoii şi am scris şi cu şi am escălit. Nechifor dascălul Petrache".

La p. 828: „Datam adevărat şi bineîncredinţat. Eu am scris feciorul părintelui Macarli 1833".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La p. 858-859 „La anul 1863 au fost ghelșug în toată lume în toate ci au slujit omul cu omul este datoriu întru-toate a să servi cu toată inima... Să să știe de cînd s-au întîrziat timpul în toate cele ci s-au semănat în anul 1865 și s-au prășit păpușoi dintîi pînă la Sfîntu Ilie. Și am scris eu și am și iscălit Nichifor dascălu Petrache".

La p. 24: „Fraților ascultați pre mai marii voștri învățători că bună este învățătura".

La p. 230: „Dăm adevărat: și preîncrdințat această: car(te) precum: Cosmă Fingu (?)".

Pe ultima pagină, este următoarea adnotare:

„La Ierusalim au găsit temeliile bisericii de piatră cu slove de aur în care zice după cum arăt mai jos:

„La: 1790: are să să bată trei împărați".

„La: 1791 are să moară Papa de Rîm.".

„La: 1795: bătălii în țara Leșească și trei tîrguri să vor arde la trei locuri și să va vărsa mult sînge și să va strica împărăția aceea (...) din lume.".

„La: 1802: va fi cutremur groaznic".

„La: 1805: toți împărații din lume vor să ridice război".

„La: 1806: tot așa".

„La: 1807 împărăția Italiei și țara franțuzească va să piară cu toții".

„La: 1809: are să iasă un împărat care să-l chiame Onheutohec, unul de acela va să stăpînească toată lumea".

București: B.A.R.S.R.
Galați: B.V.A.U.
Piatra Neamț: B.G.T.K.

8. *CARTE FOLOSITOARE DE SUFLET*, ed. II, București, 1800 B.R.V. vol. II (264) p. 416.

(210 x 150) cu peste 155 f. nenumerotate, tipar negru, 25 de rînduri pe coloană în chenar negru.

Pe f. 1-3: Să știe de cînd am venit cu popa Meza la Birzuntu am scris cu popa Meza". (facs. 8).

Pe f. 6: „Să scriu slovă tiparnică ca să mă învăț".

Pe f. 105: „Această leturghie este a preotului Mihaiu. Simion".

Pe f. 131 „Acelaș Alormașu Vasile".

SECOLUL AL XIX-lea

9. *EVOLOGHION adică MOLITVENIC*, Brașov, 1811. B.R.V. IV (794) p. 289.

(240 x 180) cu 14 pagini nenumerotate + 558 pagini numerotate. Tipărit cu negru și roșu, cu 30 de rînduri pe pagină. Titlul este încadrat într-o poartă gravată (facs. 9) avînd pe verso 18 versuri închinate fraților Boghici care au contribuit la tipărirea cărții.

Pe ultima pagină numerotată este notat cu alfabet de tranziție: „La anul 1867 semn ora la unu după douăsprezece ceasuri semn luna fevruari în douăzeci și două sau întunecat, soarele p(l)ecatu sau înoptatu de mai nu să vidia afară și pentru aceasta sau subscris de mine însemnatu în josiu ca să se scie în toată vremea. 1867 fevruarie 22. Mi Romanov".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La p. 531 este notat: „La anul '840 ghenar 25 au tunat frumos am să notez la 10 ceasuri. La anul '851 martie 14 au tunat (...) la 10 ceasuri noi".
Bucureşti: B.A.R.S.R.

10. *EVANGHELIE*, Buda, 1812
B.R.V. III 807 (56).

(380 x 250) cu 2 + 142 + 11 file nenumerotate. Tipar negru şi roşu, pe două coloane, în chenar. În faţa primei pagini de titlu se află o gravură executată de Enghelman în Viena, în 1795, reprezentînd pe Sf. Ion Evanghelistul. Lucrarea este legată în coperţi metalice lucrate artistic. Coperta I-a are 11 iconiţe emailate, de diferite mărimi. Pe copertă sînt patru colţare chenar cu litere slavone (facs. 10). Coperţile sînt ornamentate în tehnica martelajului cu reliefuri sub formă de calote sferice mici, linii pe diferite planuri, arcuri de cerc şi solzi realizaţi prin incizie.

Evanghelia tipărită la Buda în slove chirilice este legată împreună cu Evanghelia tipărită în 1811 la Buda în limba greacă.
Bucureşti B.A.R.S.R.

11. *Octoih mic*, Iaşi, 1818
B.R.V. vol. III (985) p. 238.

(210 x 150) cu 12 f. nenumerotate + 155 numerotate. Tipar negru 25 de rînduri pe coloană.

Cartea foloseşte pentru legat două zapisuri din 1860 decembrie 3, ceea ce permite datarea aproximativă a legăturii.

Cărţi neidentificate în B.R.V. din cauza lipsei paginilor de titlu.

12. *PASCALIE*

(300 x 200) fără foaie de titlu, cu o foaie nenumerotată + peste 329 f. numerotate cu chenar gravat şi bogat decorată. Tipar roşu şi negru cu 32 rînduri pe coloană.

13. *PASCALIE*

(150 x 100) cu 416 pagini, lipsesc primele 8 p. Nu are pagină de titlu. Tipar negru cu 25 rînduri pe coloană. Pe pagina 416 sînt notaţi anii 1852, 1854, 1855 şi alte însemnări ilizibile.

LUCRĂRI TIPĂRITE DUPĂ ANUL 1840

14. *PANAHIDA*, Iaşi, 1844

(200 x 180) cu peste 42 p. numerotate cu cifre arabe, lipsesc pînă la 98, iar p. 99, 100 şi 101 sînt manuscrise. Tipar negru cu 26 rînduri pe coloană.

La p. 3-5: „Panahidă această este a me Săchilarion (...) din satul Răcăciuni 1848 octomvrie 6".

15. *SFINTA SCRIPTURA*, Bucureşti, 1847

(200 x 120). Tipar negru, cu 31 rînduri pe o pagină. Cuprinde 108 pagini numerotate cu cifre arabe.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

16. *SLUJBA*, Neamț, 1848

(230 x 150) cu 2 f. de titluri nenumerotate + 28 f. numerotate (facs. 15). Tipar negru cu 27 rînduri pe coloană.

17. *OCTOIHUL CEL MIC*, Sibiu, 1849.

(170 x 110) cu 318 p. numerotate cu cifre arabe. Tipar negru cu 29 rînduri pe pagină, coperți cartonate.

18. *ARITMETICA*, Iași, 1851.

(180 x 120) cu 130 p. numerotate în cifre arabe. Manual pentru clasele primare.

19. *MANUAL DE SILABISM*, Buzău, 1854.

(180 x 120) cu 40 p. numerotate în cifre arabe.

20. *BIBLIA SAU TESTAMENTUL VECHI ȘI NOU*, Buzău, 1856.

(250 x 180) cu 457 pagini numerotate cu cifre arabe. Tipar negru cu 39 rînduri pe pagină.

21. *STIHURI*

(210 x 160) cu filele de la 3 la 8 numerotate în arabă + 4 f. nenumerotate + 2 p. numerotate în arabă + 356 p. numerotate în chirilică.

Pe f. 3 nenumerotată „Radu Costan Costan. Însemnare spre știință. Să să știe că la anul 1849 aprilie în 25 la cinci ciasuri și jumătate au plouat cu piatră mare cît ou de pichirii fiind o piatră gre 25 graine. 1849 aprilie 25".

Pe v.p. 8: „Însămnare spre știință. Să știe că la anul 1854 iulie 27 la patru ciasuri din zi sara a plouat cu piatră mare cît ou de găină trăgînd gre o piatră trelzăci de (...) 1854 iulie 27".

22. *NOUL TESTAMENT*

(230 x 150) cu peste 273 f. Nu are foaie de titlu. Tipar negru cu 33 rînduri pe coloană.

LE LIVRE ROUMAIN ANCIEN DANS LA COLLECTION VASILE HEISU — RĂCĂCIUNI

Résumé

Le passionné collectionneur Vasile Heisu (1911-1971) a fait une donation au Musée départemental d'histoire et d'art Bacău, en 1971 en plus de nombreux objets d'art populaire, ethographie, archeologie, numismatique et un nombre de 22 volumes de livres roumains anciens.

Imprimés avec l'alphabet cyrillique dans les typographies du Moastère de Neamț, Iassy, Buzău, Blaj, Rîmnic, Bucarest et Brașov ont circulé dans les trois pays roumains en contribuant au développement de l'unité culturelle et de la langue des roumains de la Moldavie, de Pays Roumain et de Transilvanie.

Les travaux identifiés sont consignés dans la *Bibliographie roumaine ancienne*. Une importance particulière ont les notes ex-libris qui comprennent des informations avec caractère historique, notes personnelles des possesseurs, pensées, relations concernant la propriété des divers livres, impressions et phénomènes de la nature.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

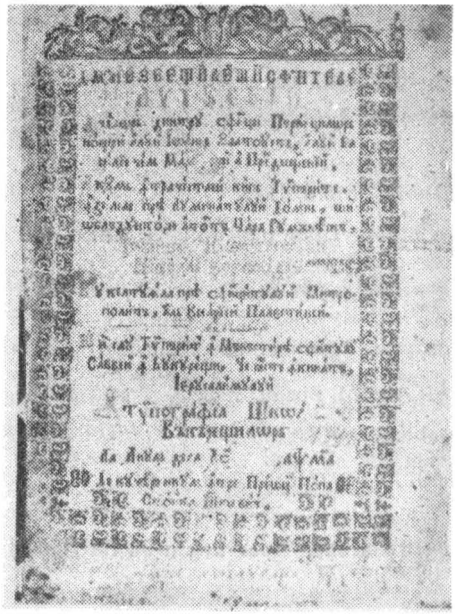

Рис. 1

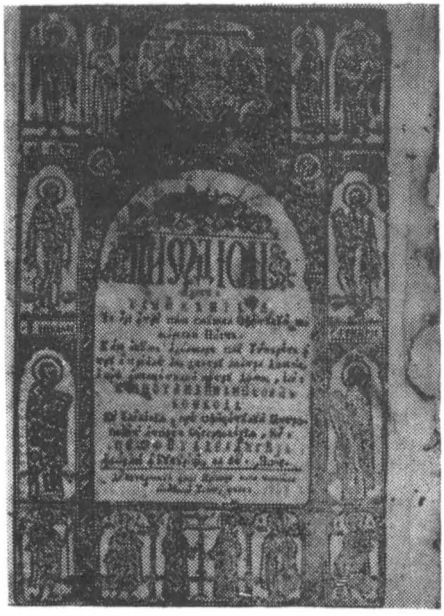

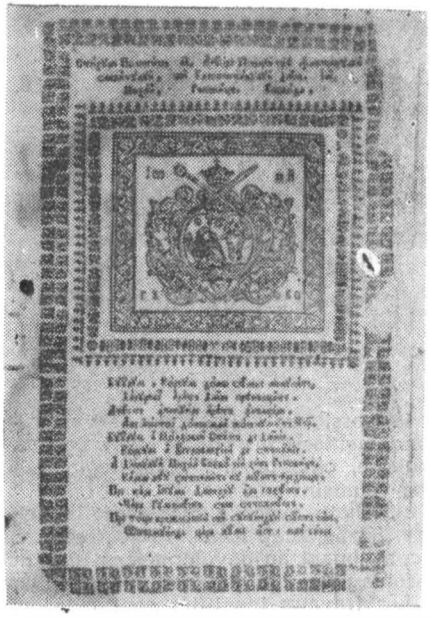

Рис. 2

http://www.cimeo.ro http://cmiabc.ro

Facs. 3

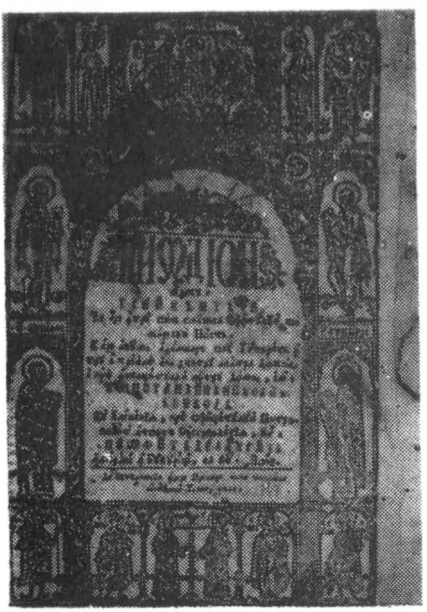

Facs. 5

Facs. 6

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

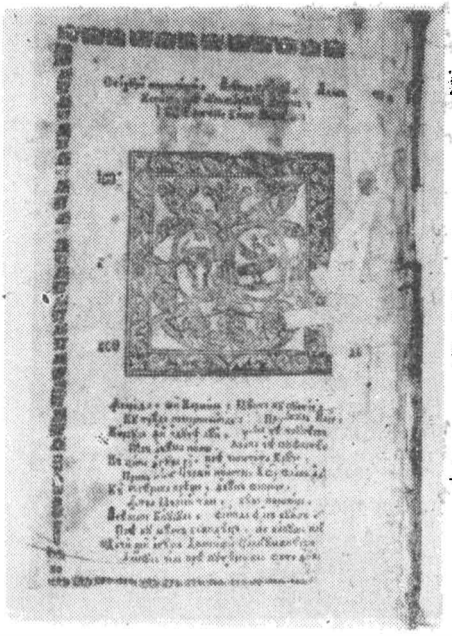

Facs. 5

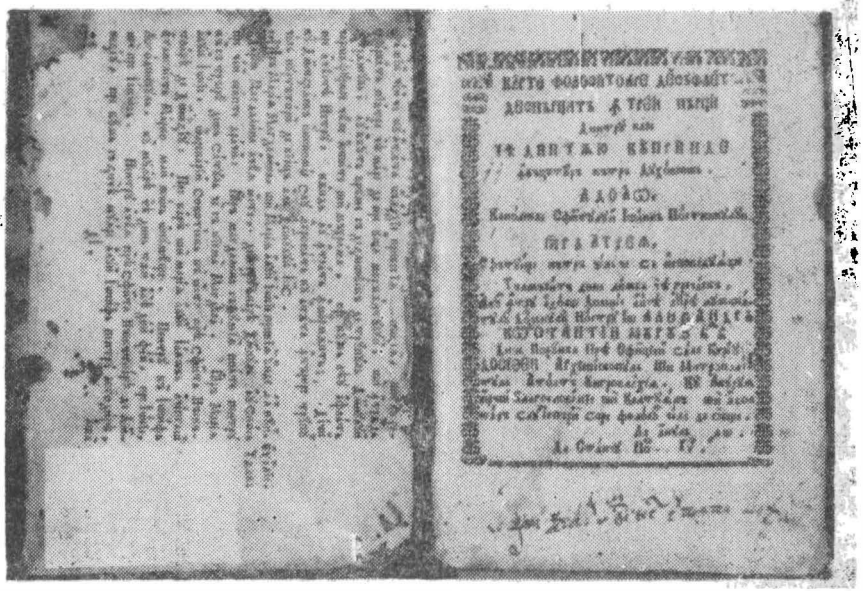

Facs. 6

http://www.cimabc.ro http://cmiabc.ro

ДЪМНЪЗЕЛСКИ СКИПЪГЪЧЬКЬКЬЕ

КАГТЬ ФАУЕГІЬ

http://www.cimec.ro http://cmiabc.ro

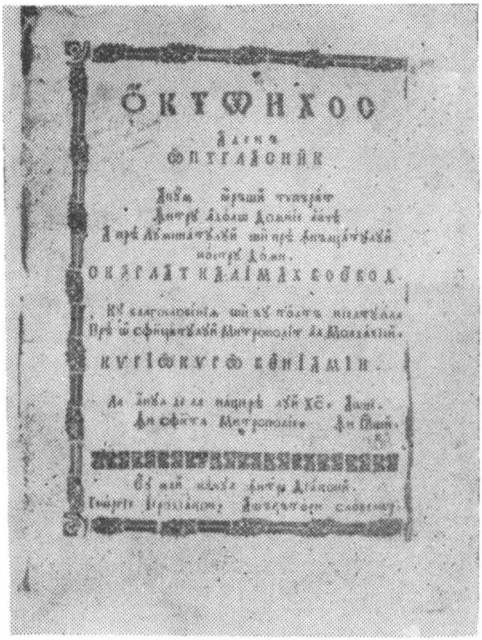
ΟΚΤΩΗΧΟΟ

Facs. 11

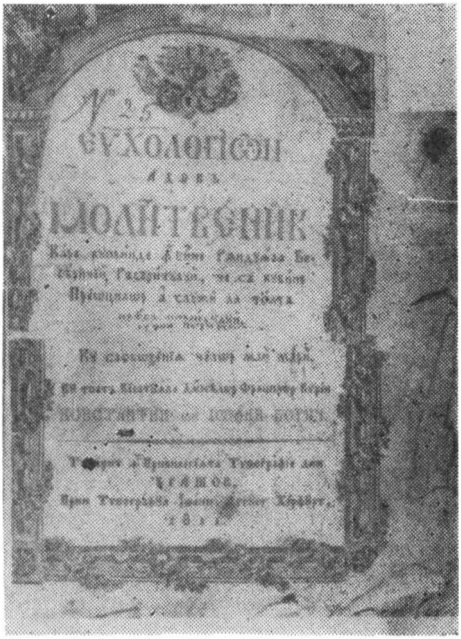
ΔΟΛΙΤΘΟΝΙΚ

Facs. 9

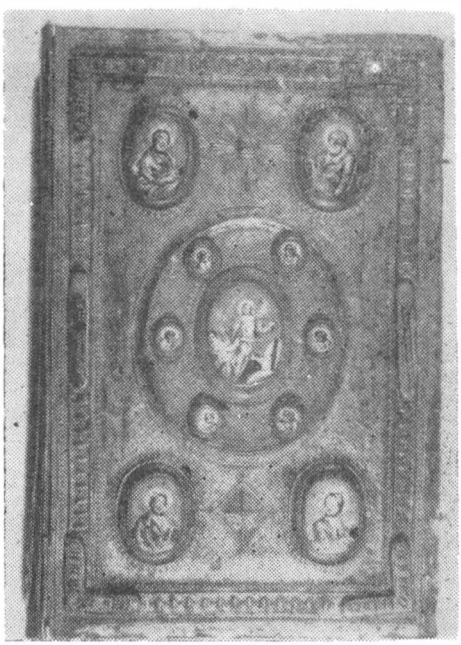

Facs. 10

http://www.cimeabc.ro http://cmiabc.ro

ȚESĂTURI DECORATIVE FOLOSITE LA INTERIOARELE LOCUINȚELOR DIN GLĂVĂNEȘTI — BACĂU

de DORINEL ICHIM

Amenajarea interioarelor plăcute și armonios decorate a constituit pentru țăranul român un interes deosebit, manifestat sub aspectul organizării unui mediu ambiant, plăcut și odihnitor. Folosirea textilelor din lînă pentru acoperirea pereților a avut pe lîngă scopul decorativ și un scop practic, izvorît din necesitatea menținerii căldurii în interior.

Numărul așezărilor în care se mai întîlnește preocuparea de a se decora interiorul locuințelor țărănești conform tradiției este din ce în ce mai redus, astfel că cercetările efectuate „pe viu" nu pot să elucideze singure problematica care se urmărește, fiind nevoiți să recurgem adesea la memoria comunității.

Procesul de înnoire care are loc în decorarea interioarelor locuințelor țărănești nu mai păstrează din tradiție decît unele elemente disociate datorită noilor viziuni de ordin estetic, pe de o parte, dar mai ales schimbărilor care s-au produs la mobilier și la planul locuințelor, pe de altă parte. Se face tot mai mult vădită preocuparea de a se amenaja în interiorul locuinței după modelul orășenesc, casele fiind construite după planuri noi, avînd mai multe încăperi cu funcții și destinații diversificate, deosebindu-se de vechea casă țărănească cu una sau două încăperi. Ceea ce s-a păstrat ca o moștenire și ca o acumulare, din punct de vedere estetic, este grija permanentă pentru înfrumusețarea interioarelor. Adoptarea diverselor materiale decorative, ajungînd pînă la aglomerări de produse artizanale și industriale, nu mai are nimic comun cu armonia, echilibrul și bunul gust al interioarelor locuințelor țărănești din Moldova din secolul al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea.

Zonele și sub zonele etnografice ale județului Bacău păstrează mărturii ale unor asemenea interioare în care rolul decorativ îl îndeplinesc textilele din fibre de origine animală și vegetală. Deosebirile care se reliefează de la o zonă la alta se datoresc condițiilor economice și sociale în care s-au dezvoltat și au evoluat locuințele țărănești.

Dacă astăzi aproape că nu mai întîlnim interioare care să prezinte sub aspect funcțional înfățișarea celor din secolul trecut, avem de a face cu o gamă întreagă de textile de casă, cu specific local, caracteristice pentru zonele etnografice ale județului : Trotuș, Siret și Colinele Tutovei.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pe valea Zeletinului, la Glăvăneşti, se întîlnesc o varietate de textile de casă, începînd cu cele arhaice care foloseau tehnici şi procedee străvechi pînă la cuverturile şi macaturile de astăzi executate în aceleaşi tehnici dar în procedee diferite. Interesul pentru cunoaşterea valorilor artei populare din satul Glăvăneşti a fost cu atît mai mare cu cît această aşezare mocănească este unică în felul ei în zona Colinelor Tutovei băcăuane. Istoria satului nu este bogată în evenimente, deşi a fost consemnat în documentele moldovene încă de la începutul sec. al XVI-lea, avînd locuri pentru pomăt, fîn şi mori [1]. De la sfîrşitul sec. al XVII-lea satul a trecut sub stăpînirea mănăstirii Răchitoasa [2], iar în Condica Liuzilor pe anul 1803 figura cu 97 de birnici care aveau oi şi loc îndestul [3].

Nu se cunosc încă împrejurările în care aceşti mocani s-au stabilit aici, dar se poate conclude că în trecerea lor de la munte spre lunca Dunării au găsit în Colinele Tutovei condiţii prielnice practicării păstoritului şi s-au stabilit aici pentru totdeauna. Bătrînii satului povestesc că printre primii veniţi ar fi fost şi ciobanul cu numele de Glăvan, personaj legendar, care ar fi întemeiat aşezarea ce-i poartă numele.

La Glăvăneşti, sat de mocani cu vechi tradiţii de păstori, vestiţi prin turmele lor de oi în toată Moldova de sud, s-au ţesut originale textile de casă care se încadrează în cîteva categorii distincte ţesături de uz, ţesături cu caracter decorativ şi ţesături ocazionale [4].

Creşterea oilor, cultivarea inului şi cînepii precum şi creşterea viermilor de mătase au asigurat materia primă necesară industriei casnice care a cunoscut o puternică dezvoltare, izvorîtă şi din necesitatea de a realiza un echilibru estetic între interiorul locuinţei şi aspectul exterior al gospodăriei ţărăneşti. Amploarea pe care a luat-o industria casnică a făcut ca această enclavă a artei moldoveneşti de pe valea Zeletinului să se perpetueze pînă în zilele noastre, păstrînd specificul local şi tradiţia portului popular, caracteristic prin simplitate şi eleganţă. Se evidenţiază mai cu seamă textilele cu caracter decorativ din rîndul cărora covoarele moldoveneşti de Glăvăneşti ocupă un loc principal.

Referindu-ne la interiorul locuinţei ţărăneşti din această aşezare este necesar să facem precizarea că tipul mai vechi de casă avea două încăperi, tinda, care era totodată şi camera de locuit şi „odaia de bună". Din acest tip asimetric a evoluat locuinţa cu plan simetric, cu două odăi, una de locuit şi cealaltă „de curat", despărţite de o sală, cu chiler lateral sau la spate.

Pentru decorarea acestor interioare s-au ţesut o întreagă varietate de textile de casă, unele mai sobre cu decor redus, folosite pentru uz, altele avînd un pronunţat caracter decorativ.

Din categoria textilelor de uz întîlnite la Glăvăneşti fac parte procoviţa, candrilul, aşternutul de pat, ştergarul (prosopul) şi lăicerul. Aceste textile au un caracter arhaic deoarece folosesc materiale foarte

1 *Catalogul documentelor moldoveneşti* (C.D.M.), II, Buc., 1959, nr. 2086, p. 406.
2 *C.D.M.*, IV, Buc., 1970, nr. 1975, p. 435.
3 Th. Codrescu, *Uricarul*, II, Iaşi, p. 187.
4 Georgeta Stoica, *Interiorul locuinţei ţărăneşti*, Buc., 1973, p. 28.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vechi care se prelucrau în tehnici străvechi cum ar fi : ţesutul în două şi patru iţe şi prelucrarea la piuă. Ornamentul era realizat în forme mai puţin evoluate şi consta din dungi colorate de bătează, atunci cînd se ţesea în două iţe. La tehnica ţesutului în patru iţe ornamentul se obţinea prin diferite procedee de nevedităr şi se numea „în ozoare" Sub numele de *procoviţă* era cunoscută ţesătura din lînă sau cînepă, de culoare natur sau în culori vegetale, în două iţe, care era destinată să acopere pereţii interioarelor de locuit. Tot în acest scop şi din aceleaşi materiale era confecţionat *candrilul* care se ţesea în patru iţe, cu urzeala şi bătaia din două sau mai multe culori. Datorită acestui procedeu tehnic întreaga suprafaţă se ornamenta cu pătrate de dimensiuni variate, rezultate din încrucişarea firelor de bătează cu cele de urzeală (fig. 1. a.). Acest tip de ţesătură se mai întîlneşte în aceeaşi zonă la Răchitoasa, cît şi pe valea Trotuşului şi Tazlăului. *Aşternutul de pat* (fig. 1. b.) şi feţele de ogheal se ţeseau tot în patru iţe, cu ornamentul „în ozoare", din lînă de culoare natur ; albă, neagră sîrbă şi seină. În aceleaşi tehnici şi procedee se lucrau *ţoalele* din cînepă, avînd urzeala din fuior şi bătaia din canură [5].

Ştergarele şi feţele de mese aveau o destinaţie dublă. Cele mai vechi au fost destinate pentru uz gospodăresc, fiind confecţionate din cînepă şi in, mai tîrziu din bumbac. Pentru ca *tortul* [6] să se albească şi să devină moale se amesteca cu cenuşă şi se dădea la cuptor unde se cocea, după care se spăla în două-trei leşii [7], se dădea la uscat şi apoi se trăgea pe mosoare. Pînza de tort ţesută se ghilea într-un ciubăr din lemn, timp de o săptămînă, înlocuindu-se apa de două-trei ori pe zi, procedeul fiind numit de localnici *înălghitul pînzei* [8]. Ştergarele decorative şi ocazionale, evoluate din categoria celor de uz, prezentau ornamente fie din vrîste de borangic, fie prin procedeul tehnic al ţesutului în patru şi cinci iţe. O categorie aparte o constituie ştergarele ornamentate cu cusături artistice „în cruce", cu motive figurale şi vegetale : căţeluşi, păsări, ramuri, pomul vieţii etc. (fig. 2.). Ştergarele decorative, numite de localnici prosoape, ocupau un spaţiu destul de redus in raport cu textilele de lînă, ele fiind folosite pentru împodobitul icoanelor. Albul imaculat al acestora contrasta cu culorile înegrite de vreme ale vechilor icoane pictate pe lemn, însoţite de nelipsitul buchet de busuioc, şi aşezate pe unul din colţurile mai puţin luminate ale peretelui dinspre răsărit.

Lăicerul, la fel ca şi prosopul, este o ţesătură cu funcţie dublă. Tipul mai puţin ornamentat, dintr-o succesiune de „poduri" şi „vrîste" era folosit pentru uz. Din acest tip, prin ornamentarea geometrică a „podurilor" a evoluat lăicerul cu alesături, ţesătură cu caracter decorativ, în mai multe variante locale în funcţie de motivele ornamentale, de exemplu „cu strîmbele" (fig. 3 a), „bătrînesc" (fig. 3 b). Lăicerul a preluat cu timpul funcţia aşternutului de pe laiţă, cel ornamentat sobru fiind folosit pentru

5 Din pieptănatul cînepii se obţine *fuiorul,* cu fibra lungă subţire şi rezistentă folosit la urzeală, drept suport al ţesăturii ; *Canura,* cu fibra scămoşată şi moale se folosea ca bătează.

6 *Tortul* era produsul obţinut prin toarcerea fuiorului.

7 *Leşia* era soluţia limpezită obţinută din fierberea cenuşei cu apă.

8 Informatoare, Apreutesei Gh. Tinca, 77 ani, Glăvăneşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a

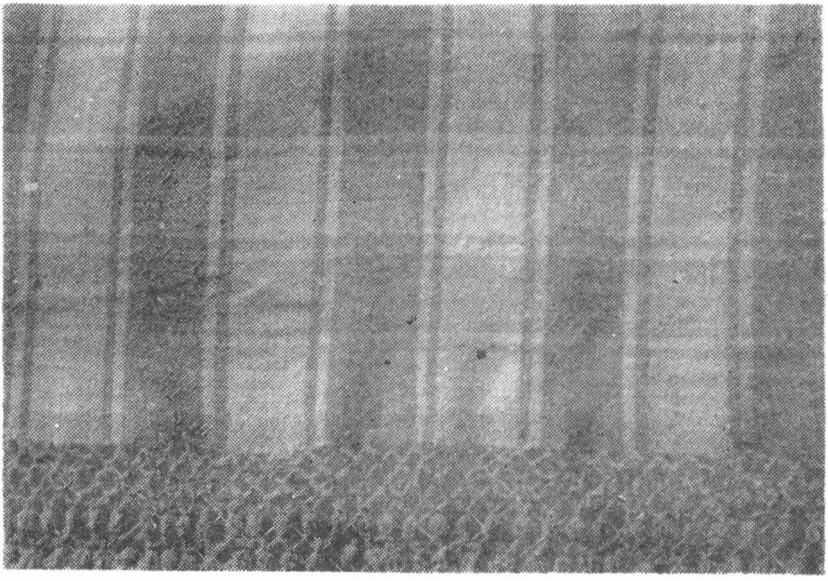

b

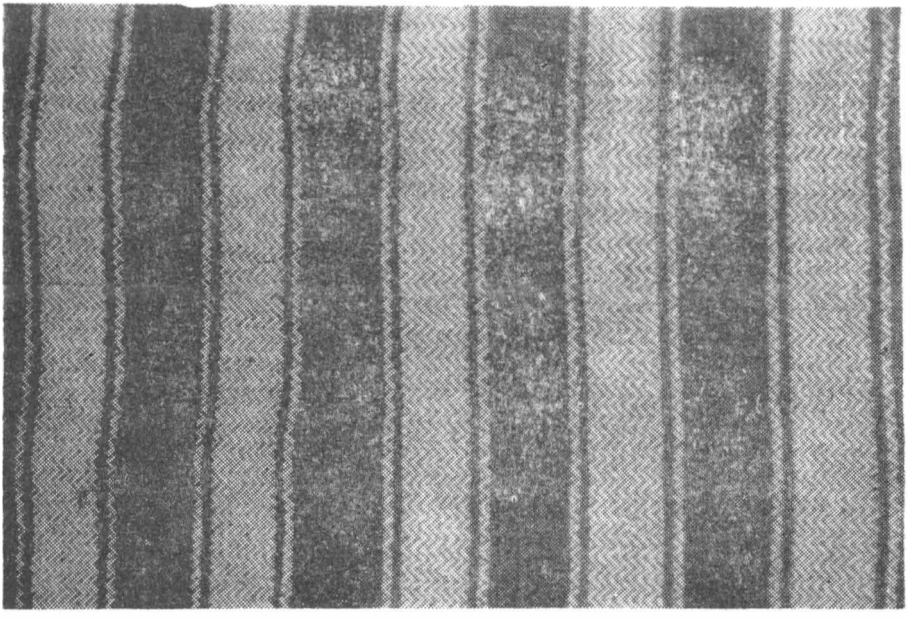

Fig. 1. — a. Cenușiu; b. Asternut de pământ lină tasat. — Glăvănești.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

a

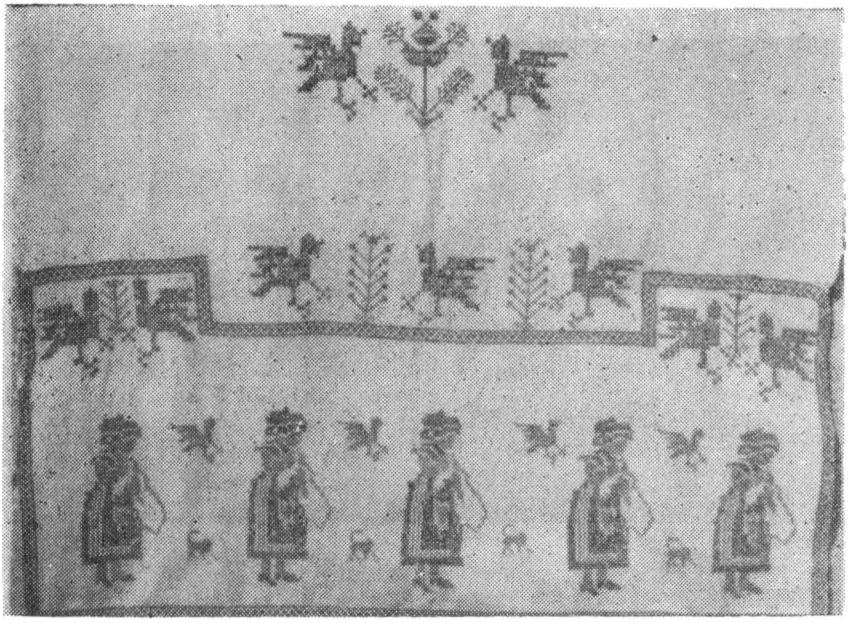

b

Fig. 2. — a, Basică de mină; b, Prosop — Glăvănești.

http://www.cimec.ro - http://cimabc.ro

a

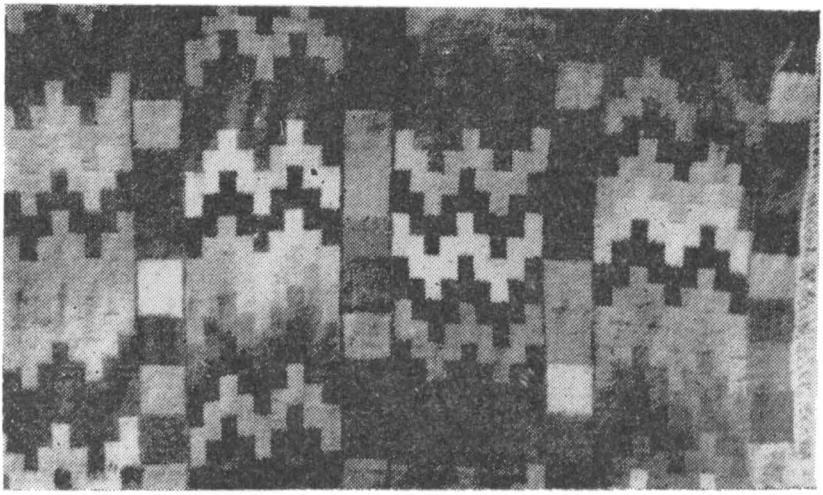

b

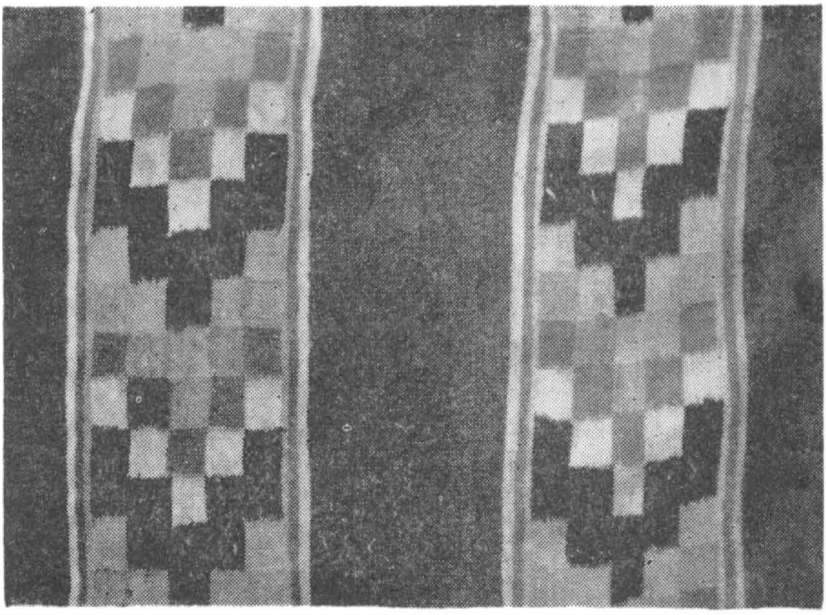

Fig. 3. — a. Lăicer cu șirindici; b. Lăicer bătrânesc — Glăvănești.

http://www.cimec.ro - http://cimlabo.ro

acoperitul patului, iar cel cu alesături învelea peretele din dreptul patului, avînd totodată şi rolul de izolator împotriva frigului. Că ţesătură ocazională lăicerul mai făcea parte şi din textilele folosite la diferitele ceremonii şi datorită acestor funcţii multiple era nelipsit din zestrea fetelor de măritat.

Covoarele. Textilele de casă din lînă ale căror funcţie dominantă este cea decorativă, fără a neglija-o pe cea utilitară, sînt covoarele moldoveneşti din lînă care se remarcă prin ornamentaţie şi cromatică. *Tehnica.* Scoarţele din Glăvăneşti se încadrează perfect în tipul moldovenesc atît din punct de vedere al tehnicii ţesutului, al tipurilor şi motivelor ornamentale, cît şi a stilului şi coloritului specific local. La fel ca şi lăicerele, covoarele sînt ţesute în tehnica chilimului [9], în două iţe, cu urzeala ascunsă, din păr şi băteala din lînă de calitate moale, calităţi ce se obţineau la pieptănatul lînii. În realizarea decorului se folosea procedeul tehnic al firelor întrepătrunse cînd era necesară realizarea lînii drepte, în care suprafeţele colorate se legau între ele pe un fir de urzeală comun, pe rînd firele celor două culori învecinate trecînd pe după firul de urzeală. Tehnica alesului cu găurele permitea realizarea liniilor curbe sau oblice printr-un contur cu găurele, punctele de trecere de la un spaţiu la altul fiind foarte apropiate ordonează linia oblică sau curbă. Este interesant de menţionat faptul că la acelaşi covor, pentru realizarea motivelor ornamentale ţesătoarele foloseau cu multă îndemînare şi pricepere cele două tehnici.

Dacă textilele de uz îşi au o îndepărtată tradiţie şi origine care nu trebuie căutată în afara locuinţei ţărăneşti, fiind rezultatul unor căutări şi a unor acumulări necontenite, covoarele, ca ţesături decorative de interior, apar, mai întîi, în locuinţele boiereşti şi orăşeneşti, ajungînd destul de repede şi în lumea satelor. Motivul antropomorf al fetelor în port orăşenesc, cu umbrele, întîlnit destul de frecvent la scoarţele din Glăvăneşti dovedeşte pătrunderea acestora în mediul rural prin filiera orăşenească.

Tipuri de ornament. Cercetările şi studiile efectuate au dat posibilitatea să se deosebească mai multe tipuri ornamentale şi variante ale acestora : cu motive ornamentale geometrice, figurale şi vegetale, în diverse interpretări, stilizări şi combinaţii originale dînd naştere mai multor tipuri ornamentale, dintre care s-au conturat scoarţele cu decor geometric, combinat şi vegetal-figural.

Scoarţa cu decor geometric se întîlneşte din ce în ce mai rar avînd ca element decorativ rombul. Scoarţa denumită „în roate" (fig. 4 a) are motivul ornamental al rombului realizat în tehnica ţesutului în găurele, fiind una din piesele caracteristice ale tipului cu decor geometric. Ornamentul geometric se compune din trei şiruri de romburi concentrice şi două şiruri de jumătăţi de romb, cele din urmă fiind dispuse pe marginea ţesăturii. În centrul figurilor geometrice se află motivul „chistor-

9 Marcela Focşa, *Scoarţe româneşti*, Buc., 1970, p. 9.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a

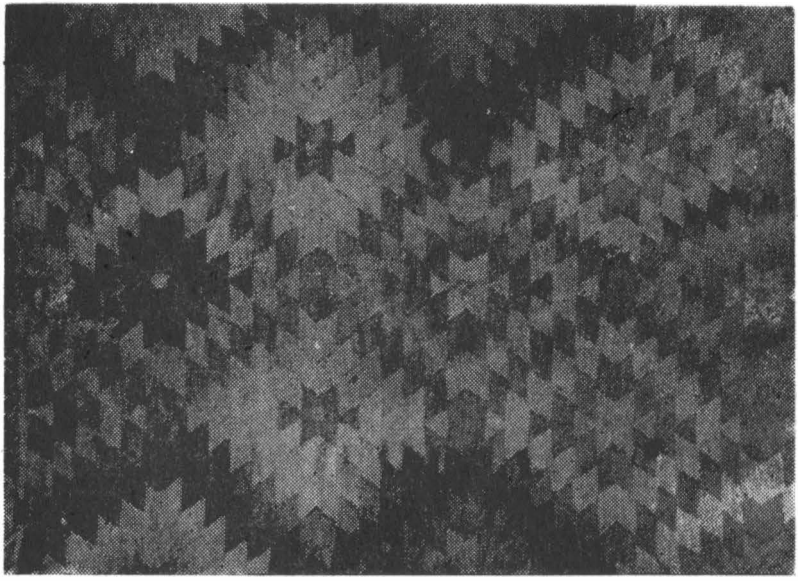

b

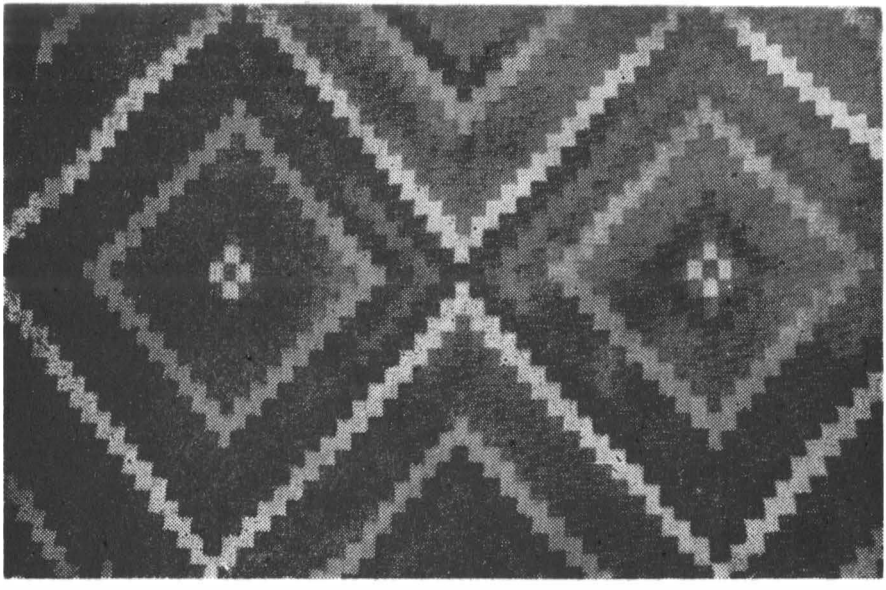

Fig. 4. — a. Scoarță „în roate" cu culori vegetale. b. Scoarță „cu floarea" — Clăvășeni.

http://www.cimec.ro - http://cmiabc.ro

nicului“ [10], străvechi motiv decorativ geometric întîlnit şi în alte zone etnografice. O variantă mai nouă a acestui tip este scoarţa „cu floarea“ la care laturile romburilor sînt compuse din mici dreptunghiuri şi pătrate, cu semnul crucii în mijloc, executate prin tehnica firelor întrepătrunse (fig. 4 b). Ambele scoarţe geometrice se întîlnesc şi în alte zone ale judeţului Bacău, fiind deopotrivă răspîndite în Moldova, Muntenia şi Banat, prezenţa lor dovedind caracterul unitar al artei noastre populare.

Scoarţa cu decor vegetal-figural, prezintă un interes deosebit datorită motivelor ornamntale ale pomului vieţii, simbol al tinereţii fără de bătrîneţe şi bătrîneţii fără de moarte. Pomul, ca izvor al vieţii, nu este niciodată prezentat singur, el apare în compoziţii simbolice înconjurat de fluturi, păsări, animale. La *covorul cu copăcei* (fig. 5 a) prin dispunerea repetată a motivului pomului de-a lungul ţesăturii s-a obţinut ceea ce în arta populară se numeşte efect de ritm. Aceluiaşi tip îi corespunde *covorul c upăuniţe şi cocoşi* (fig. 5 b) din care nu lipseşte motivul florii stilizate geometric şi pomul vieţii. La acest covor se disting două modalităţi de interpretare a motivelor ornamentale : una tradiţională, în care căţeluşii, florile şi pomul sînt stilizate într-un mod cu totul original şi alta nouă, în care păuniţele, cocoşii şi creanga sint interpretate în mod naturalist, fiind executate după modele care circulau în vremea aceea. Într-un mod asemănător este executat şi *covorul cu păuniţa şi coroniţa* (fig. 10 c), în care coroniţa reprezintă buchetul ca motiv vegetal naturalist, iar motivele figurale lucrate după modele au frînat fantezia de altă dată a iscusitelor creatoare de compoziţii.

Scoarţa cu decor combinat constituie un tip ornamental dominant în categoria textilelor decorative din Glăvăneşti. Cele mai reuşite exemplare s-au obţinut prin combinaţiile motivelor geometrice cu variante locale ale pomului vieţii, ca exponent al motivelor vegetale, din care nu lipsesc motivele figurale antropomorfe, zoomorfe şi avimorfe. Tipul de covoare cu decor combinat, specific pentru Glăvăneşti, constituie din punct de vedere artistic un exemplu al echilibrului, simetriei şi rafinamentului stilistic, fiind totodată deosebit de interesante din punct de vedere compoziţional.

Cea mai veche scoarţă de acest tip este *covorul cu leu* (fig. 6 a), datat din anul 1894, la care timpul ce s-a scurs a lăsat o uşoară patină peste tonurile calde şi discrete ale culorilor vegetale.Pe un fond de indigo, între cele două romburi dispuse la capete şi realizate în procedeul tehnic „cu găurele“, creatoarea anonimă din secolul trecut a compus cu mult gust şi simţ artistic, mînuind cu pricepere firele de bătează, scene cu păsări şi animale care se înfruntă. Centrul compoziţiei este dominat de figura impunătoare a unui leu, realizat după un model, atacînd o căprioară, motiv figural stilizat. Prezenţa unor asemenea scene pline de naivitate, dacă socotim disproporţia dintre cele două animale şi prezenţa acestui rege al faunei în creaţia populară românească, sînt curiozităţi care trezesc interes şi atracţia faţă de acest gen al artei populare.

---

10 **Denumirea locală este prescurnicer, obiect de cult folosit la decorarea colacilor de ritual, pentru pomenirea morţilor.**

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

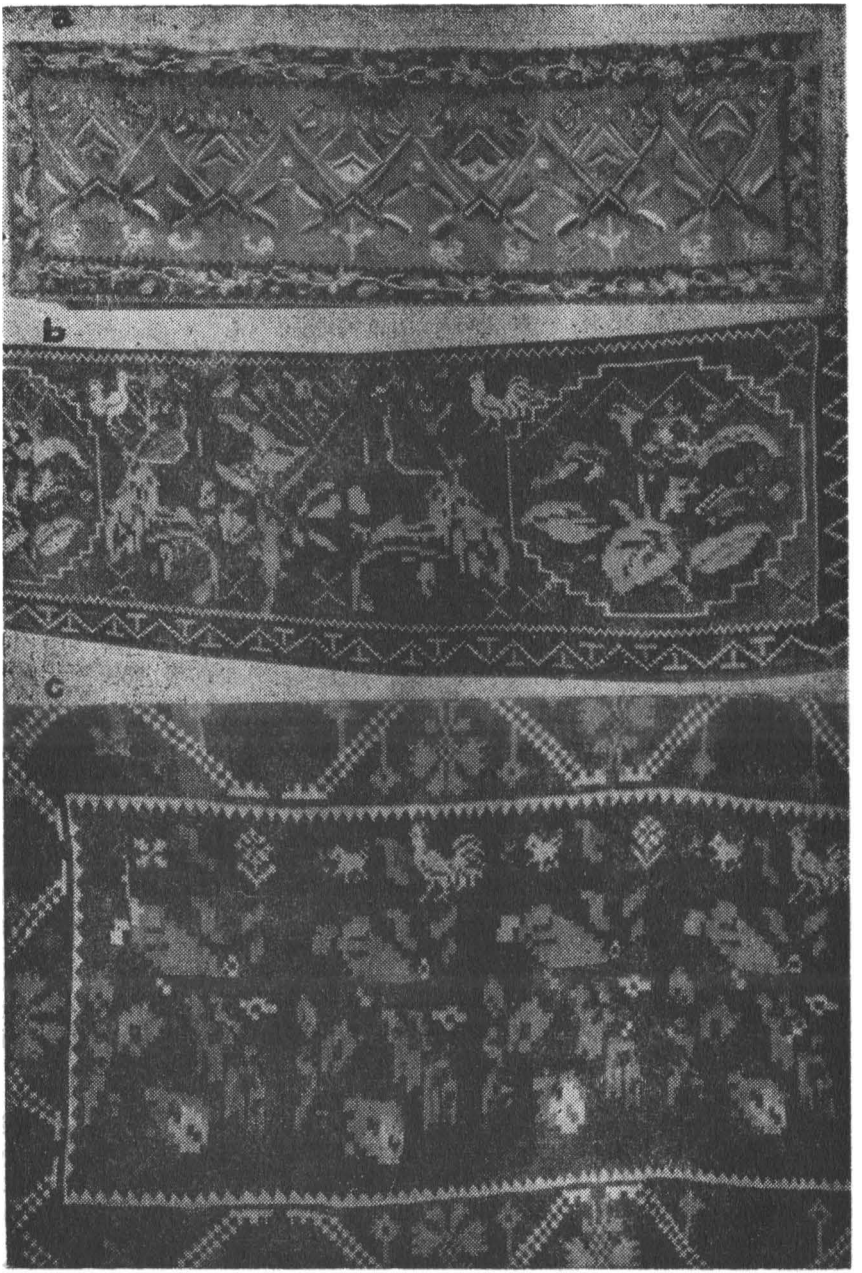

Fig. 5. — a. Covor cu copăcei și cocoși — Glăvănești. b. Covor cu păunițe și coroniță — Glăvănești. c. Covor cu păunițe și cocoși — Glăvănești.

http://www.cimec.ro /http://cimec.ro

a

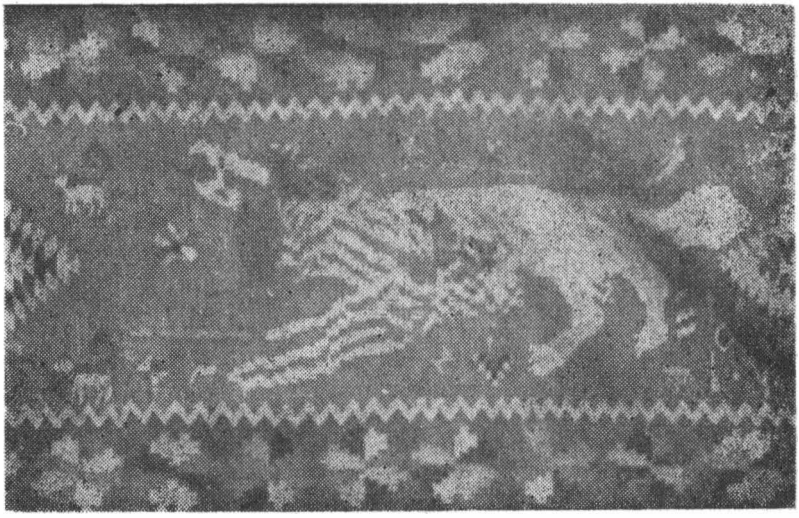

b

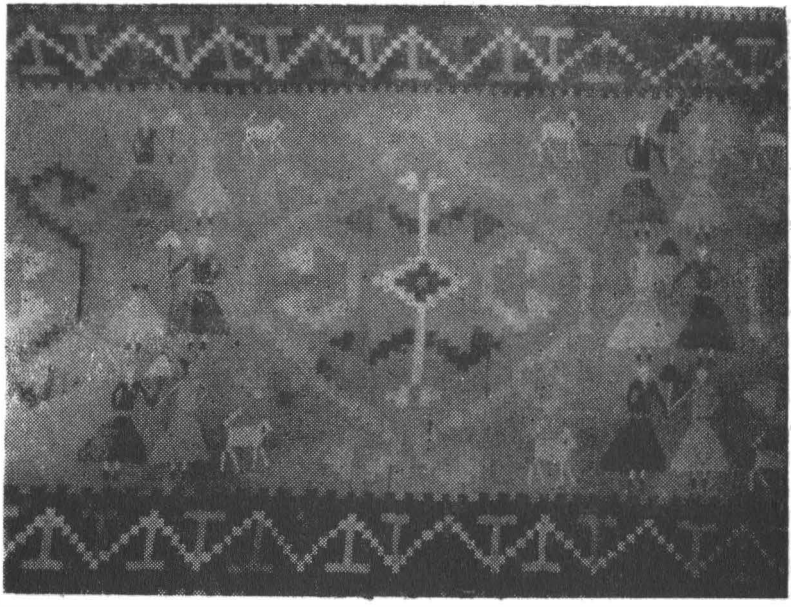

Fig. 6. — a. Covor cu leu din 1894, cu culori vegetale — Glăvăneşti. b. Covor cu polisandru — Glăvăneşti.

http://www.cimec.ro / http://romaioc.ro

Aceluiași tip cu decor combinat îi aparține și *covorul cu policandru* (fig. 6 b) pe al cărui fond de culoare roșu-pal sînt ordonate de-a lungul țesăturii patru figuri geometrice poligonale, combinate cu motivele „cîrligul" și „coarnele berbecului". Între fiecare două figuri geometrice sînt dispuse cîte trei perechi de fete cu umbrele, în costumație orășenească, însoțite de cățeluși. Alături de vechile motive ornamentale apar și unele mai noi pentru vremea aceaea ceea ce ne dovedește că arta acestor țesături decorative s-a îmbogățit de la o etapă la alta, constatare care rezultă și din faptul că într-o perioadă relativ scurtă de timp, la Glăvănești s-au țesut o întreagă gamă de textile decorative folosind motive ornamentale din cele mai complexe și mai variate. O riguroasă selecție a țesătoarei sau al unui grup făcea să îndepărteze ceea ce era de prisos și să combine într-un mod armonios motivele noi așa-zis „la modă" cu cele vechi, arhaice. În această ordine de idei reținem faptul că aspectul de înnoire în ornamentarea covoarelor trebuie privit ca un curent sau un val care cuprindea satul întreg. Acesta este dovedită și de faptul că în sat se găsesc nu exemplare izolate ci serii întregi de covoare care folosesc aceleași elemente decorative de bază cu mici deosebiri de interpretare a motivelor ornamentale și a culorilor, ceea ce exclude șablonismul, dînd posibilitatea țesătoarelor să-și aducă aportul personal printr-o cît mai originală realizare artistică, stilistică și cromatică.

O variantă a covorului cu policandru este *covorul cu gavanosul* (fig. 7), în care grupele de perechi de fete sînt înlocuite cu gavanosul, o variantă locală de interpretare a pomului vieții, la care fluturi și păsări au venit fie să se înfrupte din nesecatul izvor de viață, fie să se odihnească la umbra lui. Chenarul, o combinație de cățeluși și „flioante" [11], compartimentat de albul strident al unei linii ondulate, nu numai că limitează spațiul cîmpului decorativ, dar pare să joace și un rol suplimentar, de veghe.

Scoarța cea mai interesantă din punct de vedere compozițional și ornamental, un strălucit exemplar al tipului cu decor combinat, rămîne totuși *covorul bătrînesc cu cai* (fig. 8). Motivele ornamentale sînt organizate simetric față de pomul vieții situat pe mijlocul compoziției. Pe un fond roșu, cei doi cai ținuți de hățuri de către călărețiii lor și orientați spre centrul compoziției s-au oprit la pomul vieții unde îi așteaptă perechi de fete. Țesătoarea a adunat în jurul pomului vieții, ca într-o legendă, cai năzdrăvani, păsări zburînd, fete cu umbrele, cățeluși păzitori precum și cocoși vestitori ai timpului și ai oaspeților. Modalitatea în care sînt stilizați cei doi cai este cu totul originară, aceștia asemănîndu-se mai degrabă cu niște animale legendare care domină întregul spațiu decorativ. O înșiruire de fluturi și de libelule, de cățeluși și de flori geometrizate alcătuiește chenarul covorului cu cai, o adevărată operă de artă populară.

Începînd cu primul deceniu al secolului al XX-lea în ornamentarea covoarelor de Glăvănești se produc schimbări generate de larga circulație a modelelor șablonizate și de pătrunderea masivă a coloranților pe bază de anilină care înlocuiesc treptat tehnica tradițională a vopsitului vegetal. Aceste schimbări pot fi observate la seria de *covoare cu cerbi și păunițe*

11 *Flioantă* — denumire locală a florii stilizate.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a

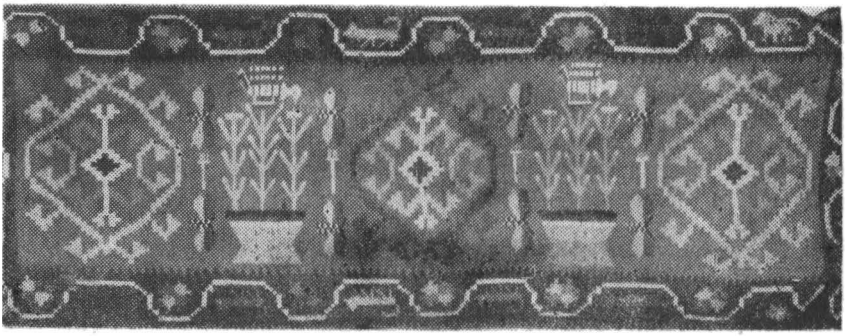

b

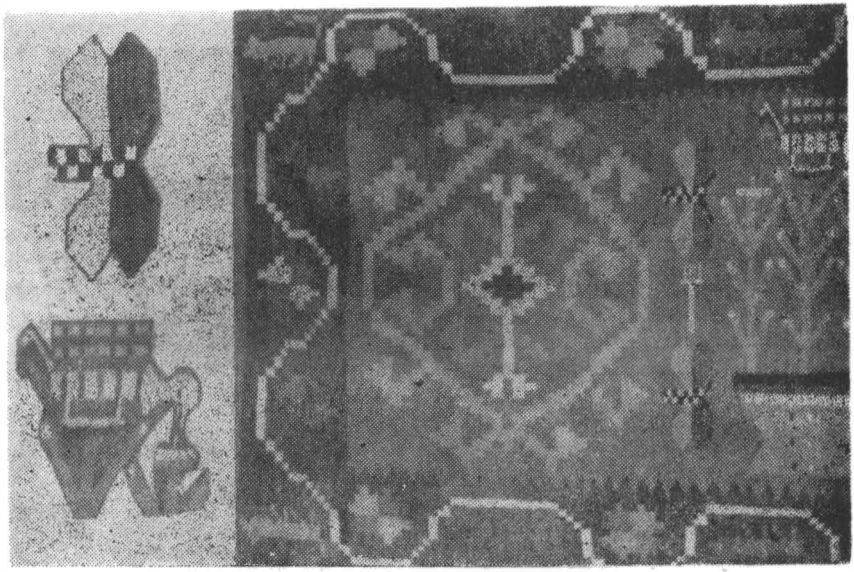

c

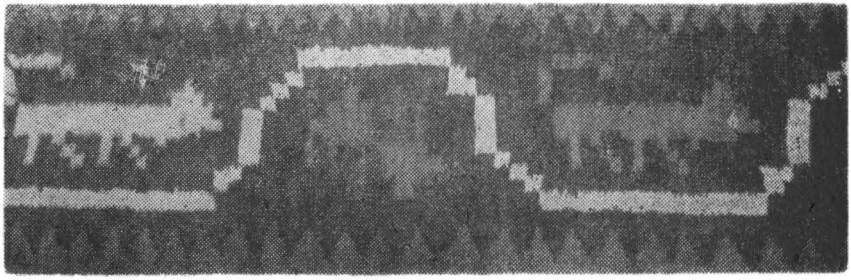

Fig. 7. — a. Covor cu gavaneaua; b. Detaliu; c. Chenar — Glăvănești.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

a

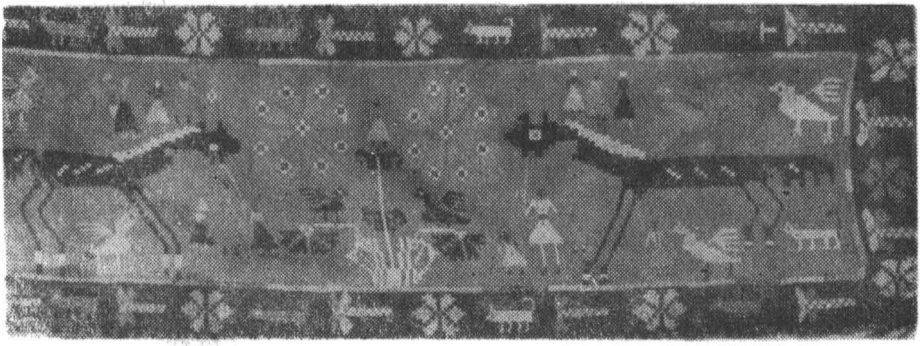

b

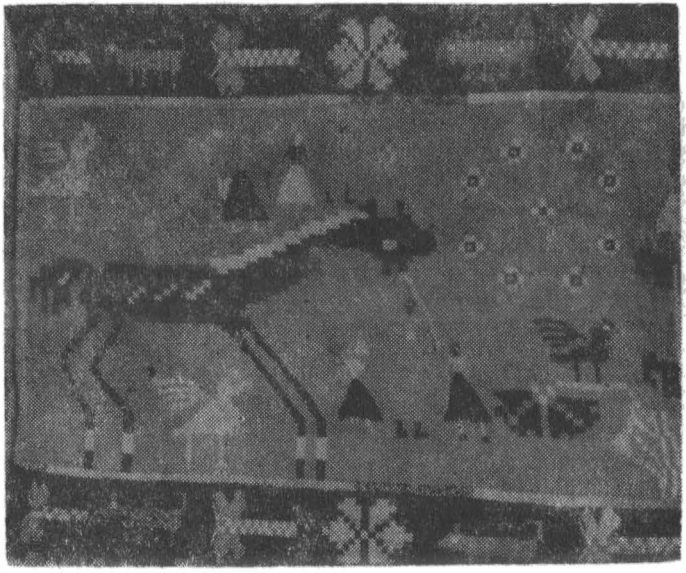

c

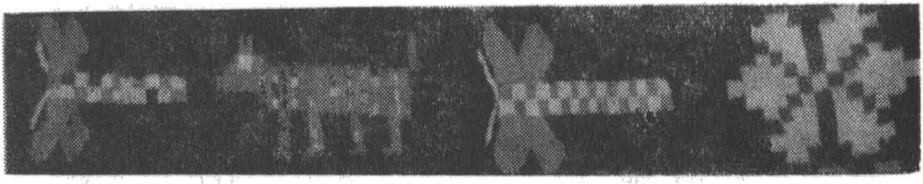

Fig. 8. — a. Covor bărbinesc cu cei 2 Dragalii — Cheșor — Glăvănești.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

(fig. 9) care din punct de vedere al organizării compoziţiei se aseamănă cu covorul bătrînesc cu cai, elementul comun fiind decorul simetric. De o parte şi de alta a pomului vieţii, care se află în centrul compoziţiei, sînt grupate fete cu umbrele ţinînduse de mîni, alcătuind *hora fetelor*, străvechi motiv decorativ al artei populare româneşti. Cei doi cerbi, orientaţi spre centrul compoziţiei, domină întreg spaţiul decorativ, fiind urmaţi de păuniţile aşezate pe ramuri. Unul dintre aceste exemplare prezintă un interes deosebit datorită chenarului decorat, pe taote cele patru laturi, cu motive antropomorfe ce alcătuiesc o adevărată horă de jur împrejurul cîmpului ornamental. Pomul vieţii apare la această serie de covoare în mai multe variante : vasul cu flori, arborele, ghiveciul etc.

Din deceniul al II-lea al sec. al XX-lea covoarele tradiţionale s-au ţesut din ce în ce mai rar, locul lor fiind luat de cele cu motive orăşeneşti şi naturaliste, rupte de tradiţie, cu o valoare artistică scăzută, fiind lipsite de autenticitatea celor vechi. Exemplificăm prin *covorul cu copaci şi cocoşi* (fig. 10 a) şi *covorul cu creanga* (fig. 10 b) la care motivele ornamentale naturaliste sînt rupte de tradiţie iar coloritul în tonuri exagerat de tari scade valoarea artistică a acestora.

Motive ornamentale. La covoarele de Glăvăneşti se întîlneşte o întreagă gamă de motive ornamentale, dat fiind faptul că tipul ornamental dominant este cel cu decor combinat. Din punct de vedere al realizării şi interpretării motivelor ornamentale vegetale şi figurale distingem unele stilizate într-o manieră locală, fiind socotite convenţionale, altele naturaliste şi în sfîrşit motivele ornamentale din caietele de modele care s-au impus datorită circulaţiei largi ce o aveau mai cu seamă la începutul secolului nostru.

Motivele geometrice mai des folosite sînt : combinaţii de linii, cîrligul, rombul, crucea, pătratul, T-eul, X-ul etc.

Motivele vegetale întîlnite la covoarele de Glăvăneşti sînt foarte variate : floarea stilizată geometric şi denumită de localnici „flioantă" ; pomul vieţii în mai multe variante locale, sub forma :ghiveciului cu flori, vazei cu flori, pomişorului,i copacului, coroniţei din ramuri cu frunze şi flori, crengii cu flori etc. în compania păsărilor şi fluturilor.

Motivele figurale, nelipsite la ţesăturile decorative se pot grupa în antropomorfe, avimorfe şi zoomorfe. Din prima grupă fac parte perechile de fete cu umbrele, hora fetelor, călăreţii. Cea de a doua grupă cuprinde păsări în mişcare şi statice, cocoşul, păuniţa şi alte păsări. Motivele zoomorfe cele mai frecvente întîlnite în compoziţii sînt : coarnele berbecului, căţelul, calul, căprioara, cerbul, fluturele şi libelula.

Unele motive ornamentale ale căror denumiri sînt cunoscute, de exemplu : cîrligul şi furculiţa, sau altele mai puţin cunoscute şi-au pierdut semnificaţia în decursul vremurilor.

Inscripţii. Piesa cu cea mai veche inscripţie cunoscută pînă în prezent, este „covorul cu leu", datat din anul 1894, colorată vegetal (fig. 6 a). „Covoarele cu cerbi" au pe lîngă anii cînd au fost executate, unul în 1906, altul în 1908 şi numele ţesătoarei. De exemplu, PARASCHIVA NE

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a

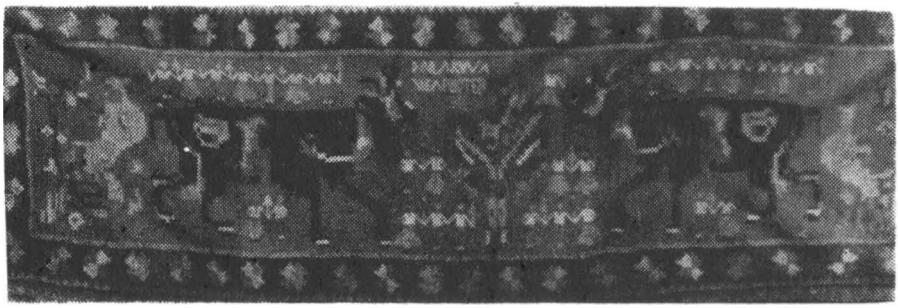

b

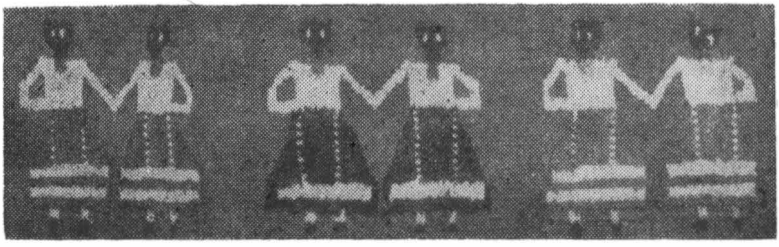

c

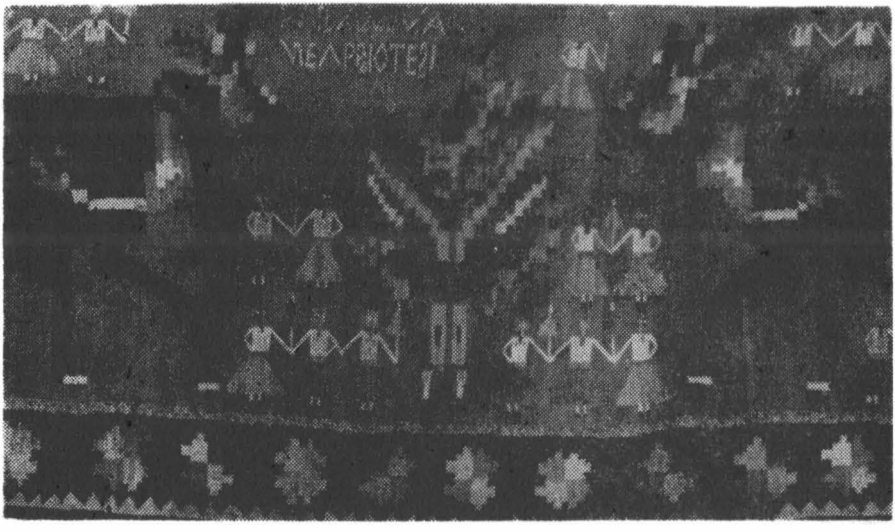

Fig. 9. — a. Covor cu cerbi și păuni. b. Detaliu. c. Detaliu — Glăvănești.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

a

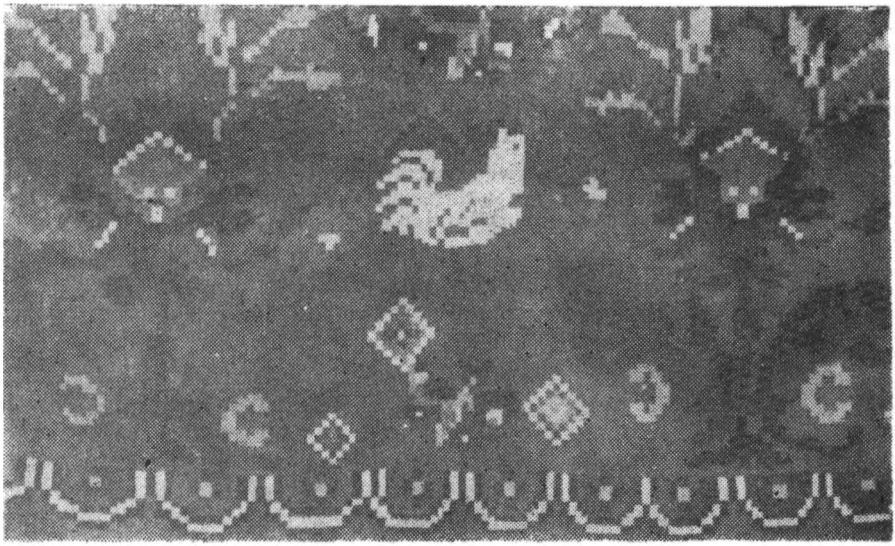

b

Fig. 10. — a, Covor cu corăbii și cocoși; b, Covor cu creangă — Glăvănești.

http://www.dimec.ro / http://cimiasc.ro

APRIOTESI 1908. Inscripţiile stîngaci executate, cu nesiguranţă şi timiditate, deseori cu litere ireale reprezintă totuşi străduaniile ţesătoarei de a transpune pe covor, prin intermediul tehnicii ţesutului în două iţe aceste date semnificative.

Stil şi colorit. Scoarţele moldoveneşti din Glăvăneşti au un stil propriu, cu cîmpul ornamental echilibrat, iar compoziţia este logică şi constructivă. Densitatea compoziţiei se datorează aglomerării motivelor ornamentale specific tipului cu decor combinat.

Chenarul constituie un spaţiu decorativ care ocupă un loc aparte la aceste covoare, subordonîndu-se aceluiaşi tip cu decor combinat. Motivele ornamentale parcă defilează pe fondul închis al celor patru laturi ale covoarelor, al căror cîmp ornamental este, în majoritatea cazurilor de culoare roşie, excepţie făcînd exemplarul datat din 1894 care are fondul indigo.

Culorile vegetale s-au folosit la lăicerele şi covoarele mai vechi alături de cele naturale ale fibrelor de origine vegetală şi animală. Tehnica vopsitului vegetal era bine stăpînită de către localnici care obţineau tonuri calde şi nuanţe plăcute de cafeniu din coajă de nuc, cărămiziu din coji de ceapă, roşu din coajă de măr, galben din coajă de tei şi negru din coajă de arin şi calaican [12]. Apariţia coloranţilor chimici a dus la renunţarea treptată la vopsitul vegetal, astfel că scoarţele de la începutul secolului nostru au majoritatea chenarul negru sau marou, fondul cîmpului ornamental fiind roşu iar motivele ornamentale fiind de culoare verde, galbenă, neagră sau albă.

Din studiile şi cercetările efectuate rezultă că satul Glăvăneşti a fost un puternic centru de creaţie, evidenţiindu-se mai ales în domeniul textilelor decorative de casă care au cunoscut evoluţia maximă, căreia, de fapt, îi datorăm şi aceste frumoase covoare moldoveneşti.

Prezenţa la Glăvăneşti a textilelor de casă, de la tipurile arhaice pînă la cele de astăzi, constituie un element de continuitate al acestui vechi meşteşug, care a ajuns în acest sat la rangul de artă a ţesului. Faptul că se mai practică încă tehnici şi procedee arhaice în meşteşugul ţesutului şi a coloritului, cărora li s-au adăugat tehnici şi procedeie noi, constituie mărturii ale unei culturi populare de mare valoare etnografică dîndu-ne astfel posibilitatea studierii „pe viu" a aspectelor evoluţiei artei populare. Studierea ţesăturilor de casă ne dă posibilitatea să cunoaştem o etapă importantă în evoluţia milenară a tehnicii ţesutului care a parcurs un drum lung de la stadiul ei primitiv pînă la cel industrial de astăzi.

La Glăvăneşti mocancele mai ţes încă textile şi mai cu seamă macaturi sau cuverturi, mai ales iarna, pentru că tradiţia acestui vechi meşteşug este prea vie ca să se stingă. Dar tot tradiţia este aceea care cere, printr-un profund simţ artistic, păstrarea autenticului covor bătrînesc şi reaşezarea lui la loc de cinste, în interioarele moderne ale frumoaselor case cu cerdac.

---

12 Informator, Apreutesei N. Gheorghe, 85 ani, Glăvăneşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TISSUS DÉCORATIFS EMPLEYÉS AUX INTÉRIEURS DES LOGEMENTS DE GLĂVĂNEŞTI — BACĂU

Résumé

Dans la Zone ethnographigue des collines de Tutova, sur la vallée de Zeletin se trouve Glăvăneşti, ancien village, attesté documentaire dès le commencement du XVI-e siècle. A la suite des études et des recherches ethnographiques entreprises ici, on a démontré que ce village de bergers este une enclave de l'art populaire qui entre parmi les puissants centres de textiles décoratives, grâce aux beaux tapis moldaves, pleins d'originalité.

L'élevage des moutens, la cultivation du lin et du chanvre, l'élevage de vers à soie ont offert abondamment la matière premiére employée au tissage qui a obtenu à Glăvăneşti surtout à la fin du XIX-e siècle et le commencement du XX-e siècle le rang d'industrie ménagére.

Pour le décor des intérieurs des logements paysans plus anciens à vérande et une chambre comme et des logements plus nouveaux à deux chambres dispesées symetriquex, d'une partie et de l'autre de la vérande et avec un cagibi en arrière en a employé une gamme variée de textiles de maison dont les „lăicere" décoratifs et les tapis moldaves présentent un intérêt particulier.

Les tapis roumains de Glăvăneşti s'integrent dans le type moldave grâce à la technique du tissage nommé „chilim", aux types et aux motifs ornament aux style et au colorite.

Dans la réalisation du décor on emploie tout le procédé technique des fils qui s'entre-percent, quand il s'agit de la réalisation de la ligne droite, comme et la technique du choix à ajour qui permettait de s'obtenir des lignes courbes ou obliques.

Employant avec beaucoup de capacité les motifs ornamentaux géométriques figurals et végetals dans les divers interpretations, stylisations et combinaisons originales, se sont obtenus plusieurs types ornamentaux parmi lesquels on peut mentionner le type au décor géométrique, le type végétal-figural et le type au décor combiné, le dernier étant dominant et specifique au village Glăvăneşti.

L'arbre de la vie réalisé en plusieurs variantes locales, la ronde paysanne des jeunes filles, à côte des chevaux, oiseaux, chiens et papillons, forment en ensemble avec les motifs géométriques plus anciens, la riche game des motifs ornamentaux rencontrés aux tapis moldaves de Glăvăneşti.

Les couleurs végétales ont été employées aux tapis àcôté de celles naturelles des fibres d'origine végétale et animale.

La technique de la teinturerie végétale était bien connue par les indigènes qui obtenaient des tous chauds et des naunces agréables. Le fait qu'on pratique encore des techniques et des procédés archaiques dans le métier du tissage et du colorit, à qui s'est ajouté et les plus nouveaux, constitue un témoignage d'une culture populaire d'une grande valeur ethnographique. L'étude des tissage de maison dans leur ensemble nous donne la possibilité connaître un domaine important de notre art populaire et les étapes importantes dans l'évolution millénaire du tissage qui a parcuru une longue voie de l'étade primitif à l'étade industriel.

LEGENDE DES FIGURES

1. — a. — „Candril". b. — Literie de laine naturelle — Glăvăneşti.
2. — a. — Essuie-mains. b. — Mouchoir de main — Glăvăneşti.
3. — a. — Tapis avec „les fausses". b. — Tapis „vieux" — Glăvăneşti.
4. — a. — Tapis roumain „en roues" avec des couleurs végétales. b. — Tapis roumain „avec la fleur" — Glăvăneşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

5. — a. — Tapis avec des arbisseaux et des coqs. — Glăvăneşti. b. — Tapis avec des paonnes et la couronne. — Glăvăneşti. c. — Tapis avec des paonnes et des coqs. — Glăvăneşti.
6. — a. — Tapis avec „le lion" de 1894, avec des couleurs végétales. b. — Tapis avec candélabre — Glăvăneşti.
7. — a. — Tapis avec „l'écuelle". b. — Détail. c. — Borodure. — Glăvăneşti.
8. — a. — Tapis vieux avec des chevaux. b. — Détail. c. — Bordure. — Glăvăneşti.
9. — a. — Tapis avec cerfs et des paonnes. b. — Détail. c. — Détail. — Glăvăneşti.
10. — a. — Tapis avec des arbres des coqs. b. — Tapis avec la branche. — Glăvăneşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

RECENZII

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ST. CUCOŞ, Ceramică neolitică din Muzeul Arheologic Piatra Neamţ = Cèramique néolithique du Musée Archéologique de Piatra Neamţ, Acta Musei Petrodavensis, **Bibliotheca Memoriae Antiquitatis,** I, Piatra Neamţ, 1973, 70 p. text şi 119 figuri

Muzeul Arheologic Piatra Neamţ ne-a obişnuit cu apariţii editoriale prestigioase (Memoria Antiquitatis) atît în ceea ce priveşte conţinutul ştiinţific cît şi condiţiile grafice.

O iniţiativă interesantă o constituie înfiinţarea unei colecţii de publicaţii arheologice *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis* care urmează să prezinte în fascicole separate întregul patrimoniu al muzeului pietrean. În intenţia realizatorilor ei, colecţia se va adresa atît specialiştilor cît şi amatorilor de arheologie români şi străini.

În mod firesc primul număr din *B.M.A.* este rezervat prezentării colecţiei de ceramică cucuteniană care constituie una din principalele atracţii ale Muzeului Arheologic. Colegul Şt. Cucoş, care semnează acest prim volum, a ales o formulă hibridă, totuşi potrivită, de catalog-album care în prima parte, generală, se adresează cititorului nespecialist, iar a doua parte, cuprinzînd fişele ştiinţifice a 119 vase Precucuteni şi Cucuteni, furnizează datele indispensabile cercetătorilor.

În prima parte autorul face o scurtă trecere în revistă a principalelor probleme privind complexul Cucuteni, insistînd asupra originalităţii şi valorii acestei civilizaţii. Foarte succint şi facil de înţeles, dar fără a renunţa la rigoarea ştiinţifică, sînt prezentate originile culturii Cucuteni, succesiunea cronologică a diferitelor faze şi subfaze explicată şi prin materialul ilustrativ. Sînt abordate probleme ca: ocupaţiile purtătorilor culturii Cucuteni, evoluţia aşezărilor şi a locuinţelor, originea picturii cucuteniene, influenţele culturilor vecine, fiind amintite şi elementele ce probează existenţa unor ceremonii rituale. De o atenţie specială se bucură apariţia şi evoluţia stilurilor picturale cucuteniene. Autorul reuşeşte să dea o imagine destul de completă a nivelului de civilizaţie atins de purtătorii ceramicii pictate.

Catalogul, a doua parte a lucrării pe care o prezentăm, se adresează specialiştilor, furnizînd fişele ştiinţifice a 119 vase Precucuteni şi Cucuteni, parte din ele publicate parte inedite. Raţiunea acestei întreprinderi o explicăm prin faptul că unele piese sînt publicate în lucrări greu de găsit *(Frumuşica)* şi sînt necunoscute multor cercetători, mai ales din străinătate. Exemplarele inedite provin mai ales din săpături recente şi au fost alese cu grijă atît pentru valoarea lor ştiinţifică cît şi pentru valoarea lor artistică.

Fotografiile semnate de A. Buzilă sînt de bună calitate, utile pentru studiul ceramicii, reuşind să redea frumuseţea decorului cucutenian.

Exemplarul român este dublat de o variantă franceză care-i asigură o largă răspîndire printre specialiştii şi turiştii străini. Iniţiativa este demnă de reţinut şi de urmat, deoarece am constatat personal că valoroase descoperiri arheologice româneşti

C. 16 — CARPICA cd. 4812/1974

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sînt total necunoscute cititorilor nespecialiști din străinătate. Catalogul de ceramică neolitică a Muzeului Arheologic va fixa în memoria vizitatorilor străini existența pe pămîntul României a unei civilizații demne de toată admirația și va constitui, fără îndoială, un excelent mijloc de popularizare a muzeului. Credem că și volumele viitoare vor fi dublate de exemplare editate în limbi de largă circulație.

Atragem totuși atenția colectivului de redacție asupra unor mici defecțiuni de corectură a textului românesc și a unor clișee mai puțin reușite. Acest semnal critic credem că va fi mobilizator și că următoarele fascicole vor fi mai presus de orice critică. Remarcăm acest volum ca o reușită editorială care-l onorează pe autor cu atît mai mult cu cît se abordează și dificilul gen al literaturii de popularizare cît și rigurozitatea literaturii științifice.

DAN MONAH

CONSTANTIN C. GIURESCU, Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române pînă în 1848, Ed. Științifică, București, 1972, 294 p.

Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române pînă în 1848, își propune așa cum sîntem avizați din prefața acestei lucrări, să „lămurească problema originilor burgheziei române pînă la 1848", urmărind și aprofundînd „aspecte mai puțin cercetate ca, de pildă, compoziția etnică a acestei burghezii sau elementele ei componente sub raportul îndeletnicirilor, mai ales în răstimpul 1800-1848, precum și asupra unor aspecte care n-au intrat pînă acum în cercul de lumină al istoriografiei române". Așa cum ne arată și titlul, nu e vorba de o lucrare exaustivă, dar cele 16 capitole ale acestei cărți, „întemeiată în bună parte pe material documentar inedit de la Academia R.S.R. și Arhivele Statului", tratează aspecte esențiale de ordin economic, social și politic, optînd mai ales pentru prezentarea și discutarea materialului documentar găsit.

Lucrarea începe cu un capitol introductiv *„Păreri despre originile burgheziei române"*. O lucrare pe această temă lipsește pînă acum din istoriografia română. Părerile istoricilor care s-au pronunțat pînă acum asupra originilor burgheziei române sînt împărțite. În cadrul unei dezbateri științifice privitoare la începuturile epocii moderne în istoria României, desfășurată la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol" din Iași, s-a evidențiat faptul că studiul orginilor burgheziei române trebuie să pornească de la premiza că „unele elemente s-au chiar fenomene ce poartă amprenta relațiilor de producție burgheze, preced cu secole instaurarea relațiilor capitaliste". Tot mai mulți istorici sînt astăzi de acord că a doua jumătate a secolului al XVIII-lea reprezintă începutul epocii moderne „deși nu toate transformările care s-au petrecut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea sînt de natură burgheză, dar ele se înscriu incontestabil într-un proces de devenire burghez care se desăvîrșește și se încheie în orînduirea burgheză".

Pornind de la constatarea că mai ales din rîndul populației caracteristice tîrgurilor sau orașelor își are originea și se dezvoltă burghezia românească, ca de altfel cea din întreaga Europă, lucrarea academicianului Constantin C. Giurescu abordează în cîteva capitole probleme ca: *Începuturile orașelor din țările române, Compoziția etnică a or-*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şenimii în ţările române în secolele XIV-XVI, Orăşenimea în secolele XVII şi XVIII, Mişcări ale orăşenilor în secolul al XVIII-lea şi începutul celui de al XIX-lea, Oraşe noi în răstimpul 1821-1848. Dezvoltarea oraşelor în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea este o consecinţă a transformărilor economice şi sociale din această perioadă. Elementele înoitoare din economia Moldovei şi Ţării Româneşti au făcut posibilă în această perioadă apariţia întreprinderilor de tipul cooperaţiei capitaliste simple şi a manufacturilor. Înflorirea economică a oraşelor este ilustrată şi de faptul că numărul lor creşte în secolul al XVIII-lea cu 25%. Tot ca o consecinţă a acestei dezvoltări economice şi a întăririi elementelor burgheze din oraşe şi sate este şi lupta dusă în această perioadă pentru eliberarea de sub dependenţă feudală a unor aşezări urbane din cele două ţări româneşti.

Pentru burghezia ridicată din lumea satelor un capitol special se ocupă de importanţa şi structura burgheziei rurale, care „pentru a-şi spori averea utilizează munca unora dintre consătenii lor; pentru a-şi spori influenţa, caută să participe la viaţa publică, politică, întocmai ca şi burghezia oraşelor şi în acest scop luptă pentru schimbarea sistemului feudal, care rezervă activitatea politică unei infime minorităţi de boieri şi mari moşieri". Creşterea acestei burghezii rurale este ilustrată şi de înmulţirea, în această perioadă a unor tîrguri temporare, bîlciuri, sau iarmaroace în Moldova şi Ţara Românească, de care autorul se ocupă într-un capitol special. Lucrarea foloseşte o documentaţie bogată ce priveşte mai ales cele două ţări româneşti menţionate, problema burgheziei româneşti din Transilvania nu este atinsă „decît în treacăt".

Într-un alt capitol sînt prezentate, folosind documente şi interpretînd conţinutul lor, *Noi elemente componente ale burgheziei:* arendaşii, posesori de capital şi bancheri, profesiuni libere, care completează tabloul burgheziei urbane şi rurale de la începutul secolului XIX.

Rîndurile burgheziei româneşti sînt sporite, mai ales după Tratatul de la Kuciuk-Kainargi şi printr-o creştere a numărului sudiţilor în Principatele române. Considerente economice mai ales, determină obţinerea calităţii de sudit şi de către foarte mulţi autohtoni. Documentele folosite în capitolul *Despre sudiţi* atestă faptul că majoritatea sudiţilor fac parte din rîndurile burgheziei urbane şi rurale.

Dacă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea moldovenii refuzau să navigabilizeze rîurile pentru a nu înlesni turcilor să-şi procure produsele cele mai importante ale ţării, în primele decenii ale secolului următor, mai ales după Tratatul de la Adrianopol situaţia se schimbă radical. Dezvoltarea pe care o cunoaşte comerţul extern al celor două ţări româneşti este documentată pentru această din urmă perioadă. Capitolul *Navigaţia cu pînze şi cu vapor,* pune în evidenţă impulsul deosebit pe care-l cunoaşte comerţul fluvial şi maritim în această perioadă.

Printre subiectele inedite ale acestei cărţi merită semnalat capitolul *Polite sau trate şi bilete de ordin.* Este consemnată prima lor menţionare documentară în anul 1757 şi apoi larga circulaţie a poliţelor în toată perioada următoare pînă la 1848. Bogată sub raport informativ, documentaţia inedită a acestei probleme care n-a făcut pînă acum obiectul unui capitol din nici o sinteză a istoriei noastre, subliniază „un aspect din cele mai interesante ale pătrunderii capitalismului în Principate".

Catagrafiile de meseriaşi şi negustori din prima jumătate a secolului al XIX-lea, asupra cărora profesorul Constantin C. Giurescu ne avizează prudenţă din cauza „criteriilor diferite de clasificare" folosite de cei care le întocmesc, exemplificată

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

prin decalajul numeric excesiv uneori pentru catagrafii întocmite pentru doi ani consecutivi, sînt analizate şi prezentarea lor este un instrument de lucru important pentru urmărirea creşterii numerice a meseriaşilor şi negustorilor precum şi a diviziunii ramurilor din care aceştia fac parte.

În contextul istoric al formării şi dezvoltării burgheziei româneşti este explicată şi mişcarea revoluţionară din anul 1821, interpretată ca „prima revoluţie burghezo-democrată din Ţara Românească", care a izbucnit în dreapta Oltului „unde exista o pătură mai numeroasă de mazili şi breslaşi, de negustori şi meşteşugari români, de locuitori cu un nivel economic şi cultural mai ridicat".

Lucrarea se încheie cu un capitol intitulat *Memorii de reformă. Încercările revoluţionare între 1839—1840.* Sînt relevate încercările unor elemente înaintate ieşite din rîndurile burgheziei, în continuă creştere, de a pune în practică unele proiecte de reformă menite să vină în sprijinul intereselor ei politice şi economice. Condiţiile interne şi externe, prefacerile economice şi sociale manifestate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea permit constituirea şi dezvoltarea burgheziei în ţările române.

Bogată sub raport documentar, folosind materiale inedite şi tratînd subiecte mai puţin cunoscute şi cercetate, lucrarea academicianului Constantin C. Giurescu se prezintă ca o contribuţie valoroasă la problema originilor şi dezvoltării burgheziei române.

GEORGETA POPOVICI

HERBERT READ, A Concise History of Modern Painting revised edition, 512 plates, 101 in colour, London 1969 (The World of Art-History oft Art ; Thames and Hudson)

Personalitate marcantă a culturii engleze contemporane, Herbert Read (1893—1968) a facilitat atît prin opera sa de critic şi istoric de artă cît şi prin activitatea sa organizatorică (preşedinte la British Society for Education in Art, membru activ în British Council The Art Council) victoria artei moderne în Anglia.

Cunoscut la noi şi prin intermediul traducerii unor lucrări ca „The Meaning of Art", 1931 (Semnificaţia artei), „The Origins of Form în Art", 1965 (Originile formei în artă), Herbert Read se dovedeşte a fi preocupat de problematica artei contemporane căreia i se consacră în cele din urmă.

Din mulţimea lucrărilor menite să elucideze diverse aspecte ale artei moderne, lucrarea „A Concise History of Modern Painting" (Scurtă istorie a picturii moderne) nu este cea mai revelatoare, dar autorul nu urmăreşte, după cum el însuşi mărturiseşte „o simplă enumerare de nume şi date, ci prezentarea tuturor mişcărilor care împreună constituie un proces extrem de complicat, care a avut loc în arta picturii în timpul jumătăţii de secol trecute" (1900—1950). Ideea dominantă fiind urmărirea direcţiilor, sensurilor esenţiale ale picturii moderne va permite autorului să excludă din istoria sa o serie de nume sau grupări artistice. Naivitatea stilului nefiind o trăsătură caracteristică a stilului modern face posibilă omiterea lu H. Rousseau sau altor pictori ai timpului nostru ca: Morris Hiershfield, John Kane, Louis Vivin André Bauchant etc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pictura realistă (realistic painting) a jucat un rol de seamă în epocă, dar ea „continuă cu o mică variație tradițiile academice ale secolului al XIX-lea" spune Read de aceea nici pictura realistă rusă, nici cea mexicană nu-și vor găsi loc în paginile cărții sale. Dorința autorului este de a face o istorie a unui stil, a stilului modern și nu a unei perioade ; de aceea opera lui Maurice Utrillo nu poate fi inclusă în pictura modernă.

În cele șapte capitole ale cărții, autorul dezvoltă principalele momente ale picturii moderne, începînd cu originile artei moderne, continuînd cu fovismul, cubismul, futurismul, dadaismul și suprarealismul privite prin prisma analizei stilului caracteristic fiecărei mișcări ; considerîndu-i deasupra tuturor curentelor artistice, autorul dedică lui Picasso, Klee și Kandinski întreg capitolul cinci continuînd cu un studiu asupra originilor artei și dezvoltării ei în relații determinate de necesitatea interioară a artei în ultimele două capitole. În sprijinul argumentației teoretice autorul ne oferă o bogată ilustrație care ne întregește imaginea asupra picturii moderne.

VIORICA FILIMON

G. WOODS, PH. THOMPSON, J. WILLIAMS, Art without Boundaries 1950—1970 with 333 ilustration, 151 in colour (The World of Art Library : New Directions ; Thames and Hudson), London 1972

Cei trei autori ai cărții „Arta fără bariere" practicieni și teoreticieni în același timp (Gerald Woods, pictor desenator, fotograf în același timp, a expus în Anglia, Italia, S.U.A. și este conferențiar la Facultatea politehnică de artă și desen din Brighton—Polytechnic Faculty of Art and Design ; Philip Thompson, desenator lucrează la Școala centrală din Londra ; John Williams, desenator, jurnalist predă la Departamentul comunicațiilor vizuale ale Politehnicii din Birmingham) ne semnalează atribute noi ale fenomenului artistic pe o perioadă stringent contemporană 1950—1970.

In societatea contemporană puternic industrializată, tehnicizată, artele capătă un conținut nou, noi forme de manifestare impunînd, „ruperea barierelor tradiționale între pictură și sculptură, între pictură și film, film și tipărire, între artă și publicitate". Acest lucru e susținut cu o serie de exemple în acest sens. „Astfel Rauschenberg" „scrie cu imagini fotografice pe pînză", „Antonioni" „pictează cu filmul" ,iar fotografia artistică a lui Brandt de Maré și Raymond Moore poate fi judecată după criteriile picturii.

Cei peste 70 de artiști selecționați de autori pentru ilustrarea perioadei 1950—1970, cu preocupări aparent diferite : pictori, arhitecți, gravori, desenatori, cineaști, conturează evenimentul artistic contemporan. Autorii prezintă și opiniile lor despre artă, crezul lor artistic, subliniind tot ca o caracteristică contemporană inconsecvența propriilor afirmații. Sumarele date biografice prezentate alfabetic, dau cărții o deosebită utilitate.

VIORICA FILIMON

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LISTA PRESCURTĂRILOR — ABREVIATIONS

AM sau Arch Mold	— Arheologia Moldovei
B.A.R.S.R.	— Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România
B.G.T.K.	— Biblioteca G. T. Kirileanu, Piatra Neamț
B.V.A.U.	— Biblioteca V. A. Urechia, Galați
Cerc. Ist.	— Cercetări istorice, Iași
Dacia	— Dacia, Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, București, I—XII, 1924—1947; N. S., I, 1957 și urm.
Diss Pann	— Dissertationes Pannonicae, Budapesta.
Materiale	— Materiale arheologice privind istoria veche a R.P.R., vol. I (1956), Materiale și cercetări arheologice, vol. II (1956), vol. III (1957), vol. IV (1958), vol. V (1959), vol. VI (1959), vol. VII (1960), vol. VIII (1962), vol IX (1970).
Mem Antiq	— Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis
SCIV	— Studii și cercetări de istorie veche
SCN	— Studii și cercetări de numismatică
Studii	— Studii; revistă de istorie, București, I (1948) și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro